

ISSN 2587-4365

E-ISSN 2587-4373

DOI10.5281/zenodo.14929804

Nr. 4 (380) 2024

LEGEA ȘI VIAȚA

Publicație științifico-practică

LAW AND LIFE

Scientific-practical publication

ЗАКОН И ЖИЗНЬ

Научно-практическое издание

Revista este indexată în:

Central and
Eastern
European Online
Library

Chișinău • 2024

Se editează din ianuarie 1991

Tipul C

DECIZIA

Consiliului de conducere al ANACEC nr. 17 din 24 februarie 2023

Asociați: Curtea Constituțională, Curtea Supremă de Justiție, Asociația Judecătorilor din Republica Moldova, Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” (Cahul), Universitatea „Spiru Haret” (Constanța), Universitatea „Petre Andrei” (Iași)

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Redactor-șef: prof. univ., dr. **Radion Cojocaru**

Redactor-șef adjunct: conf. univ., dr. **Vitalie Ionașcu**

din străinătate:

prof. univ., dr. **C. Voicu** (București, România); prof. univ., dr. **Gh. Popa** (București, România); prof. univ., dr. **G.-M. Țical** (Constanța, România); prof. univ., dr. **C. Peța** (Constanța, România); prof. univ., dr. **N.-E. Hegheș** (București, România); prof. univ., dr. **W. Plywaczewski** (Olsztyn, Polonia); conf. univ., dr. **E. Krzysztofik** (Lublin, Polonia); conf. univ., dr. **T. Kurylo** (Szczeciń, Polonia); conf. univ., dr. **C. Andruș** (București, România); dr. **M. David** (Constanța, România); conf. univ., dr. **G.-A. Nicula** (Galați, România); dr. **M.-G. Stoian** (București, România); prof. univ., dr. **O. Krișevici** (Kiev, Ucraina); conf. univ., dr. **A. Politova** (Mariupol, Ucraina).

din Republica Moldova:

prof. univ., dr. **Iu. Larii**; prof. univ., dr. hab. **V. Cușnir**; conf. univ., dr. hab. **D. Ostavciuc**; conf. univ., dr. hab. **S. Cornea**; prof. univ., dr. hab. **Gh. Costachi**; prof. univ., dr. hab. **Gh. Gladchi**; conf. univ., dr. hab. **B. Glavan**; prof. univ., dr. hab. **S. Brînză**; prof. univ., dr. **V. Bujor**; prof. univ., dr. **V. Stati**; prof. univ., dr. **Șt. Belecciu**; prof. univ., dr. **T. Osoianu**; prof. univ., dr. **Al. Mariț**; prof. univ., dr. **V. Ursu**; prof. univ., dr. **M. Gherman**; conf. univ., dr. **Iu. Odagiu**; conf. univ., dr. **I. Erhan**; conf. univ., dr. **Ig. Trofimov**; conf. univ., dr. **C. Rusnac**; conf. univ., dr. **V. Rusu**; conf. univ., dr. **V. Chirița**; conf. univ., dr. **M. Pavlencu**; conf. univ., dr. **Gr. Ardelean**; conf. univ., dr. **A. Nastas**; conf. univ., dr. **V. Jitariuc**; conf. univ., dr. **I. Odinokaia**; conf. univ., dr. **S. Pilat**; dr. **I. Slisarenco**.

Secretar științific:

drd. **Ig. Soroceanu**

COLEGIUL TEHNIC DE REDACȚIE

Ruslan Condrat, redactor-șef tehnic

Iulian Bogatu, redactor

Nicolae Jantic, redactor

Angela Pareniuc, traducător

Ala Antoniuc, specialist principal

Adresa redacției:

str. Gh. Asachi nr. 21, mun. Chișinău, MD - 2009, Republica Moldova

tel.: 022-234 132 (contabilitate)

© Legea și Viața

pagina web: <https://academy.police.md/reviste/legea-si-viata>

CONDIȚII DE PUBLICARE

Materialele destinate publicării se transmit de către autori numai pe suport electronic, la adresa de e-mail ruslan.condrat@mai.gov.md, cu completarea obligatorie a declarației autorului.

Odată cu înaintarea lucrării autorul/autorii trebuie să indice următoarele date:

- ✓ prenumele (complet) și numele;
- ✓ afilierea instituțională, ROR-ul Index al instituției de cercetare (Research Organization Registry) și denumirea funcției deținute;
- ✓ emailul autorului și al instituției sau organizației de cercetare și numărul de telefon (mobil sau fix).
- ✓ fotografia/fotografiile autorului/autorilor în format jpg. sau tiff.
- ✓ este obligatorie indicarea CZU pentru fiecare articol.

Abstractul și cuvinte-cheie. Lucrarea științifică trebuie să fie însoțită de un abstract (în limbile română și engleză), cuprinzând 1500-2000 de caractere și de cel puțin cinci cuvinte-cheie (în limbile română și engleză). Abstractul trebuie să cuprindă identificarea subiectului tratat, obiectivele urmărite de autor, rezultatele cercetării și implicațiile teoretico-practice ale studiului.

Conținutul lucrării va include în mod obligatoriu următoarele elemente structurale:

1. **Introducere.** Se recomandă ca introducerea lucrării să exprime subiectul și obiectul de cercetare, actualitatea, motivarea cercetării, gradul de cercetare a subiectului în doctrină, tendințe și premisele cercetării etc. La sfârșitul introducerii este obligatorie formularea ipotezei de cercetare.
2. **Metode și materiale aplicate.** Obligatoriu se vor descrie succint metodele de cercetare și materialele utilizate la elaborarea studiului prin raportare directă la subiectul cercetat (date și cercetări empirice, practică judiciară, interviuri, studii de caz etc.).
3. **Lista abrevierilor.**
4. **Discuții și rezultate obținute.** Formează conținutul de bază al lucrării. Se recomandă divizarea în paragrafe, eventual subparagrafe, a prezentărilor (spre exemplu: 4.1. Elemente de drept penal comparat; 4.2. Elemente de drept penal național; 4.3. Elemente de practică Judiciară etc.). Se încurajează prezentarea separată a Discuțiilor de Rezultatele obținute.
5. **Concluzii.**
6. **Referințe bibliografice.**

Model de referințe bibliografie:

- Criminal justice (public order) act, 1994. <https://www.irishstatutebook.ie/eli/1994/act/2/enacted/en/html> (accesat la data de 17.11.2024).
- Theft Act (Northern Ireland), 1969. <https://www.legislation.gov.uk/apni/1969/16/contents> (accesat la data de 17.11.2024).
- Kopecký Kamil. Online blackmail of Czech children focused on so-called "sextortion" (analysis of culprit and victim behaviors). *Telematics and informatics*, vol. 34, nr. 1, 2017. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0736585316300090> (accesat la data de 17.10.2024).
- Larceny Act 1916. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1916/50/enacted> (accesat la data de 17.11.2024).
- Chen Yehudai. Informational Blackmail: Survived by Technicality. În: *MARQUETTE LAW REVIEW*, Issue 4, Summer 2009, Volum 92, p. 780-827. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1916/50/enacted> (accesat la data de 17.10.2024).
- Code pénal de la République Française. <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section> (accesat la data de 18.10.2024).

- Code pénal version consolidée applicable ou 08.03.2024. <https://legilux.public.lu/eli/etat/leg/code/penal/20240308> (accesat la data de 18.10.2024).
- Código Penal versão à data de 24.11.21. <https://diariodarepublica.pt/dr/legislacao-consolidada/decreto-lei/1995-34437675> (accesat la data de 21.10.2024).
- Codul penal al României din 17 iulie 2009. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/223635> (accesat la data de 18.10.2024).
- Herinean D. Relația dintre șantaj și alte infracțiuni. În: PENALMENTE / RELEVANT, nr. 1 / 2018. <https://www.revista.penalmente.ro/wp-content/uploads/2018/09/Herinean-blackmail-and-extorsion.pdf> (accesat la data de 20.10.2024).
- Dongoroz V., Kahane S., Oncea I. ș.a. Explicații teoretice ale Codului penal român, Vol. III, Partea specială, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971.
- Cod penal român din 1936. Text publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 65 din 18 martie 1936. <https://lege5.ro/App/Document/heztqnzu/codul-penal-din-1936> (accesat la data de 18.11.2024).
- Cod penal român din 1864. Text republicat în Monitorul Oficial, Partea I din 22 octombrie 1912. <https://lege5.ro/App/Document/g42tamju/codul-penal-din-1864> (accesat la data de 18.11.2024).
- Larii Iu. Aspecte juridico-penale și criminologice ale șantajului, Studiu monografic, Chișinău, 2004.
- Crijanovschi S., Aspecte teoretice și practice ale infracțiunii de șantaj, Teză de doctor în drept, Chișinău, 2012.
- Bornarenco M., Plămădeală Gh. Unele observații referitoare la accepțiunile conceptului „șantaj” în Codul penal. În: Juridice Moldova. <https://juridicemoldova.md/7341/unele-observatii-referitoare-la-acceptiunile-conceptului-santaj-in-codul-penal.html>
- Borodac A., Manual de drept penal. Partea specială (pentru învățământul universitar), Ed. Tipografia Centrală, Chișinău, 2004.
- Decizia CSJ a RM din 2.11.2021, dosar nr. 1ra-1411/2021. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=19801 (accesat la data de 10.09.2024).
- Decizia CSJ a RM din 27.03.2023, dosar nr. 1ra-1575/2022 1-19026408-01-1ra-18112022. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=23068 (accesat la data de 10.09.2024).
- Decizia CSJ a RM din 14.03.2024, dosar nr. 1 ra-1876/2023 1-22187683-01-1ra-14122023. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=24577 (accesat la data de 10.09.2024).
- Încheierea CSJ a RM cu privire la inadmisibilitatea recursului din 11.12.2024, dosarul nr. 1ra-273/2023. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=25490 (accesat la data de 10.09.2024).
- Deciza CSJ a RM din 20.12.2021, dosar nr. 1ra-1825/2021 1-18030835-01-1ra-17082021. https://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20306 (accesat la data de 10.09.2024).

Pentru recenziile care urmează să fie publicate la rubrica „Recomandări editoriale” nu este obligatorie structurarea sus-menționată.

Mod de redactare:

format A4;

margini: sus – 2 cm; jos – 2 cm; stânga – 2,5 cm; dreapta – 2 cm;

hârtie interlinie – 1,15;

font Times New Roman;

titlul – corp 14, **numele autorului și afilierea** – corp 12, **textul** – corp 12.

tabelele: se încadrează în text, se numerotează în dreapta sus, iar titlul se scrie în stânga sus;

figurile: vor fi încadrate în text și vor fi numerotate;

ilustrațiile vor fi în format **jpg.** sau **tiff.** cu următoarele caracteristici: 300 dpi și minim 1 MB;

formulele și ecuațiile: inserate în text vor fi numerotate în dreapta paginii;

citatele: se indică în subsolul paginii.

[Model citat]

Stătescu C. Drept civil. Persoana fizică. Persoana juridică. Drepturile reale, București: Editura Didactică și Pedagogică, 2020. 234 p.

Семенов В.В. Философия: итог тысячелетий. Философская психология. Москва: Эврика, 2000. 64 с.

[Model citat lucrare cu mai mult de trei autori]

Stan N. ș.a. Tratat de criminalistică. București: Ed. Timpul, 2004. 282 p.

[Model citat contribuție într-o lucrare]

Kuglay I. „Procedura de cameră preliminară. Soluțiile”. În: M. Udriou (coord.), Codul de procedură penală. Comentariu pe articole, ediția a 2-a, București: Ed. C.H. Beck, 2004, p. 1422-1423.

[Model citat articol]

Adăscăliței M. Tăierea ilegală a vegetației forestiere. În: Revista de Drept, nr. 9, 2018, p. 17-22.

[Model citat articol în lucrări științifice]

Rurac M. Insolvabilitatea fictivă. În: Culegere de lucrări științifice a Universității de Stat din Moldova, 2001, vol. 9, p. 95-99.

[Model citat articol în materialele simpoziunilor]

Babuc V. ș.a. Cercetări și realizări în tehnica criminalistică. În: Realizări, programe, perspective. Tezele conf. jubiliare internaționale. Chișinău: Universitatea Tehnică a Moldovei, 1995, p. 152-157.

[Alte surse]

Codul cu privire la știință și inovare al Republicii Moldova. Nr. 259-XV din 15 iulie 2004. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 30.07.2004, nr.125-129 (1479-1483).

[Model websites]

Mihai R. Relații de muncă în contextul prevenirii riscului de îmbolnăvire cu coronavirus (COVID-19), disponibil pe www.juridice.ro, accesat la 13 martie 2020.

Articolele propuse spre publicare vor fi supuse unui proces de evaluare de tip peer-review, efectuată de către doi referenți independenți.

Evaluarea are în vedere, îndeosebi, valoarea științifică a materialelor propuse spre publicare, aspectele de noutate doctrinară, documentarea și informarea bibliografică a autorilor, interesul publicistic al articolelor, respectarea cerințelor tehnice de redactare și stilul publicistic al autorilor etc.

Articolele acceptate de redacție intră în procesul de tehnoredactare și tipărire cu o lună înaintea publicării.

Redacția recomandă autorilor ca dimensiunile materialelor transmise spre publicare să se încadreze în limitele a **40.000-80.000** de semne (fără spațiu).

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Privitor la materialele care se publică, redacția își rezervă următoarele drepturi:

- să le redacteze în conformitate cu regulile de stil proprii revistei „Legea și Viața”;
- să le publice și în ediția electronică a revistei.

Redacția revistei „Legea și Viața” nu-și asumă nicio răspundere pentru nerespectarea reglementărilor înscrise în legislația privind drepturile de autor. În caz de plagiat – parțial sau integral – întreaga răspundere, atât juridică (penală, contravențională, civilă), cât și deontologică, revine în exclusivitate autorului. De asemenea, opinia autorilor nu exprimă opinia redacției în ceea ce ține de abordarea subiectelor de referință.

Precizăm că regulile de stil proprii revistei „Legea și Viața” care trebuie avute în vedere la redactarea materialelor trimise redacției de către autori, precum și procesul de evaluare a acestora sunt disponibile în pagina web: www.academy.police.md

SUMAR:

STUDII ȘI COMENTARII

Simion CARP, Radion COJOCARU

O nouă retrospectivă privind dispariția fără veste a combatanților în timpul războiului de pe Nistru din 1992 și problema protecției sociale a familiilor îndurerate

A new retrospective on the disappearance of combatants during the 1992 Dniester War and the issue of social protection for grieving families.....8

Gheorghe COSTACHI

The citizen as object and subject of the state's security policy

Cetățeanul ca obiect și subiect al politicii de securitate a statului.....31

Iurie ODAGIU

Colectarea mostrelor pentru cercetare comparativă: aspecte procesuale și de tactică criminalistică

Samples' collecting for comparative research: procedural and forensic tactical aspects...40

Gina-Aurora NECULA

Special investigative techniques in approaching the migrant smuggling offence

Tehnici speciale de investigație în abordarea infracțiunii de contrabandă de migranți....53

Tudor OSOIANU, Vitalie COSTIȘANU

Procedura și regulile de stabilire a competenței în domeniul asistenței juridice internaționale

Procedure and rules for establishing competence in the field of international legal assistance.....67

Constantin RUSNAC, Nicolai LEVANDOVSKI

Înregistrarea video a confruntării

Video recording of the confrontation.....80

Augustin LAZĂR, Ion COVALCIUC

Raportul dintre codul de procedură penală și alte legi care conțin norme juridice cu caracter procesual

The relationship between the criminal procedure code and other laws containing procedural legal rules.....90

Irina IACUB

Elementele de conținut ale dreptului la un proces echitabil – garanții ale securității juridice a justițiabililor

The elements of content of the right to a fair trial – guarantees of legal security for litigants.....101

TÂNĂRUL CERCETĂTOR

Ghennadi EPURE

Fundamentări teoretice și practice privind aplicarea/ prelungirea arestului preventiv și arestului la domiciliu

Theoretical and practical basis on the application/ extension of preventive arrest and house arrest.....111

Oxana EȘANU

Specificul reglementării raporturilor de locațiune în legislația țărilor CSI

He specific regulation of location reports in the legislation of the CIS countries.....139

Andrian CIUMAC

Investițiile – garant al calității învățării

Investments - guarantee of the quality of learning.....146

Aliona FRUNZĂ

Dreptul la autoapărare în cursul procesului penal: discrepanțe între CEDO și legislația procesuală penală a Republicii Moldova

Right to self-defence during the crime process: discrepancies between the ECHR and proceusal criminal law of the Republic of Moldova.....154

STUDII ȘI COMENTARII

CZU 94(478):355.48

DOI 10.5281/zenodo.14930061

Simion CARP*,
carpsimion@gmail.com

Radion COJOCARU**,
radioncojocaruu@gmail.com

O NOUĂ RETROSPECTIVĂ PRIVIND DISPARIȚIA FĂRĂ VESTE A COMBATANȚILOR ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI DE PE NISTRU DIN 1992 ȘI PROBLEMA PROTECȚIEI SOCIALE A FAMILIILOR ACESTORA

*Dedicat martirilor neamului, căzuți în conflictul armat din
1992 pentru integritatea teritorială a Republicii Moldova
(în contextul comemorării celor 33 de ani de la începutul
războiului)*

*Adnotare: Problema dispariției fără veste a combatanților, care au luptat în războiul de pe
Nistru din 1992 pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, con-*

* Profesor universitar, doctor în drept, cercetător științific superior, Departamentul Știință, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md, ORCID ID: 0000-0003-4772-8325, e-mail: carpsimion@gmail.com

** Profesor universitar, doctor, director al Școlii Doctorale Științe penale și drept public, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md. Lector universitar, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, România. ORCID ID: 0000-0002-3809-7392, e-mail: radioncojocaruu@gmail.com

stituire și în prezent o rană deschisă pentru neamul nostru. Deși au trecut deja 33 de ani de la acele tragice evenimente, părinții își așteaptă și astăzi feciorii acasă, nutrind speranța unei minuni de a-i revedea.

Autorii, fiind puternic animați de ideea promovării adevărului istoric și completării studiilor juridice dedicate dispariției fără veste a combatanților în timpul războiului de pe Nistru din 1992, au încercat să exploreze un subiect deosebit de sensibil pentru societatea noastră. Nu pretindem că în prezentul demers științific au fost învederate adevăruri științifice absolute, demersul constituind o încercare de a aduce o doză de claritate în zona subiectului investigat, autorii fiind deschiși sugestiilor și constatărilor complementare din partea cititorilor.

Scopul direct al studiului îl constituie cercetarea și evaluarea din perspectiva științei juridice a două probleme: eficiența investigațiilor realizate de către autorități pentru identificarea combatanților dispăruți în timpul agresiunii rusești de pe Nistru din 1992 și protecția socială a rudelor acestora, ambele obligații fiind o datorie a statului. Scopul indirect, mai îndepărtat al studiului, îl formează reconceptualizarea și remodelarea cadrului normativ din domeniu care, pe de o parte, trebuie să fie centrat pe ideea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, iar, pe de altă parte, pe cea a dezvoltării progresive întru înlăturarea vidurilor legislative din sfera echității sociale.

În final, au fost învederate mai multe rezultate și concluzii științifice, care vor permite cunoașterea și abordarea dintr-o nouă perspectivă a problemei dispariției fără veste a combatanților în timpul războiului de pe Nistru din 1992 și cea a protecției sociale a familiilor îndurerate.

Cuvinte-cheie: război, militari, combatanți, dispărut fără veste, protecție socială, investigații, obligație pozitivă.

A NEW RETROSPECTIVE ON THE DISAPPEARANCE OF COMBATANTS DURING THE 1992 DNIESTER WAR AND THE ISSUE OF SOCIAL PROTECTION OF THEIR FAMILIES

Annotation: *The problem of the disappearances of combatants who fought in the 1992 Dniester War to defend the independence and territorial integrity of the Republic of Moldova still constitutes an open wound for our nation. Despite the 33 years that have passed since those tragic events, parents are still waiting for their sons at home, harboring the hope of a miracle to see their children again.*

The authors, being strongly motivated by the idea of promoting historical truth and completing legal studies dedicated to the disappearance of combatants during the 1992 Dniester War, tried to explore a particularly sensitive topic for our society. We do not claim that absolute scientific truths have been revealed in this scientific endeavor, the mentioned endeavor being an attempt to bring a dose of clarity to the area of the investigated subject, and the authors are being open to suggestions and complementary findings from readers.

The direct purpose of the study is the research and evaluation from the perspective of legal science of two problems: the efficiency of the investigations carried out by the authorities to identify the missing combatants during the 1992 Dniester War and the social protection of their relatives, both obligations being placed on the state. The indirect, more distant goal of the study is the reconceptualization and remodeling of the regulatory framework in the field, which, on the one hand, must be centered on the idea of respecting the fundamental rights and freedoms of the person, and, on the other hand, on that of progressive development in order to eliminate legislative gaps in the sphere of social equity.

Finally, several scientific results and conclusions were presented, which will allow us to understand and approach from a new perspective the problem of the disappearance of combatants during the 1992 Dniester War and that of social protection to grieving families.

Keywords: war, soldiers, combatants, disappeared without a trace, social protection, investigations, positive obligation.

1. INTRODUCERE

Cursul istoric de apariție și consolidare a Republicii Moldova ca stat tânăr, apărut în spațiul ex-sovietic, a fost în mod profund marcat de războiul de pe Nistru, care s-a derulat de la 2 martie până la 21 iulie 1992. Pentru a apăra independența, suveranitatea și pentru a asigura cursul democratic de evoluție al Republicii Moldova, în acel tragic eveniment și-au sacrificat viața circa 300 de concetățeni de-ai noștri, adevărați martiri și patrioți ai neamului. Voluntari, carabinieri, militari în termen și militari mobilizați din rezervă au format un adevărat scut „viu” în războiul de apărare a independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova de agresiunea militară a armatei Federației Ruse și detașamentele de separatiști. Acest ultim aspect a fost atestat de către CtEDO în cauza Ilașcu și alții contra Moldovei și Rusiei: „Într-o declarație scrisă, adresată Curții de către reprezentantul dlui Leșco la 19 noiembrie 2001, doamna O.C., fostă voluntară recrutată de Ministerul Securității Naționale al Republicii Moldova în perioada 15 martie - 15 august 1992, a indicat că pe parcursul acestor 5 luni, după cum, de altfel, rezultă și dintr-o confirmare eliberată de acest minister, ea a lucrat în cadrul statului major al armatei ruse, în centrul de comandament și spionaj al Armatei a Paisprezecea, sub numele de O.S. Cu această ocazie, ea a transmis Ministerului Securității Naționale al Republicii Moldova sute de documente care confirmau participarea trupelor rusești la acțiunile armate și aportul masiv de armament din partea lor. De asemenea, ea a adunat informații care dovedeau că acțiunile militare ale separatiștilor erau dirijate de către Armata a Paisprezecea, care își coordona toate acțiunile cu Ministerul Apărării al Federației Ruse”¹.

Evenimentele tragice care au avut loc în războiul de pe Nistru din 1992 au dezlănțuit numeroase demersuri de cercetare în diverse domenii, cum ar fi cel politic, istoric, administrativ, economic etc. Nu în ultimul rând, acest război a suscitat și continuă să suscite numeroase probleme ce urmează a fi rezolvate pe tărâmul discuțiilor juridice. Printre acestea se înscrie și problematica combatanților dispăruți fără veste, inclusiv asistența juridică și socială a familiilor acestora.

În timpul desfășurării conflagrațiilor, armata a paisprezecea a Federației Ruse, împreună cu trupele separatiste, a încălcat normele de drept internațional umanitar, a aplicat torturi și tratamente inumane/degradante combatanților căzuți ca prizonieri de război, tăinuind informația despre omorurile cu deosebită cruzime și ascunderea cadavrelor acestora. Prin urmare, în timpul acțiunilor militare mulți dintre eroii neamului, care au luptat pentru apărarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, au dispăruți fără veste, nefiind identificați nici până în ziua de astăzi.

Actualitatea unui asemenea demers științific rezidă în mai multe rațiuni. În primul rând, până la etapa actuală nu au fost identificate toate persoanele dispărute fără veste în timpul războiului de la Nistru din anul 1992. Investigarea cauzelor de dispariție fără veste a persoanelor ce au fost mobilizate și trimise să îndeplinească ordinele comandamentului suprem pe câmpul de luptă este pusă în sarcina autorităților statului. Procesul de căutare a acestor persoane de către autoritățile din Republica Moldova s-a desfășurat cu dificultate. A fost creat un grup mixt de lucru, format din reprezentanți ai autorităților Republicii Moldova și ai autorităților nerecunoscute ale regimului separatist (după cum vom vedea în cele ce urmează, rudele persoanelor dispărute nu au fost nici pe departe sa-

¹ Cauza Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei (Cererea nr. 48787/99), Hotărârea din 8.07.2024, § 59, p. 14. file:Users/Desktop/Downloads/ILA%C5%9ECU%20AND%20OTHERS%20v.%20MOLDOVA%20AND%20RUSSIA%20-%20 (accesat la data de 14.01.2025).

tisfăcute de rezultatele obținute). Totodată, acestea și-au exprimat nemulțumirea față de reprezentanții comisariatelor militare, pentru faptul că le îngrădeau accesul la informație și le ofereau date contradictorii. Mai mult decât atât, rudele combatanților au suferit șocuri emoționale profunde, atunci când în privința lor s-a operat cu informații false, de genul că combatantul a dezertat, părăsind câmpul de luptă, și a fost dat în căutare pentru a fi pedepsit conform legislației.

În cel de al doilea rând, este necesară o reevaluare a cadrului normativ existent în materia persoanelor dispărute fără veste în condiții de război și a mecanismelor aplicative, pentru a se constata eficiența acestora și corespunderea lor cu standardele internaționale. În special, urmează a fi evaluate reglementările în materie și măsura în care acestea satisfac exigențele ce rezultă din obligația de ocrotire, pe care statul o are în raport cu militarii. În contrast, această obligație implică existența unui mecanism de control și de contestare din partea persoanelor interesate a situațiilor în care statul își exercită defectuos o asemenea obligație.

Pentru a asigura o abordare multiaspectuală a subiectului, au fost luate în considerare mai multe premise de cercetare. În primul rând, întru valorificarea dimensiunii empirice au fost puse la îndemână cititorilor studii de caz, care reflectă predilect situații de dispariție fără veste a combatanților în timpul războiului de pe Nistru. De fapt, studiile de caz au constituit o sursă de inspirație determinantă pentru autori. O altă premisă inherentă le-au constituit reglementările juridice internaționale și naționale din domeniu, cu referință predilectă la persoanele dispărute pe timp de război. În context, după cum este și firesc, au fost cercetate lucrările din literatura de specialitate de referință, care abordează problematica persoanelor dispărute pe timpul conflagrațiilor militare (V. Garmurari, Ig. Trofimov, X. Ulianoschi, S. Sîrbu, A. Crețu ș.a.).

În **ipoteza** implementării rezultatelor științifice se va ajunge la o reajustare a cadrului normativ, prin dozarea arsenalului reglementărilor privitoare la obligația statului de protecție a militarilor dispăruți fără veste, mai ales sub aspectul eficientizării investigațiilor și protecției sociale a rudelor apropiate.

2. METODOLOGIE

Luând în considerare obiectul investigării, la elaborarea studiului au fost utilizate mai multe metode de cercetare: *metoda analizei logice*, fundamentată pe ideea valorificării raționamentelor logice pentru buna tălmăcire a normelor juridice, fapt ce a facilitat argumentarea tezelor, constatărilor și rezultatelor științifice; *metoda analizei critice* a permis generalizarea și analiza critică a abordărilor și tezelor din doctrina de specialitate în privința militarilor dispăruți fără veste în timp de război; *metoda studiului de caz* a constatat în examinarea cazurilor concrete de soluționare de către autorități a situațiilor de dispariție fără veste a combatanților Republicii Moldova în timpul războiului de agresiune de pe Nistru din 1992; *interviul*, utilizat la interviuarea rudelor apropiate ale combatanților căzuți pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova.

Listă de abrevieri:

CEDO – Convenția Europeană a Drepturilor Omului

CtEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului

art. – articol

MA – Ministerul Apărării

C.pen. – Cod penal

op.cit. – operă citată

Nr. – număr
alin. – alineat
lit. – literă

3. DISCUȚII ȘI REZULTATE

3.1. Cronici, interviuri și studii de caz privind dispariția fără veste a combatanților

Potrivit afirmațiilor martorilor oculari ai războiului de pe Nistru, pe parcursul desfășurării acțiunilor militare reprezentanții MA al RM tănuiau tendențios informațiile cu privire la numărul militarilor căzuți în lupte și a celor dispăruți fără veste: în zilele de 19-20 iunie 1992, în contextul luptelor desfășurate în or. Tighina, „timp de două zile după această lovitură, toate ambulanțele din Republica Moldova transportau răniți. Morții erau îngropați pe câmpul de luptă, iar rudelor celor decedați li se spunea că aceștia au dezertat și au fugit din țară.”²

Membrii familiilor compatrioților noștri, în timpul acțiunilor militare, au declarat că funcționarii conducerii Ministerului Apărării au micșorat intenționat numărul persoanelor decedate și dispărute pe câmpul de luptă în zilele de 19-20 iunie 1992. Aceste mușamalizări au fost comise de către funcționari în scopul eschivării de răspundere penală pentru neglijență, abuzuri și incompetență profesională, fapt care a dus la moartea sutelor de militari și cedarea unor poziții strategice inamicului. Anume în urma acestor evenimente dezastruoase conducerea țării a fost nevoită să semneze, la 21.07.1992, Acordul de încetare a focului cu Federația Rusă, în condiții dezavantajoase pentru Republica Moldova.

O altă problemă invocată de rudele combatanților se referă la faptul că o bună parte din militarii trimiși pe câmpul de luptă au fost imbarcați fără arme în autobuze, armamentul fiind încărcat în alte mijloace de transport. Astfel, luați prin surprindere de inamic, ei nu au avut posibilitatea de a se apăra, neasigurându-li-se dreptul la viață în condiții de război. Unii militari răniți au ars de vii în mijloacele de transport, fără a avea posibilitatea să le părăsească.

Reieșind din cele relatate de rude, am considerat necesar să confruntăm aceste informații cu mărturiile făcute în memorii de către conducerea Ministerului Apărării din acea perioadă. De remarcat că la 22 aprilie 1992 „...la Ministerul Apărării a avut loc solemnitatea depunerii jurământului militar de către aparatul de conducere al ministerului și corpul lui de ofițeri. Printre primii care au depus jurământul au fost I. Costăș, P. Creangă, T. Dabija ș.a., în total 57 de militari”³. La scurt timp au depus jurământul și militarii ce au fost trimiși pe 19 iunie 1992 să lupte în or. Tighina. După cum am menționat anterior, în următoarea zi s-au înregistrat cele mai mari pierderi umane și cel mai mare număr de militari dispăruți fără veste. Analizând memoriile generalului Nicolae Petrică, aflăm că „În momentul începerii acțiunilor militare, la Bender era o lipsă acută de soldați. Aceștia erau acasă, la Bălți, la Florești etc. După spusele lui V. Chihadari, tunurile nu erau calibrate, iar automatele se aflau în cutii. În loc de 400 de oameni, într-un batalion erau doar 120, fără o hartă a Benderului și fără multe lucruri... Creangă... ar fi trebuit să înțeleagă că nu ai cum să cucerești Benderul cu două batalioane, mai ales că fusese combatant în Afganistan

² Bergman M. Citat de Cerba V. în „Adevărul despre agresiunea rusă în Transnistria”. Ed. „Pрут”, 2020, p.112.

³ Manolache C., *Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului*, Chișinău, 2015, pag.96-97.

(consilier). El a trebuit să fie conștient de faptul că Armata a paisprezecea poate crea, în orice direcție, o contrapondere de forțe și mijloace și că pot apărea urmări nefaste. Creangă ar fi trebuit să prevadă că soldații nu pot fi dispuși cu spatele spre cetate. Pentru că așa s-au petrecut lucrurile: cei care treceau în câmp deschis să apere podul erau împușcați în spate din cetate de ostașii ruși, cazaci și gardiști care s-au retras în cetatea lui Ștefan din orașul Bender. 58 de oameni au fost împușcați din spate. Mulți erau trimiși fără armament. Din prostia comandantului au murit mulți și nimeni nu a fost pedepsit. Eu nu spun că neapărat ar trebui trimis la închisoare Creangă, dar măcar să i se spună că e un criminal. Ca răspuns la numeroasele mele demersuri la Procuratură, mi s-a spus că nu e de competența acesteia”⁴.

Dezinformările tendențioase au denigrat bunul nume al combatanților, provocând în același timp neliniște, frică, trăiri emoționale negative membrilor de familie, frustrări și dezamăgiri în probitatea și corectitudinea autorităților. Rudele, dorind să afle adevărul despre soarta combatanților dispăruți, solicitau autorităților clarificarea situațiilor de dispariție și informații cu privire la rezultatele investigațiilor. În contextul interviurilor, rudelor apropiate au relevat cazuri de radiere intenționată a combatanților dispăruți din registrele de evidență a militarilor din rezervă, mobilizați pentru participarea la lupte. În același timp, interviuații au fost profund marcați de faptul că Ministerul Apărării nu-și asuma nicio răspundere pentru viața și sănătatea militarilor dispăruți fără veste în timpul acțiunilor militare. În același timp, membrii grupului de căutare raportau că expediază cu regularitate note informative conducerii ministerelor de forță cu privire la rezultatele obținute în procesul de căutare a persoanelor dispărute fără veste. În rapoarte și note informative, reprezentanții organelor de drept menționau deseori că nu puteau realiza investigații eficiente în teritoriile controlate de separatiști și militarii armatei a 14-a a Federației Ruse.

Separatiștii, care în mod direct purtau vina pentru moartea și dispariția fără veste a combatanților, creau artificial obstacole de investigare a cazurilor de dispariție fără veste, urmărind scopul ascunderii adevărului și mușamalizării acțiunilor reprobabile. În una din notele informative studiate de către autori se regăsește următoarea frază: „... reprezentanții miliției autorităților separatiste creau permanent impedimente în activitatea grupului Secției de poliție Bender, în sarcina căruia era pusă misiunea de a căuta persoanele dispărute fără veste, iar unii membri ai grupului operativ de căutare din partea miliției, printre care Kartaseva L. A. și Malciukova L. N., ofereau informații neverificate și permanent induceau în eroare grupul operativ de căutare a persoanelor dispărute fără veste, urmărind scopul de a îndrepta ancheta pe o pistă greșită”⁵.

În contextul interviurilor rudelor combatanților dispăruți, acestea au declarat că, deși la solicitarea grupului mixt de căutare a persoanelor dispărute fără veste, au participat la anumite acțiuni de investigare, ulterior nu le-a fost asigurat dreptul de a se deplasa în regiunea separatistă pentru a asista la toate procedurile de exhumare a cadavrelor neidentificate. În timpul căutărilor inițiate pe cont propriu, rudele combatanților au fost amenințate de separatiști, atunci când încercau să obțină date despre presupusele persoane ce se făceau vinovate de dispariția rudelor apropiate. Asemenea informații se regă-

⁴ Petrică N. citat de Ion Costăș în: „Transnistria 1989-1992. Cronica unui război nedeclarat. Dedicată celor căzuți în luptele pentru integritatea Republicii Moldova”, Chișinău: Editura RAO, 2012, p.438.

⁵ Carp S., *Procesul de căutare a polițiștilor, militarilor și voluntarilor dispăruți fără veste în timpul războiului de la Nistru din anul 1992*, Chișinău, 2022, p. 77.

sesc și în materialele de arhivă. Ajutorul procurorului or. Bender, P. F. Ceban, raporta în anul 1994: „Există mari dificultăți în activitatea grupului de căutare și de urmărire penală cu privire la căutarea persoanelor dispărute fără veste, în legătură cu situația social-politică dificilă din oraș și a neprezentării cetățenilor citați pentru audieri, din cauza fricii de răzbunare din partea persoanelor vinovate și lipsei de coordonare a acțiunilor organelor de drept”⁶. O altă problemă relatată de membrii familiilor ține de faptul că ei nu cunoșteau nimic despre dosarele penale intentate, precum și despre dosarele de căutare. Nu au primit nici scrisori informative despre mersul investigațiilor. De asemenea, nu le-a fost asigurată nici asistență juridică.

Generalul Pavel Creangă scria: „Consider necesar să subliniez încă o dată că statul major condus de mine nu a participat la luarea deciziei cu privire la introducerea trupelor în Bender pe 19 iunie. Pentru mine personal această decizie a fost una neașteptată”⁷. În replică, ex-ministrul Apărării Republicii Moldova, generalul Ion Costăș, menționa: „Generalul Dabija-Cazarov, căruia Creangă îi dăduse ordin să sosească la Bender pentru înființarea unui punct de comandă, organizarea apărării, coordonarea acțiunilor militare a soldaților, Poliției și voluntarilor, s-a ascuns la Anenii Noi, de unde scria denunțuri la cartierul general. Apoi s-a aflat la Varnița și Chișinău, oriunde îi convenea, numai în locurile unde era nevoie de el, nu. Colegii erau de părere că Dabija, adjunct al ministrului apărării și coordonator al operațiunilor de la Bender, era, de fapt, un dezertor care își abandonase soldații și ofițerii. După război, incidentul petrecut lângă zidurile cetății Benderului a fost analizat de o comisie de anchetă din cadrul Procuraturii, condusă de către Veaceslav Didic. Cu toate acestea, Creangă și Dabija nu numai că nu au fost trași la răspundere penală, ci au primit noi funcții înalte!”⁸.

Semnificativ e faptul că și generalul Pavel Creangă a lansat critici în adresa generalului Dabija-Cazarov, afirmând că „în timpul evenimentelor din 1992 generalul T. Dabija-Cazarov a luat decizia de a trimite întăriri pe podul din Bender. Efectivul s-a deplasat cu autobusele, fără asigurarea elementarelor norme de protecție. În consecință, au nimerit sub focul intensiv al inamicului. În urma acestei decizii absurde au murit și au fost răniți grav mulți militari.”⁹

Analizând situația pe câmpul de luptă, generalul Anton Gamurari, comandantul Brigăzii de Poliție cu Destinație Specială „Fulger” a MAI, a constatat: „Generalul Dabija-Cazarov a trimis, la comanda lui Creangă, soldații la Bender, fără să facă recunoașterea, fără se le dea arme. Creangă și Dabija își închipuiau că există o anumită înțelegere cu Tiraspolul ca ai noștri să fie lăsați să treacă și că până la pod pot ajunge nestingheriți. Iată de ce s-a ajuns aici – să fie încărcate autobusele cu soldați fără arme și să treacă pe lângă cetate. Cea mai mare prostie făcută pe toată durata acestui război, mai mult decât atât – o crimă!”¹⁰.

Pentru a se justifica, generalul Pavel Creangă lansa versiunea că generalul Dabija-Cazarov de sine stătător „a luat decizia de a trimite spre pod compania a 2-a și a 3-a a batalionului de infanterie motorizată. Compania a fost imbarcată în două blindate și două autobuse. În coloană se aflau vehiculele cu muniții. Când coloana s-a apropiat de cetatea Bender, asupra ei a fost deschis focul de către inamic. Majoritatea soldaților noștri au reușit să sară

⁶ Ibidem, p. 185.

⁷ Крянгэ П., *Я хочу рассказать... (Воспоминание с острым сюжетом)*, Кишинэу, 1998, с.141.

⁸ Costăș I., *Transnistria 1989-1992. Cronica unui război „nedeclarat”. Dedicată celor căzuți în luptele pentru integritatea Republicii Moldova*, Chișinău: Editura RAO, 2012, p.448.

⁹ Крянгэ П., *Я хочу рассказать... (Воспоминание с острым сюжетом)*, Кишинэу, 1998, p.248.

¹⁰ Gamurari A. citat de Ion Costăș în *Transnistria 1989-1992*, op. cit., p.447.

din autobuse și să se amplaseze la o distanță ce le asigura securitatea, însă unii dintre ei au ajuns în prizonierat, iar lângă autobuse au rămas să zacă cei morți și răniți”.¹¹ De remarcă că rapoartele generalului Pavel Creangă diferă de mărturiile participanților la eveniment, care afirmă că situația a fost mult mai gravă. În memorii Pavel Creangă încearcă să demonstreze că era la curent cu situația de pe câmpul de luptă. Pentru a dovedi acest lucru, a reconstituit în memorii itinerarul parcurs de compania a treia care, din spusele lui, „s-a apropiat de secția orășenească de poliție, dar a nimerit sub focul inamicului și a suferit pierderi. Asupra lor trăgeau de la balcoanele blocurilor de locuit de pe acoperișurile caselor din lansatoare de grenade și alte tipuri de armament. În pofida acestor probleme, compania a ajuns la sediul secției de poliție, care era apărată de polițiștii noștri. În această luptă a decedat comandantul companiei a 3-a, locotenentul major V. Coțofană”¹².

Este adevărat că în timpul acelei lupte ofițerul în rezervă V. Coțofană a fost răpus de gloanțe. Avea experiență de luptă, pentru că în calitate de militar în termen participase la misiunea din Afganistan, fiind decorat cu distincții de război. În această ordine de idei, publicăm informațiile oferite de către un martor ocular, veteranul de război Eugen Cenușă din Florești, care descrie moartea comandantului său Victor Coțofană, pe care pe poziții îl numeau prietenește Aurel. Cu mari emoții Eugen Cenușă își amintește următoarele amănunte: „Aurel era comandantul companiei a treia. Toate trei companii, la un ordin special, au intrat în Bender la 19 iunie seara și am fost dislocați pe pod. La patru dimineața ni s-a ordonat să înaintăm până pe piața din fața clădirii executivului orășenesc. Orașul nu-l cunoșteam bine. Ne deplasam în necunoscut... L-am observat cum încerca să se îndrepte spre următoarea blindată. În aceeași clipă Aurel fu secerat de o rafală de gloanțe, nimerindu-i toate în picioare. Căzând în genunchi, el n-a dovedit nici să ofteze măcar de durere, când un alt șuvoi de gloanțe i-a ciuruit abdomenul și Aurel a căzut mort, fără a rosti măcar un cuvânt. În jur se începu grozăvie, nu se înțelegea nici în cer nici în pământ. Dar ne era clar, că ni s-a întins o cursă și am fost așteptați, făcând din noi chiseliță. Atunci am fost grav rănit și eu și mai departe nu știu ce a fost, dar Aurel a căzut răpus pe loc, am dovedit să văd. Acest lucru îl poate confirma și Nistor Untilă”¹³. Spre regret, generalul Pavel Creangă a uitat să înainteze un demers că ofițerul V. Coțofană, care a căzut pe câmpul de luptă, să fie decorat post-mortem cu distincție militară. Au rămas fără distincții și alți eroi, care și-au dat viața pentru independența și suveranitatea Republicii Moldova.

Pe acest fundal, au trecut în neant și apărătorii integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova ce au dispărut fără veste. Această situație a provocat nemulțumiri nu doar în rândul rudelor celor căzuți în lupte și dispăruți fără veste, ci și al participanților la evenimente. În acest sens, veteranul de război, colonelul în rezervă Anatol Munteanu, scrie în una din lucrările sale: „...adevărul este că războiul a fost pierdut din cauza incompetenței, a lașității și trădării comise de comandanții superiori cu bună știință, în frunte cu generalul Pavel Creangă și cu locțiitorul său, generalul Fiodor Dabija-Cazarov, care nu numai că nu a organizat apărarea Tighinei cu forțele armatei, ale voluntarilor și poliției, dar s-a comportat ca un fricos, părăsind Varnița și Tighina, abandonând pozițiile de luptă și luând-o la fugă, sub pretext discutabil, în fond, însă, pur și simplu pentru a-și salva viața. După exemplul său, tot așa au procedat și alți comandanți de unități din armată, deși în acea vreme armata dispu-

¹¹ Крянгэ П., op. cit., p.138.

¹² Ibidem, p.136.

¹³ Cibotaru V. citată de Carp Simion, *Procesul de căutare a polițiștilor, militarilor și voluntarilor dispăruți fără veste în timpul războiului de la Nistru din anul 1992*, Chișinău, 2022, p. 102.

nea de forțe și mijloace impunătoare de artilerie, blindate, muniție și efective, trupe, soldații și ofițerii fiind gata să lupte până la sacrificiul suprem pentru integritatea și independența Republicii Moldova. Nu trebuia decât ca acești oameni să fie mobilizați și canalizați spre lupte și situații concrete împotriva inamicului. Or, și dacă au fost mobilizați, pe tot parcursul războiului, din martie până în iulie 1992, forțele noastre armate de pe frontul de la Nistru au fost ținute în poziție de apărare, nu s-a dat nici un ordin de înaintare, efectivele au fost ținute în tranșee la Dubăsari, Coșnița, Tighina etc., ofensivele fiind interzise cu desăvârșire de Ministerul Apărării, pentru a nu deranja inamicul, cei care încălcau acest ordin fiind pedepsiți, unii chiar împușcați pe pozițiile de luptă, din spate, de lunetiști invizibili... Cel mai strigător la cer este faptul că în luptele de la Tighina au fost trimiși, neînarmați și îmbarcați în niște simple autobuze, de parcă plecau în excursie, peste o sută de militari fără experiență de luptă, care au sfârșit previzibil, efectiv secerați de gloanțele mitralierelor separatiste. Va răspunde oare cineva pentru sacrificiul pe deplin evitabil al celor o sută de soldați și ofițeri moldoveni căzuți sub zidurile cetății și pe străzile Tighinei?”¹⁴.

Aceeași întrebare o pun și familiile militarilor în termen Vasile Cernei, Valeriu Bujac și a militarului în rezervă Igor Leu, care au participat la luptele din or. Tighina pe 19-20 iunie 1992, dispăruți fără veste în timpul acțiunilor militare, fără a fi identificați până în prezent. Evident că „...în toată lumea părinții, frații și surorile, soții, soțiile și copiii caută cu disperare rudele dispărute fără veste. Fără a ști dacă cei dispăruți sunt vii sau morți, familiile lor nu pot șterge această pagină și să dea uitării evenimentele legate de violență, care le-au distrus viața”.¹⁵

Un exemplu elocvent este acțiunea lansată de veteranii din satul Pepeni, baștina soldatului Vasile Cernei, care în anul 2022 au hotărât să înainteze o prezentare conducerii țării pentru a-l decora post-mortem pe Vasile Cernei cu Ordinul „Ștefan cel Mare”, în semn de respect pentru că și-a sacrificat viața, luptând pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova. Veteranii au menționat că prin acest gest „se va face un act de dreptate, onorând un tânăr care a participat la cele mai crâncene lupte. O țară ce nu-și onorează eroii nu are viitor”¹⁶.

În localitatea Horăști, r-nul Ialoveni, o stradă poartă numele militarului Igor Leu, dispărut pe 20 iunie 1992 în timpul luptelor din or. Tighina. Mama lui a fost invitată de grupul mixt de căutare pentru a recunoaște cadavrul fiului. La fața locului ea a declarat că băiatul ei nu se regăsește printre cei pe care i-a văzut. În nota informativă prezentată în anul 1994 de Grupul Operativ de Anchetă Unificat s-a constatat: „2 cadavre au fost recunoscute de către Grupul Operativ de Anchetă Unificat, după fotografii (Alexa I. C. și Leu I.), însă rudele nu au fost de acord cu concluzia grupului operativ de căutare, în pofida faptului că locul înhumării acestora este cunoscut de către membrii grupului operativ”¹⁷. După cum vedem, mama lui Igor Leu nu a fost de acord cu versiunea înaintată de reprezentanții

¹⁴ Munteanu A., *Conflicte Nistrene. Interviuuri, articole, documente publicate de autor în ziare și reviste*, Chișinău: Editura „Glasul”, 1995, p.124-125.

¹⁵ Целвергер-Монен Р., Сложная задача выявления участи пропавших без вести и оказания необходимой поддержки их семьям. Роль и деятельность МККК в мире и регионе. În: *Persoanele dispărute fără veste: constatări, concluzii și recomandări. Conferința științifico-practică „Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică”*, Chișinău: „Grafena libris”, 2009, p. 13.

¹⁶ Condrat R., Jantâc N., *Omagiu eroilor Războiului de pe Nistru*. În: „Univers Pedagogic” Nr.26 (862), 29 iunie 2023, p.6.

¹⁷ Carp S., *Procesul de căutare a polițiștilor, militarilor și voluntarilor dispăruți fără veste în timpul războiului de la Nistru din anul 1992*, op. cit., p. 14.

organelor de drept, solicitând să continue căutările. Totuși, peste nouă ani de la dispariția fiului, fiind obosită de căutări, a acceptat să primească certificatul de deces, care a fost eliberat în data de 18.10.2001 de Oficiul stării civile Ialoveni cu Nr.0102166, în care este menționat: „cauza decesului este necunoscută. Locul decesului: localitatea Tighina, Republica Moldova, 20.06.1992”¹⁸.

Certificatul a fost eliberat fără a exista o hotărâre a instanței de judecată, care l-ar fi declarat mort pe Igor Leu. Spre regret, nici la etapa actuală nu s-a făcut o expertiză ADN pentru a ajuta această mamă să cunoască adevărul. Din cauza tragediei i-a fost afectat psihicul. După cum spun unii consăteni, „e greu să auzi cum în fiecare seară îi cântă fiului un cântec de leagăn compus de ea...”.

Multe mame s-au stins din viață fără a mai afla ceva de fii lor. Este vorba de mamele eroilor Iurie Noroșian, Alexei Bălănuță, Gheorghe Vîlcu, Valeriu Bujac. Paradoxal, mulți alți eroi ai războiului de la Nistru au rămas în anonimat. Nu se tipăresc cărți despre viața lor. Unii nu se regăsesc nici în istoria satului de baștină. Un exemplu este informația publicată de istoricul Anatol Eremia despre satul Lărguța, r-nul Cantemir. Autorul a trecut în revistă unele evenimente din istoria localității și nu a scris nimic despre faptul că mai mulți săteni au participat la luptele pentru integritatea teritorială și independența Republicii Moldova în anul 1992. Doi localnici au căzut pe câmpul de luptă. În text, fără niciun comentariu, este publicată doar fotografia lui Valeriu Bujac¹⁹.

Amintim că Valeriu Bujac este unul dintre cei dispăruți fără veste în timpul calvarului de la Tighina. În acest context, veteranii războiului de la Nistru consideră că este necesar să se facă publice datele despre toți cetățenii Republicii Moldova căzuți în timpul luptelor, precum și despre cei dispăruți fără veste în anul 1992. Cu referință la colonelul în rezervă Andrei Covrig, autoarea Elena Culic afirmă că „Date concrete cu privire la numărul persoanelor decedate și dispărute fără veste nu se regăsesc nici în Comisariatul militar al Republicii Moldova și nici în *Cartea Memoriei celor căzuți în luptele pentru independența și integritatea Republicii Moldova*”²⁰. Spre regret, Ministerul Apărării nu oferă nici la etapa actuală informații concrete cu privire la această categorie de persoane, acoperindu-se cu actele normative ce protejează datele cu caracter personal.

O altă problemă este legată de lipsa unor materiale de arhivă. De remarcat că în anul 2009 participanții la o masă rotundă au rămas surprinși de afirmațiile reprezentantului procuraturii Ivan Diacov precum că legislația în vigoare „...prevede că dosarele de căutare se află în gestiunea organelor de drept pe parcursul a șapte ani, după care se transmit în arhivă pentru un termen de trei ani și ulterior pot fi distruse”²¹. În opinia multor participanți la eveniment, dosarele de căutare a persoanelor dispărute fără veste în timpul acțiunilor militare ar trebui să fie păstrate o perioadă mult mai mare de timp, pentru că materialele acumulate pot contribui și peste două sau trei decenii la identificarea ce-

¹⁸ Ibidem, p. 142.

¹⁹ Belâi L., Ciobanu V., Domenico I., Dragoș V., Eremia A. *Localitățile Republicii Moldova. Itinerar documentar-publicistic ilustrat*, Vol.7, H-Le, Chișinău, 2007, p.654.

²⁰ Кулик Е., *Как предотвратить исчезновения людей во время войны?* În: Persoanele dispărute fără veste: constatări, concluzii și recomandări. Conferința științifico-practică „Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică”, Chișinău: „Grafena libris”, 2009, p.115.

²¹ Ковриг А., *В объективе гражданского общества и гоструктур – лица, пропавшие без вести*. În: Persoanele dispărute fără veste: constatări, concluzii și recomandări. Conferința științifico-practică „Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică”, Chișinău: „Grafena libris”, 2009, p. 22.

lor dispăruți. În această ordine de idei, „acțiunile de căutare a persoanelor dispărute fără veste în timpul conflictului militar din 1991-1992 trebuie să continue, la fel ca și procesul de identificare a cadavrelor necunoscute și de stabilire a identității tuturor persoanelor dispărute fără veste în timpul conflictelor militare, în conformitate cu normele și standardele internaționale”²². E necesar să menționăm că în registrele instituționale și sistemele informaționale, precum și în bazele de date care conțin informații cu privire la evidența infracțiunilor, a cauzelor penale, a persoanelor dispărute, lipsesc informațiile referitoare la participanții la luptele pentru independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, dispăruți fără veste în timpul acțiunilor militare.

Reiterăm că familiile celor dispăruți fără veste în timpul acțiunilor militare din anul 1992 nu au beneficiat de asistență juridică și socială. Unele persoane au declarat că au fost tratate cu dispreț de către diferiți reprezentanți ai comisariatelor militare, atunci când se adresau după informații. Mai grav e faptul că pe parcursul a trei decenii nimeni din cadrul Ministerului Apărării nu a fost pe 2 martie, de ziua comemorării celor căzuți în lupte și dispăruți fără veste în timpul războiului de la Nistru din 1992, să depună măcar o floare la monumentele edificate de rude, camarazi și administrația publică locală în memoria lor. Rudele apropiate ale persoanelor dispărute fără veste nu au angajat avocați pentru a-și revendica drepturile și pentru a solicita despăgubiri în legătură cu daunele morale cauzate de guvernările ce s-au perindat.

De menționat că mai există numeroase aspecte pe care familiile persoanelor dispărute nu le cunosc. Spre exemplu, membrii familiilor combatanților dispăruți fără veste nu au fost anunțați despre faptul că acțiunile de căutare au fost încetate încă în anul 2006. Autoritățile și-au justificat decizia declarând că rudele nu se mai interesează de situația celor dispăruți fără veste. Încercând să clarificăm lucrurile, am constatat că din familiile Noroșian și Vîlcu nu a mai rămas nimeni în viață, iar celelalte familii au ferma convingere că organele de drept continuă căutările și așteaptă să fie informați cu privire la rezultate. În anul 2023, de ziua comemorării eroilor căzuți în războiul de la Nistru, surorile soldatului Vasile Cernei, dispărut fără veste în 20 iunie 1992 la Tighina, oferind interviu pentru un post de televiziune, au afirmat că ele și mama lor, care este în viață, așteaptă ca fratele lor să fie găsit viu sau mort”. În aceeași situație sunt și în jur de 100 de familii ale civililor care au dispărut fără veste în timpul acțiunilor militare din 1992.

Cu părere de rău, în timpul investigațiilor s-a constatat că au fost lichidate aproape toate documentele de arhivă ce conțineau informații despre această categorie de persoane. Revenind la apărătorii independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova, mobilizați să participe la lupte și dispăruți fără veste în timpul acțiunilor militare, conchidem că statul are datoria de a-și îndeplini toate angajamentele față de familiile lor conform raportului juridic dintre părți. Trebuie neapărat de reluat procesul de căutare a acestor persoane, altfel întreaga comunitate va pierde încrederea în autorități. În același timp, acest lucru va avea un efect distructiv asupra sentimentului de patriotism, mai ales la tineri care vor fi astfel demotivați în a-și satisface serviciul militar, iar în caz de nevoie să-și apere Patria cu arma în mână. E necesar de numit expertize ADN în cazurile în care rudele nu sunt convinse că printre cadavrele neidentificate este și ruda lor. Totodată, în semn de înaltă recunoștință pentru faptul că și-au sacrificat viața, apărând cele mai sacre valori ale neamului nostru, toți cei căzuți pe câmpul de luptă și cei dispăruți fără veste

²² Ковриг А., *op. cit.*, p.23.

în timpul războiului trebuie să fie decorați cu ordine militare. La etapa actuală, în jur de 150 de persoane din rândul celor 300 căzute în lupte nu au fost decorate post-mortem cu distincții militare. Fiecare țară este datoare să-și onoreze eroii.

3.2. Doctrină

În literatura de specialitate, mai mulți autori au abordat problematica combatanților dispăruți fără veste în cadrul războiului de pe Nistru din 1992. În context, autorul V. Gamurari, referindu-se predilect la suferințele și cumplitele frământări emoționale prin care au trecut și continuă să treacă rudele combatanților dispăruți, menționează: „Familiiile persoanelor dispărute fără veste, deseori ani în șir sunt în căutarea celor apropiați, în același timp fiind impuse să soluționeze probleme de ordin politic, economic și social. Procedura de informare privind dispariția persoanei trebuie să fie bine chibzuită, iar informația să fie prezentată de o persoană oficială bine pregătită. Înainte de a informa, trebuie să fie bine studiate aspectele culturale, religioase și sociale. Atmosfera de frică și izolare în care trăiesc familiile persoanelor dispărute reprezintă una din cauzele necunoașterii problemelor acestor familii. În pofida faptului că ele au dreptul la reparații, pentru majoritatea dintre ele acesta este practic ireal de realizat din cauza mai multor dificultăți, cum ar fi lipsa voinței politice și a suportului juridic, precum și posibila traumă în urma demersului de restituire a cadavrului. Disparițiile forțate influențează persoane, familii, precum și societăți în integrum. Pentru a pune capăt disparițiilor și a asigura ajutor rudelor persoanelor dispărute fără veste, este necesar de a examina această problemă complexă din toate punctele de vedere. Este foarte important ca actele normative naționale și internaționale, precum și politica în raport cu persoanele dispărute fără veste, să contribuie la o asemenea examinare și să se bazeze pe ea”²³.

Cu privire la procedurile aplicabile în privința persoanelor dispărute fără veste, autorii X. Ulianovschi, Gh. Ulianovschi, V. Bucatari afirmă: „Drept document ce adevărește faptul și data dispariției fără urmă a militarului eliberat din serviciul militar activ sau a pensionarului din rândul militarilor poate servi certificatul de deces eliberat de organele Biroului de înregistrare a actelor stării civile. Faptul și data dispariției fără urmă a militarului eliberat din serviciul militar activ care nu primea pensie sau a pensionarului din rândul militarilor se stabilesc pe cale judiciară. [...] Prin urmare, în unele cazuri familia celui dispărut fără urmă poate să beneficieze de pensie în cazul pierderii întreținătorului după expirarea a șase luni de când a fost declarat dispărut fără urmă.”²⁴

Legat de asigurarea socială, aceiași autori arată că „Pentru familiile militarilor și pensionarilor din rândul militarilor dispăruți fără veste, pensiile se stabilesc în aceleași condiții ca pentru familiile militarilor și pensionarilor decedați din rândul militarilor, în cazul în care dispariția fără veste a întreținătorului este adevărată în modul stabilit de lege. Totodată, pensiile familiilor militarilor dispăruți fără veste în perioada serviciului militar în unități militare, în statele-majore și instituțiile din componența armatei active se stabilesc în aceleași condiții ca pentru familiile militarilor decedați în perioada serviciului în aceste unități, state-majore, instituții. Conform regulamentelor în vigoare, faptul și data decesului sau dispariției fără veste a militarului se determină prin ordinul orga-

²³ Gamurari V., *Studiu privind Statutul persoanelor dispărute fără veste și al persoanelor dispărute forțat conform dreptului internațional contemporan*, Conferința științifico-practică „Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: teorie și practică”. Persoanele dispărute fără veste: constatări, concluzii și recomandări, Chișinău: „Grafema libris”, 2009, p. 31-32.

²⁴ Ulianovschi X., Ulianovschi Gh., Bucatari V., *Dreptul militar în Republica Moldova*, Chișinău: Editura „Prut.

nului respectiv cu privire la excluderea acestuia din lista nominală a Forțelor Armate sau prin avizul unității militare despre soarta acestuia. În privința persoanelor dispărute fără veste în timp de pace, faptul și data dispariției fără veste se stabilesc prin ordinul MA al RM cu privire la excluderea acestora din lista militarilor Forțelor Armate.”²⁵

În același context de idei, I. Trofimov, V. Zavatin și S. Sîrbu concluzionează: „În cazul militarilor sau altor persoane care au dispărut în legătură cu acțiunile militare se trece obligatoriu și data când s-au terminat aceste acțiuni. După ce s-a admis cererea, judecătorul va pregăti pricina spre judecare prin efectuarea unor acțiuni. Astfel, în cadrul pregătirii pricinii către dezbateri, judecătorul va stabili persoanele (rude, prietini, foști colegi), organele și organizațiile (organele de poliție, primăriile sau instituțiile militare) care pot comunica informații despre cel dispărut fără veste, reclamându-le informații despre acesta... Hotărârea declarativă de moarte se comunică, după ce a rămas definitivă, serviciului de stare civilă pentru a fi înscrisă în registrul de stare civilă”.²⁶

Într-o altă abordare referitoare la subiect, sunt puse în evidență aspectele procesuale cu privire la declararea morții persoanei dispărute în timpul războiului de la Nistru din 1992, afirmându-se: „Persoana care a dispărut fără veste în legătură cu operațiunile militare poate fi declarată moartă prin hotărârea judecătorească nu mai devreme decât 2 ani de la ziua încheierii operațiunilor militare. Moartea persoanei dispărute fără veste în legătură cu desfășurarea operațiunilor militare poate fi declarată în prezența următoarelor condiții: 1. unitatea militară în care își satisface serviciul militarul să fie angajată în cadrul operațiunilor militare petrecute fie în legătură cu situația de război, fie în legătură cu altă împrejurare de conflict unde sunt implicați militarii; 2. persoana să fi dispărut anume în timpul și în legătură cu desfășurarea operațiunilor militare; 3. până la momentul examinării cazului și emiterii hotărârii nu este nicio știre despre locul aflării acestei persoane; 4. au trecut cel puțin 2 ani de la finalizarea operațiunilor militare”²⁷.

Fiind preocupați predilect de daunele morale, S. Sîrbu și A. Crețu raționează: „Dauna morală a fost denumită, pe rând în doctrina dreptului, ca fiind orice atingere adusă uneia din prerogativele care constituie atributul personalității umane sau prejudiciul care rezultă dintr-o atingere adusă intereselor personale și care se manifestă prin suferință fizică sau morală pe care le resimte victima. Daunele morale sunt, deci, consecințe de natură nepatrimonială, cauzate persoanei prin fapte ilicite culpabile, constând în atingerile aduse personalității sale fizice, psihice și sociale, prin lezarea unui drept sau interes nepatrimonial, a cărui reparare urmează regulile răspunderii civile delictuale, dacă fapta ilicită s-a produs în afara unui cadru contractual”²⁸.

În contextul care ne interesează, aceiași autori susțin: „Suferințele psihice determinate de cauzarea morții unei persoane iubite sau a unei rude apropiate, care în literatura de specialitate poartă denumirea de prejudiciu prin ricoșeu sau prejudiciu de afecțiune, iar despăgubirea datorată pentru repararea acestora poartă denumirea de *pretium affec-*

Internațional”, 2003, p. 154-155.

²⁵ Ibidem, 154.

²⁶ Trofimov I., Zavatin V., Sîrbu S., *Drept civil. Persoanele*, Chișinău, 2004, p. 28-29.

²⁷ Ibidem, p. 25.

²⁸ Sîrbu S., Crețu A., *Recuperarea pagubelor și asistența socială a familiilor colaboratorilor de poliție căzuți la datorie. Evaluarea și prevenirea riscurilor la care sunt expuși colaboratorii organelor afacerilor interne și ai altor organe de drept. Materialele conferinței științifico-practice internaționale*, Chișinău, 2010, p.249.

tionis [...], unica sursă de informare care face aluzie la repararea prejudiciului moral de afect este Comentariul art.1422 din Codul civil, unde autorul relatează că „este posibil de a acorda despăgubiri bănești pentru prejudiciul moral afectiv cauzat terțelor persoane apropiate persoanei vătămate, legate de aceasta printr-o relație afectivă, familială [...] în stabilirea cercului de persoane care pot beneficia de repararea prejudiciului moral de afect ne vine în ajutor Rezoluția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr.75 din 14.03.1975. Ea prevede că au dreptul la reparație în caz de deces – părinții, soțul, logodnicul și copiii victimei, cu condiția că aceste persoane să fi avut legături de afecțiune strânse cu victima”²⁹.

O constatare regretabilă este că majoritatea familiilor militarilor în termen și ale voluntarilor dispăruți în timpul acțiunilor militare nu au fost informate cu privire la acțiunile pe care trebuie să le întreprindă conform legislației. În această ordine de idei, Rene Telveger-Monen, fiind preocupat de problema persoanelor dispărute fără veste, spune că pentru a obține rezultate „avem nevoie nu doar de elaborarea legilor, ci și de aplicarea lor”³⁰. Totodată, căutarea persoanelor dispărute fără veste este un proces foarte dificil, pentru că e necesar să fie identificate și persoanele care poartă vina pentru dispariția lor”³¹.

3.3. Legislație

Rezoluția Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr.75 din 14.03.1975

Potrivit pct. 15 al Rezoluției, „Decesul victimei conferă dreptul la despăgubiri pentru prejudiciul material: a. persoanelor față de care victima ar fi avut o obligație legală de întreținere; b. acelor persoane pe care victima le-ar fi întreținut, integral sau parțial, chiar dacă nu a fost obligată legal să facă acest lucru. Acest drept există în beneficiul unei persoane care locuiește în afara căsătoriei cu victima, dacă relația lor a fost stabilă; cu toate acestea, acest lucru poate fi refuzat dacă relația a fost adulter”³². În acord cu pct. 16, „Despăgubirea prejudiciului material ca urmare a decesului victimei sau pagubelor suferite, prevăzute în principiul 15, poate fi acordată sub formă fie de pensie, fie de suma forfetară, în conformitate cu criteriile stabilite de legislația națională. Dacă acordul este sub formă de pensie, este de dorit să se prevadă măsuri de însoțire pentru a se asigura că plățile au o relație constantă cu valoarea prejudiciului, indiferent de orice depreciere bănească”³³.

Rezoluția conține recomandări de calculare a cuantumului despăgubirii în funcție de sistemul național sub formă de pensie sau sumă forfetară. În cazul în care repararea prejudiciului material ca urmare a decesului victimei sau pagubelor suferite de persoanele vizate de principiul 15 ia forma unei pensii, cuantumul acesteia poate fi revizuit în cazul în care circumstanțele care au fost luate în considerare pentru evaluarea sumei inițiale sunt modificate. Criteriile pentru o astfel de revizuire urmează să fie determinate de legislația națională (pct. 17). În cazul în care repararea prejudiciului material ca urmare a decesului victimei sau pagubelor suferite de persoanele avute în vedere la principiul 15 ia forma unei sume forfetare, nicio modificare ulterioară a sumei nu este permisă (pct. 18)³⁴.

²⁹ Ibidem, p.249-250.

³⁰ Цельвегер-Монен Р., *op. cit.*, p. 19.

³¹ Ibidem, p. 18.

³² Resolution (75) 11 on the criteria governing proceedings held in the absence of the accused (Adopted by the Committee of Ministers on 21 May 1975 at the 245th meeting of the Ministers' Deputies). <https://rm.coe.int/09000016804f7581> (accesat la data de 11.09.2025).

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

Convenția de la Geneva din 12 august 1949 pentru îmbunătățirea sortii răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie

În conformitate cu art. 17, intitulat „Recomandări privind morții”, este prevăzută condiția ca înainte de înhumare sau incinerare, părțile la conflict trebuie să recurgă la o examinare atentă, inclusiv medicală, a cadavrelor pentru constatarea morții biologice și stabilirea identității acestora, astfel încât părțile să fie apte de a oferi reciproc informații. Mai ales sunt statuate prevederi referitoare la plăcuțele de identificare a militarilor ca mijloace deosebit de importante pentru identificarea trupurilor neînsuflețite ale militarilor: „Jumătatea plăcii duble de identitate sau însăși placa, dacă e vorba de o placă simplă, va rămâne asupra cadavrului. Trupurile nu vor putea fi incinerate decât din motive imperioase de igienă sau din motive legate de religia decedaților”³⁵.

Este instituită și obligația părților de îngropare a militarilor decedați în mod onorabil, dacă e posibil după riturile religiei căreia aparținuseră, cu respectarea locurilor de înhumare și gruparea după criteriul naționalității, întreținerea și însemnarea mormintelor, astfel ca în viitor să poată fi regăsite. De asemenea, părțile „vor organiza în mod oficial, la începutul ostilităților, un serviciu al mormintelor, pentru a permite eventuale exhumări, pentru a asigura identificarea cadavrelor, oricare ar fi așezarea mormintelor și readucerea eventuală în țara lor de origine. [...] Imediat ce împrejurările o vor permite și, cel mai târziu la sfârșitul ostilităților, aceste servicii vor schimba, prin intermediul biroului de informații menționat în alineatul al doilea al articolului 16, liste indicând așezarea exactă și semnele distinctive ale mormintelor, precum și informațiile privitoare la morții care sunt îngropați acolo”³⁶.

Legea asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne nr. 1544 din 23.06.1993

Potrivit art. 30 alin. (1) al Legii nr. 1544 din 23.06.1993, „Pentru familiile militarilor, persoanelor din corpul de comandă [...] se stabilesc pensii în cazul pierderii întreținătorului, dacă acesta a decedat în timp ce îndeplinea serviciul [...], dacă decesul a fost cauzat de rănire, contuzionare, schilodire sau de o afecțiune contractată în perioada îndeplinirii serviciului, iar pentru familiile de pensionari din categoria acestor militari [...], dacă întreținătorul a decedat în perioada în care primea pensie sau cel târziu peste 5 ani de la încetarea plății pensiei. Potrivit alin. (2) al aceleiași Legi, „Familiile militarilor dispăruți fără urmă în perioada operațiunilor de luptă sunt asimilate familiilor celor căzuți pe front”. În acord cu art. 31 al aceleiași Legi, „Dreptul la pensie în cazul pierderii întreținătorului îl au membrii inapți pentru muncă din familiile militarilor, persoanelor din corpul de comandă [...] decedați sau căzuți la datorie, întreținuți de către aceștia. Pensia se acordă, indiferent dacă au fost sau nu întreținuți de către cel decedat: copiii inapți pentru muncă; părinților inapți pentru muncă și soției (soțului), dacă după moartea întreținătorului aceștia și-au pierdut sursa de existență; părinților inapți pentru muncă și soțiilor (soților) inapte pentru muncă ale militarilor [...]”³⁷.

Legea cu privire la apărarea națională nr. 345 din 25-07-2003

În conformitate cu art.27 alin. (1), Guvernul răspunde de organizarea activităților și

³⁵ Convenția de la Geneva din 12 august 1949 pentru îmbunătățirea sortii răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie. <https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/255617>.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Legea asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne nr. 1544 din 23.06.1993. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_

de realizarea măsurilor privind apărarea națională în limitele împuternicirilor prevăzute de legislație, iar conform alin. (2), Guvernul are următoarele atribuții: [...] i) ia hotărâri privind asigurarea cu pensii a cetățenilor eliberați din serviciul militar, privind protecția socială și juridică a militarilor și a membrilor familiilor lor, a cetățenilor care trec pregătirea în cadrul rezervei, precum și a membrilor familiilor militarilor căzuți, decedați sau dați dispăruți în timpul îndeplinirii serviciului militar, în conformitate cu legislația; j) asigură îndeplinirea tratatelor internaționale în domeniul militar³⁸.

Legea cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei nr. 1245 din 18-07-2002

Principiul protecției sociale și juridice a militarilor este înscris în art. 9 al Legii susmenționate, potrivit căreia „Cetățenii care îndeplinesc serviciul militar ori execută serviciul civil beneficiază de protecție socială și juridică din partea statului în condițiile legii”. În acord cu art. 17 alin. (1), prin îndeplinirea de către militar a obligațiilor serviciului militar se are în vedere: a) participarea la acțiuni militare; b) exercitarea funcțiilor de serviciu; c) executarea serviciului de alarmă; d) participarea la exerciții și antrenamente militare; [...] m) aflarea în prizonierat (cu excepția cazurilor de predare benevolă), în situația de ostatic sau de persoană internată; n) dispariția militarului până la declararea dispariției sau morții sale, în modul stabilit de lege³⁹.

Legea cu privire la veteranii de război nr. 317 din 26-12-2024

Potrivit art. 5, în sensul prezentei Legi, „veteran de război ” [...] este acel cetățean al Republicii Moldova care a participat la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova sau la alte acțiuni de luptă și se încadrează în una dintre categoriile stabilite de prezenta lege. În conformitate cu art. 14 al Legii, „Se stabilește o alocație lunară de stat pentru membrii familiilor veteranilor de război căzuți la datorie și pentru membrii familiilor persoanelor cu dizabilități de pe urma războiului, decedate după cum urmează: a) pentru soțul/soția sau pentru unul dintre părinții veteranului de război căzut la datorie – în cuantum de 10% din salariul mediu lunar pe economie prognozat; b) pentru soțul/soția persoanei cu dizabilități de pe urma războiului decedate – în cuantum de 9% din salariul mediu lunar pe economie prognozat; c) pentru copiii persoanelor cu dizabilități de pe urma războiului decedate – în cuantum de 9% din salariul mediu lunar pe economie prognozat”⁴⁰.

3.4. Jurisprudența CtEDO

În continuare vom urmări cum a fost tratată problematica persoanelor dispărute pe timp de război prin prisma CEDO din 4 noiembrie 1950, ratificată de RM la 24 iulie 1997, precum și prin prisma practicii CtEDO.

Unul dintre cele mai relevante exemple în acest sens îl constituie cauza Varnava contra Turciei. De fapt, reclamanții au susținut că dispariția unor rude apropiate în cadrul conflictului armat din anul 1974 dintre Turcia și Cipru, soldat cu ocuparea Ciprului de

id=122917&lang=ro# (accesat la data de 01.02.2025).

³⁸ Legea cu privire la apărarea națională nr. 345 din 25-07-2003. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110393&lang=ro (accesat la data de 01.02.2025).

³⁹ Legea cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei nr. 1245 din 18-07-2002. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146719&lang=ro. (accesat la data de 01.02.2025).

⁴⁰ Legea cu privire la veteranii de război nr. 317 din 26-12-2024 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146553&lang=ro (accesat la data de 01.02.2025).

Nord de către forțele militare turcești, a reprezentat o încălcare a dispozițiilor art.2 din Convenție care garantează dreptul la viață. Cu referire la caz, CtEDO a constatat încălcarea art. 2, care impune statului pârât o obligație continuă de a căuta persoanele dispărute și de a da explicații cu privire la ceea ce li s-a întâmplat. Printre argumentele invocate de Curte arătăm:

„Într-o zonă de conflict internațional, statele contractante trebuie să protejeze viața celor care nu sunt sau nu mai sunt implicați în ostilități, ceea ce impune în special furnizarea de asistență medicală răniților și, în privința celor decedați, răspunderea implică înhumarea corectă a trupurilor acestora și colectarea și comunicarea de către autorități a informațiilor privind identitatea și soarta persoanelor în cauză. Guvernul pârât nu a prezentat niciun element și nicio explicație convingătoare de natură să contracareze acuzațiile reclamanților, conform cărora persoanele în cauză au dispărut în sectoare aflate sub controlul exclusiv al acestuia. Disparațiile în litigiu au avut loc în circumstanțe care puneau în pericol viața persoanelor în cauză, derularea operațiunilor militare fiind însoțită de un număr mare de arestări și omoruri”⁴¹.

„Este posibil ca cele două părți aflate în conflict să dorească să găsească o metodă „politică” și comitetul, cu mandatul său limitat, să fie singura soluție acceptabilă pentru toți în cadrul misiunii de bune oficii a Organizației Națiunilor Unite. Acest lucru nu poate avea totuși incidență asupra aplicării dispozițiilor Convenției. Statul pârât s-a aflat așadar într-o situație continuă de neîndeplinire a obligației de a desfășura investigații eficiente care vizează să facă lumină asupra celor nouă oameni dispăruți”⁴².

În contextul războiului de agresiune din 1992, autorul C. Bîrsan susține că autoritățile Republicii Moldova nu pot invoca drept motiv de inacțiune faptul că majoritatea persoanelor dispărute era necesar să fie căutate pe un teritoriu controlat de regimul separatist de la Tiraspol, susținut de armata a 14-a a Federației Ruse⁴³. La baza unei asemenea aserțiuni stă, în primul rând, cauza Ilașcu și alții contra Moldovei și Federației Ruse:

„Totuși, chiar și în absența unui control efectiv asupra regiunii transnistrene, Moldova mai are și obligația pozitivă conform art. 1 al Convenției de a lua măsuri de ordin diplomatic, economic, juridic sau de alt gen, care îi stau în puteri și sunt în conformitate cu dreptul internațional, pentru a asigura reclamanților drepturile acestora garantate de Convenție”, paragraful 331⁴⁴;

„Curtea consideră că, atunci când un Stat Contractant este împiedicat să-și exercite autoritatea sa asupra întregului său teritoriu datorită exis-

⁴¹ Hotărârea CtEDO din 18.09.2009, cauza Varnava și alții contra Turciei. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Varnava-si-altii-impotriva-Turciei-MC-rez.pdf>

⁴² Ibidem.

⁴³ Bîrsan C., Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentarii pe art., Ediția 2, București: Editura C.H. Beck, 2010, p. 36-37.

⁴⁴ Hotărârea CEDO din 8.07.2004, Cauza Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei, §331. file:Users/Desktop/Downloads/ILA%C5%9ECU%20AND%20OTHERS%20v.%20MOLDOVA%20AND%20RUSSIA%20-%20 (accesat la data de 14.01.2025).

tenței unei situații de facto care îl constrânge, cum ar fi instalarea unui regim separatist, indiferent dacă este sau nu însoțită de ocupația militară a teritoriului de un alt stat, acest stat nu încetează să aibă jurisdicție în sensul articolului 1 al Convenției asupra acelei părți a teritoriului său care este temporar supusă unei autorități locale susținută de forțe rebele sau de un alt stat. Totuși, o asemenea situație de fapt reduce scopul acestei jurisdicții în sensul că angajamentul asumat de către un stat în temeiul art. 1 trebuie examinat de Curte numai în lumina obligațiilor pozitive ale Statului Contractant față de persoanele aflate pe teritoriul acestuia. Statul respectiv trebuie să folosească toate mijloacele legale și diplomatice disponibile față de state terțe și organizații internaționale, pentru a continua să garanteze respectarea drepturilor și libertăților garantate de Convenție”, paragraful 334⁴⁵;

„În consecință, Curtea constată că reclamanții se află sub jurisdicția Republicii Moldova în sensul articolului 1 al Convenției, dar că responsabilitatea acestora pentru faptele invocate, comise pe teritoriul „RMN”, asupra căruia ea nu exercită un control efectiv, trebuie evaluată în lumina obligațiilor sale pozitive care îi revin în conformitate cu Convenția”, paragraful 335⁴⁶.

Într-un alt context, în cauza Khadjialiyev contra Federației Ruse, CtEDO a examinat cererea reclamanților de constatare a încălcării art. 3 din CEDO sub forma unui „tratament inuman”, prilejuită de dispariția și uciderea rudelor lor apropiate de către agenți ai statului.

„Curtea constată că în timp ce un membru al familiei unei „persoane dispărute” poate pretinde că este victimă a unui tratament contrar art. 3 (vezi Kurt împotriva Turciei, hotărârea din 25 mai 1998, rapoarte de hotărâri și decizii 1998-III, §§ 130-34), același principiu nu s-ar aplica de obicei în situații în care persoana reținută a fost găsită ulterior decedată (a se vedea Tanlı împotriva Turciei, nr. 26129/95, § 159, CEDO 2001-III (extrase)). Cu toate acestea, dacă o perioadă de dispariție inițială este lungă, circumstanțele dau naștere unei probleme separate în temeiul articolului 3 (a se vedea Gongadze c. Ucrainei, nr. 34056/02, §§ 184-186, CEDO 2005-XI)”, paragraful 120⁴⁷.

„Curtea observă că Ramzan și Rizvan Khadzhiyev au fost răpiți la 15 decembrie 2002. Rămășițele lor au fost găsite la 19 decembrie 2002, adică patru zile mai târziu. Curtea nu este convinsă că în prezentul caz a existat o perioadă distinctă de lungă durată în care reclamanții au fost supuși incertitudinii susținute, angoasei și suferinței caracteristice specificului fenomenul disparițiilor (a se vedea, prin contrast, Luluyev și alții, citat mai sus, § 115; și Kukayev împotriva Rusiei, nr. 29361/02, § 107, 15 noiembrie 2007). Cu toate acestea, pentru a decide dacă a existat o încălcare a art. 3 din Convenție în ceea ce privește reclamanții, Curtea consideră că este necesar să se acorde atenție la următoarele. Ramzan

⁴⁵ Ibidem, §334.

⁴⁶ Ibidem, §335.

⁴⁷ Hotărârea CtEDO din 6.11.2008, Khadjialiyev contra Federației Ruse. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-89348%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-89348%22]}) (accesat la 02.02.2025).

și Rizvan Khadzhiyev au avut cadavrele dezmembrate și decapitate. Doar unele dintre fragmentele lor au fost descoperite, în timp ce părțile lipsă nu au fost găsite până în prezent. De aproape șase ani, reclamanții nu au putut să îngroape cadavrele celor dragi într-un mod adecvat, ceea ce le-a cauzat suferința profundă și continuă. Curtea consideră că în împrejurările specifice acestui caz suferința morală și emoțională îndurată de reclamanți poate fi considerată ca fiind cauzată de încălcări grave a drepturilor omului (a se vedea Nesibe Haran împotriva Turciei, nr. 28299/95, § 84, 6 octombrie 2005)”, paragraful 121⁴⁸.

„Având în vedere cele de mai sus, Curtea constată că a existat o încălcare a art. 3 din Convenție în ceea ce privește reclamanții”, paragraful 122⁴⁹.

4. REZULTATE

Problema dispariției fără veste a combatanților, care au participat la acțiunile militare de apărare a integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova în războiul de pe Nistru din 1992, are profunde implicații juridice, una dintre cele mai importante fiind neexecutarea de către autoritățile naționale a obligației pozitive de investigare a cazurilor de dispariție. La momentul producerii războiului, o asemenea obligație a autorităților rezultă din prevederile art. 24 al Legii nr. 968 din 17.03.1992 despre obligațiunea militară și serviciul militar al cetățenilor Republicii Moldova (abrogată prin LP1245 din 18.07.02, MO137-138/10.10.02 art.1054)⁵⁰.

Din 12.09.1997, după aderarea la CEDO, obligația investigării cazurilor de dispariție, inclusiv a militarilor pe timp de război, rezultă din angajamentele internaționale ale Republicii Moldova în materia respectării și asigurării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului⁵¹. Chiar dacă războiul de agresiune de pe Nistru s-a produs până la aderarea Republicii Moldova la CEDO, această obligație pozitivă rezultă din art. 1 al Convenției, care statuează datoria statelor de a lua măsuri cu caracter diplomatic, economic, juridic sau de orice altă natură, pentru a asigura drepturile fundamentale care rezultă din Convenție (Cauza Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei). Mai mult decât atât, acest instrument juridic poate fi utilizat și astăzi de către membrii familiilor combatanților, nedreptățiți de către autoritățile naționale, care au dat dovadă de ineficiență crasă la investigarea obiectivă. Așa că este îndreptățită utilizarea tuturor mijloacelor accesibile în vederea elucidării cazurilor de dispariție fără veste a combatanților (Cauza Khadzhiyev contra Federației Ruse).

Ineficiența investigațiilor cazurilor de dispariție a fost determinată de mai mulți factori. Incompetența și lipsa de previzibilitate a comandamentului militar la momentul

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Potrivit textului de lege, „protecția socială și juridică, asigurarea materială a cetățenilor care satisfac serviciul militar în termen se efectuează în conformitate cu legea cu privire la protecția socială și juridică a militarilor, a membrilor familiilor lor a cetățenilor care trec pregătirea militară”. https://www.legis.md/cautare/getresults?doc_id=64699&lang=ro#

⁵¹ Totodată, în prezent o asemenea obligație rezultă cu prisosință și din art. 5 alin. (2) al Legii nr. 162 din 22.07.2005 cu privire la statutul militarilor, potrivit căruia „Militarul aflat în exercițiul obligațiilor serviciului militar este reprezentantul puterii de stat și se află sub protecția statului”. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135602&lang=ro#

desfășurării războiului de pe Nistru din 1992 este cel mai vizibil factor cu caracter politico-organizațional. Nu au fost luate măsuri care, pe de o parte, ar fi redus în mod considerabil numărul persoanelor dispărute fără veste, iar, pe de altă parte, ar fi facilitat identificarea ulterioară a corpurilor neînsuflețite. Deși comandamentul militar al Republicii Moldova era constituit din militari relativ cu experiență în domeniu, nu au fost întreprinse acțiuni firești, care rezultă din regulile și cutumele elementare ale dreptului internațional umanitar de ducere a războiului. Strigător la cer este că o bună parte dintre combatanți, mai ales cei fără experiență militară, nu au fost dotați nici cu plăcuțe de identitate, fapt care ar fi ușurat esențial identificarea lor ulterioară. Nu au fost organizate nici servicii de înmormântare comune între părțile beligerante.

Mușamalizarea de către comandamentele militare a cazurilor de dispariție fără veste a combatanților în scopul ascunderii faptelor de neglijență și a eșecurilor de pe câmpul de luptă a constituit un alt factor care a împiedicat căutarea persoanelor dispărute fără veste. Teza este valabilă mai ales pentru evenimentele ce s-au produs în zilele de 19-20 iunie, care s-au soldat cu pierderi dezastruoase pentru forțele armate ale Republicii Moldova. Mai grav, reprezentanți ai autorităților militare, pentru a ascunde aceste crime, au indus în eroare rudele combatanților dispăruți; uneori cei dispăruți au fost învinuiți fals de dezertare. Este cazul lui Mihail Starșii originar din satul Rojnița, raionul Soroca, și ofițerul în rezervă Valeriu Nazarco, locuitor al municipiului Bălți. Ulterior, cadavrul lui Valeriu Nazarco a fost identificat într-un mormânt comun din Tiraspol și s-a constatat că acesta a decedat eroic pe câmpul de luptă.

O altă problemă de ordin juridic, semnalată de către noi în prezentul studiu, este legată de protecția socială a rudelor apropiate ale combatanților dispăruți în timpul acțiunilor militare, precum și cea a compensării daunelor morale suferite din cauza dispariției. Din prevederile legislative naționale consacrate domeniului și care au fost prezentate de către autori în capitolul „Legislație”, se creează aparența că membrii familiilor beneficiază de o asemenea asistență. Realmente, însă, cu raportare la membrii familiilor combatanților dispăruți fără veste în războiul de agresiune din regiunea nistreană, o asemenea asistență este limitată, discriminatoare și inechitabilă. În Legea asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne, dreptul la pensie în cazul pierderii întreținătorului îl au membrii familiilor militarilor care au dispărut fără veste [art. 30 alin. (2)]. Combatanții care au luptat pentru integritatea și inviolabilitatea teritorială a țării, în marea lor majoritate, nu erau militari, ci polițiști și voluntari care benevol au luat arma în mână pentru a-și apăra Patria. Prin urmare, membrii familiilor combatanților voluntari, inclusiv polițiștii care au dispărut fără veste, și-au pierdut astfel întreținătorul, rămânând în afara sferei de aplicare a Legii nr. 1544 din 23.06.1993. Din punctul nostru de vedere, o asemenea atitudine exprimată de către legiuitor la momentul adoptării a fost una inechitabilă.

Chiar dacă stabilirea unei pensii speciale nu este posibilă pentru rudele combatanților dispăruți fără veste, se poate recurge la instituirea unei alocații pentru ele, potrivit Legii cu privire la veteranii de război nr. 317 din 26.12.2024. De menționat că nici prin acest act legislativ nu a fost rezolvată problema asigurării sociale a membrilor familiilor rămași fără întreținător din cauza dispariției fără veste a combatanților participanți la acțiuni militare de apărare a integrității teritoriale și independenței Republicii Moldova.

5. CONCLUZII

Soluționarea problemei investigației de către autorități a combatanților dispăruți fără veste în contextului războiului de pe Nistru din 1992, asigurării și protecției sociale a familiilor acestora a fost abordată din două perspective: de lege lata și de lege ferenda.

De lege lata, atât reglementările naționale privitoare la investigarea de către stat a cauzelor de dispariție fără veste a militarilor și a combatanților în condiții de război, cât și reglementările referitoare la asigurarea și protecția socială a rudelor apropiate acestora sunt deficitare și inechitabile. Un instrumentar juridic viabil de compensare a daunelor materiale și morale pricinuite rudelor pentru dispariția fără veste a combatanților care au luptat pentru independența și inviolabilitatea teritorială a Republicii Moldova, îl constituie solicitarea acestora prin invocarea încălcării a două drepturi fundamentale prevăzute de CEDO. În primul caz este vorba de încălcarea art. 2 din Convenția Europeană, care garantează dreptul la viață, sub aspectul neonorării de către stat a obligației pozitive de efectuare a investigațiilor eficiente în privința persoanelor dispărute. În cel de al doilea caz, este vorba de încălcarea art. 3 din CEDO, ce se referă la dreptul persoanei de a nu fi supusă torturii, tratamentelor inumane sau degradante, pedepselor inumane sau degradante, sub aspectul îndurării suferințelor psihice îndelungate și continue cauzate de perioada lungă de dispariție a rudelor apropiate.

De lege ferenda, propunem, pe de o parte, dozarea cadrului normativ național care reglementează obligația statului de protejare a militarilor care se află în exercițiul serviciului militar, iar pe de altă parte, suplinirea cadrului normativ referitor la asigurarea și protecția socială a veteranilor de război.

În primul caz, propunem suplinirea textului normativ de la art. 9 al Legii cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei nr. 1245 din 18-07-2002 cu un nou alineat, care ar reglementa explicit obligația statului de a realiza investigații eficiente în cazurile de dispariție a cetățenilor care îndeplinesc serviciul militar ori execută serviciul civil. Prin urmare, propunem următoarea formulare a textului normativ:

Articolul 9. Protecția socială și juridică

(1) Cetățenii care îndeplinesc serviciul militar ori execută serviciul civil beneficiază de protecție socială și juridică din partea statului în condițiile legii.

(2) În cazul dispariției fără veste a cetățenilor care îndeplinesc serviciul militar ori exercită serviciul civil, statul are obligația de a realiza investigații eficiente, cu toate mijloacele accesibile pentru identificarea acestora.

În cel de al doilea caz, propunem reformularea art. 14 alin. (2) al Legii cu privire la veteranii de război nr. 317 din 26-12-2024, înlocuind textul „Se stabilește o alocație lunară de stat pentru membrii familiilor veteranilor de război căzuți la datorie și pentru membrii familiilor persoanelor cu dizabilități de pe urma războiului decedate, după cum urmează [...]” cu „Se stabilește o alocație lunară de stat pentru membrii familiilor veteranilor de război căzuți la datorie, pentru membrii familiilor persoanelor cu dizabilități de pe urma războiului decedate și pentru membrii familiilor veteranilor de război dispăruți fără veste după, cum urmează [...]”.

BIBLIOGRAFIE
BIBLIOGRAPHY

- Cauza Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei (Cererea nr. 48787/99), Hotărârea din 8.07.2024, § 59, p. 14. file:Users/Desktop/Downloads/ILA%C5%9ECU%20AND%20OTHERS%20v.%20MOLDOVA (accesat la data de 14.01.2025).
- Bergman M. citat de Cerba V. În: Adevărul despre agresiunea rusă în Transnistria. Ed. „Prut”, 2020.
- Manolache C., Organismul militar al Republicii Moldova. Construcția militară și securitatea statului, Chișinău, 2015.
- Petrică N. citat de Ion Costăș în: Transnistria 1989-1992. Cronica unui război nedeclarat. Dedicată celor căzuți în luptele pentru integritatea Republicii Moldova, Chișinău: Editura RAO, 2012.
- Carp S., Procesul de căutare a polițiștilor, militarilor și voluntarilor dispăruți fără veste în timpul războiului de la Nistru din anul 1992, Chișinău, 2022.
- Крянгэ П., Я хочу рассказать... (Воспоминание с острым сюжетом), Кишинэу, 1998.
- Costăș I., Transnistria 1989-1992. Cronica unui război „nedeclarat”. Dedicată celor căzuți în luptele pentru integritatea Republicii Moldova, Chișinău: Editura RAO, 2012.
- Крянгэ П., Я хочу рассказать... (Воспоминание с острым сюжетом), Кишинэу, 1998, p. 248.
- Munteanu A., Conflicte Nistrene. Interviuuri, articole, documente publicate de autor în ziare și reviste, Chișinău: Editura „Glasul”, 1995.
- Цельвергер-Монен Р., Сложная задача выявления участи пропавших без вести и оказания необходимой поддержки их семьям. Роль и деятельность МККК в мире и регионе. În: Persoanele dispărute fără veste: constatări, concluzii și recomandări. Conferința științifico-practică „Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene:teorie și practică”, Chișinău: „Grafema libris”, 2009.
- Condrat R., Jantâc N., Omagiu eroilor Războiului de pe Nistru. „Univers Pedagogic” Nr. 26(862), 29 iunie 2023.
- Belâi L., Ciobanu V., Domenco I., Dragoș V., Eremia A. Localitățile Republicii Moldova. Itinerar documentar-publicistic ilustrat. Vol.7, H-Le, Chișinău, 2007.
- Кулик Е., Как предотвратить исчезновения людей во время войны? În: Persoanele dispărute fără veste: constatări ,concluzii și recomandări. Conferința științifico-practică „Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene:teorie și practică”, Chișinău: „Grafema libris”, 2009.
- Ковриг А., В объективе гражданского общества и госструктур – лица, пропавшие без вести. În: Persoanele dispărute fără veste: constatări, concluzii și recomandări. Conferința științifico-practică „Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: теorie și practică”, Chișinău: „Grafema libris”, 2009.
- Gamurari V., Studiu privind Statutul persoanelor dispărute fără veste și al persoanelor dispărute forțat conform dreptului internațional contemporan, Conferința științifico-practică „Promovarea drepturilor omului în contextul integrării europene: теorie și practică”. Persoanele dispărute fără veste: constatări, concluzii și recomandări, Chișinău: „Grafema libris”, 2009.

- Ulianovschi X., Ulianovschi Gh., Bucatari V., Dreptul militar în Republica Moldova, Chișinău: Editura „Prut Internațional”, 2003.
- Trofimov I., Zavatin V., Sîrbu S., Drept civil. Persoanele, Chișinău, 2004.
- Sîrbu S., Crețu A., Recuperarea pagubelor și asistența socială a familiilor colaboratorilor de poliție căzuți la datorie. Evaluarea și prevenirea riscurilor la care sunt expuși colaboratorii organelor afacerilor interne și al altor organe de drept. Materialele conferinței științifico-practice internaționale, Chișinău, 2010.
- Resolution (75) 11 on the criteria governing proceedings held in the absence of the accused (Adopted by the Committee of Ministers on 21 May 1975 at the 245th meeting of the Ministers’ Deputies). <https://rm.coe.int/09000016804f7581> (accesat la data de 11.09.2025).
- Convenția de la Geneva din 12 august 1949 pentru îmbunătățirea sortii răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie. <https://legislatie.just.ro/public/DetaliiDocument/255617>
- Legea asigurării cu pensii a militarilor și a persoanelor din corpul de comandă și din trupele organelor afacerilor interne nr. 1544 din 23.06.1993. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=122917&lang=ro# (accesat la data de 01.02.2025).
- Legea cu privire la apărarea națională nr. 345 din 25-07-2003. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110393&lang=ro (accesat la data de 01.02.2025).
- Legea cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei nr. 1245 din 18-07-2002. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146719&lang=ro (accesat la data de 01.02.2025).
- Legea cu privire la veteranii de război nr. 317 din 26-12-2024. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146553&lang=ro (accesat la data de 01.02.2025).
- Hotărârea CtEDO din 18.09.2009, cauza Varnava și alții contra Turciei. <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Varnava-si-altii-impotriva-Turciei-MC-rez.pdf>
- Bîrsan C., Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Comentarii pe art., Ediția 2, București: Editura C.H. Beck, 2010.
- Hotărârea CEDO din 8.07.2004, Cauza Ilașcu și alții c. Moldovei și Rusiei, §331. <file:Users/Desktop/Downloads/ILA%C5%9ECU%20AND%20OTHERS%20v.%20MOLDOVA%20AND%20RUSSIA%20-%20> (accesat la data de 14.01.2025).
- Hotărârea CtEDO din 6.11.2008, Khadjialiyev contra Federației Ruse. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-89348%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-89348%22]}) (accesat la 02.02.2025).
- Ulianovschi X., Teza de doctor habilitat în drept. Conceptul infracțiunii militare în dreptul penal, Chișinău, 2011.
- Ulianovschi X., Ulianovschi Gh., Bucatari V. Dreptul militar în Republica Moldova, Chișinău: Editura Prut Internațional, 2003.

CZU 342.72/.73

DOI 10.5281/zenodo.14930123

Gheorghe COSTACHI*,
costachi70@mail.ru

THE CITIZEN AS OBJECT AND SUBJECT OF THE STATE'S SECURITY POLICY¹

Annotation: One of the fundamental objectives of the state's security policy is the protection of the citizen and their rights. The theoretical significance of this subject arises from the essential value of the citizen in a rule of law state, where the citizen represents a pillar of the state's resilience and plays a crucial role in its consolidation. From this perspective, it becomes evident that the citizen should not be viewed only as an object of protection through security policy, but also as an active actor in the process of formulating and implementing this policy. The purpose of this study is to clarify the role of the citizen both as the subject of protection within the security policy and as an active participant, with a significant impact on the development and application of security measures.

The approach to this topic holds both theoretical and practical value: on one hand, it will contribute to deepening the theory of security in a rule of law state, while on the other hand, through a detailed analysis of the key aspects of security policy, it will facilitate the identification of effective solutions for its improvement. In line with the study's objectives, it will be structured into two sections: the first will analyze the role of the citizen as the subject of the security policy, and the second will examine their active involvement in the development and implementation of this policy.

Keywords: person, citizen, security, security policy, human rights, personal security, legal activism.

CETĂȚEANUL CA OBIECT ȘI SUBIECT AL POLITICII DE SECURITATE A STATULUI

Adnotare: Unul dintre obiectivele fundamentale ale politicii de securitate a statului este protejarea cetățeanului și a drepturilor sale. Semnificația teoretică a acestui subiect provine din valoarea esențială a cetățeanului într-un stat de drept, acesta reprezentând un pilon de rezistență

* University Professor, PhD Hab., Principal Scientific Researcher, Institute for Legal, Political and Sociological Research of the State University of Moldova (ROR: <https://ror.org/0475kvb92>); e-mail: rector@usm.md; ORCID: 0000-0003-1396-7598, e-mail: costachi70@mail.ru

¹ The study is carried out within the research subprogram – 01.05.01: “National Security of the Republic of Moldova in the context of accession to the European Union: legal, political and sociological approaches” (SENREMO) (for 2024-2027), conducted by the Institute of Legal, Political and Sociological Research of the State University of Moldova.

al statului, având un rol crucial în consolidarea acestuia. Din perspectiva dată, devine evident că cetățeanul nu trebuie privit doar ca un obiect al protecției prin politica de securitate, ci și ca un actor activ în procesul de formulare și implementare a acestei politici. Scopul acestui studiu este de a clarifica rolul cetățeanului atât ca subiect al protecției în cadrul politicii de securitate, cât și ca participant activ, cu un impact semnificativ asupra dezvoltării și aplicării măsurilor de securitate.

Abordarea acestei teme are o dublă valoare teoretică și practică: pe de o parte, va contribui la aprofundarea teoriei securității într-un stat de drept, iar pe de altă parte, prin analiza detaliată a principalelor aspecte ale politicii de securitate, va facilita identificarea unor soluții eficiente pentru îmbunătățirea acesteia. În concordanță cu obiectivele studiului, acesta este structurat în două secțiuni: în prima se analizează rolul cetățeanului ca obiect al politicii de securitate, iar în a doua – implicarea sa activă în dezvoltarea și implementarea acestei politici.

Cuvinte-cheie: persoană, cetățean, securitate, politică de securitate, drepturile omului, securitatea persoanei, activism juridic.

1. INTRODUCTION

As is known, security policy represents a complex set of measures, strategies and actions adopted by a state for the protection of his fundamental interests, of the security of citizens, institutions and its territory against internal and external threats. This includes both aspects related to national defense, as well as measures regarding economic, social, energy, cyber, political, food security and protection of fundamental rights of citizens.

According to the doctrine [1, p. 151], the core of national interests in a democratic society must be focused on the fundamental needs of each person, because only their guarantee can ensure real stability and security, both of the state and of society. The protection of the constitutional regime, the insurance of the sovereignty and territorial integrity, the maintenance of political, economic and social stability, unconditional compliance with the law and maintenance of the legal order, along with the promotion of international collaboration, are just a few of the ways in which the most important and vital interest of the state is guaranteed – multilateral development of the person.

An essential conclusion emerges from the corroboration of these ideas: one of the fundamental objectives of the state's security policy must be to protect the citizen (the person) and his/her rights. The theoretical significance of this topic derives directly from the fundamental value of the citizen (the person) in a state of law, which, as is known, represents a pillar of resistance of the state, having a major importance in its consolidation [2, p. 6]. In this context, it becomes obvious that the citizen (the person) must be considered not only as a value to be protected through security policy, but also as an essential actor in the process of elaboration and implementation of this policy.

The purpose of this study is to clarify the role of the person both as an object of the state's security policy (i.e. subject of protection), as well as an active subject within this policy having a significant impact on the process of formulating and implementing security measures.

The approach to this theme has a double theoretical and practical value. On the one side, it will contribute to deepening the theory of security in a state of law, and on the other side, through detailed research of the main aspects of the security policy, it will facilitate the identification of viable solutions for improving its quality and efficiency.

Consistent with the purpose of the study, its structure is divided into two sections: in the first one is analyzed the role of the citizen as an object of security policy, and in the second is approached his involvement as an active subject of this policy.

2. METHODOLOGY

During the realization of the study, the following research methods were used: logical method (with its components: abstraction, analysis / deductive and inductive/ and synthesis), systemic method and content analysis method.

3. DISCUSSIONS AND RESULTS OBTAINED

3.1. The person as a protection object of the security policy.

Recognition of the priority of human interests in the security context is relatively recent (end of the 20th century). Throughout history, the underestimation of the value of the individual and the right to human life has been a common practice, which determined an approach to security predominantly oriented towards state security (under the name of *national security*). The individual's immediate problems were often treated only in the context of social security, which has not always been capitalized within the national security framework (*state security*). This approach according to the researchers [3, p. 135], "reflects a model of social development in which man was seen only as a means to economic progress and not as its main goal".

Currently, the specialized literature (from different countries) pays a distinct attention to the security of the person, seen not only as an object of state protection, but also as an essential element of *national and international security* [4, p. 4]. The person's security is thus recognized as a vital necessity for the individual, without which he could not exist, act or develop properly in the society. Moreover, meeting these fundamental needs is the basis for the security of social groups, communities, states and society as a whole [5, p. 12]. In this sense, security is considered an essential social value, without which the significance of other values would be compromised [4, p. 4; 6, p. 16-17; 7, p. 359].

From this perspective, we support the point of view expressed in the doctrine [8, p. 281], which considers security as the foundation for the sustainable development of social relations, which ensures the protection of the vital interests of the person, the state and society, as well as maintaining civil, political peace and social stability. As a consequence, respecting the balance of the most vital interests of the individual and the need for state security represents one of the fundamental principles for ensuring national security [9, p. 39].

By its nature, the concept of *person's security* differs significantly from traditional *concepts of security*, which emphasized the states as its main subjects. Thus, in this new framework, citizens and their social and economic conditions become central points of the security. In essence, "*the security of the person* involves ensuring the protection of the individual to a similar extent as the protection of the state" [10, p. 6].

According to researchers, the core of national interests in a democratic society must be represented by the fundamental needs of each person. Only guaranteeing them can ensure real stability and lasting security both for the state and for the entire society. Protection of the constitutional regime, sovereignty and territorial integrity, ensuring political, economic and social stability, respecting the law and maintaining the legal order, as well as the development of international collaboration, are, in their essence, only instruments and means of protecting the most important and vital interest of the state – multilateral development of the person [1, p. 151].

One of the essential components of life quality is the individual's freedom and his protection against various dangers and threats, as well as the reduction of its vulnerability to contemporary risks. In this context, the modern conception of human development defines person's security as a possibility to exercise the right to choose in conditions of freedom and safety, having full confidence that these conditions will be maintained and protected in the future [3, p. 135-136].

In its essence, the security of the person represents a category that reflects a complex social phenomenon, characterized by an organic connection between the individual in danger and his social environment, namely society. The social factor plays a decisive role in the process of the annihilation of the danger. Taking into account that man is a social being, his vital interests and the concrete conditions of existence, including those related to dangers, are largely determined by the social context. The threats that constitute the danger are also of a social nature (whether they come from different social sources or are tolerated or accepted by them). Thus, it can be concluded that society has an essential social responsibility to protect the individual in danger, while he, in turn, has the right to benefit from security through social means [11, p. 144].

Regarding the Republic of Moldova, it is currently in full development process in accordance with international standards, including in the field of human rights. However, despite the constitutional and legislative enshrinement of fundamental human rights and freedoms and other democratic values, we have a significant gap: there is no clear and well-defined concept of person's security, which guarantees the protection of the person against various threats and dangers [12, p. 8]. This should be an essential element of the security policy, in order to ensure a free and sustainable development of the person. This omission is currently the most important deficiency in the security policy of the Republic of Moldova, and undoubtedly imposes the need for significant intervention. It is imperative that the state develop and adopt a well-founded scientific conception of person's security which reflects the realities of a state of law.

In this regard, it is of interest the *National Security Concept of the Republic of Moldova* [13], which provides: "National Security is not only the security of the state, but also the security of the society and citizens of the Republic of Moldova, both on the territory of the Republic of Moldova and abroad". From these provisions, we can deduce the idea that the policy document containing it emphasizes an extremely important concept: *National Security* concerns not only the state's responsibility to protect its own interests, but also to ensure the security of citizens and society as a whole, both on national territory and abroad.

This approach significantly expands the security scope, passing from the traditional protection of territory and state institutions to a direct concern for the well-being of individuals and the community as a whole. The cited provision suggests a broader vision of national security, in which not only the state institutions are protected, but also the citizens and the society. *National security* is no longer limited to the defense of territory or the maintenance of internal order, but also includes the protection of citizens' rights and freedoms, which implies a holistic approach.

An essential aspect of this concept is that the citizen becomes an object of active protection of *security policy*. Thus, not only the state is protected, but the individual as well, which represents a fundamental element of national security. In this regard, citizens' security becomes a priority objective in security policy, and his rights and safety must be

protected not only from the perspective of internal or external defense, but also by ensuring an environment of social, economic and personal security.

The extension of citizens' protection beyond national borders, also reflects, the concerns of an interconnected world, in which individuals are not limited by state borders. For example, this may mean protecting citizens in the diaspora or supporting them in the face of external threats, whether economic, political or otherwise.

Obviously, in the current context, in which global security faces multiple challenges (terrorism, forced migration, climate change, economic and social crises), the mentioned concept is extremely relevant. Security cannot be understood only in terms of military defense or territorial protection. Also, protecting citizens must include measures targeting economic, social, energy, cyber and even health security, given the interdependent global risks.

On the other hand, this concept requires an integrated approach and effective coordination between state institutions to ensure citizen security in all its dimensions. For example, cyber security policies must protect citizens' data, and those of social and economic security to prevent risks that could affect their stability and welfare.

In conclusion, these provisions of the *National Security Concept of the Republic of Moldova* reflect a modern vision of security, where the citizen is placed at the center of security concerns, and the state is responsible not only for protecting the territory, but also for guaranteeing citizens' security and fundamental rights, including in a global context. These principles can become the foundation of a comprehensive security policy that aims to respond to the challenges of the 21st century.

Obviously, the *state's security policy* can have a significant impact on individuals only if they, in their capacity as citizens, would be actively involved in its development and implementation process, both within society and the state. With other words, to make security effective and relevant, the citizen must be not only an object of protection, but also an active subject of security policy.

3.2. The citizen as subject of security policy.

In the context of the state of law, the citizen plays an essential role, being a central element for the protection of his rights, which implicitly determines, the way in which the states' and its institutions activity is organized. Also, the citizen makes an active contribution to the exercise of public power by participating in the decision-making process, thus having a direct impact on democracy. Seen from this perspective, the citizen becomes a pillar of the state's democratic functioning.

Currently, it is crucial for the citizen to understand how the state is organized, to be aware of the policies promoted and of the actors involved in their implementation. Also, he must know the instruments and mechanisms by which the relations between the state and society are regulated, as well as between state authorities and citizens, and to be prepared to respect these norms in his daily activity.

This level of training is known in the specialized literature as "active citizenship", which in contemporary vision, involves "active participation in the exercise of democracy within the state, the competent and interested involvement of the citizen in the management of society, in the social, political, and economic activities of the state, as well as in maintaining the law order" [14, p. 102].

Thus, in order for the citizen to fulfill his role in the state of law, it is essential that he manifests *active citizenship* or, more broadly, *legal activism*. Such activism implies both a high legal culture [15, p. 223], as well as a constant involvement in the political, social and economic activities of the state, in order to promote collective and individual rights and interests.

Starting from the fact that *legal activism* of citizens is essential for the democratic development of the *state's security policy* and for its implementation, in the following we will focus on the particularities of this phenomenon.

In essence, legal activism represents a socially useful activity, oriented towards the achievement of the fundamental purposes of the law. Also, this type of activism involves a higher level of intensity in the social-legal sphere and goes beyond the simple compliance and execution of legal obligations, doing more than meeting the minimum requirements of legal conduct [16, p. 200].

The researchers state that legal activism cannot be limited to legal behaviors that aim only at compliance with legal norms. It is a phenomenon that requires an advanced level of legal awareness, the citizen being actively involved in strengthening democracy, legality and the law order [17, p. 24]. Thus, legal activism includes not only a subjective attitude, a training (including psychological) to act legally and proactively in the field of law, but also a useful positive social activity [18, p. 22; 19, p. 68].

From another perspective, it is considered that legal activism is determined by the legal awareness of the citizen, by his attitude towards the legal phenomenon, which influences the degree of active participation in the realization of the right. Thus, legal activism does not depend solely on external factors, such as legal regulations, but also by the internal ones, especially by the person's legal conscience.

Active legal conduct is based not only on the belief that legal requirements must be respected, but also on the recognition of the social significance of the right, on solidarity with the law, the desire to respect the legal norms in daily life and to protect them through legal means. Such conviction contributes to the formation of an advanced legal culture, which stimulates active and effective legal actions [16, p. 202].

Therefore, legal activism involves the active participation of the individual in solving legal problems, consolidation of legality and law order, and, not least, preparation to resist any crimes, deviations or violations of the law [20, p. 7].

The activism of citizens becomes evident when they are actively involved in public debates and consultations regarding the draft normative acts (for example, decisions regarding the construction of chemical plants or nuclear stations, the location of PECO stations, etc.). These legal mechanisms are widely used in Western democratic countries and are also important in the context of the Republic of Moldova, where citizens have the right to participate in the decision-making process, benefiting from a legal framework that guarantees this right [21, p. 40].

In the context of the democratization of society, it is essential that legal activism to be supported by strong legal institutions, which includes a real and functioning civil society, an effective framework for constructive interaction between the state and the citizen, and a state legal ideology that promotes the fundamental rights and freedoms of citizens. These institutions are indispensable for building and consolidating the state of law in the Republic of Moldova [16, p. 207].

Thus, we can conclude that *citizens' legal activism*, being an intensive activity carried out in the field of law, is characterized by an active participation of citizens, individually or organized, in all areas of social activity, including the process of forming state legislation, in the development of public policies and their implementation, to the protection of constitutionally guaranteed rights and freedoms of citizens.

From this perspective, we can argue that citizens' legal activism plays a crucial role in the development and implementation of the state's security policy, having a significant impact on strengthening democracy, ensuring the rule of law and protecting the fundamental rights of individuals. This role can be explained in several ways, depending on the importance of citizens' active participation in the decision-making process and ensuring transparency and efficiency in managing *national security*. In this regard, the following details can be stated:

a. Promoting a transparent and responsible security policy. Citizen legal activism implies an active involvement in the decision-making process, including in the field of national security. By participating in public consultations, debates and formulating legislative proposals, citizens can contribute to a better founded and more transparent security policy. In a democratic system, citizens must have access to relevant information about state policies and initiatives in the field of security, as well as the opportunity to influence these policies. Legal activism can involve both individual actions, such as notifying competent authorities about security issues, as well as collective actions through non-governmental organizations or interest groups that advocate for appropriate security policies. The active participation of citizens in this process is essential, as they are the ones who directly experience the consequences of these policies. Thus, legal activism contributes to ensuring that security policies reflect society's needs and values, not just the interests of state institutions.

b. Consolidation of the state of law and democracy. Another fundamental aspect of legal activism in the context of security policy is its role in strengthening the rule of law. Legal activism involves respecting and promoting legal norms, which helps ensure compliance with the law, including in the security field.

When citizens are actively involved in the decision-making process, they contribute to the strengthening of democratic institutions and to the creation of a stable and fair legal framework.

Legal activism also promotes a healthy legal culture among the citizens, which allows them to recognize the importance of respecting the law in the context of national security. Citizen activism is a key factor in maintaining the law order and in preventing any abuses or violations of fundamental rights under the pretext of security. Thus, citizens can actively participate in protecting democracy and the institutions of the rule of law, ensuring that national security is not used as a pretext for the infringement of fundamental rights.

c. Citizen involvement in preventing security threats. The legal activism of citizens in the segment of security policy involves the prevention of threats to national security. Citizens, through their activism, can contribute to the early identification of risks and threats, whether it's internal dangers (corruption, extremism or abuse of power), either from external threats (regional conflicts or terrorism). Active participation in the decision-making process allows citizens to flag potential security issues, to propose solutions

and support policies that prevent the escalation of these risks.

Through feedback mechanisms, such as public consultations or civic forums, citizens can help state authorities better understand their security concerns and needs. In this way, the legal activism of citizens contributes to the development of a more effective security policy and more adapted to the social and economic realities of society.

d. Supporting the effective implementation of security policy. When implementing the security policy, citizen legal activism is vital for ensuring a process of democratic control over institutions managing national security. Citizens can exercise a surveillance role, participating in monitoring the activity of security agencies and public authorities to ensure that security policies are implemented according to legal and ethical norms. This also implies identifying and sanctioning any abuses or errors in the implementation of the security policy, thereby protecting the rights and liberties of citizens.

Legal activism can support the implementation of security measures that are consistent with the principles of human rights and the state of law. For example, citizens can influence regulations governing the surveillance, control and protection of personal data, ensuring that the security measures do not infringe the right to privacy and other fundamental rights.

e. Education and public awareness in the field of security. Another role of citizens' legal activism in relation to state security policy is to educate and raise public awareness of the values of national security and the protection of fundamental rights. Actively participating in public debates, organizing awareness campaigns and educating other citizens regarding national security can create a favorable climate for understanding and supporting *security policies*. Educated and informed citizens are better able to understand the impact of security decisions and participate responsibly in their implementation.

Conclusions. The role of legal activism of citizens in the development and implementation of the *state's security policy* is essential for ensuring a democratic and transparent framework for the management of national security. Legal activism contributes not only to the development of an effective security policy that responds to the needs and concerns of citizens, but also to the consolidation of the rule of law, the protection of fundamental rights and the prevention of abuses. Through the active involvement of citizens in the decision-making process, monitoring the implementation of the *security policy* and educating the public, the premises for a more efficient and responsible national security system are created, in which the collective interests of the society are adequately protected.

BIBLIOGRAFIE
BIBLIOGRAPHY

1. Ефанова Е.В. Национальная безопасность России: теоретические и терминологические аспекты. В: Вестник Волгоградского государственного университета, Сер. 4, Ист., 2010, № 1 (17).
2. Costachi Gh. Cetățeanul și societatea civilă ca obiect și subiecți ai politicii de securitate. În: Legea și Viața, 2018, nr. 7, p. 6-11.
3. Биктимирова З.З. Безопасность в концепции развития человека. В: Общественные науки и современность, 2002, № 6.

4. Костаки Г., Еников В. Безопасность личности и право человека на безопасность как конституционно-правовые категории. В: Закон и Жизнь, 2015, №3.
5. Колоткина О.А. Право личности на безопасность: понятие и механизмы обеспечения в РФ: теоретико-правовое исследование: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Екатеринбург, 2009.
6. Костаки Г. Право человека на безопасность. În: Legea și Viața, 2017, nr. 6, p. 16-17.
7. Enicov V. Dreptul persoanei la securitate. În: „Teoria și practica administrării publice”, materialele Conferinței științifico-practice cu participare internațională din 20 mai 2016. Chișinău: AAP, 2016.
8. Пугачева А.С., Ахметов Ш.Р. Сущностная характеристика безопасности как категории гражданского права. В: Фундаментальные исследования, 2014, № 9.
9. Мищериков А.А. Безопасность и свобода личности в информационном обществе: анализ проблемы. В: Теория и практика общественного развития, 2011, № 1.
10. Heinbecker P. Human Security. In: Headlines (Toronto: Canadian Institute of International Affairs), 1999, № 2, Vol. 56.
11. Терехова Н.Н. Система обеспечения безопасности личности в общей структуре обеспечения национальной безопасности Российской Федерации. В: Вестник Удмуртского Университета, 2012, вып. 1.
12. Костаки Г., Еников В. Безопасность человека в системе национальной безопасности. În: Jurnal juridic național: teorie și practică, 2014, nr. 4.
13. Concepția securității naționale, aprobată prin Legea nr. 112 din 22.05.2008. În: Monitorul Oficial din 03.06.2008, nr. 97-98.
14. Кузнецова Л.В. Ретроспектива развития идей гражданского воспитания в России. В: Педагогика, 2006, №10.
15. Costachi Gh. Valoarea legii și a cetățeanului în statul de drept. În: „Teoria și practica administrării publice”, materialele Conferinței științifice internaționale din 20 mai 2016. Chișinău: AAP, 2016.
16. Злобин С., Иванов В. Социально-правовая активность граждан как форма выражения гражданского общества в правовом государстве. В: „Гражданское общество Молдовы: проблемы и перспективы”, международная научно-практическая конференция (2011, Комрат). Комрат: Institutul pentru Democrație, 2011 (Furmanchevici I.I.), p. 200.
17. Тодыка Ю. Н. Конституционные основы формирования правовой культуры. Харьков: Райдер, 2001.
18. Costachi Gh., Pînzaru T. Reflecții asupra activismului juridic al cetățenilor. În: Legea și Viața, 2014, №8-9.
19. Ягофаров Д.А. Современная теория государства и права: Словарь категорий и понятий: Учебное пособие. Екатеринбург, 1994.
20. Costachi Gh. Activismul juridic al cetățenilor – factor necesar pentru implicarea acestora în elaborarea și realizarea politicii de securitate. În: Legea și Viața, 2017, nr. 8.
21. Pînzaru T., Sultanov R. Cadrul juridic actual ce asigură implicarea cetățenilor în procesul decizional. În: Revista Națională de Drept, 2013, nr. 4, p. 37-43.

CZU 343.1:343.98

DOI 10.5281/zenodo.14930166

Iurie ODAGIU*,
criminalistic@gmail.com

COLECTAREA MOSTRELOR PENTRU CERCETARE COMPARATIVĂ: ASPECTE PROCESUALE ȘI DE TACTICĂ CRIMINALISTICĂ

Adnotare: Articolul se referă la importanța mostrelor pentru cercetarea comparativă în cadrul procesului penal, subliniind rolul acestora în identificarea persoanelor și obiectelor implicate în infracțiuni. Mostrele sunt definite ca obiecte utilizate pentru compararea cu probele materiale, având scopul de a stabili legătura între suspect și fapta comisă. Deși nu sunt probe materiale în sensul tradițional, mostrele au un statut procesual independent și contribuie semnificativ la clarificarea circumstanțelor cazului. În articol se evidențiază distincția între mostre și probe materiale, subliniind că primele nu sunt direct legate de infracțiune, dar servesc ca instrumente de identificare. Participarea specialiștilor la procesul de colectare a mostrelor este esențială, în special pentru cele biologice, deoarece aceștia pot preveni erorile și asigura calitatea mostrelor. Procesul de obținere a mostrelor se desfășoară în trei etape: pregătirea, obținerea directă și fixarea rezultatelor. Fiecare etapă necesită o planificare atentă și respectarea cerințelor legale și tehnice.

Cuvinte-cheie: mostre, cercetare comparativă, proces penal, identificare, probe materiale, specialiști, colectare, etape, pregătire, obținere, fixare, erori, calitate, circumstanțe, statut procesual, colaborare, eficiență.

SAMPLES' COLLECTING FOR COMPARATIVE RESEARCH: PROCEDURAL AND FORENSIC TACTICAL ASPECTS

Annotation: The article discusses the importance of samples for comparative research within the criminal process, emphasizing their role in identifying individuals and objects involved in crimes. Samples are defined as objects used for comparison with material evidence, aiming to establish a link between the suspect and the committed act. Although they are not material evidence in the traditional sense, samples have an independent procedural status and significantly contribute to clarifying the circumstances of the case. The article highlights the distinction between samples and material evidence, noting that samples are not directly related to the crime but serve as identification tools. The involvement of specialists in the sample collection process is essential, especially for biological samples, as they can prevent errors and ensure the quality of the samples. The process of obtaining samples occurs in three stages: preparation, direct collection, and fixation of results, with

* Conferențiar universitar, doctor în drept, prim-prorector pentru studii și managementul calității, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md, ORCID ID: 0000-0002-2474-5299, e-mail: criminalistic@gmail.com

each stage requiring careful planning and adherence to legal and technical requirements.

Keywords: *samples, comparative research, criminal process, identification, material evidence, specialists, collection, stages, preparation, obtaining, fixation, errors, quality, circumstances, procedural status, collaboration, efficiency.*

1. INTRODUCERE

Infrațiunea, ca fenomen complex al realității obiective, este interconectată cu diverse alte fenomene și generează o serie de consecințe care contribuie la formarea unei imagini clare atât despre fapta în sine, cât și despre persoana care a comis-o. În cadrul procesului penal, stabilirea circumstanțelor relevante, inclusiv identificarea autorului faptei prejudiciabile, se realizează și prin expertiza urmelor lăsate la locul faptei. Aceste urme pot conține informații despre caracteristicile biologice ale organismului uman, obținute prin mostrele destinate cercetării comparative, definite ca obiecte utilizate pentru compararea cu probele materiale, având rolul de a stabili legătura între suspect și infrațiune.

Codul de procedură penală al Republicii Moldova, deși nu oferă o definiție explicită a mostrelor pentru cercetare comparativă, reglementează în mod clar tipurile de obiecte și substanțe care pot fi ridicate în acest scop. Obținerea mostrelor este esențială pentru a determina existența sau inexistența unei legături între obiectele respective și evenimentul infrațiunii. Această activitate implică o cercetare comparativă a mostrelor cu obiectele descoperite în urma comiterii infrațiunii, având ca scop acumularea de probe argumentate științific în cauza penală. În plus, procesul de obținere a mostrelor se desfășoară în trei etape distincte: pregătirea, obținerea directă și fixarea rezultatelor, fiecare dintre acestea necesitând o planificare atentă și respectarea cerințelor legale și tehnice. Implicarea specialiștilor în acest proces este crucială, în special în cazul mostrelor biologice, pentru a preveni erorile, a asigura calitatea procesului și a respecta drepturile persoanelor de la care se colectează mostrele pentru cercetare comparativă. Acest articol își propune să analizeze importanța mostrelor pentru cercetarea comparativă în cadrul procesului penal, evidențiind rolul lor în identificarea infractorilor și stabilirea adevărului.

2. DISCUȚII

Infrațiunea, asemenea oricărui alt fenomen din realitatea obiectivă, este interconectată cu diverse alte fenomene și generează o serie de consecințe, care contribuie la conturarea unei imagini atât despre fapta în sine, cât și despre individul care a săvârșit-o.

Una dintre modalitățile de stabilire a circumstanțelor care necesită dovedite într-un dosar penal, cum ar fi identificarea persoanei care a comis fapta prejudiciabilă, este depistarea urmelor lăsate la locul faptei, inclusiv a informației despre caracteristicile biologice ale organismului uman, cu ajutorul mostrelor obținute special în cadrul urmăririi penale, care sunt numite mostre pentru cercetare comparativă. „Mostra (modelul-tip) este un obiect folosit pentru compararea cu proba materială în scopul stabilirii apartenenței de grup și identificării individuale a persoanelor, obiectelor, animalelor, stabilirii persoanei cadavrului, precum și clarificării circumstanțelor importante pentru cauză. Modelul pentru comparație este purtătorul caracteristicilor (trăsăturilor, semnelor) obiectelor materiale în litigiu”¹.

Codul de procedură penală al Republicii Moldova nu conține o definiție a mostrelor

¹ Golubenco Gh., Neicuțescu O., Mostrele de comparație în expertiza criminalistică. Avocatul Poporului, nr.4, 2009, p. 11.

pentru cercetare comparativă, dar, potrivit art.155 CPP, legiuitorul indică o serie de obiecte, urme și substanțe care pot fi ridicate în calitate de mostre pentru examinare comparativă în vederea efectuării expertizelor de identificare: „1) sânge, spermă, păr, secvențe de unghii, microparticule de pe corp; 2) salivă, sudoare și alte eliminări ale corpului; 3) amprente digitale, mulaje ale dinților și falangelor; 4) înscrisuri, obiecte, piese vestimentare și părți ale lor, alte materiale ce reflectă deprinderile persoanei respective; 5) fonograma vocii, fotografii sau înregistrări video; 6) corpuri materiale, substanțe, materie primă, produse; 7) arme de diferite tipuri, cartușe, tub-cartușe, gloanțe, piese și uneltele folosite la confecționarea acestora; 8) dispozitive explozive neutralizate, părți componente ale lor, piese, mecanisme și uneltele folosite la confecționarea acestora; 9) alte substanțe și obiecte”².

Scopul obținerii mostrelor este necesitatea de a stabili existența sau inexistența unei legături cu evenimentul infracțiunii a obiectelor din care au fost obținute, adică determinarea implicării acestei persoane sau a acestui obiect în săvârșirea infracțiunii. Pentru aceasta se efectuează o cercetare comparativă a mostrelor cu obiectele apărute în urma pregătirii, comiterii și ascunderii infracțiunii, care pot fi urme descoperite în timpul cercetării locului faptei, documentelor ridicate de la bănuît, învinuit etc.

Din perspective teoretice, se realizează identificarea unui obiect concret, motiv pentru care mostrele au primit definiția de mostre pentru cercetare (examinare) comparativă. În acest context, mostrele pentru cercetare comparativă sunt obiecte de origine cunoscută, deoarece au fost obținute de la un obiect cunoscut („verificat”), iar obiectele, urmele, substanțele apărute în urma comiterii crimei sunt obiecte necunoscute, deoarece originea lor urmează a fi stabilită.³

Temeiul de fapt pentru obținerea mostrelor este necesitatea de a efectua o cercetare comparativă de identificare (expertiză), care este posibilă doar cu folosirea unor mostre. Potrivit ar. 154 CPP, pentru obținerea mostrelor organul de urmărire penală emite o ordonanță motivată, „în care, în special, se indică: persoana care va colecta mostrele, persoana de la care se vor colecta mostrele; care anume mostre și în ce număr (cantitate) trebuie colectate; când, unde și la cine trebuie să se prezinte persoana de la care vor fi colectate mostrele; când și cui trebuie să fie prezentate mostrele după colectare”⁴. Sarcina care stă în fața obținerii mostrelor pentru cercetarea comparativă este colectarea datelor materiale necesare pentru efectuarea expertizei de identificare completă, în vederea acumulării la dosarul penal a probelor științific argumentate.

Unii autori consideră că mostrele devin probe în urma atribuirii lor unei forme corespunzătoare din punct de vedere procesual penal, pentru care este necesară efectuarea unei expertize de identificare, care reprezintă o acțiune procesuală independentă de colectare a mostrelor, precum și de clarificare și verificare a celor deja existente. Aceștia subliniază că mostrele conțin informații care sunt utilizate la stabilirea adevărului în caz și, prin urmare, sunt considerate probe⁵.

² Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova Nr. 122, din 14-03-2003. Publicat: 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251, art. 699.

³ Шурухнов Н.Г. Криминалистика. - М., 2002, p. 373.

⁴ Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova Nr. 122, din 14-03-2003. Publicat: 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251, art. 699.

⁵ Жбанков В.А. Получение образцов для сравнительного исследования. - М., 1992, p. 5. Дулов А.В. Права и обязанности участников судебной экспертизы. - Минск, 1962, p. 169.

Autorul R. S. Belkin afirmă că „mostrele nu sunt dovezi materiale, ci reprezintă o categorie independentă de obiecte utilizate în procesul penal”⁶. N. V. Terziev completează că „între mostre și dovezile materiale există o distincție fundamentală, și anume că cele din urmă sunt legate de evenimentul investigat... Nici investigatorul, nici expertul nu pot crea dovezi materiale prin acțiunile lor, dar mostrele pot fi obținute de către investigator...”⁷. Autorul A. I. Vinberg scrie că „mostrele nu sunt dovezi materiale, ele au o semnificație independentă, fiind obiecte destinate să contribuie la identificarea persoanelor și obiectelor pentru stabilirea circumstanțelor relevante pentru caz”⁸, iar N. A. Selivanov menționează că „recunoașterea unui obiect ca probă materială presupune existența unei legături între acest obiect și circumstanțele stabilite ale cazului, iar în ceea ce privește mostrele comparative, nu se poate vorbi despre o astfel de legătură. Ele sunt legate de investigare, nu de evenimentul investigat și caracterizează un anumit subiect sau obiect, indiferent de relația sa cu cauza penală. Ajutând la realizarea identificării, mostrele servesc, în esență, ca instrumente de cunoaștere, iar în acest sens pot fi comparate cu aparatele, dispozitivele, materialele și alte mijloace tehnice utilizate de expert în efectuarea cercetării obiectelor materiale”⁹.

Alți autori consideră mostrele de comparație drept probe derivate. Clasificarea mostrelor ca fiind probe materiale derivate este argumentată, în special, prin faptul că ele poartă aceleași proprietăți ca și probele materiale originale și sunt destinate cercetării acestor proprietăți, iar existența lor este condiționată de prezența probei materiale originale și de necesitatea cercetării acesteia.¹⁰

Mostrele există nu în locul dovezilor materiale originale, ci pentru a fi comparate cu acestea. Având în vedere cele de mai sus, pentru mostrele destinate cercetării comparative, cercetătorii în domeniul procesual recunosc adesea statutul de categorie independentă de obiecte utilizate în cadrul procesului judiciar.

Punctele de vedere exprimate de autorii indicați subliniază o distincție importantă între probele materiale și mostrele pentru comparație. Este adevărat că mostrele de comparație sunt adesea folosite ca instrumente de cunoaștere și nu sunt direct legate de infracțiunea cercetată în același mod în care sunt probele materiale. Totuși, observăm că se aduc argumente care contrazic această afirmație. Deși mostrele de comparație nu sunt legate direct de infracțiune, ele pot fi esențiale pentru stabilirea unei legături între un bănuț, învinuit și o infracțiune. De exemplu, mostrele de ADN sau amprentele digitale pot ajuta la identificarea bănuțului ori învinuitului în cauza penală. Chiar dacă mostrele de comparație sunt legate de procesul de investigare, ele pot oferi informații cruciale care contribuie la înțelegerea circumstanțelor cazului. De exemplu, compararea unor mostre de substanțe chimice poate ajuta la stabilirea originii unei substanțe folosite la săvârșirea infracțiunii.

În instanțele de judecată, mostrele comparative sunt acceptate ca probe, atâta timp

⁶ Белкин Р.С. Экспериментальный метод получения образцов для сравнительного исследования // Проблемы судебной экспертизы. - Вып. 1. - М., 1961, р. 134.

⁷ Терзиев Н. В. Идентификация и определение родовой (групповой) принадлежности. - М., 1961, р. 23.

⁸ Винберг А. И. Образцы для сравнительного исследования // Практика применения нового уголовного процессуального законодательства. - М., 1962, р. 45-46.

⁹ Селиванов Н.А. Вещественные доказательства. - М., 1971, р. 12.

¹⁰ Эйсман А.А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование). - М., 1967, р. 150.

cât se poate demonstra că au fost obținute și analizate conform standardelor legale și științifice. Aceasta sugerează că, deși nu sunt probe materiale în sensul tradițional, ele au un rol semnificativ în procesul penal. Deși unii autori compară mostrele comparative cu instrumentele tehnice utilizate de experți, este important de menționat că aceste instrumente sunt folosite pentru a obține probe care pot influența deciziile judiciare. Astfel, mostrele comparative nu sunt doar instrumente, ci și surse de informație care pot avea un impact direct asupra rezultatelor unui caz. Deși există o distincție între probele materiale și mostrele comparative, este important să recunoaștem că acestea din urmă pot avea un rol semnificativ în procesul penal, contribuind la identificarea și stabilirea faptelor relevante pentru caz.

Potrivit art. 158 CPP, „corpuri delictive sunt recunoscute obiectele în cazul în care există temeiuri de a presupune că ele au servit la săvârșirea infracțiunii, au păstrat asupra lor urmele acțiunilor criminale sau au constituit obiectivul acestor acțiuni, precum și bani sau alte valori ori obiecte și documente care pot servi ca mijloace pentru descoperirea infracțiunii, constatarea circumstanțelor, identificarea persoanelor vinovate sau pentru respingerea învinuirii ori atenuarea răspunderii penale”¹¹. În acest context, mostrele pentru comparație nu sunt incluse în mod direct în definiția corpului delict. Corpul delict se referă în principal la obiectele care au fost utilizate la comiterea infracțiunii sau care au fost afectate de aceasta. Asemenea mostre sunt utilizate în scopul comparării cu probele materiale pentru a ajuta la identificarea sau confirmarea unor aspecte legate de caz, dar nu sunt ele însele corpuri delictive.

Totuși, mostrele pentru comparație pot avea un rol important în procesul de investigare și pot contribui la stabilirea legăturilor între un suspect și o infracțiune, dar nu se încadrează în definiția strictă a corpului delict așa cum este formulat în articolul 158 CPP, posedând doar o caracteristică din definiție, cum ar fi „alte obiecte care pot servi ca mijloace pentru descoperirea infracțiunii”. Mostrele pentru comparație servesc la maximum pentru descoperirea infracțiunii prin faptul că păstrează asupra lor caracteristicile obiectului creator de urmă.

Din punct de vedere procesual, mostrele pentru cercetarea comparativă nu pot fi recunoscute ca probe materiale, deoarece nu sunt legate în mod direct de evenimentul infracțiunii. Aceste obiecte au un statut procesual independent și îndeplinesc o singură funcție – aceea de a lega de evenimentul infracțiunii obiectele care figurează sau ar putea figura în dosar ca probe materiale. Această funcție se realizează în procesul de comparare a obiectelor cercetate cu mostrele. Susținătorii includerii mostrelor în categoria probelor materiale, ca unul dintre argumente invocă faptul că acestea pot servi ca mijloc de descoperire a infracțiunii și de identificare a vinovaților. În plus, în opinia lor, fără mostre pentru cercetarea comparativă probele materiale își pierd semnificația, deoarece ele sunt un mijloc de identificare a acestora.

Primul argument nu poate fi considerat suficient, deoarece capacitatea de a servi ca mijloc de stabilire a circumstanțelor cazului este comună probelor de orice tip, nu doar celor materiale. De asemenea, nu se poate accepta că probele materiale își pierd puterea probantă fără mostre pentru cercetarea comparativă, deoarece asemenea probe sunt legate în mod obiectiv de evenimentul cercetat. De fapt, mostrele dobândesc semnificație

¹¹ Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova Nr. 122, din 14-03-2003. Publicat: 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251, art. 699.

probatorie doar în prezența probelor materiale. Atât probele materiale, cât și mostrele servesc ca mijloace de stabilire a aceluiași fapt (de exemplu, că tubul de cartuș, găsit la locul infracțiunii, a fost tras dintr-o anumită armă). Dar cercetarea probei materiale ca parte a mediului unde a avut loc infracțiunea oferă posibilitatea de a cunoaște modificările survenite în acel mediu, de a reconstitui modelul evenimentului derulat. Un obiect devine probă materială, dobândind una dintre caracteristicile sale (de exemplu, devenind instrumentul infracțiunii), ca rezultat al evenimentului, iar ca mijloc de identificare acesta devine ulterior. Legătura directă cu infracțiunea constituie caracteristica principală a probei materiale (a corpului delict), care, respectiv, determină semnificația sa probatorie. Această caracteristică nu este specifică mostrelor pentru cercetarea comparativă, deoarece acestea pot fi formate deja după evenimentul respectiv, existând înainte de acesta și independent de el.

Principala caracteristică a mostrelor constă în faptul că ele apar drept rezultat al activității procesuale, desfășurate deja în cadrul urmăririi penale. Activitatea specifică, în urma căreia apar mostrele, necesită un anumit mod procesual de lucru cu acestea, care se deosebește semnificativ de modul de lucru cu probele materiale. Astfel, probele materiale trebuie mai întâi să fie examinate și ridicate de la locul infracțiunii sau prin alte acțiuni de urmărire penală, iar apoi se emite o ordonanță de recunoaștere a acestora drept probe materiale și se anexează la dosarul penal. În cazul obținerii mostrelor, ordinea acestor acțiuni este inversă: mai întâi se emite o ordonanță, iar apoi se realizează obținerea acestora.

În literatura criminalistică, delimitarea între mostre și probe materiale este adesea realizată pe baza principiilor teoriei identificării, pornind de la împărțirea lucrurilor cercetate în obiecte de identificat și obiecte identificatoare¹². Conform acestui punct de vedere, „toate obiectele de identificat sunt considerate probe materiale, în timp ce obiectele identificatorii pot fi atât probe materiale, cât și mostre”¹³.

Mostrele destinate cercetării comparative nu ar trebui considerate ca gen de probă independent, întrucât acestea nu sunt corelate direct cu evenimentul infracțiunii, nu dispun de o semnificație probatorie autonomă și, analizate individual, nu pot demonstra existența sau inexistența unei fapte social periculoase sau vinovăția unei persoane. În cadrul procesului penal, mostrele au un rol distinct, în sensul că reprezintă obiecte materiale utilizate pentru stabilirea identității sau a apartenenței la un grup în contextul desfășurării unei expertize judiciare. Aceasta constituie semnificația procesuală a mostrelor în cadrul procesului penal.

Activitatea organelor de aplicare a legii cu atribuții în domeniul cercetării infracțiunilor se desfășoară în cadrul legal prevăzut de legislația procesual-penală, însă normele dreptului procesual penal reglementează regulile de efectuare a acțiunilor de urmărire penală, dar nu conțin recomandări sau procedee care ar permite majorarea ratei de eficacitate a acțiunilor de urmărire penală, o planificare și realizare corectă a acestora. Astfel de sarcini sunt soluționate de tactica criminalistică¹⁴.

În linii mari, această tactică poate fi caracterizată prin două trăsături esențiale: fle-

¹² Popa Gh. Tehnică criminalistică. Curs universitar. București: Pro Universitaria, 2008, p. 17.

¹³ Белкин Р.С. Экспериментальный метод получения образцов для сравнительного исследования // Проблемы судебной экспертизы. - Вып. 1. - М., 1961, p. 135.

¹⁴ Osoianu T., Odagiu Iu., Ostavciuc D., Rusnac C. Tactica acțiunilor de urmărire penală: Curs universitar, Chișinău, Cartea Militară, 2020, p.10.

xibilitatea și versatilitatea la situațiile specifice. Aspectele legate de conținutul tacticii, precum și trăsăturile și elementele acesteia au fost examinate în detaliu în diverse lucrări ale specialiștilor din domeniul criminalisticii din țară și peste hotare. Aspectele legate de tactica obținerii mostrelor pentru cercetarea comparativă pot fi împărțite în mod condiționat în două părți. În prima sunt incluse aspectele generale cum ar fi planificarea și pregătirea obținerii mostrelor pentru cercetarea comparativă, atragerea specialiștilor și a altor persoane, utilizarea cunoștințelor speciale și a mijloacelor tehnico-științifice, precum și fixarea rezultatelor colectării mostrelor pentru cercetare comparativă. Cealaltă parte este dedicată tacticii obținerii mostrelor de scris, sol, materiale, substanțe, produse, sânge, salivă etc.

Atunci când se colectează mostre pentru cercetarea comparativă, trebuie să se țină cont de toate principiile de bază ale tacticii criminalistice. Este deosebit de important să se acorde atenție metodelor și procedeele dezvoltate de criminalistică pentru realizarea proceselor de colectare. Deoarece colectarea de mostre pentru cercetarea comparativă este clasificată în legea procesual penală ca un procedeu probatoriu, cel puțin se află printre acestea, toate principiile tacticii criminalistice se aplică. Cunoștințele și utilizarea procedeele și recomandărilor tactice au o importanță practică importantă în acest context.

Cunoașterea și aplicarea procedeele și recomandărilor tactice de obținere a mostrelor este necesară din motivul că această acțiune se desfășoară cu participarea persoanei de la care se obțin mostrele. În consecință, este necesară stabilirea unui contact psihologic, coordonarea și manifestarea unui comportament adecvat al tuturor participanților la acest procedeu probatoriu în vederea aplicării tacticilor oportune situațiilor create.

Aspectele tactice de obținere, ambalare și prezentare a materialelor, inclusiv a diferitelor mostre pentru expertiza grafologică, traseologică, balistică, dactiloscopică și alte tipuri de cercetare, care sunt efectuate la Centrele de expertize judiciare din R. Moldova (Centrul Tehnico-criminalistic și Expertize Judiciare al IGP, Centrul Național de Expertize Judiciare al MJ, Centrul de medicină legală al MS ș. a.), sunt, de regulă, prezentate în instrucțiunile de specialitate și în ghidurile metodologice. Aplicarea acestora contribuie la obținerea corectă a mostrelor. În acest context, trebuie, desigur, să se țină cont de criteriile de acceptabilitate a procedeele tactice, „deoarece doar acelea dintre ele au relevanță pentru practica de urmărire penală care corespund principiilor legalității, deontologiei profesionale și sunt fundamentate științific. De asemenea, trebuie de avut în vedere că natura procedeele și recomandărilor tactice și conținutul acestora sunt determinate de situația de urmărire penală existentă la etapa respectivă a procesului.

Dezvoltarea științei și implementarea realizărilor acesteia în activitatea economică și socială conduc la extinderea tipurilor de materii prime, semifabricate și produse, care devin adesea obiecte ale cercetării în cadrul expertizelor. În același timp, dezvoltarea științei și tehnicii contribuie și la apariția unor noi metodologii moderne de expertiză judiciară, care, la rândul lor, permit extinderea cercului obiectelor de cercetare comparativă. Ca urmare, acest fapt duce la complicarea tehnicilor de obținere a mostrelor, precum și a regulilor de pregătire a acestora pentru efectuarea expertizei. De obicei, apare necesitatea utilizării unor cunoștințe speciale și a participării în această acțiune procesuală a specialiștilor (experți tehnicieni, biologi, tehnologi ș.a.), ceea ce, la rândul său, se reflectă asupra tacticii de colectare a mostrelor pentru cercetarea comparativă.

Din punct de vedere tactic, în procesul de obținere a mostrelor pentru cercetarea comparativă, se pot distinge trei etape: pregătitoare; a obținerii directe a mostrelor; de

fixare a rezultatelor colectării mostrelor pentru cercetare comparativă (etape clasice pentru efectuarea acțiunilor de urmărire penală¹⁵).

Etapa pregătitoare ocupă un loc important în vederea obținerii mostrelor pentru cercetarea comparativă. La această fază, ofițerul de urmărire penală rezolvă o serie de sarcini organizaționale, procesuale și tactice. Pentru ca acțiunea procesuală să fie realizată cu succes și să ofere un rezultat pozitiv, aceasta trebuie, înainte de toate, să fie gândită și planificată în profunzime. Așa că trebuie să fie rezolvate următoarele sarcini: ce mostre sunt necesare și în ce cantitate, cine trebuie să participe la colectarea acestora, unde și când ar trebui să se desfășoare această acțiune procesuală și ce mijloace tehnice sunt necesare pentru efectuarea acesteia.

La etapa pregătitoare a colectării mostrelor pentru cercetarea comparativă, ofițerul de urmărire penală va emite o ordonanță. În aceasta, pe lângă datele generale, se indică temeiul și scopul obținerii mostrelor, ce mostre sunt necesare, metoda de obținere, precum și locul obținerii și faptul participării specialistului, când și cui trebuie să fie prezentate mostrele după colectare.

Pot exista cazuri în care persoana de la care trebuie colectate mostrele pentru cercetarea comparativă refuză să participe la această acțiune procesuală. Deoarece legislația nu prevede responsabilitatea pentru refuzul de a oferi mostre, în situația existentă ofițerul de urmărire penală trebuie, înainte de toate, să explice semnificația acestei acțiuni procesuale persoanei care refuză să participe la colectarea mostrelor. În acest sens, se aplică toate procedeele tactice pentru a stabili un contact psihologic cu acea persoană. Dacă o astfel de explicație nu este suficientă și apare o situație conflictuală, atunci ar trebui să se încerce obținerea de mostre libere, dacă acestea pot înlocui mostrele experimentale. În cazul în care colectarea mostrelor este absolut necesară, legiuitorul a prevăzut că acestea vor fi colectate prin alt procedeu probatoriu – percheziția. Potrivit alin.2 art.56 CPP, „în cazurile necesare, colectarea mostrelor se face prin percheziție sau ridicare ori concomitent cu efectuarea acestora, precum și a altor acțiuni de urmărire penală”.

Observăm că legiuitorul nu a prevăzut o procedură silită de colectare a mostrelor, a permis organului de urmărire penală să aplice alte procedee probatorii în vederea atingerii acestui scop. Dacă va fi necesar ca ele să fie colectate prin intermediul percheziției, aceasta va fi efectuată cu obținerea autorizației judecătorului de inducție. În cazul, spre exemplu, necesității colectării mostrelor de scris (uneori numite scripte), iar persoana de la care urmează a fi colectate (de regulă bănuit sau învinuit) refuză participarea la această acțiune, ofițerul de urmărire penală se poate limita la percheziționarea locuinței sau locului de muncă în vederea depistării și ridicării mostrelor de comparație libere. Persoana nu poate fi impusă să scrie textul care va fi folosit pentru comparație.

La etapa pregătitoare, ofițerul de urmărire penală trebuie să rezolve o serie de sarcini: să determine sursa obținerii mostrelor, să stabilească ce mostre și în ce cantitate sunt necesare, să aleagă locul și timpul desfășurării acestei acțiuni procesuale, să determine condițiile și metoda de obținere a mostrelor pentru cercetarea comparativă, să evalueze necesitatea prezenței specialistului sau apărătorului, să evalueze necesitatea aplicării mijloacelor tehnico-științifice, să pregătească locul desfășurării acțiunii procesuale.

Determinarea sursei obținerii mostrelor nu prezintă, de obicei, dificultăți și se rezolvă în timpul planificării acțiunii. În acest sens, trebuie de avut în vedere că deja în pro-

¹⁵ Филипов А.Г. Криминалистика, учебник, -М.: Высшее образование, 2008, p. 165.

cesul de cercetare a locului faptei există adesea posibilitatea de a obține mostre pentru cercetarea comparativă, anticipând necesitatea ordonării unor expertize judiciare. Pentru a determina ce mostre și în ce cantitate sunt necesare în vederea cercetării comparative, ofițerul de urmărire penală trebuie să studieze dosarul penal și, dacă este necesar, să consulte specialiști, să definească sarcina pentru care vor fi utilizate aceste mostre, ținând cont de recomandările științei criminalistice.

Locul desfășurării acțiunii procesuale de colectare a mostrelor trebuie ales în funcție de caracterul acestora și specificitatea lor. De exemplu, mostrele de sânge, spermă etc. trebuie obținute într-o instituție medicală, iar mostrele de scris – în biroul ofițerului de urmărire penală.

Timpul obținerii mostrelor este determinat în funcție de scopurile cercetării, disponibilitatea ofițerului de urmărire penală, posibilitatea implicării specialistului etc. De regulă, obținerea mostrelor nu ar trebui să se desfășoare pe timpul nopții. Este important să se cheme participanții la această acțiune procesuală la locul desfășurării ei. Potrivit legii, participanții obligatorii la colectarea mostrelor sunt ofițerul de urmărire penală și persoana de la care se obțin mostrele, iar participantul neobligatorii este specialistul. Bănuitul, învinuitul, victima, martorul sunt chemați conform regulilor de citare, prevăzute de lege.

Invitarea unui specialist pentru participarea la colectarea mostrelor pentru cercetarea comparativă reprezintă o chestiune importantă pe care ofițerul de urmărire penală trebuie să o rezolve la etapa pregătitoare. Participarea specialistului poate lua diverse forme, dintre care cele principale sunt: consultanța în ceea ce privește colectarea mostrelor și oferirea de ajutor practic ofițerului de urmărire penală direct în procesul obținerii acestora. Este important să se utilizeze cât mai mult ajutorul specialistului în această acțiune procesuală, iar în anumite cazuri, de exemplu la obținerea mostrelor de sânge și a produselor de activitate vitală ale organismului uman, participarea medicului devine obligatorie.

O altă problemă importantă pe care ofițerul de urmărire penală trebuie să o rezolve la etapa pregătitoare este determinarea necesității aplicării mijloacelor științifice și tehnice la obținerea mostrelor pentru cercetarea comparativă. Acestea pot fi mijloace prin care se desfășoară procesul de colectare a mostrelor sau se realizează fixarea colectării mostrelor, ori se efectuează ambalarea mostrelor colectate în vederea păstrării și transportării. Aplicarea mijloacelor tehnico-științifice facilitează colectarea mostrelor pentru cercetarea comparativă și asigură calitatea acestora.

Pregătirea locului, determinarea regimului, condițiilor și metodei de colectare a mostrelor sunt, de asemenea, foarte importante la etapa pregătitoare. La colectarea mostrelor pentru cercetarea comparativă, de obicei se creează condiții speciale în funcție de genul de expertiză pentru care sunt obținute aceste mostre.

Procedura de obținere a mostrelor variază în funcție de tipul acestora. De exemplu, la obținerea mostrelor de scris este necesar să se aleagă o hârtie corespunzătoare, similară cu cea pe care este scris documentul cercetat. De asemenea, trebuie create condiții similare cu cele în care a fost scris documentul în litigiu. La colectarea mostrelor pentru cercetarea comparativă legate de activitatea vitală a organismului uman, cum ar fi sângele, saliva, sperma etc., trebuie asigurată sterilitatea desfășurării operațiunilor corespunzătoare. La obținerea mostrelor de salivă, trebuie să se aibă în vedere cum vor fi transportate cât mai repede la laborator, deoarece enzimele acestora își pierd rapid proprietățile.

Adesea ofițerii de urmărire penală nu iau în considerare astfel de aspecte, ceea ce duce la colectarea de mostre de calitate slabă și împiedică realizarea expertizei.

După etapa pregătitoare, se trece la desfășurarea etapei de lucru – obținerea directă a mostrelor pentru cercetarea comparativă. Tactica criminalistică impune o serie de cerințe generale, obligatorii la colectarea mostrelor: obținerea acestora de către o persoană competentă, în conformitate cu prevederile legale; crearea unor condiții speciale; colectarea unei cantități suficiente de mostre a căror calitate corespunde cerințelor expertizei; certitudinea provenienței mostrelor de la un anumit obiect; documentarea corespunzătoare și ambalarea corectă.

În legătură cu fiecare dintre aceste cerințe, criminaliștii au dezvoltat recomandări tehnice și tactice care asigură implementarea lor. Diversitatea mostrelor pentru cercetarea comparativă determină diversitatea procedeele tactice și a mijloacelor tehnice utilizate la obținerea acestora.

Înainte de a obține mostre de la o persoană, este necesar să se verifice identitatea acesteia, ceea ce se realizează prin verificarea actelor de identitate la audiere sau în cadrul altor activități procesuale. Credibilitatea mostrelor de la un anumit obiect sau persoană trebuie asigurată printr-o documentare procesuală corespunzătoare. De exemplu, mostrele de semnături și scris sunt indicate în procesul-verbal de colectare a mostrelor prin semnăturile celui care a scris și ale ofițerului de urmărire penală, iar mostrele de sânge – prin semnăturile lucrătorului medical, ale persoanei de la care au fost obținute și a ofițerului de urmărire penală.

O cerință foarte importantă la colectarea mostrelor pentru cercetarea comparativă este cantitatea suficientă a acestora, cu o calitate corespunzătoare. Aici ajutorul specialistului este inestimabil, deoarece acesta poate oferi recomandări necesare referitoare la pregătirea pentru obținerea mostrelor pentru cercetarea comparativă, fixarea acestei acțiuni procesuale, evaluarea mostrelor obținute, soluționarea problemei privind „proficiența” (competența) acestora pentru efectuarea expertizei.

În acest context, nu se poate accepta opinia, răspândită printre practicieni, conform căreia cu cât sunt mai multe mostre, cu atât este mai bine. Cantitatea mostrelor experimentale depinde de caracterul obiectului cercetat, de cât de bine sunt reflectate în mostre calitățile și proprietățile obiectului de identificat, de existența unei metodologii corespunzătoare de cercetare și de capacitățile metodelor de cercetare, de rezoluția fotografiilor etc. Prin urmare, problema cantității necesare de mostre trebuie rezolvată în fiecare caz concret. În acest sens, trebuie să se țină cont de recomandările existente, care indică numărul de mostre în cifre absolute.

Calitatea mostrelor este strâns legată de cantitatea acestora și este asigurată prin respectarea anumitor condiții, care includ comparabilitatea, ceea ce înseamnă că caracteristicile mostrei trebuie să corespundă caracteristicilor obiectului cercetat, completitudinea, care reprezintă proprietatea mostrelor de a transmite cât mai exact caracteristicile obiectului de identificat, stabilitatea relativă, adică capacitatea mostrelor de a păstra pe o perioadă mai îndelungată caracteristicile de identificare (indicii identificatori).

Calitatea mostrelor depinde, de asemenea, de ambalarea și transportarea corectă a acestora. Nerespectarea regulilor (cerințelor) poate duce la imposibilitatea efectuării expertizei.

Tactica colectării mostrelor pentru cercetarea comparativă variază în funcție de participanții la această acțiune procesuală și vom distinge trei modalități tactice: tactica

colectării mostrelor de către ofițerul de urmărire penală, tactica colectării mostrelor de către specialist în prezența ofițerului de urmărire penală și tactica colectării mostrelor direct de la persoana de la care sunt obținute (de exemplu, persoana singură oferă saliva, smulge fire de păr, transmite manuscrise personale).

Un aspect distinct al tacticii ar trebui considerate cazurile în care bănuitul sau învinuitul refuză categoric să ofere posibilitatea colectării mostrelor, din care cauză apare necesitatea aplicării măsurilor coercitive pentru colectarea acestora. Pe lângă regulile procesuale și tactice generale discutate, la obținerea anumitor tipuri de mostre trebuie respectate recomandări și procedee tactice mai speciale. De exemplu, în cazul obținerii mostrelor de scris, ofițerul de urmărire penală împreună cu specialistul compun un text pentru dictare, pregătesc pixuri/stilouri, hârtia etc. După chemarea persoanei, se clarifică circumstanțele care influențează calitatea mostrelor obținute (starea vederii, nivelul de instruire, starea de sănătate etc.). Având în vedere circumstanțele clarificate, ofițerul de urmărire penală poate modifica condițiile de colectare (de exemplu, „poate schimba poziția în timpul scrisului, poate înlocui instrumentul de scris, hârtia etc.”) sau poate propune celui care scrie să schimbe condițiile scrisului (de exemplu, să scrie cu litere de tipar sau cu mâna stângă, să semneze în alte variante, să schimbe înclinația sau dimensiunea literelor etc.). În practica de urmărire penală și expertiză sunt cunoscute cazuri în care manuscrisul sau semnătura cercetată au fost realizate în condiții neobișnuite sau într-o stare neobișnuită a celui care scria, ceea ce se reflectă specific în manuscris sau semnătură și face mai dificilă identificarea autorului. Aceste circumstanțe trebuie, de asemenea, să fie luate în considerare de către ofițerul de urmărire penală¹⁶.

Atunci când se obțin mostre, cum ar fi fire de păr smulse, ofițerul de urmărire penală sau specialistul pot propune persoanei de la care se obțin acestea să efectueze singură, sub supravegherea lui, acțiunile necesare, indicându-i zonele corespunzătoare ale capului sau corpului. Mostrele sunt ambalate separat în pungi pregătite din timp, sunt sigilate și semnate de ofițerul de urmărire penală, indicând zonele de pe cap sau de pe corp de unde provin.

Mostrele de sânge și alte produse ale activității vitale ale organismului uman pot fi prelevate în condiții de instituție medicală, respectând regulile sanitare, care exclud posibilele efecte dăunătoare asupra sănătății persoanei de la care se colectează probele respective. În aceste cazuri, ofițerul de urmărire penală este prezent și fixează acțiunile medicului.

Participarea specialistului la colectarea mostrelor pentru cercetarea comparativă este greu de subestimat, ceea ce se explică prin necesitatea utilizării unor cunoștințe speciale, pe care adesea ofițerul de urmărire penală nu le are. Rolul specialistului este deosebit de important la colectarea mostrelor legate de activitatea vitală a organismului uman, deoarece există riscul de a provoca daune onoarei, demnității și sănătății persoanei de la care se colectează mostrele. Un motiv serios pentru implicarea specialistului în vederea obținerii mostrelor biologice este, de asemenea, necesitatea aplicării cunoștințelor și abilităților speciale pentru a efectua această muncă. Erori pot apărea nu doar la obținerea mostrelor biologice, ci și la căutarea și ridicarea urmelor de origine biologică, deoarece

16 Куприянова А.А. Современное состояние судебно-почерковедческих диагностических исследований // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы НИИСЭ МЮ БССР. nr. 8. Минск: Беларусь, 1989, p.57; Ghidul ordonatorului expertizei judiciare / Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) Moldova, Institutul de Reforme Penale. – Chișinău: S. n., 2022 (Bons Offices), p. 53-56.

ofițerul de urmărire penală în acest caz nu acordă importanța cuvenită participării specialistului biolog, considerând că urmele de origine biologică (sânge, salivă, spermă, păr etc.) sunt ușor de descoperit și că nu sunt necesare cunoștințe speciale. Această poziție poate conduce adesea la pierderea informațiilor relevante pentru caz. Este suficient să menționăm că uneori, pentru căutarea urmelor de sânge, unii ofițeri folosesc activ surse de radiație ultravioletă, deși iradierea sângelui cu raze UV poate conduce la distrugerea ADN-ului și nu se recomandă iluminarea obiectelor mai mult de 4-5 secunde. Va fi o eroare menținerea fascicolului de lumina UV asupra petei de sânge timp mai îndelungat cu scopul de a executa fotografierea.

Astfel, opinia despre ușurința de a descoperi și de a ridica urme de origine biologică este eronată. Caracteristica urmelor din această categorie este tocmai capacitatea de a se schimba în timp sau sub influența diferiților factori externi.

Așa cum am menționat anterior, calitatea mostrelor obținute pentru cercetarea comparativă depinde, de asemenea, de fixarea corectă a acestora. În funcție de tipul mostrei (lichid, pulbere, solid etc.), obiectele prelevate sunt ambalate în tuburi de sticlă, pungi de polietilenă, plicuri de hârtie etc. Fiecare mostră este ambalată separat în forma în care a fost obținută. La această etapă, respectarea cerințelor de bază privind ambalarea este foarte importantă și se va urmări: evitarea modificării mostrelor, deteriorării sau distrugerii în timpul transportului și păstrării, excluderea posibilității pierderii sau înlocuirii mostrelor, se va asigura protejarea mostrelor de contaminarea cu impurități externe, mai ales în condițiile colectării acestora pentru expertiza ADN.

Fixarea procesului de colectare a mostrelor poate fi realizat prin metode clasice (procesuală și tehnică). Fixarea procesului de colectare a mostrelor în procesul-verbal al acestei acțiuni procesuale este obligatorie (alin.3 art.156 CPP), iar fixarea tehnică (fotografierea, înregistrarea video, schițe etc.) este auxiliară. În funcție de situație, ofițerul de urmărire penală va decide necesitatea fotografierii sau înregistrării video la colectarea mostrelor pentru cercetare comparativă, cu respectarea normei procesuale ca aceste acțiuni să nu lezeze onoarea și demnitatea persoanelor.

3. CONCLUZII

Dezvoltarea științei și tehnicii, implementarea realizărilor acestora în viața de zi cu zi și în practică duce la extinderea tipurilor de obiecte care devin adesea obiecte ale expertizei; aceasta, la rândul său, complică procesul de obținere a mostrelor pentru cercetarea comparativă. Apare necesitatea utilizării mai frecvente a ajutorului specialiștilor, de exemplu la descoperirea, ridicarea și fixarea mostrelor în timpul perchezițiilor și cercetării la fața locului, precum și la colectarea mostrelor pentru cercetarea comparativă. Participarea specialistului la acțiunile procesuale, de regulă, crește eficiența acestora, făcându-le mai bine direcționate și complete.

Rezolvarea cu succes a sarcinilor procesului penal este posibilă doar cu condiția aplicării pe scară largă a realizărilor tehnico-științifice, transformate în cunoștințe speciale, în interesul justiției și prevenirii infracțiunilor. Mostrele sunt esențiale în procesul penal pentru identificarea persoanelor și obiectelor implicate în infracțiuni. Acestea ajută la stabilirea legăturilor între infractor și fapta comisă, având, deseori, un rol crucial în procesul de investigare și în stabilirea adevărului.

Deși mostrele nu sunt direct legate de infracțiune, ele servesc ca instrumente de identificare și contribuie la clarificarea circumstanțelor cazului, având un „statut proce-

sual” independent. Colectarea mostrelor, în special a celor biologice, necesită cunoștințe și abilități speciale, ceea ce face esențială implicarea specialiștilor în procesul de obținere a acestora. Aceștia pot preveni erorile și asigura calitatea mostrelor, contribuind astfel la eficiența urmăririi penale. Procesul de colectare a mostrelor pentru cercetarea comparativă se desfășoară în trei etape: pregătirea, obținerea directă și fixarea rezultatelor. Fiecare etapă necesită o planificare atentă și respectarea unor cerințe legale și tehnice pentru a asigura validitatea și relevanța mostrelor.

Dezvoltarea științei și tehnicii influențează în mod semnificativ procesul de obținere a mostrelor, extinzând tipurile de obiecte care pot fi cercetate. Aceasta complică, de asemenea, tehnicile de colectare și necesită utilizarea unor metode moderne și a cunoștințelor specializate pentru a asigura calitatea și relevanța probelor în cadrul procesului penal.

BIBLIOGRAFIE
BIBLIOGRAPHY

- Golubenco Gh., Neicuțescu O., Mostrele de comparație în expertiza criminalistică. Avocatul Poporului, nr.4, 2009.
- Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova Nr. 122, din 14-03-2003. Publicat: 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251.
- Шурухнов Н.Г. Криминалистика. - М., 2002.
- Жбанков В.А. Получение образцов для сравнительного исследования. - М., 1992.
- Дулов А.В. Права и обязанности участников судебной экспертизы. - Минск, 1962.
- Белкин Р.С. Экспериментальный метод получения образцов для сравнительного исследования // Проблемы судебной экспертизы. - Вып. 1. - М., 1961.
- Терзиев Н. В. Идентификация и определение родовой (групповой) принадлежности. - М., 196.
- Винберг А. И. Образцы для сравнительного исследования // Практика применения нового уголовного процессуального законодательства. - М., 1962.
- Селиванов Н.А. Вещественные доказательства. - М.. 1971. Р. 12.
- Эйсман А.А. Заключение эксперта (структура и научное обоснование). - М., 1967.
- Popa Gh. Tehnică criminalistică. Curs universitar. București: Pro Universitaria, 2008.
- Osoianu T., Odagiu Iu., Ostavciuc D., Rusnac C. Tactica acțiunilor de urmărire penală: Curs universitar, Chișinău, Cartea Militară, 2020.
- Филипов А.Г. Криминалистика, учебник, -М.: Высшее образование, 2008.
- Куприянова А.А. Современное состояние судебно-почерковедческих диагностических исследований // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы НИИСЭ МЮ БССР. nr. 8. Минск: Беларусь, 1989.
- Ghidul ordonatorului expertizei judiciare / Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) Moldova, Institutul de Reforme Penale. – Chișinău: S. n., 2022 (Bons Offices).

CZU 343.9:343.3

DOI 10.5281/zenodo.14930203

Gina-Aurora NECULA*,
gina.necula@ugal.ro

SPECIAL INVESTIGATIVE TECHNIQUES IN APPROACHING THE MIGRANT SMUGGLING OFFENCE

Annotation: This article examines the special investigative techniques widely used in the investigation of the migrant smuggling, highlighting the specifics and particularities of these procedures. The paper does not limit itself to a mere theoretical exposition, but also includes a detailed analysis of judicial practice, correlating it with fundamental scientific principles.

The main objective of the research was to assess the tactics used in the application of these procedural techniques, as well as to identify legislative shortcomings, loopholes and inconsistencies in their practical implementation. The research finally provides practical, scientifically substantiated recommendations aimed at supporting the work of prosecuting authorities. The adoption and effective implementation of these recommendations could significantly improve the process of investigating illegal migration, optimizing the work of the competent bodies and strengthening the state's responsibilities in the fight against organized crime.

This article makes a valuable contribution by combining a rigorous theoretical approach with a practical examination, with the ultimate aim of making the fight against crimes related to the migrant smuggling more effective.

Keywords: special investigative techniques, investigation, migrant smuggling, prosecution, tactics, methodology, forensics.

TEHNICI SPECIALE DE INVESTIGAȚIE ÎN ABORDAREA INFRAȚIUNII DE CONTRABANDĂ DE MIGRANȚI

Adnotare: Acest articol examinează tehnicile speciale de investigație utilizate pe scară largă în investigarea traficului de migranți, evidențiind specificul și particularitățile acestor proceduri. Lucrarea nu se limitează la o simplă expunere teoretică, ci include și o analiză detaliată a practicii judiciare, corelând-o cu principiile științifice fundamentale.

Obiectivul principal al cercetării a fost de a evalua tacticile utilizate în aplicarea acestor tehnici procedurale, precum și de a identifica deficiențele legislative, lacunele și consecințele în implementarea lor practică. În cele din urmă, cercetarea oferă recomandări practice, fundamentate științific, care vizează sprijinirea activității autorităților de urmărire penală. Adoptarea

* Associate Professor, PhD, Cross-border Faculty, "Dunărea de Jos" University of Galati, Romania (ROR: <https://ror.org/052sta926>); e-mail: secretariat.ft@ugal.ro; ORCID ID: 0000-0001-7151-1471, e-mail: gina.necula@ugal.ro

și implementarea efectivă a acestor recomandări ar putea îmbunătăți semnificativ procesul de investigare a migrației ilegale, precum și optimizarea activității organelor competente și întărirea responsabilităților statului în lupta împotriva crimei organizate.

Acest articol reflectă combinarea unei abordări teoretice riguroase cu o examinare practică, cu scopul final de a eficientiza lupta împotriva infracțiunilor legate de traficul de migranți.

Cuvinte cheie: tehnici speciale de investigare, investigație, contrabandă de migranți, urmărire penală, tactici, metodologie, criminalistică.

1. INTRODUCTION

In investigating the migrant smuggling, special investigative techniques are frequently ordered and implemented, playing a crucial role in tracing and tracking down persons involved in networks organizing illegal migration. These techniques become essential when other investigative methods cannot achieve the objectives of the criminal process or when there is a risk of considerably compromising the handling of evidence.

The importance of these procedural actions lies not only in the frequency with which they are applied, but above all in the effectiveness with which they support the work of the prosecution authorities in combating illegal migration. Even in cases where they are used selectively, a well-founded tactical strategy ensures better management of the criminal process and contributes to strengthening the State's capacity to ensure a full and fair justice process. These techniques, effectively applied, not only facilitate the detection and documentation of crimes, but also strengthen the evidence needed to properly sanction those involved.

2. METHODOLOGY

Theoretical, normative and empirical materials have been used in the preparation of this publication. The subject has been analyzed by applying a variety of scientific research methods, specific to forensic theory and doctrine, such as: logical method, deduction and induction, comparative analysis, systemic analysis. The theoretical and legal basis of this article is represented by the normative regulations in the field of criminal procedure and forensic, with particular emphasis on the particularities of special investigative techniques ordered and applied in the context of investigating the migrant smuggling.

3. DISCUSSIONS

Special investigative techniques play a significant role in the investigation of the migrant smuggling, but knowing the tactics and method of investigation, as well as the order of carrying out these techniques, the prosecuting body can achieve the desired results, and the whole investigation will become an effective one.

From the analysis of the criminal cases we found that the following special investigative techniques are ordered and carried out in the case of investigating the migrant smuggling:

a) Interception of communications and/or images. This special measure „involves the use of technical means by which the content of audio, video, written or graphic information transmitted between two or more persons may be ascertained and the recording thereof involves the storage on a data medium of the information obtained by interception”¹. This

¹ See Art. 138/1 para. (1) Code of Criminal Procedure No 122 of 14.03.2003. Published : 05-11-2013 in

investigative measure sometimes accounts for 68% of the total volume of evidence. For example, in a criminal case² only hearings, examinations and special investigative techniques were carried out, the results of which, in conjunction with other evidence, served to establish the guilt of the defendants. Thanks to the interception and recording of communications the following was established: connections between the perpetrators and between them and the victims, discussions between the accused, communications about the organization of the entry and stay of foreign citizens on the territory of the Republic of Moldova, information about the amounts of money and planning of criminal actions, guiding victims, etc.

b) Collection of information from electronic communication service providers. According to the provisions of Art. 138⁴ para. (1) CPP, „The collection of information from providers of electronic communications services consists in collecting, with the support of the providers of electronic communications services, the information available, generated or processed in the framework of the provision of their own electronic communications services, including roaming, necessary for the identification and tracing of the source of electronic communications, for the identification of the destination, type, date, time and duration of the electronic communication, for the identification of the user's electronic communications equipment or other device used for communication, for the identification of the coordinates of the mobile terminal equipment (...).”

This special investigative measure is common in cases investigating the migrant smuggling. It enables the prosecuting authority to obtain information on: „telephone numbers registered in the name of the person involved in the migrant smuggling (suspect, defendant, victim or witness); the holders of the telephone numbers or users of the IP addresses; the electronic communication services provided to the user (suspect, defendant, victim or witness); source of the electronic communication (caller's telephone number or Internet Protocol (IP) address); destination of the electronic communication (called party's telephone number or Internet Protocol (IP) address); telephone number to which the call is forwarded); type, date, time and duration of the electronic communication, including failed call attempts; the user's electronic communications equipment or other device used for the communication (the International Mobile Equipment Identifier (IMEI) of the calling and called parties; the Media Access Control (MAC) address of the fixed access equipment at the customer premises (CPE); in the case of anonymous prepaid services - the date and time at which the service was initially activated and the Cell ID from which the service was activated); the location of the mobile communication equipment (Cell ID at the beginning of the call; the geographic location of the cell by reference to the Cell ID, during the period when the data are retained); the physical addresses of the fixed service provider”³.

For example, in a criminal case⁴, by carrying out this special investigative measure

Official Gazette No. 248-251 art. 699. Republished pursuant to Article IV of Law No. 252 of November 8, 2012 - Official Gazette of the Republic of Moldova, 2012, No. 263-269, art. 855.

² Judgment of the Chisinau District Court, Central Office of 11.07.2018, issued in Case no. 1-152/2018. Disponibilă: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a103ab1f-0889-e811-80d5-0050568b021b [accesată: 09.02.2023].

³ See Art. 138/4 para. (1) Code of Criminal Procedure No 122 of 14.03.2003. Published : 05-11-2013 in Official Gazette No. 248-251 art. 699. Republished pursuant to Article IV of Law No. 252 of November 8, 2012 - Official Gazette of the Republic of Moldova, 2012, No. 263-269, art. 855.

that allows deciphering phone calls, it was found that, „SIM cards with the numbers XXX, YYY, ZZZ from the mobile phone with IMEI 0001, belonging to DN, which confirms that the latter used the phone numbers indicated in the commission of the crime in the time period March-April 2011, talking to BS, BP, including on 13.02.02.2012 and 13.03.2012, when DN was at work, on the premises of the CCTP of the MIA, by tracing the signals of the calls made”.

The decryptions of the phone calls made „from the SIM card with the number NNN of the mobile phone with IMEI 0002, belonging to CO from which phone calls were made to the phone number XXX belonging to DN on 02.04.2012 and of the phone calls made from the SIM card with the number VVV of the mobile phone with IMEI 0003, belonging to CO from which phone calls were made to the phone number MMM belonging to BS on 15.03.03.2012, as well as the telephone calls made from the SIM card with the number VVVV from the mobile phone with IMEI 0003 belonging to CO from which telephone calls were made to the telephone number BBB belonging to OV from 15.03.2012.”.

According to this special investigative measure, the geographical location of the cells (antennas) located and used by the company „Orange” S.A. was established, by which it was found that „the 3G antenna Cosmos 31134 serves Negruzzi str. 2 mun. Chisinau and 3G antenna Telecentre 30024 serves Alecsandri str. The geographical location of the cells (antennas) located and used by the company „Moldcell” S.A. was also established, by which it was found that the 3G Cosmos 3G antenna (3G1,2,3,4,5,6) serves Negruzzi 2 str., mun. Chisinau and the 3G antenna GAUDEG (3G1,2,3,4,4,5,6) serves Alecsandri str. 1, mun. Chisinau”.

Therefore, this special investigative measure enabled the prosecution body to administer evidence and to obtain important information in order to establish the guilt of the perpetrators, to identify the co-perpetrators of the crime, to identify the victims and witnesses, as well as to obtain information on the location of the defendants from where they directed the criminal actions, provided information on the further actions of the victims, etc. This evidence and information in corroboration with the victims’ hearings and other procedural actions were able to embody the evidence in favor of the prosecution, and the guilty were convicted for the criminal acts committed.

c) *monitoring or control of financial transactions and access to financial information.* According to Art. 138/3 para. (1) CPP, „Monitoring or control of financial transactions and/or access to financial information are the operations ensuring knowledge of the content of financial transactions, in real time or after their completion, carried out by natural and legal persons through banks or other persons/organizations that broker financial transactions or obtaining from those entities the records or information in their possession relating to deposits, accounts or transactions of a person”. This special investigative measure is ordered and carried out in 0.4% of the number of criminal cases (including all officially published judgments) analyzed by us. This special measure is of particular importance, especially when it comes to financial transactions resulting from the migrant smuggling.

For example, in a criminal case it was found that citizens of the Republic of Moldova VR and CO in the period of December 2015 - January 2016, being in the city of Chernivtsi, Ukraine, at the instigation of the citizen of Ukraine MP, a native of Sri Lanka, together with

⁴ Botanica Court, mun. Chisinau, dated 19.03.2015, issued in case no. 1-280/14. Disponibilă: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/83d102bb-49ce-e411-b888-005056a5d154 [accesată: 18.04.2024].

him, as well as with the participation of the citizen of Norway SK, with the aim of obtaining financial benefits, created and implemented the scheme of activity of the group formed for the purpose of organizing the entry, illegal stay and transit through the territory of the State of a group of persons originating from Sri Lanka, who are neither citizens nor residents of the Republic of Moldova, contributing to their illegal migration from Ukraine to the Republic of Moldova, with the help of several members of the organized criminal group, which included citizens of the Republic of Moldova NI and CV, as well as other persons⁵.

In the case in question, in addition to other special investigative techniques, the measure - *monitoring or control of financial transactions and access to financial information* - was ordered and carried out, thanks to which it was possible to obtain indisputable information and evidence regarding the financial transactions and their amount, the identification of the financier and those who benefited from the transfer, the identification of the victims, as well as information proving the statements made by the initial victims and witnesses.

At the same time, it should be noted that the new trend and methods of committing the migrant smuggling will lead the prosecution body to order the respective special measure to be carried out in a comprehensive manner. Thus, the organizers and perpetrators of this crime recruit and direct criminal actions remotely, using various applications (Viber, Telegram, etc.), sending to the victims of illegal migration geographical maps indicating: exact routes, stopping points (temporary accommodation or rest), locations of pick-up of victims by other co-offenders, points of money transfer or the time and term of transfer. It is important to note that the money that victims of illegal migration have to transfer to criminals is transferred not by bank transfer, but by crypto-currency electronic purses, which makes investigations difficult.

An eloquent example is the criminal case⁶ in which the criminal prosecution was initiated on the fact of organizing illegal migration by an organized criminal group. During the criminal prosecution it was established that in the period XXXX, members of the organized criminal group, through Telegram channel and Tiktok account, identified several men - citizens of the Republic of Ukraine, requesting them to transmit via Binance⁷ financial means for the migrant smuggling. This transfer is made in cryptocurrency USDT⁸.

In other words, without ordering, authorizing and carrying out the special investigative measure - *monitoring or control of financial transactions and access to financial information* - the investigation of crimes of organizing illegal migration is practically impossible.

d) *identification of the subscriber or user of an electronic communications network.*

⁵ Criminal case no. 2016872026, in which the criminal prosecution was initiated on 10.03.2016, on the basis of Art. 362/1, para. (3), letter a) of the Criminal Code, by the prosecution body of the Ministry of Internal Affairs, established within the Border Police Department.

⁶ Criminal case no. 2024871333, in which the criminal prosecution was initiated on 07.07.2024, on the basis of art. 362/1, para. (3), letter a) of the Criminal Code, by the criminal prosecution body of the Ministry of Internal Affairs, established within the General Inspectorate of Border Police.

⁷ Binance is one of the largest international online digital currency exchange services. Dozens of cryptocurrencies are exchanged both with each other and for fiat money. Information from wikipedia. Available: <https://ro.wikipedia.org/wiki/Binance> [accessed: 09.08.2024].

⁸ n.a.: Cryptocurrency model that is estimated: 1 USDT = 1 US dollar. Criminals use USDT cryptocurrency because it is stable in value in the online digital currency exchange market.

The analysis carried out shows that this special investigative measure is carried out in 47% of the investigated cases of migrant smuggling. Carrying out this measure allows the prosecuting body and the investigating officer included in the prosecution group to establish: the identity data of the person involved in the migrant smuggling (this includes the name, surname, address and PTIN of the person involved); the identity data of the subscriber or user of an electronic communications network (international mobile subscriber identifier (IMSI), telephone number, serial number of the subscriber identification module (of the SIM card), internet protocol (IP) address, physical addresses of the fixed service provider) (this information grants the possibility of identification of persons involved in the criminal activity and/or victims (witnesses) of the migrant smuggling) of telephone numbers and/or internet protocol (IP) addresses registered in the name of a person (helps to further identify the person, plan and carry out other special investigative techniques of prosecution); establishing whether an electronic communications service is or was active on a certain date (gives the possibility to combat the perpetrators' versions, verify their statements, as well as victims, submit other forensic versions, etc.)⁹.

An eloquent example is the fact that occurred on 04.03.2023, on the territory served by the Border Police Sector «Perjei Valley», where near the border sign 0738/25, through the fixed observation system, 4 persons were detected crossing the state border from Ukraine to the Republic of Moldova illegally. At 22.15 near the border sign 0738/18, 2 citizens of Ukraine were apprehended, and the other two persons moved in an unknown direction. On 05.03.2023, at 01.35 a.m. the information was received from the Border Guard Service of Ukraine in the Ismail area that at the border sign 0738/22, two carts of tracks leading from Ukraine to the Republic of Moldova were detected. Following checks in the border area the two persons who were traveling in an unknown direction were not detected on either side of the border. The apprehended persons declared that the two persons were citizens of the Republic of Moldova who were intended to help illegally cross the state border from/to the above-mentioned direction¹⁰.

Thus, by ordering and carrying out the special investigative measure - the *identification of the subscriber or user of an electronic communications network* - the prosecuting authority was able to identify a subscriber using the telephone number given by the victims. In this case, the special investigative measure - the *collection of information from electronic communication service providers* - was ordered and carried out, which proved the perpetrator's geo-location during the commission of the crime (organizing illegal migration by illegal crossing of the state border).

It would seem that the two special investigative techniques would overlap, but they do not. In this context, we support the opinion of the author Boris Glavan who states that, „the division of these techniques is based on the idea that not all data processed by providers of electronic communications networks and/or services would have the same level of importance from a human rights perspective. Data identifying the subscriber or

⁹ See the provisions of Art. 138/6 of the Criminal Procedure Code No 122 of 14.03.2003. Published : 05-11-2013 in Official Gazette No. 248-251 art. 699. Republished pursuant to Art. IV of the Law No. 252 of November 8, 2012 - Official Gazette of the Republic of Moldova, 2012, No. 263-269, art. 855.

¹⁰ Criminal case no. 2023870223, initiated on 06.03.2023 by the criminal prosecution body established within the General Inspectorate of the Border Police, based on a reasonable suspicion of committing the offense provided for in Article 362/1 paragraph (3) of the Criminal Code.

user of an electronic communications network, as opposed to traffic and location data, were considered to have a lesser degree of interference with the rights of the individual. Therefore, in order to expedite the procedure for obtaining identification data of the subscriber or user of an electronic communications network, a separate measure was devised, the authorization of which was assigned to the prosecutor. Thus, these two techniques do not overlap but rather complement each other"¹¹.

e) undercover investigation. According to Art. 138/10 para. (1) CPP, „Undercover investigation is the collection of data and information by the undercover investigator under a coded, fictitious or real identity, acting under and within the limits of the legal provisions. Undercover investigation is authorized for the period necessary to prove the existence of the crime and to identify the perpetrator’. It should be noted that in cases of investigation of the migrant smuggling, undercover investigation is carried out in 0.7%. Regrettably, from the analysis of criminal cases by the respective type of criminal offenses we note that this special investigative measure could have been carried out in several criminal cases, but it was not ordered. In this regard, the prosecuting authority has given priority to other special investigative techniques. To be clear, we do not aim to blame the prosecuting body, as the methodology of investigation is chosen by each prosecuting officer on his own, based on the circumstances of the case. This aspect is also dictated by the provisions of the law, thus, according to Art. 57 para. (4) CPP, „in the exercise of his procedural duties, the criminal prosecution officer decides independently on the direction of the criminal prosecution and the conduct of the criminal prosecution actions, (...)”.

However, in the cases where this special measure has been ordered, the results have been effective, with indisputable evidence, the entire criminal network uncovered and all perpetrators identified. As an example, the materials of the criminal case no. 2016872026¹², which was initiated on the organization, with the aim of obtaining, directly or indirectly, a financial or material benefit, of the illegal entry, stay, transit through or exit from the territory of the Republic of Moldova of persons from Sri Lanka, who are neither citizens nor residents of the Republic of Moldova, committed by an organized criminal group, with the aim of reaching the European Union through transit through the Republic of Moldova, may serve as an example.

During the criminal prosecution, a special investigative measure - undercover investigation - was ordered. Thanks to this measure it was established: the composition of the organized criminal group, composed of citizens of the Republic of Moldova, Ukraine, Romania, Norway, Russia and others; information on the whereabouts of migrants and some active members of the criminal group; information on the links between them; information on financial transactions and identification of the financier and those who benefited from the transfer, etc.; information on the entire criminal activity, including the actions of each of them, the role of each member in the organized criminal group, the means of transport and other tools for committing the crime and other useful information.

We support the view of some authors who state that, „covert investigation is carried

¹¹ Glavan Boris Boris, Conceptual approaches to special investigative activity under the rule of law. PhD Thesis, CZU: 343.1(043.3), Chisinau, 2024, p. 220.

¹² Criminal case no. 2016872026, in which the criminal prosecution was initiated on 10.03.2016, on the basis of Art. 362/1, para. (3), letter a) of the Criminal Code, by the criminal prosecution body of the Ministry of Internal Affairs, established within the Border Police Department.

out using covert resources, means and methods, which are selected according to the specific requirements and concrete circumstances. The defining elements of covert investigations include questioning, monitoring and intelligence gathering and can be considered as an integral part of the activities carried out under this measure. This measure involves conspiratorial participation in other actions that are related to solving or creating conditions for solving the tasks of special investigative activity. Undercover investigation is composed of a set of actions which are not expressly specified in the legislation, but which include actions of other special techniques authorized by the prosecutor or the head of the specialized subdivision and which are directed to the collection of information necessary for the performance of the tasks of the special investigative activity. This measure may also include actions that fall within the competence of the investigating judge, but in this case, prior authorization by the judge is required"¹³.

f) *visual tracking*. According to Art. 138/11 CPP, „*Visual tracking is the recording and chronological fixing of actions/actions, positions, movements and contacts (links) of persons, surveillance of real estate, tracking and tracing of means of transportation and other objects*”. Visual tracing, like undercover investigation, is part of the special investigative techniques which are ordered less in the case of investigation of the migrant smuggling (1.2%). Due to time saving and non-repetition, the arguments for not using undercover investigation to the extent possible are also eligible for visual tracing. Similarly, the prosecuting body prioritizes other special investigative techniques on the one hand, and at the same time the majority of illegal migrants are apprehended at the state border, either by patrol or by using state border surveillance technology on the other hand.

We hold the same view as in the case of the undercover investigation. The visual tracing would not hinder the investigations, even if other special investigative techniques were ordered and carried out, on the contrary, its results would make the investigations more efficient, the planning of activities at different stages of investigation, etc. We consider, from the analysis carried out, that visual tracing is of major and effective importance in the investigation of this type of crime.

The example brought to the undercover investigation¹⁴ is also useful in the case of visual tracking. Thanks to the arrangement and carrying out of the visual tracking it was possible to obtain generous information on: the chronology of the criminal actions, the places of temporary accommodation of the perpetrators and victims of illegal migration, the links and the place of meetings carried out by them, the tracking and localization of the means of transportation used by the perpetrators and with which they transported the victims from one address to another, from one area to another (from the eastern to the western border of the Republic of Moldova, from the border to the hotel where the victims were temporarily accommodated, etc.).

Rightly, some authors state that, „The special investigative measure of visual surveillance is an observation, a secret or legendary, continuous or periodic surveillance of persons, means of transportation, buildings or other objects of operational interest, in

¹³ Glavan Boris Boris, Conceptual approaches to special investigative activity under the rule of law. PhD Thesis, CZU: 343.1(043.3), Chisinau, 2024, p. 235-236.

¹⁴ Criminal case no. 2016872026, in which the criminal prosecution was initiated on 10.03.2016, on the basis of Art. 362/1, para. (3), letter a) of the Criminal Code, by the criminal prosecution body of the Ministry of Internal Affairs, established within the Border Police Department.

order to collect information on the acquisition and confirmation of information, which favors prevention, the investigation or discovery of offenses, the search for persons who are hiding from prosecution and trial, including convicted persons who are evading punishment, the location of persons who have disappeared without trace and the establishment of circumstances unclear in the criminal proceedings, the collection of information about possible events and/or actions that could jeopardize state security”¹⁵.

g) information gathering. According to Art. 138/12 para. (1) CPP, „*Gathering of information consists in acquiring information about natural and legal persons, movable and immovable property, facts, events and circumstances of interest, through direct communication with other persons, through the study of documents, materials, databases, information systems and open sources, through the request to natural and legal persons who possess or have information of interest, as well as through the use of a photobooth and other methods that provide the possibility of identifying a person with a higher probability*”.

This investigative measure is found in every case of investigation of the migrant smuggling, because we cannot imagine that without information about facts, goods, persons, etc., a criminal act could be investigated. It is also important to mention that this special investigative measure is relatively new in the criminal procedural legislation, which replaced three previous special investigative techniques: questioning, gathering information about persons and facts and identification of the person.

„This new measure has been designed to accumulate and systematize data and to manage it as evidence, through databases and information systems or by collecting information on the spot. The main aim was to use the information contained in these databases and information systems as evidence. Thus, the aim was to replace the investigating officers’ reports recording the results of the three merged techniques for which there was no credible mechanism to verify the authenticity of the information provided. It was stipulated that the results of the collection of information should be recorded in a *procès-verbal*, so that the investigating officer would be legally responsible for the accuracy and veracity of the information submitted. This measure was designed to be carried out not only outside the criminal proceedings but also within them, and as an exception it was allowed to be carried out even from the moment the criminal proceedings began, and not only in the case of serious, particularly serious and exceptionally serious offenses, but also in the case of less serious and less serious offenses”¹⁶.

At the same time, we can add that this new special investigative measure has given the prosecution body a wider possibility to prove the answers to the requests made, by studying and analyzing them, as well as aspects of identification of suspects through the use of the photobooth, which previously were not evidence and only information that helped in planning and initiating legal proceedings. Once they are considered as evidence, it facilitates and justifies the respective actions of law enforcement bodies by excluding abuses.

¹⁵ Cicală Alexandru, The particularities of the special investigative measure „Visual Tracing”, in: *Revista Națională de Drept* nr. 3(245)/2021/ISSN 1811-0770/ISSNe 2587-411x, p. 55 (p. 49-56).

¹⁶ Glavan Boris Boris, Conceptual approaches to special investigative activity under the rule of law. PhD Thesis, CZU: 343.1(043.3), Chisinau, 2024, p. 247-248; Informative Note to the Draft Law on the amendment of some normative acts (on special investigative activity), p. 58. Available: <https://justice.gov.md/ro/content/proiectul-de-lege-pentru-modificarea-unor-acte-normative-privind-activitatea-speciala-de-1> [accessed: 03.07.2024].

For example, according to the respective measure it was obtained „*Information of AIR MOLDOVA Airline Company by which it was established that the tickets for the flights performed by CA „Air Moldova” SRL on 20.05.2022 and 01.06.2022 (9U746 Istanbul-Chisinau were issued through a Ticket Sales Agency, which operates on the territory of the Republic XXX. As far as the flight 9U 745 from 22.05.2022 with the route Chisinau-Istanbul is concerned, this ticket was issued by CA „Air Moldova” SRL on behalf of the company, because the passenger was not admitted on the territory of the Republic of Moldova. Likewise, the information of the Joint Contact Center „Galati” dated 14.07.2022 was obtained regarding the entries-exits of cet. AM and YT. It is attested that Mr. AM entered the Romanian territory on XXX, at YYYY time and also on XXX he leaves the Romanian territory, at ZZZ time as a passenger. On WWW, time OOO he entered Romania as a passenger on WWW, time OOO and on TTT he left, as well as the entry-exit cet. YT in the period BBB and until NNN*”¹⁷. The prosecuting authority, having obtained the information, considered it important for the criminal case, as it not only constituted evidence, but also helped in the further planning of the prosecution and other special investigative techniques.

As regards the special investigative techniques in cases of organizing illegal migration, it should be noted that the criminal procedural law does not grant the possibility to order and carry out them in all cases. Regarding the criminal offenses covered by Art. 362/1 paras. (2) and (3) of the Criminal Code, if the conditions set out in Article 133 para. (1) CPP, all special investigative techniques may be ordered and carried out, taking into account the specific nature of the offense.

For the offense committed under Art. 362/1 para. (1) of the Criminal Code, the CPC regulates the possibility (if the conditions set out in Art. 133 para. (1) CPP) of ordering and carrying out only the following special investigative techniques: *interception of communications and/or images; monitoring or control of financial transactions and/or access to financial information; identification of the subscriber or user of an electronic communication network*.

These special investigative techniques are ordered and carried out for the offenses referred to in Article 362/1 para. (1) of the Criminal Code because the criminal procedure law grants the possibility to carry out these techniques also for light and less serious offenses, which is expressly regulated (Art. 138/1 para. (2) CPP, 138/3 para. (2) CPP, Art. 138/6 para. (6) CPP, art. 138/12 para. (2) CPP). In other words, the legislator, for some types of light or less serious offenses (such as the offense provided for in Art. 362/1 para. (1) of the Criminal Code) has regulated some exceptions, taking into account the specificity of the commission of these offenses, as well as the impossibility of administering evidence without the respective special techniques.

However, we believe that these special investigative techniques are not sufficient for the collection of evidence, the identification of all victims and perpetrators, the place of temporary accommodation of victims, the route of their travel and many other circumstances. At the same time, the migrant smuggling is a cross-border crime, and without carrying out other special investigative techniques it is complicated to uncover all the

¹⁷ Judgment of the Hâncești Court, Central Office, of 17.08.2022, issued in Case no. 1-234/2022. Available: https://jhn.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0369f9c9-cfc2-4d9f-8ccf-32bc61eef098 [accessed: 09.05.2024].

circumstances of the crime, at least those committed on the territory of the Republic of Moldova. Of course, all special investigative techniques, as we have noted above, can be ordered and carried out only for the offenses referred to in Art. 362/1 para. (2) and (3) of the Criminal Code, as they fall within the category of serious crimes.

The analysis of the materials of the criminal cases shows that criminal prosecution can be initiated on the basis of Art. 362/1 para. (1) of the Criminal Code, having initial reasonable suspicion. Subsequently, during the criminal prosecution, it is established that the crime was committed by an organized criminal group or, for example, the crime was committed with the production of false identity documents. Naturally, the crime is subsequently reclassified in accordance with the actions established during the criminal prosecution. However, the analysis notes that if the special investigative techniques were carried out in time, immediately, even if the criminal prosecution was initiated on the basis of Art. 362/1 para. (1) of the Criminal Code, then the prosecutor could have taken other legal techniques to identify and apprehend the perpetrators and identify more victims, could have planned the actions more efficiently, etc.

For example, the same visual tracking, if it was possible to carry out it, would establish the circle of persons involved in organizing illegal migration, the route taken, etc., not to mention undercover investigation, technical surveillance, collection of information from electronic communication service providers and others.

We do not understand the legislator's logic when, for some light offenses, he grants the possibility of interception of communications and/or images, which, as we know, the Republic of Moldova has suffered (for example, the case of the ECtEDO Iordache and others v. Moldova), and for other types of offenses, where there is a need to order their use, when evidence cannot be obtained by other means, and there is proportionality with the restriction of fundamental human rights and freedoms. We do not advocate that all the special investigative techniques should be carried out for the offense indicated in Art. 362/1 para. (1) of the Criminal Code, but some of them are unavoidable, such as: visual surveillance, technical surveillance, undercover investigation, collection of information from electronic communication service providers, accessing and/or interception of computer data.

For example, in the case of undercover investigation the investigator collects data and information about facts and persons (Art. 138/10 para. (5) CPP), and if this measure is ordered and carried out separately then it is also allowed for minor and less serious offenses (Art. 138/12 para. (2) CPP), i.e. it is essentially the same special investigative measure. However, it should not be forgotten that the results of the special investigative measure in question provide the prosecuting authority with information and data useful not only for the collection of evidence, but also for the subsequent correct characterization or re-characterization of the perpetrator's actions and the identification of many other circumstances.

The same arguments are applicable to technical surveillance, where once authorized, this will give the possibility to identify the perpetrators and victims of the crime (bearing in mind that they are not kept in the country for a long period, it is a matter of a few days, where they may be unidentifiable in the future, especially if their identity documents are false, either they choose the green border crossing) etc.

In cases where the crime is organized remotely, through the use of applications,

where victims are guided by messages, maps, different locations, carry out subsequent transfers of cryptocurrencies, then access and/or interception of computer data is justified.

In the same vein, the legislator's logic is not justified when in some procedural rules the possibility of carrying out special investigative techniques to investigate the migrant smuggling is directly included, while in others it is not. From what analysis did the authors start or what was their reasoning? In our opinion, these considerations were based on the fact that the migrant smuggling is committed by only a few methods and that it is inappropriate to carry out special investigative techniques on the crime provided for in Art. 362/1 para. (1) of the Criminal Code. Our analysis proved the opposite.

Thus, limiting special techniques to only certain types of crimes, without providing a unitary framework for investigating the migrant smuggling, may create gaps in the justice process. The logic of the legislator, which allows special investigative techniques to be ordered for some crimes of a similar nature and restricts it in other cases, is not fully justified, given the complexity and seriousness of the phenomenon of illegal migration. Such a piecemeal approach risks undermining the effectiveness of investigations and limiting the ability of prosecutors to obtain conclusive evidence and ensure that all persons involved are held accountable.

A revision of the regulatory framework is therefore necessary to allow for a broader and more flexible application of special investigative techniques in cases of organized illegal migration. Expanded investigative possibilities would not only contribute to better documentation of criminal offenses, but would also strengthen efforts to prevent and combat illegal migration, thus reinforcing the positive obligations of the state to protect public order and national security. This would require a legislative reassessment that recognizes the specificity and dangerousness of crimes related to illegal migration, thus allowing the application of appropriate investigative techniques that are adequate and appropriate to the complexity of this criminal phenomenon.

4. CONCLUSIONS

Special investigative techniques play an essential role in the investigation of the crime of organizing illegal migration, having a direct impact on the efficiency and success of the criminal proceedings. In the specific context of this crime, techniques such as interception of communications and/or images, monitoring or control of financial transactions, access to financial information and identification of the subscriber or user of an electronic communication network are indispensable for obtaining the necessary evidence and conducting a complete investigation.

These special investigative techniques provide crucial information on the modus operandi of criminal networks, thus identifying links between the members of the groups involved and their plans of action, implicit in cases where criminals use advanced technologies to coordinate illegal activities, thus avoiding direct physical contact and leaving few tangible traces that can be traced by traditional methods.

They are also effective in cases where criminals use multiple devices and accounts to communicate and coordinate their activities. The accurate identification of users of electronic communication networks can lead to the unmasking of the entire criminal network, allowing authorities to act effectively to disrupt illegal activities.

Monitoring and control of financial transactions, together with access to financial intelligence, are essential to uncover the financial flows that support illegal migration activities. These techniques help to uncover funding networks by identifying the sources and destinations of funds. As crimes related to illegal migration often involve large sums of money and complex financial transactions, tracing these financial flows can provide decisive evidence to prove the involvement of suspects in criminal activities.

The results obtained through the application of these special investigative techniques are not only useful, but often decisive in establishing the evidence needed to convict criminals involved in organizing illegal migration. They also support the planning and conduct of other prosecutions, contributing to a coherent and efficient criminal investigation. The importance of these techniques is amplified by the complex and cross-border nature of illegal migration crime, where the ability to collect and analyze information in real time can make the difference between the success and failure of an investigation.

Special investigative techniques not only facilitate the work of law enforcement, but also strengthen state efforts to combat illegal migration and other forms of organized crime. In a context where criminals are constantly adapting their methods to circumvent the law, the extension and adaptation of these techniques is essential to ensure effective border protection and to ensure that justice is applied fairly and completely.

The applicability and importance of special investigative techniques in the investigation of the crime of organizing illegal migration are obvious, but the analysis carried out reveals the need to expand them to keep pace with new methods of committing crimes, including remotely guiding victims through various apps, using temporary accommodation places and identifying routes of illegal crossing of the state border.

The evolution of criminal methods and the cross-border nature of illegal migration call for a more flexible and comprehensive approach to the legislative framework. The current limitation of special investigative techniques is not sufficient to cope with the complexity of these crimes, which raises questions about the logic of the legislator. In this respect, a revision of Articles 138, 138/4 para. (4), 138/5 para. (3), 138/10 and 138/11 of the CPP, so as to allow for the ordering and carrying out of appropriate special investigative techniques also in the case of the offense referred to in Article 362/1 para. (1) of the Criminal Code. Such an extension of special techniques would provide the prosecution authorities with the necessary tools to effectively counter international criminal networks, strengthening the State's ability to ensure a fair and complete judicial process.

BIBLIOGRAFIE BIBLIOGRAPHY

Criminal case no. 2016872026, in which the criminal prosecution was initiated on 10.03.2016, on the basis of Art. 362/1, para. (3), letter a) of the Criminal Code, by the criminal prosecution body of the Ministry of Internal Affairs, established within the Border Police Department.

Criminal case no. 2023870223, initiated on 06.03.2023 by the criminal prosecution body established within the General Inspectorate of Border Police, based on a reasonable suspicion of committing the offense provided for in Article 362/1 para. (3) of the Criminal Code.

- Criminal case no. 2024871333, in which the criminal prosecution was commenced on 07.07.2024, on the basis of Art. 362/1, para. (3), letter a) of the Criminal Code, by the criminal prosecution body of the Ministry of Internal Affairs, established within the General Inspectorate of Border Police.
- Cicală Alexandru, The particularities of the special investigative measure „Visual Tracing”, in: Revista Națională de Drept nr. 3(245)/2021/ISSN 1811-0770/ISSNe 2587-411x, p. 49-56.
- Criminal Procedure Code no. 122 of 14.03.2003. Published : 05-11-2013 in Official Gazette No. 248-251 art. 699. Republished pursuant to Article IV of Law No. 252 of November 8, 2012 - Official Gazette of the Republic of Moldova, 2012, No. 263-269, art. 855.
- Glavan Boris Boris, Conceptual approaches to special investigative activity under the rule of law. PhD Thesis, CZU: 343.1(043.3), Chisinau, 2024.
- Informative note to the Draft Law on the amendment of some normative acts (on special investigative activity). Available: <https://justice.gov.md/ro/content/proiectul-de-lege-pentru-modificarea-unor-acte-normative-privind-activitatea-speciala-de-1> [accessed: 03.07.2024].
- Judgment of the Hâncești Court, Central Office, dated 17.08.2022, issued in Case no. 1-234/2022. Available: https://jhn.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/0369f9c9-cfc2-4d9f-8ccf-32bc61eef098 [accessed: 09.05.2024].
- Botanica Court, mun. Chisinau, dated 19.03.2015, issued in case no. 1-280/14. Disponibilă: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/83d102bb-49ce-e411-b888-005056a5d154 [accesată: 18.04.2024].
- Judgment of the Chisinau District Court, Central Office of 11.07.2018, issued in Case no. 1-152/2018. Disponibilă: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a103ab1f-0889-e811-80d5-0050568b021b [accesată: 09.02.2023].

CZU 341.4

DOI 10.5281/zenodo.14930277

Tudor OSOIANU*,
tosoianu@gmail.com

Vitalie COSTIȘANU**,
costishanu@mail.ru

PROCEDURA ȘI REGULILE DE STABILIRE A COMPETENȚEI ÎN DOMENIUL ASISTENȚEI JURIDICE INTERNAȚIONALE

***Adnotare:** Prezentul articol este consacrat domeniului competenței organelor de urmărire penală și are ca obiect de studiu prezentarea și descrierea procedurii și a regulilor de stabilire a competenței organelor de urmărire penală în cazurile de adresare și de soluționare a cererilor de asistență juridică internațională.*

Asistența juridică internațională solicitată și oferită către autoritățile de drept ale altor state se face în strictă conformitate cu normele legislației în vigoare și cu regulile de competență care se aplică corespunzător, ținând cont de specificul situației.

Procedura și regulile de stabilire a competenței în domeniul asistenței juridice internaționale diferă simțitor de procedura și regulile de stabilire și apreciere a competenței organului de urmărire penală în cadrul efectuării urmăririi penale, reieșind din însuși specificul și esența acestei proceduri.

Aprecierea corectă a competenței în cazul asistenței juridice internaționale permite nu doar stabilirea corectă a organului de urmărire penală chemat să realizeze solicitările din cadrul cererii de asistență, ci și asigurarea calității acestor acțiuni. Or, doar un organ de urmărire penală cu adevărat competent poate asigura calitatea și prestarea în termeni proximi a asistenței juridice

* Profesor universitar, doctor în drept, Catedra procedură penală, criminalistică și securitate informațională, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md, ORCID ID: 0000-0003-1506-4501, e-mail: tosoianu@gmail.com

** Doctorand, Școala Doctorală Științe penale și drept public, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md, procuror în cadrul PCCOCS. ORCID ID: 0000-0001-9450-0126, e-mail: costishanu@mail.ru

internaționale. În caz contrar, am fi în situația în care organe de urmărire penală necompetente ar fi atrase pentru acordarea de asistență juridică internațională, ceea ce pe cale de consecință ar determina atât o prestație necalitativă din partea lor, cât și tergiversarea neîntemeiată a asistenței juridice și, prin urmare, ar compromite procesul de administrare a probatoriului.

Cuvinte-cheie: organ de urmărire penală, urmărire penală, competența organului de urmărire penală, asistență juridică internațională.

PROCEDURE AND RULES FOR ESTABLISHING COMPETENCE IN THE FIELD OF INTERNATIONAL LEGAL ASSISTANCE

Annotation: *This article is devoted to the field of competence of criminal investigation bodies and has as its object of study the presentation and description of the procedure and rules for establishing the competence of criminal investigation bodies in cases of addressing and resolving requests for international legal assistance.*

The international legal assistance requested and offered to the legal authorities of other states is done in strict accordance with the rules of the legislation in force and therefore also according to the rules of competence that are applied accordingly, adapted to the specifics of the situation.

The procedure and rules for establishing competence in the field of international legal assistance differ significantly from the procedure and rules for establishing and assessing the competence of the criminal investigation body in the framework of the criminal investigation, emerging from the very specificity and essence of this procedure.

The correct assessment of competence in the case of international legal assistance allows not only the correct establishment of the criminal investigation body called to carry out the requests within the request for assistance, but most importantly the quality of these actions, or, only a truly competent criminal investigation body can ensure the quality and the provision in close terms of international legal assistance. Otherwise, we would be in a situation where incompetent criminal investigation bodies would be attracted to the provision of international legal assistance, which would consequently determine both a low-quality performance on their part and the unjustified delay in the provision of legal assistance and consequently, it would compromise the process of administration of the evidence.

Keywords: *criminal investigation body, criminal investigation, jurisdiction of the criminal investigation body, international legal assistance.*

1. INTRODUCERE.

În perioada contemporană, criminalitatea, în special cea organizată cu scopul comercializării substanțelor narcotice, legalizării veniturilor ilegal obținute, săvârșirii actelor de terorism sau corupție, a ieșit din hotarele naționale și prezintă un real pericol nu numai pentru un stat aparte, dar și pentru întreaga comunitate internațională [8, p.5], fapt care impune cooperarea statelor la nivel internațional în vederea combaterii eficiente a acestui flagel.

Dreptul internațional, fiind un sistem de principii și norme destinate reglementării relațiilor în domeniul asistenței juridice internaționale, se află, în ultimele decenii, într-un proces de perfecționare continuă, inclusiv în materie penală, având ca scop crearea mecanismelor necesare pentru lupta împotriva acestor fenomene infracționale, prin unificarea legislațiilor naționale, precum și prin colaborarea efectivă bilaterală și multilaterală privind asistență juridică dintre statele Comunității Europene [8, p.5].

Pentru Republica Moldova, asistența juridică internațională devine mult mai impor-

tantă rezultând din situația în care sute de mii de cetățeni sunt plecați din țară și muncesc în alte state europene. Totodată, prăbușirea lagărului socialist și desființarea fostei URSS, declararea independenței de către Republica Moldova, constituirea ei ca un stat de drept și democratic a oferit posibilități cetățenilor altor state să viziteze țara noastră, precum și să participe la activitatea economică a republicii [8, p.5].

Acordarea asistenței internaționale se realizează potrivit normelor procesuale interne, dar și normelor cuprinse în cadrul instrumentelor internaționale și deci urmează să corespundă regulilor de competență, care de fapt sunt niște reguli generale de desfășurare a procesului penal.

2. METODOLOGIE.

Metodologia studiului cuprinde metodele tradiționale de cercetare: gramaticală, sistemică a legislației naționale raportată la cea internațională, logică, analiză și sinteză, deducție și inducție, observație și comparație. Având în vedere nivelul de abordare a respectivului subiect, la elaborarea acestui articol ne-am condus de principiul obiectivității. Cu alte cuvinte, evenimentele au fost analizate imparțial și fără subiectivitate în modul de prezentare și interpretare. La folosirea surselor documentare am aplicat principiul ierarhizării izvoarelor, astfel că instrumentele internaționale au avut o valoare deosebită în raport cu mijloacele naționale care, de fapt, sunt subordonate celor dintâi. Suplimentar, a fost aplicat principiul dialecticii la analiza proceselor, evenimentelor, faptelor în succesiunea procedurii lor, relevând cauzele și efectele acestora.

3. REZULTATE.

3.1. Asistența juridică internațională – viziuni generale.

Pentru asigurarea unei lupte eficiente cu criminalitatea în condițiile actuale, majoritatea statelor au acceptat să utilizeze în dreptul lor intern elemente ale dreptului internațional. Asistența juridică internațională în materie penală ocupă un loc important în cadrul asistenței juridice internaționale în general și constituie o expresie a colaborării dintre statele suverane, colaborare menită să consolideze solidaritatea internațională în lupta contra fenomenului criminalității [10, p.934].

Pentru combaterea eficientă a fenomenului infracțional nu numai pe plan intern, dar și internațional, este necesară cooperarea statelor în materie juridică, în sensul colaborării și asistenței în diverse domenii ale activității juridice. O asemenea cooperare apare cu atât mai importantă din perspectiva integrării în Uniunea Europeană, în vederea asigurării compatibilității cadrului nostru normativ cu cerințele *aquis-ului comunitar* [9, p.15].

Realizarea acestor deziderate este posibilă doar prin cooperarea statelor responsabile în cadrul unor mecanisme și proceduri special adaptate acestor necesități și coordonate între părți. În foarte multe cazuri aplicarea legii penale a unui stat în vederea tragerii la răspundere penală a infractorilor solicită îndeplinirea pe teritoriul altui stat a unor acte și măsuri necesare pentru realizarea represiunii, începând de la descoperirea infracțiunilor, identificarea infractorilor, percheziții, audieri de martori și expertize și terminând cu solicitarea și acordarea extrădării, ori cu recunoașterea hotărârilor penale străine [9, p.16].

Ca subiect al dreptului internațional, Moldova are anumite obligații în baza trata-

telor încheiate în domeniul asistenței juridice internaționale. Potrivit dispozițiilor legii procesual penale (art.531 din CPP), dispozițiile tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte și alte obligațiuni internaționale ale țării noastre vor avea prioritate în raport cu dispozițiile legii interne [10, p.935].

Legiuitorul a stabilit, în capitolul IX [1], posibilitatea cooperării organelor de drept din Republica Moldova cu cele ale altor state la investigarea diferitelor infracțiuni comise atât pe teritoriul Republicii Moldova, cât și în străinătate.

Conform prevederilor art.536 alin.(1) din CPP, „Organul de urmărire penală sau instanța de judecată, în cazul în care consideră necesară efectuarea unei acțiuni procesuale pe teritoriul unui stat străin, se adresează prin comisie rogatorie organului de urmărire penală sau instanței de judecată din statul respectiv, sau către o instanță penală internațională conform tratatului internațional la care Republica Moldova este parte sau pe cale diplomatică, în condiții de reciprocitate”.

Ca noțiune, asistența juridică internațională în materie penală înseamnă colaborarea unui stat, numit „stat solicitant”, cu altul, numit „stat solicitat”, prin autoritățile competente, stabilite de fiecare țară în parte, conform Tratatului bilateral, ori în baza Tratatului internațional (multilateral), la care au aderat ambele formațiuni statale, ori pe baza de reciprocitate, printr-o cerere, numită „cerere de asistență juridică”, pentru a acorda ajutor, în cadrul unui proces penal, la soluționarea cauzei penale sau la executarea unei hotărâri judecătorești [8, p.6].

3.2. Standarde internaționale privind asistența juridică internațională.

Unele standarde internaționale fac referință la condițiile de aplicare a asistenței juridice internaționale în materie penală. Spre exemplu, art.18 Convenția împotriva criminalității transnaționale organizate (New York, 15 noiembrie 2000 – RM., 17 februarie 2005)[3] cheamă statele să își acorde reciproc cea mai largă asistență juridică posibilă cu prilejul anchetelor, urmăririlor și procedurilor judiciare privind infracțiunile prevăzute de Convenție [12, p.671].

Bineînțeles că scopul asistenței juridice internaționale este subordonat și rezultă din scopul procesului penal, așa cum acesta a fost consacrat de norma de la art.1 alin.(2) din Codul de procedură penală (*în continuare CPP*): „...protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată”; pe cale de consecință, urmează să se respecte și principiile de organizare a procesului penal.

Asistența juridică internațională implică următoarele forme de cooperare între organele statelor respondente: a) transmiterea înscrisurilor, datelor și informațiilor; b) comunicarea actelor de procedură; c) citarea martorilor, experților și persoanelor urmărite; d) comisiile rogatorii; d¹) echipele comune de investigații; e) transferul, la solicitare, de proceduri penale; f) extrădarea; g) transferul persoanelor condamnate; h) recunoașterea hotărârilor penale ale instanțelor judecătorești străine; i) comunicarea cazierului judiciar [4].

Referitor la principiile care guvernează asistența juridică în materie penală, aceasta reprezintă un principiu de cooperare judiciară internațională. Asistența judiciară este uti-

lizată atunci când un stat se arată incapabil să demareze o anchetă sau o procedură, fiind nevoit să apeleze la ajutorul altui stat, de exemplu pentru audierea martorilor sau pentru supravegherea persoanelor aflate în deplasare în afara teritoriului statului solicitant și se bazează pe trei principii generale: reciprocitate; confidențialitate; necondamnare repetată pentru una și aceeași faptă [8, p.6].

Specificul acestei proceduri este că acordarea asistenței juridice internaționale are la bază (de regulă) încheierea unor tratate bilaterale sau multilaterale între statul solicitant și cel solicitat și doar ca excepție se face în bază de reciprocitate. Tratatelor internaționale pot conține inclusiv prevederi (norme) cu privire la organele de drept competente să solicite sau la rândul lor să presteze asistența juridică internațională și cu privire la procedura și regulile de realizare a asistenței juridice [15, p.171].

3.3. Aplicarea regulilor de competență la acordarea asistenței juridice internaționale.

În pofida specificului procedurii de asistență juridică internațională, regulile și normele de competență urmează să se respecte și să se aplice corespunzător.

Prima etapă de stabilire a competenței în cadrul procedurii de asistență juridică internațională o reprezintă înregistrarea și transmiterea unei cereri de asistență juridică de către reprezentantul organului de urmărire penală, care investighează nemijlocit cauza penală în numele organului de urmărire penală, către autoritățile de drept ale statului solicitat.

De remarcat că cererea de comisie rogatorie, pe lângă datele de conținut și formă impuse de prevederile art.536 și respectiv art.537 din CPP, trebuie să conțină și informații despre fapta prejudiciabilă investigată, împrejurările comiterii, încadrarea juridică a acestor acțiuni, date cu privire la subiectul responsabil, date obiective în baza cărora urmează a fi determinată competența organului de urmărire penală chemat să execute respectiva cerere.

A doua etapă a soluționării problemei competenței este determinarea autorității statale prin intermediul căreia urmează a fi adresată cererea de comisie rogatorie către organele respondente.

De remarcat că solicitarea de asistență juridică internațională nu poate fi adresată de către organul de urmărire penală direct organului de urmărire penală competent din punct de vedere material dintr-o circumscripție teritorială anume a statului solicitat, dar, în funcție de etapa la care se află cauza penală, urmează a fi redirecționată fie prin intermediul Procuraturii Generale, fie prin intermediul Ministerului Justiției.

Astfel, potrivit art.536 alin.(3) din CPP, „Comisia rogatorie în Republica Moldova se înaintează de către organul de urmărire penală Procurorului General, iar de către instanța de judecată – ministrului Justiției pentru transmitere spre executare statului respectiv”.

Deci, la etapa urmăririi penale, cererea de asistență juridică se adresează organelor competente a statelor străine prin intermediul Procuraturii Generale. Mai precis, cererile de comisie rogatorie și documentele anexă se prezintă Secției asistență juridică internațională a Procuraturii Generale în două exemplare, în limba oficială în care se desfășoară procesul penal, conform prevederilor art.16 alin.(1) CPP, cu traducerea în limba oficială a statului solicitat, conform declarației și rezervelor făcute la ratificarea instrumentului internațional în baza căruia este solicitată asistența juridică sau în una din

limbile oficiale ale Consiliului Europei (engleză, franceză), iar în cazul statelor semnatare ale Convenției CSI cu privire la asistență juridică și raporturile juridice în materie civilă, familială și penală din 22.01.1993, semnată la Minsk – în limba rusă [11, p.337].

Nu suntem de acord cu faptul că legiuitorul a indicat Procurorul General ca fiind subiectul responsabili de retransmiterea cererilor de comisei rogatorie către autoritățile de drept ale altor state, or, ca esență, această operațiune este realizată de către Procuratura Generală prin intermediul subdiviziunii sale specializate (Secția asistență juridică internațională) și nu nemijlocit de către Procurorul General; acesta din urmă nu este vizat decât să semneze scrisoarea de însoțire a comisiei rogatorii ca reprezentat al respectivei autorități.

A treia etapă de stabilire a competenței o reprezintă identificarea organului de urmărire penală, căruia urmează a-i fi ordonate efectuarea cererii de asistență juridică internațională.

Spre deosebire de procedura internă, în cazul cererilor de asistență juridică internațională aplicarea normelor și regulilor de competență comportă unele particularități pe care va trebui să le avem în vedere de fiecare dată în cazul în care vom solicita sau ne va fi solicitată asistența juridică internațională în materie penală.

3.4. Procedura stabilirii competenței în cadrul acordării asistenței juridice internaționale.

În primul rând, cererile de asistență juridică internațională în materie penală nu pot fi adresate direct organelor de urmărire penală considerate competente pentru a le executa și urmează a fi transmise în adresa Procuraturii Generale care, la rândul său, va decide asupra organului de urmărire penală competent să le execute.

În același mod se va proceda în cazul în care se solicită asistență juridică din partea autorităților de drept a statelor străine. Cererile vor fi adresate autorităților centrale care, la rândul lor, vor decide asupra competenței organului de urmărire penală pentru a executa aceste cereri.

În această situație apare firească întrebarea: dacă pentru evitarea birocrăției și urgentarea executării în termen a cererilor de asistență juridică nu ar fi mult mai indicat ca cererile de asistență juridică internațională să fie adresate direct de organele de urmărire penală din statul solicitant către organele de urmărire penală din statul solicitat cu evitarea intermedierei, sau cel puțin corespondența să se facă direct între autoritățile în cadrul cărora au fost create și activează respectivele organe de urmărire penală?

Chiar dacă, aparent această formulă ar simplifica procedura de solicitare a asistenței juridice internaționale, în practică ne-am confrunța cu multe situații în care cererea de asistență juridică s-ar transmite în mod greșit altor organe de urmărire penală decât cele competente și întocmite necorespunzător din punct de vedere al formei și conținutului. Această situație este condiționată de faptul că reprezentanții organului de urmărire penală al unui stat nu pot cunoaște suficient de bine prevederile legale ale unui alt stat, inclusiv regulile de competență pentru a transmite corect cererile de comisei rogatorie. Prin urmare, doar autoritățile statului solicitat cunosc suficient de bine prevederile legislației în vigoare, inclusiv cele cu privire la competență, pentru a aprecia și a dispune corect asupra competenței organului de urmărire penală din subordine.

Mai mult, Procuratura Generală prin intermediul subdiviziunii sale specializate su-

praveghează întocmirea corectă a cererilor de comisie rogatorie și realizarea lor în termeni proximi, ceea ce în opinia noastră este un aspect foarte important.

Într-o altă ordine de idei, considerăm corect ca solicitarea de asistență juridică internațională să se facă prin intermediul Procuraturii Generale, și nu prin intermediul tuturor autorităților care dispun de organe de urmărire penală, potrivit raționamentelor expuse supra.

Nu considerăm necesar ca cererea comisei rogatorii să fie adresată direct autorităților care dispun de organe de urmărire penală, în condițiile în care Procuratura conduce și supraveghează urmărirea penală în cadrul tuturor organelor de urmărire penală [5], [1].

Mai mult, ținând cont de declarațiile și rezervele formulate de Republica Moldova la ratificarea *Convenției europene de asistență juridică în materie penală*, semnată la Strasbourg la 10.04.1959 [7, p.71], în partea ce se referă la identificarea Procuraturii ca autoritate judiciară competentă în acordarea asistenței juridice internaționale în materie penală, cererile de comisie rogatorie, inclusiv actele anexate, în cazul întocmirii acestora de către ofițerul de urmărire penală, vor fi aprobate de către procurorul de caz, prin aplicarea semnăturii și ștampilei oficiale a procuraturii din care face parte [6].

Pe de altă parte, norma de la art.540 alin.(2) din CPP nu este formulată tocmai precis, prevăzând că „Cererea pentru executarea comisei rogatorii se trimite de către Procuratura Generală organului de urmărire penală...”, fără a indica exact cine anume remite cererea de comisie rogatorie și procedura prin care se realizează acest fapt și eventual actul procedural. Aceste aspecte le considerăm de relevanță în condițiile în care subiectul ce eventual va dispune transmiterea cererii de comisie rogatorie va dispune și asupra competenței organului de urmărire penală, după caz.

În practică, competența organului de urmărire penală chemat să execute cererea de asistență juridică internațională o apreciază Secția asistență juridică și cooperare internațională a Procuraturii Generale care dispune asupra acestei chestiuni printr-o simplă corespondență semnată de șeful respectivei subdiviziuni.

Nu suntem tocmai de acord cu practica încetățenită, or, în opinia noastră, procurorii din cadrul Secției asistență juridică și cooperare internațională a Procuraturii Generale nu pot statua asupra competenței organelor de urmărire penală, oricare ar fi acestea în condițiile în care nici procurorii în cadrul secției și nici chiar procurorul-șef nu sunt ierarhici superiori [1] procurorilor din cadrul procuraturilor care asigură supravegherea și conducerea urmăririi penale în cadrul organelor de urmărire penală competente să execute cererea de comisie rogatorie.

În condițiile în care cererea de comisie rogatorie poate ține de competența oricărui organ de urmărire penală, considerăm că asupra acesteia se poate expune doar Procurorul General, nu și procurorii din cadrul Secției asistență juridică și cooperare internațională a Procuraturii Generale și nici chiar procurorul-șef al respectivei subdiviziuni.

Această concluzie poate fi ușor dedusă și din prevederile normei de la art.271 alin.(7) din CPP, care conferă Procurorului General atribuții funcționale exclusive de a dispune cu privire la competența oricărui organ de urmărire penală și deci aceste norme pot fi aplicate și în contextul executării cererilor de asistență juridică internațională.

Mai mult, reieșind din prevederile art.53¹ alin.(1) din CPP, putem concluziona că doar Procurorul General poate statua asupra competenței la executarea cererilor de comisie rogatorie, nu și adjuncții acestuia.

Într-o altă ordine de idei, considerăm că evaluarea și aprecierea competenței organului de urmărire penală chemat să execute cererea de comisie rogatorie nu poate fi efectuată în cadrul unei simple corespondențe, ci urmează să constituie obiectul unei ordonanțe emise în ordinea prevederilor art.255 din CPP, în cadrul căreia pe lângă descrierea și calificarea faptei să se facă mențiuni cu privire la competența organului de urmărire penală, căruia urmează să-i fie încredințată executarea, criteriile și algoritmul în baza cărora a fost stabilită competența acestuia.

După cum am indicat supra, executarea acțiunilor de urmărire penală și a celor procedurale se va face în strictă conformitate cu normele legislației procesual penale în vigoare și deci și cu regulile de competență prin aprecierea cooperată a *semnului teritorial, material și personal*.

La stabilirea competenței teritoriale a organului de urmărire penală chemat să execute cererea de asistență juridică internațională, norma de la art.257 din CPP urmează a fi interpretată și aplicată corespunzător, în condițiile în care, ca regulă, infracțiunea investigată a fost comisă și s-a consumat pe teritoriul altui stat.

În aceste condiții, este întemeiat ca la aprecierea *semnului teritorial* al competenței să se reiasă din celelalte criterii relevante: *domiciliul bănuیتului, învinuitului, locul unde se află bănuیتul, învinuitul sau majoritatea martorilor*.

Considerăm că, în situația în care *competența teritorială* a organului de urmărire penală chemat să execute cererea de asistență juridică internațională urmează a fi apreciată de Procurorul General și având în vedere că acesta este ierarhic-superior pentru ceilalți procurori, la stabilirea competenței respectivul poate dispune executarea cererii de asistență juridică și în alte locuri decât cele enumerate în dispozitivul art.257 din CPP, fapt care va asigura executarea cererii de asistență juridică în termeni proximi: *locul de aflare a victimei/ părții vătămate, martorilor, probatoriului, locul de aflare a suspectului, locul producerii consecințelor infracționale, locul de consumare a unor acțiuni*, etc. Ori, potrivit prevederilor, art.271 alin.(7) din CPP, anume Procurorul General dispune de atribuții funcționale pe întreg teritoriul Republicii Moldova.

Semnul material al competenței organului de urmărire penală în cazul executării cererilor de asistență juridică internațională urmează a fi apreciat reușindu-se în mod exclusiv din încadrarea juridică a faptei prejudiciabile (calificarea infracțiunii).

Potrivit prevederilor art.113 alin.(1) din Codul penal (*în continuare CP*), „Se consideră calificare a infracțiunii determinarea și constatarea juridică a corespunderii exacte între semnele faptei prejudiciabile săvârșite și semnele componenței infracțiunii, prevăzute de norma penală”.

„Calificarea infracțiunii constituie deci adaptarea acestei norme la norma legii penale, care conține semnele actului comis. Acesta este, de obicei, norma Părții speciale, după caz, și a celei generale, atunci când acțiunile infracționale au fost săvârșite în participație sau au fost întrerupte la o anumită etapă a activității infracționale, în condiții independente de voința făptuitorului” [13, p.321].

„Calificarea începe cu determinarea primelor date factologice despre fapta prejudiciabilă comisă. După care, în funcție de activitatea de colectare și administrare de noi date, aceasta se concretizează și în final se reflectă în emiterea unor acte juridice procesuale de către organele abilitate de stat (ordonanțele organelor de urmărire penală, hotărârile instanțelor de judecată)” [15, p.352].

La stabilirea *semnului material* al competenței în cadrul executării cererilor de asistență juridică internațională, apar mai multe dificultăți, care fac dificilă evaluarea corectă a *competenței materiale*. În primul rând, multe din faptele social periculoase condamnate de legislația penală în vigoare pe teritoriul Republicii Moldova ar putea să nu fie incriminate de legislația penală a altor state.

În al doilea rând, chiar și în cazul în care aceeași faptă prejudiciabilă este condamnată de legislația penală atât a statului solicitant cât și aceluși solicitat, acestea pot comporta diferențe esențiale sub aspectul laturii obiective. Adică pot fi incriminate și condamnate diferite comportamente infracționale.

În al treilea rând, numărul de ordine al faptelor similare condamnate de legislația celor două state părți poate fi diferit.

Având în vedere aceste circumstanțe, considerăm că procurorii din cadrul Secției asistență juridică și cooperare internațională a Procuraturii Generale, în cadrul verificării corespunderii condițiilor de formă și conținut a cererilor de asistență juridică internațională, vor stabili corespondența dintre fapta incriminată de statul solicitant și eventual, fapta prejudiciabilă condamnată de legislația penală a Republicii Moldova.

Într-o altă ordine de idei, considerăm că activitatea de stabilire a corespondenței între fapta incriminată de autoritățile statului solicitant cu una dintre faptele condamnate de partea specială a CP trebuie să se concretizeze într-un act dispozitiv de procedură, în care să fie elucidate și apreciate aceste aspecte.

Anume din acest considerent insistăm pe ideea că transmiterea cererii de asistență juridică către organul de urmărire penală competent urmează să se realizeze printr-o ordonanță adoptată în ordinea prevederilor art.255 din CPP, cu elucidarea circumstanțelor mai sus prezentate, inclusiv a celor legate de calificarea faptei incriminate, prin prisma prevederilor legislației penale în vigoare.

Deci, stabilirea *semnului material* al competenței organului de urmărire penală la executarea cererii de asistență juridică internațională se va face prin raportarea elementelor faptice ale faptei investigate la propriile prevederi legale. Astfel că executarea comisiilor rogatorii va fi dispusă aceluși organ de urmărire penală care este competent material să urmărească penal respectiva faptă prejudiciabilă, potrivit legislației penale autohtone.

Situația pare să se complice în condițiile în care se solicită acordarea asistenței juridice internaționale, în cazul unor fapte prejudiciabile care nu sunt incriminate de legea penală națională. Iar dacă fapta prejudiciabilă nu este prevăzută de legislația penală în vigoare, autoritățile de drept ale Republicii Moldova vor refuza acordarea asistenței juridice internaționale către autoritățile de drept ale statului solicitant [1].

Similar se prezintă situația și în cazul stabilirii *competenței personale* a organului de urmărire penală, la executarea cererilor de asistență juridică internațională. Dacă, potrivit legislației Republicii Moldova, calitatea specială a subiectului infracțiunii sau a victimei are importanță la determinarea competenței în favoarea unui sau altui organ de urmărire penală, atunci aceasta urmează a fi luată în considerație la aprecierea competenței. Aceasta înseamnă că, în cazul solicitării asistenței juridice internaționale la investigarea infracțiunilor comise, eventual, de Președintele țării solicitante, deputați din legislativul acesteia, membri ai organului executiv central (Guvern), judecători, procurori, ș.a., competența executării cererii de asistență juridică aparține procurorilor din cadrul procuraturilor teritoriale.

La fel se va proceda în cazul infracțiunilor comise de subiecți care nimeresc sub incidența celor două procuraturi specializate (Procuratura Anticorupție, Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale).

O situație inedită înregistrăm atunci când subiectul infracțiunii prezintă o calitate specială care are importanță la determinarea competenței organului de urmărire penală a statului solicitant, dar nu prezintă importanță pentru determinarea competenței organelor de urmărire penală a statului solicitat (în speță Republica Moldova).

În aceste condiții, considerăm că executarea cererii de asistență juridică internațională urmează a fi dispusă și apreciată potrivit legislației autohtone. Cu toate acestea, pentru asigurarea cercetării complete, multilaterale și în termeni proximi a cererii de asistență, Procurorul General poate dispune executarea ei către un organ de urmărire penală asimilat organului de urmărire penală competent din statul solicitant.

Conflictele de competență sunt inadmisibile în cadrul executării cererilor de asistență juridică internațională. Cu toate acestea, măcar și teoretic, pot apărea situații în care un organ de urmărire penală să-și decline competența în favoarea altui organ de urmărire penală sau să și-o asume.

Potrivit prevederilor art.271 alin.(3) din CPP, „Chestiunile legate de conflictul de competență se soluționează de procurorul care exercită controlul asupra urmăririi penale sau, după caz, de procurorul ierarhic superior”.

Atragem atenție că, în cazul executării cererilor de asistență juridică internațională, nu suntem în condițiile unei urmăriri penale tipice, organul de urmărire penală realizând de fapt niște delegații ale unui alt organ de urmărire penală dintr-un stat străin, cu privire la efectuarea unor acțiuni de urmărire penală pe teritoriul statului solicitat, potrivit normelor legislației procedurale autohtone.

În aceste condiții, nu putem vorbi despre conducerea activității organului de urmărire penală la executarea cererii de comisie rogatorie, deoarece conduce procurorul doar cu urmărirea penală într-o cauză concretă. Aici merge vorba, mai degrabă, de supravegherea activității organului de urmărire penală din partea procurorului, pentru ca acesta să nu admită încălcarea legislației în vigoare, a drepturilor și libertăților cetățenești. Prin urmare, conflictele de competență la executarea cererilor de asistență juridică internaționale urmează a fi soluționate direct de Procurorul General.

Mai mult, pentru a evita eventualele conflicte de competență și pe cale de consecință tergiversarea neîntemeiată a executării cererilor de asistență juridică internațională, considerăm oportun, după cum am indicat supra, ca de fiecare dată asupra competenței organului de urmărire penală să dispună Procurorul General în ordinea prevederilor art.271 alin.(7) din CPP. Această decizie va exclude în definitiv apariția conflictelor de competență.

Ținând cont de reglementările deficitare, nu este clar care sunt condițiile și ordinea de contestare a încălcării normelor și regulilor de competență la acordarea asistenței juridice internaționale. Adică părțile vor putea contesta presupusele încălcări în fața autorităților de drept din Republica Moldova, potrivit prevederilor CPP sau în fața autorităților de drept din statul solicitant.

Având în vedere că se contestă legalitatea acțiunilor de urmărire penală desfășurate pe teritoriul Republicii Moldova și încălcarea normelor de competență proprii acestui teritoriu, considerăm că eventualele încălcări a regulilor de competență urmează a fi contestate în fața autorităților de drept autohtone.

Acest deziderat rezultă și din interpretarea logică a reglementărilor în vigoare, or, atât autoritățile de drept ale Republicii Moldova cât și cele din străinătate nu pot aprecia legalitatea acțiunilor de urmărire penală din perspectiva legislațiilor statelor străine.

4. CONCLUZII.

Rezumând abordările efectuate, putem concluziona că asistența juridică internațională se realizează potrivit normelor CPP, tratatelor internaționale și a tratatelor bilaterale existente între părți. Prin urmare, și în cazul acestei proceduri speciale se aplică normele instituției competenței și regulile de competență, potrivit particularităților și specificului acestei proceduri.

Cererea de comisie rogatorie, pe lângă condițiile de fond și formă impuse de prevederile normelor de la art.536 și art.537 din CPP, trebuie să conțină informații suficiente cu privire la fapta prejudiciabilă investigată, împrejurările comiterii, încadrarea juridică a acestor acțiuni, date cu privire la subiectul responsabil. Astfel, încât din conținutul acesteia să poată fi desprinse concret semnele competenței, care în perspectivă să poată fi suficiente pentru determinarea competenței organului de urmărire penală ca atare.

Specific pentru procedura de asistență juridică în materie penală este faptul că, se solicită unui alt stat efectuarea de acțiuni de urmărire penală pe teritoriul deservit, potrivit normelor propriiei legislații (în anumite situații acțiunile de urmărire penală pot fi executate cu respectarea normelor legislației statului solicitant), privind administrarea probatoriului util în cadrul unei proceduri în desfășurare în statul solicitant.

Cererile de asistență juridică internațională se adresează și se recepționează prin intermediul Procuraturii Generale (Secției asistență juridică și cooperare internațională) și doar ca excepție direct către organul de urmărire penală competent.

Această situație o considerăm firească, deoarece, pe de o parte, procurorul este figura centrală care supraveghează și controlează activitatea tuturor organelor de urmărire penală, inclusiv sub aspectul respectării normelor și regulilor de competență. Pe de altă parte, procurorul decide asupra competenței organului de urmărire penală.

Mai mult, Procurorul General dispune de dreptul absolut de a statua asupra competenței oricărui organ de urmărire penală de pe întreg teritoriul Republicii Moldova atât din perspectiva semnelor competenței, cât și în afara acestora, reieșind din necesitatea asigurării examinării complete, obiective și în termeni proximi a cererii de asistență juridică internațională.

De cele mai multe ori, aprecierea competenței organului de urmărire penală este determinată anume de necesitatea cercetării complete, obiective și în termeni proximi a solicitării de asistență juridică, iar la aprecierea acesteia se reiese dintr-o mulțime de alte criterii obiective, cum ar fi: încărcătura fiecărui organ de urmărire penală; specificul activității prestate; nivelul de pregătire profesională a colaboratorilor acestui organ, dotarea tehnică, etc.

Legislația procesual penală nu este uniformă pe subiectul abordat, prevăzând că transmiterea cererilor de comisie rogatorie se face prin intermediul Procurorului General, iar recepționarea lor prin intermediul Procuraturii Generale.

Transmiterea și recepționarea cererilor de comisie rogatorie se face prin intermediul subdiviziunii specializate a Procuraturii General – Secția asistență juridică și cooperare internațională, care analizează și apreciază corespunderea cererii de asistență juridică condițiilor de formă și conținut impuse de către legislația procesual-penală și

instrumentele internaționale în domeniu. Procurorul General nu face decât să semneze corespondența de transmitere a cererii de asistență juridică internațională.

Deci, anume procurorii din cadrul Secției asistență juridică și cooperare internațională sunt cei care decid asupra competenței organului de urmărire penală chemat să execute cererea de asistență juridică, iar acest fapt se concretizează prin emiterea unei scrisori de șeful subdiviziunii respective prin care se dispune transmiterea efectivă a cererii de asistență juridică către respectivul organ.

În condițiile în care procurorii, inclusiv procurorul-șef al Secției asistență juridică și cooperare internațională, nu sunt ierarhici superiori pentru ceilalți procurori și nu dispun de competențe de a supraveghea și a conduce urmărirea penală în cadrul organelor de urmărire penală care activează pe teritoriul Republicii Moldova, considerăm că ei nu sunt în drept să statueze și să dispună asupra competenței organului de urmărire penală chemat să execute cererea de asistență juridică internațională.

Doar Procurorul General poate aprecia și statua asupra competenței organului de urmărire penală menit să execute cererea de comisie rogatorie, nu doar pentru că este ierarhic-superior celorlalți procurori, ci și reieșind din logica prevederilor normei de la art.271 alin.(7) din CPP.

Într-o altă ordine de idei, nu este corect ca Procuratura Generală să dispună asupra competenței organului de urmărire penală care va executa cererea de asistență juridică printr-o simplă scrisoare de însoțire. Considerăm că asupra transmiterii cererii de asistență juridică potrivit competenței urmează să se dispună printr-o ordonanță motivată a Procurorului General (în baza demersului motivat al Secției asistență juridică și cooperare internațională), în cadrul căreia să se evalueze și să se statueze și asupra competenței organului de urmărire penală prin evaluarea și aprecierea semnelor competenței.

După cum am indicat supra, competența organului de urmărire penală la acordarea asistenței juridice internaționale se stabilește prin interpretarea și aprecierea doar a trei semne ale competenței: *semnul material*, *semnul personal* și *semnul teritorial*. Celelalte semne descrise în cadrul acestei lucrări nu au nicio relevanță, fiindcă fapta prejudiciabilă a fost comisă în afara teritoriului Republicii Moldova și se investighează de un organ de urmărire penală al unui stat străin, potrivit legislației acelei entități.

Semnul teritorial nu prezintă importanța și conotația pe care acesta o are în legislația procesual-penală autohtonă din simplul considerent că, de regulă, fapta prejudiciabilă a fost comisă pe teritoriul altui stat, unde cel mai probabil au și survenit consecințele prejudiciabile. Prin urmare, la stabilirea *semnului teritorial* al competenței, locul săvârșirii infracțiunii și locul producerii consecințelor prejudiciabile nu au nicio relevanță pentru apreciere competenței și urmează a fi avute în vedere alte criterii, cum ar fi: locul aflării bănuțului, învinutului, martorilor, părții vătămate, majorității probelor, etc., care să permită cercetarea faptei prejudiciabile în mod complet, obiectiv și în termeni proximi.

În ce privește *semnul material* al competenței la acordarea asistenței juridice internaționale în materie penală, acesta rezultă din calificarea faptei prejudiciabile, potrivit legislației statului solicitant, iar organul de urmărire penală urmează să-i stabilească corespondența potrivit normelor din partea specială a CP.

La fel se va proceda în cazul stabilirii și evaluării *semnului personal* al competenței. Calitatea specială a subiectului urmează a fi luată în considerație doar dacă aceasta este prevăzută de legislația Republicii Moldova.

BIBLIOGRAFIE
BIBLIOGRAPHY

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122-XV din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr.248-251.
2. Codul penal al Republicii Moldova: nr. 985 din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 14.04.2009, nr.72-74 art.195.
3. Convenția Națiunilor Unite împotriva criminalității transnaționale organizate din 15.11.2000. Ratificată prin Legea R. Moldova nr.15-XV din 17.02.2005. În: Tratatate internaționale, 2006, volumul 35.
4. Legea Republicii Moldova nr. 371 din 01.12.2006, cu privire la asistența juridică internațională în materie penală. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 02.02.2006, Nr. 14-17 art. 42.
5. Legea Republicii Moldova cu privire la Procuratură nr. 3 din 25.02.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.69-77/113 din 25.03.2016.
6. Regulamentul cu privire la organizarea activității de asistență juridică internațională a Procuraturii Republicii Moldova, anexă la ordinul Procurorului General nr. 44/7.1 din 28.09.2018.
7. Convenția europeană de asistență juridică în materie penală din 20.04.1959. În: Tratatate internaționale, 1999, vol.14.
8. GURSCHI C., ș.a. Asistență juridică internațională în materie penală. Manualul judecătorului și al procurorului. Chișinău, 2012 [citat 15.08.2024]. Disponibil: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.inj.md/sites/default/files/Asistenta%20juridica%20internationala%20in%20materie%20penala.pdf
9. CUCIURCĂ Angela, CUCIURCĂ Rodica. Reglementarea juridică a acordării asistenței juridice internaționale în materie penală și soluții de implementare. În: Legea și Viața, mai 2013, ISSN 1810-309X.
10. DOLEA Ig. ș.a. Drept procesual penal. Chișinău: Cartier, 2005, ISBN: 9975-79-343-6.
11. OSOIANU Tudor, OSTAVCIUC Dinu. Urmărirea penală. Chișinău: Cartea Militară, 2021(F.E.P. „Tipografia Centrală”), ISBN 978-9975-157-58-2.
12. DOLEA Igor. Codul de procedură penală al Republicii Moldova: (comentariu aplicativ). Chișinău: Cartea Juridică, 2016, ISBN 978-9975-3111-3-7.
13. GRAMA M., BOTNARU S., ȘAVGA A., MARTIN D. Drept penal (partea generală). Volumul II. Chișinău, 2016(F.E.-P. „Tipografia Centrală”), ISBN 978-9975-53-612-7.
14. COPEȚCHI Stanislav, HADÂRCA Igor. Calificarea infracțiunii: Note de curs. Chișinău, 2015 (Î.S.F.E.P. „Tipografia Centrală”), ISBN 978-9975-53-547-2.
15. ЗАХАРОВ Н.В. Теория и практика определения подследственности уголовных дел. Дис. д-ра юр. наук. Казань, 2009.

CZU 341.4

DOI 10.5281/zenodo.14930347

Constantin RUSNAC*,
constantin.rusnac@mai.gov.md

Nicolai LEVANDOVSKI**,
levandovski@mail.ru

ÎNREGISTRAREA VIDEO A CONFRUNTĂRII

Adnotare: Articolul analizează utilizarea înregistrării video în cadrul confruntării, subliniind importanța acestei metode pentru creșterea obiectivității și transparenței procedurii penale. Studiul explorează elementele esențiale ale tacticii de efectuare a confruntării și impactul normelor procesual-penale asupra modului în care aceasta este organizată. Un accent deosebit este pus pe pregătirea și desfășurarea confruntării în condiții controlate, pentru a preveni influențarea persoanelor implicate.

Sunt oferite recomandări tactice referitoare la modul în care se poate structura procedura pentru a asigura corectitudinea confruntării, incluzând pregătirea minuțioasă a spațiului de confruntare și monitorizarea reacțiilor participanților.

De asemenea, articolul abordează provocările specifice confruntării, precum adaptarea tacticilor în funcție de particularitățile cazului și gradul de divergență dintre declarații.

Cuvinte-cheie: declarații, divergențe, confruntare, înregistrare video, fixare tehnică.

* Conferențiar universitar, doctor, șef, Catedra procedură penală, criminalistică și securitate informațională, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md, ORCID: 0000-0002-8122-7711, e-mail: constantin.rusnac@mai.gov.md

** Doctor, lector universitar, Catedra „Drept public”, Universitatea de Stat din Comrat (ROR: <https://ror.org/024zspz22>), Republica Moldova, ORCID: 0000-0003-2926-0204, e-mail: levandovski@mail.ru

VIDEO RECORDING OF THE CONFRONTATION

Annotation: The article analyzes the use of video recording during confrontations, highlighting the importance of this method in increasing objectivity and transparency in criminal proceedings. The study explores the essential elements of confrontation tactics and the impact of procedural norms on how the confrontation is organized. Special emphasis is placed on the preparation and conduct of the confrontation in controlled conditions to prevent the influencing of the individuals involved.

Tactical recommendations are provided on how the procedure can be structured to ensure the fairness of the confrontation, including the careful preparation of the confrontation space and monitoring participants' reactions.

Additionally, the article addresses the specific challenges of confrontations, such as adapting tactics based on the particularities of the case and the degree of divergence between statements.

Keywords: statements, divergences, confrontation, video recording, technical documentation.

1. INTRODUCERE

În cadrul cercetărilor penale, organele de urmărire penală se confruntă adesea cu declarații contradictorii ale persoanelor implicate, fie că este vorba de martori sau victime, fie de persoane învinuite. Astfel de diferențe, de fond ori de detaliu, sunt frecvente în situațiile în care declarațiile persoanelor implicate vizează aceleași evenimente sau circumstanțe. Cel mai adesea, mărturiile victimelor și ale martorilor sunt în conflict cu declarațiile învinuiților sau bănuiților, creând obstacole majore în procesul de stabilire a adevărului și de găsire a unei soluții corecte în cauza penală.

Contradicțiile dintre declarații reprezintă un risc major la determinarea corectă a faptelor și îngreunează capacitatea organului de urmărire penală de a construi un probatoriu coerent și complet. Având în vedere că orice proces penal trebuie soluționat pe baza unui material probatoriu unitar și armonizat, este esențial ca discrepanțele să fie clarificate în mod eficient. În acest context, legislația procesual penală oferă o soluție eficientă prin utilizarea confruntării, o metodă probatorie destinată să elimine divergențele dintre declarațiile persoanelor audiate. Confruntarea permite audierea concomitentă a două persoane, în scopul clarificării contradicțiilor din declarațiile făcute separat în fazele anterioare ale anchetei.

Pe măsură ce tehnologiile avansează și crește necesitatea de a asigura un proces penal transparent și echitabil, utilizarea înregistrărilor video în timpul confruntării devine o practică tot mai importantă. Această metodă permite nu doar documentarea obiectivă a întregului proces de confruntare, ci și monitorizarea comportamentului și reacțiilor persoanelor implicate. Înregistrările video pot contribui la eliminarea suspiciunilor privind influențarea martorilor sau a inculpaților, oferind o imagine clară și obiectivă a modului în care s-a desfășurat confruntarea.

Scopul articolului este de a explora aspectele tactico-criminalistice, prin prisma legislației procesual-penale, privind utilizarea înregistrărilor video în cadrul confruntării.

2. METODOLOGIE.

Pentru a îndeplini acest obiectiv, având în vedere specificul și complexitatea subiectului abordat, am folosit mai multe metode de cercetare, printre care metoda logică,

metoda sistematică și metoda comparativă. Cercetarea se bazează pe analiza doctrinei și a legislației procesuale penale, având drept finalitate înțelegere mai profundă a rolului înregistrărilor video în efectuarea confruntării.

3. DISCUȚII

„Confruntarea reprezintă un mijloc probatoriu prevăzut de lege, utilizat pentru a clarifica divergențele dintre declarațiile persoanelor audiate în cadrul unei cauze penale. Acest procedeu este reglementat de codul de procedură penală și are drept scop eliminarea neconcordanțelor și stabilirea unui tablou cât mai fidel al faptelor”¹.

Confruntarea este un act procedural menit să garanteze un proces echitabil, oferind persoanelor audiate ocazia de a-și susține declarațiile în mod direct, în prezența celorlalți participanți la procedură. Aceasta contribuie la verificarea veridicității declarațiilor și la obținerea unor dovezi mai clare cu privire la faptele investigate. În funcție de specificul cazului și de impactul divergențelor asupra soluționării cauzei, confruntarea poate deveni un element cheie pentru stabilirea adevărului în procesul penal.

„Conform dispozițiilor legale (art. 113 CPP al RM), confruntarea se poate efectua între oricare două persoane ale căror declarații sunt divergente. Prin urmare, organul de urmărire penală poate aduce față în față, pentru a fi audiați, doi învinuiți sau bănuți, învinuitul sau bănuitul și partea vătămată, partea vătămată și martorii, doi sau mai mulți martori”².

Se poate menționa că, în acest context, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin mai multe hotărâri, a criticat evitarea confruntărilor între bănuț, învinuit și martor pe parcursul procesului penal. Curtea a subliniat importanța acestui procedeu pentru asigurarea unui proces echitabil, considerând că lipsa confruntării poate afecta dreptul la apărare și compromite claritatea și corectitudinea probelor administrate (Cauzele Kostovsky³ și van Mechelen⁴). Astfel, Curtea a accentuat importanța confruntării dintre partea apărării, cea a acuzării și martor. Cu referire la cele enunțate mai sus urmează de menționat că „niciun minor nu va fi obligat să participe la confruntarea cu persoana învinuită de infracțiuni contra integrității lui fizice și/sau morale”⁵. De asemenea, nu se admite confruntarea specialiștilor și experților ale căror concluzii prezentate nu se potrivesc.

„Este cel mai eficient procedeu de înlăturare a divergențelor existente în declarațiile depuse anterior de persoane de bună-credință”⁶.

¹ Suci E., Aspecte procesual-penale privind investigarea organizării migrației ilegale. În: Codul de procedură penală al Republicii Moldova – 20 de ani de la intrarea în vigoare, 9 noiembrie 2023, Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare”, 2023, pp.147.

² Doraș Simion Gh., Criminalistică. Elemente de tactică [Criminalistics. Elements of Tactics]. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 1999. p.149.

³ Cauza Kostovski v. the Netherlands [accesat 03.10.2024]. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57615%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57615%22]})

⁴ Hotărârea CtEDO din 30.10.1997 în cauza van Mechelen și alții contra Olandei [accesat 03.10.2024]. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58111>

⁵ Art. 113 alin.(6) Codul de procedură penală al Republicii Moldova [The Code of Criminal Procedure of the Republic of Moldova], nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013, nr. 248-251.

⁶ Doraș Simion Gh., Criminalistică. Elemente de tactică [Criminalistics. Elements of Tactics]. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 1999. p.149-150.

„Dialogul desfășurat în cadrul confruntării impulsionează procesele psihice ale celor ascultați, stimulează gândirea, ceea ce conduce la valorificări suplimentare ale împrejurărilor cauzei, ca, în cele din urmă, să se ajungă la acceptarea lor deplină”⁷.

Confruntarea este un procedeu probatoriu care poate genera rezultate pozitive chiar și atunci când unul dintre cei audiați adoptă o poziție de rea-credință. Prezența unei persoane sincere, dispusă să demonteze orice relatare falsă, creează deseori un efect psihologic semnificativ asupra celui care încearcă să manipuleze adevărul. În fața unei astfel de influențe directe, persoana audiată poate fi determinată să renunțe la poziția mincinoasă și să facă noi declarații care să contribuie la elucidarea cazului.

De fapt, scopul principal al confruntării este eliminarea neconcordanțelor dintre mărturii, dar această metodă, dacă este aplicată cu o strategie tactică bine gândită, poate aduce și alte beneficii importante pentru anchetă. Pe lângă clarificarea detaliilor esențiale, confruntarea oferă un cadru în care persoanele audiate își pot aminti informații suplimentare sau detalii neglijate în declarațiile anterioare, pe care le-au considerat inițial irelevante pentru cauză.

Aceste momente de „reamintire” se pot dovedi esențiale în progresul anchetei, deoarece detaliile omise sau ne semnificative la prima vedere pot oferi noi piste de investigație sau chiar noi probe în procesul penal. Astfel, confruntarea nu doar că își îndeplinește rolul de a corecta inconsecvențele, ci contribuie și la aprofundarea cercetării prin obținerea unor informații suplimentare care ar putea să nu fie accesibile prin alte mijloace.

Un alt element cheie pentru desfășurarea confruntării este gestionarea eficientă a dinamicii psihologice dintre participanți. O atitudine hotărâtă din partea anchetatorului, combinată cu folosirea tehnicilor adecvate de audiere, poate exercita influența necesară pentru a stimula sinceritatea sau, în cazul unei persoane de rea-credință, pentru a destabiliza versiunea falsă a evenimentelor.

În această ordine de idei, susținem poziția autorului Doraș S. Gh., potrivit căreia „confruntarea reprezintă, după cum s-a menționat, un procedeu probatoriu de verificare a declarațiilor persoanelor audiate în cauză, dar și o modalitate eficientă de cunoaștere de către organul de urmărire penală a fermității cu care cei audiați se situează pe anumite poziții, pentru a conforma tactica de interacțiune în cadrul activităților ce urmează”⁸. „Confruntarea determină apariția unui stres psihologic aparte, astfel încât persoanele care insistă asupra declarațiilor lor nesincere pot avea reacții care să le demaște rea-credința, reacții ce trebuie surprinse și valorificate în interesul aflării adevărului”⁹.

„Totodată confruntarea este un procedeu probatoriu complex, dificil și riscant, rezultatele căruia adeseori sunt imprevizibile, deoarece, puși față în față, cei ascultați pot conveni la o poziție mincinoasă comună. Învinuții și bănuții pot sesiza punctele slabe ale probatoriului, ceea ce îi va încuraja în nerecunoașterea faptelor de care sunt învinuiți”¹⁰. „La confruntare se va recurge numai dacă se constată că nu există alte modalități decât cea pentru înlăturarea divergențelor existente între declarațiile celor audiați. În acest context, ținem să subliniem că sunt inutile încercările de a confrunta două persoane care

⁷ Aurel Ciopraga, Ioan Iacubuță, *Tratat de tactică criminalistică*, Editura Gama, Iași, 1996, pag 134.

⁸ Doraș Simion Gh., *Criminalistică. Elemente de tactică* [Criminalistics. Elements of Tactics]. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 1999. p.149-150.

⁹ Emilian Stancu, *Criminalistica*. Vol. I, Editura „Actami”, București, 1995, p.89.

¹⁰ Poiană Ion, Păcurariu Ioana, *Drept procesual penal*, Ed: Universul Juridic, București, 2011, p.215.

și-au demonstrat ferm poziția de rea-credință”¹¹. „Organul de urmărire penală trebuie să hotărască cu mare atenție asupra oportunității confruntării a două persoane, dintre care una poate fi dominată de personalitatea celeilalte, fie datorită gradului diferit de cultură generală sau profesională, fie datorită diferenței de vârstă, statutului social, forței fizice etc.”¹². „Nu este oportună confruntarea între persoanele apropiate, după cum este lipsită de perspective confruntarea persoanelor între care există relații dușmănoase”¹³.

În aceeași ordine de idei susținem opinia autorilor Odagiu Iu. și Rusnac C. care menționează că *„efectuarea confruntării la investigarea faptelor de legitimă apărare săvârșite în locurile de detențiune este limitată și depinde, în mare măsură, de faptul dacă cel ce s-a apărut va avea capacitatea de a rezista presiunii atacatorului. Dacă totuși s-a decis să se efectueze confruntarea, trebuie să fim atenți și să întreprindem toate măsurile pentru a nu permite ca un condamnat să îl influențeze pe celălalt în timpul confruntării. O astfel de influență se poate termina cu aceea că cel ce s-a apărut legal „își reamintește” că asupra sa nu a fost săvârșit niciun atac periculos și va depune declarații ce dovedesc nesinceritatea sa, la etapa inițială de investigare. Confruntarea în această situație nu își atinge scopul de înlăturare a divergențelor și de aflare a adevărului”*¹⁴.

Recomandăm ca, înainte de a efectua confruntarea, să fie purtată o discuție cu persoana de bună credință, care ulterior ar putea fi influențată să își modifice declarațiile sau să renunțe la confruntare. Este important să se identifice cauzele și condițiile care ar putea determina acest comportament.

Aplicarea înregistrărilor video în timpul confruntării permite organului de urmărire penală, instanței de judecată și celorlalți participanți să analizeze comportamentul celor implicați și să verifice respectarea legalității procedurii. Înregistrările video trebuie realizate în conformitate cu regulile care guvernează desfășurarea audierilor. În această ordine de idei cu titlu de recomandare vă sugerăm studierea lucrărilor științifice *„Aplicarea mijloacelor tehnice audio-video la audierea persoanei”*¹⁵, *„Aspecte teoretico-practice privind înregistrarea audio și video a audierii în cadrul procesului penal”*¹⁶, *„Înregistrarea audio și video a audierii”*¹⁷.

Am putea sublinia că înregistrările video obținute în timpul confruntării au o importanță deosebită pentru soluționarea justă a cauzelor penale. Acestea oferă o perspectivă mai completă decât procesele-verbale ale acțiunilor de urmărire penală, deoarece

¹¹ Doraș Simion Gh., Criminalistică. Elemente de tactică [Criminalistics. Elements of Tactics]. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 1999. p.150.

¹² Doraș Simion Gh., Criminalistică. Elemente de tactică. Vol II, Chișinău, ed. „Tipografia Centrală”, 1999, p.187.

¹³ Doraș Simion Gh., Criminalistică. Elemente de tactică [Criminalistics. Elements of Tactics]. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 1999. p.151.

¹⁴ Rusnac C., Odagiu Iu., Cercetarea criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare. Chișinău: S.n., 2016, p. 176.

¹⁵ Rusnac C., Andronache A., Aplicarea mijloacelor tehnice audio-video la audierea persoanei. În: Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM: științe juridice, 2020, nr. 12, pp. 130-144.

¹⁶ Rusnac Constantin, Scobici Laurențiu, Aspecte teoretico-practice privind înregistrarea audio și video a audierii în cadrul procesului penal. În: Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM: științe juridice, 2023, nr. 18, pp. 75-95.

¹⁷ Rusnac Constantin, Diuvenji Petru, Înregistrarea audio și video a audierii. În: Codul de procedură penală al Republicii Moldova – 20 de ani de la intrarea în vigoare, 9 noiembrie 2023, Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare», 2023, pp. 64-72. (0,52 c.a.). ISBN 978-9975-170-09-3

ce nu toate detaliile, circumstanțele și împrejurările desfășurării confruntării pot fi redate în scris. Înregistrările video surprind nu doar faptele care pot fi consemnate în procesele-verbale, ci și elemente ce nu pot fi exprimate în scris, cum ar fi emoțiile, atitudinile, stilul de comportament al participanților, unde își concentrează atenția și cum reacționează la întrebări. „De exemplu, analiza înregistrărilor video ale confruntării permite observarea stării emoționale a participanților atunci când li se pun întrebări relevante pentru cauza penală. Aceste informații pot fi utilizate și ca instrument de analiză psihologică”¹⁸.

Fixarea confruntării prin înregistrări video poate întâmpina anumite dificultăți, în special în situațiile în care părțile sau persoanele audiate vorbesc simultan. În aceste condiții, redarea înregistrării video devine problematică, deoarece este dificil de identificat cine dintre participanții la acțiunea de urmărire penală a pronunțat anumite fraze.

Pentru utilizarea mijloacelor de înregistrare video, este esențial să se respecte prevederile legale și recomandările tactico-criminalistice.

La aplicarea înregistrărilor video în cadrul efectuării confruntării urmează a fi respectate următoarele reguli:

1. „Confruntarea propriu-zisă începe cu așezarea celor confrunțați față în față, astfel încât să fie supravegheați, după aceasta li se aduce la cunoștință că nu au voie să converseze decât prin intermediul și cu permisiunea celui ce conduce confruntarea”¹⁹;

2. despre aplicarea înregistrărilor video se comunică participanților la confruntare;

3. prima persoană audiată este cea considerată sinceră, căreia i se pune o întrebare referitoare la fapta în discuție. În cazul confruntării a doi învinuiți, „prioritate” va avea cel care recunoaște integral sau parțial acuzațiile ce i se aduc. „Întrebarea adresată acestuia va fi, de asemenea, generală, dar cu un anumit subtext, pentru a-i orienta răspunsurile”²⁰. „Dacă cel audiat oferă un răspuns succint, o situație frecvent întâlnită, i se vor pune întrebări de clarificare, control și completare, până la lămurirea poziției sale. La final, celor confrunțați li se va permite să își adreseze întrebări reciproc. Astfel, organul de urmărire penală va putea obține noi detalii privind circumstanțele și contradicțiile, având ca scop eliminarea acestora în urma confruntării”²¹.

Vorbind despre problematica oferii primei replici în cadrul confruntării recomandăm:

– dacă unul dintre participanți în timpul audierii confirmă existența unor fapte, iar celălalt neagă existența lor, este rațional de a-l audia în primul rând pe cel ce a dat declarații pozitive;

– dacă unul dintre participanți îl demască prin declarațiile sale pe celălalt, el va fi audiat primul;

– dacă audierea se desfășoară la cererea unui participant care dorește să dea declarații în prezența celuilalt, el trebui să fie audiat primul. Dacă inițiatorul neagă existența unor fapte declarate de către celălalt participant și cere ca acesta în prezența lui să-și repete declarațiile, în primul rând va fi audiat nu inițiatorul, ci celălalt participant (depinde

¹⁸ Газизов В.А., Филиппов С.А., Видеозапись и ее использование при производстве следственных действий. Москва, 1997, стр. 57.

¹⁹ Doraș Simion Gh., Criminalistică. Elemente de tactică [Criminalistics. Elements of Tactics]. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 1999. p.151.

²⁰ Doraș Simion Gh., Criminalistică. Elemente de tactică [Criminalistics. Elements of Tactics]. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 1999. p.153.

²¹ Emilian Stancu, Tratat de criminalistică, ed.V, Universul Juridic, București, 2010, p.528.

da caz, or deseori învinuitul din sentimentul de superioritate față de victimă poate cere confruntarea cu aceasta);

– „În fiecare caz este rațional să fie audiat în primul rând participantul care după convingerea lăuntrică a ofițerului de urmărire penală spune adevărul (sau ar putea fi influențat de declarațiile persoanei confruntate)”²².

„Există și excepții care presupun că primul va fi audiat acela care a depus declarații false”²³. „Aceasta are loc în situații în care ofițerul de urmărire penală:

– crede că minciuna audiatului de rea-credință va trezi activitatea celui alt și acesta va face declarații mai amănunțite sau va comunica date noi;

– cunoaște despre intenția audiatului de rea-credință de a folosi confruntarea ca pe un instrument de influență asupra celui alt participant, dar este încrezut că aceasta nu se va realiza și are intenția de a folosi situația creată pentru obținerea unor declarații veridice (urmează de luat în considerație intenția învinuitului la etapa inițială a investigațiilor de a cunoaște poziția celorlalte părți, inclusiv a martorilor, solicitând confruntarea cu acestea);

4. „nu se admite înregistrarea video doar a unei părți din confruntare”²⁴;

5. la finalizarea acțiunii de urmărire penală, înregistrarea poate fi reprodusă integral sau parțial tuturor participanților;

6. completările și adăugirile făcute de participanți trebuie înregistrate pe purtătorul de date;

7. înregistrarea se încheie cu declarațiile persoanelor confruntate (bănuitul, învinuitul, inculpatul, partea vătămată, martorii ș.a.) care confirmă corectitudinea și veridicitatea declarațiilor”²⁵.

„Întrebările și comentariile trebuie să fie clare, exacte, explicite și corecte. Vocea persoanei care efectuează această acțiune de urmărire penală trebuie să fie liniștită și exprimată cu fermitate. Este necesar de a exclude din fraze și propoziții cuvinte suplimentare de genul „măi”, „băi” etc. Întrebările trebuie adresate clar, fiind structurate logic. Discutând cu respect față de persoana care participă la acțiunea de urmărire penală, răspunsurile trebuie ascultate cu atenție”²⁶.

„Specialistul responsabil de înregistrarea video trebuie să surprindă fiecare persoană ale cărei declarații sunt confruntate, atât pe cea care pune întrebările, cât și pe cea care răspunde. Filmarea trebuie să includă atât cadre generale, cât și prim-planuri, astfel încât să fie clar vizibile trăsăturile faciale, gesturile, mimica și modul de pronunțare a cuvinte-

²² Comentariu Cod Procedură Penală [accesat 03.10.2024]. https://kupdf.net/download/comentariu-cod-procedura-penala_59ba7afe08bbc57b1a894d5a_pdf

²³ Andronache A., Burbulea C., Situații de risc ce apar în cadrul confruntării și aplicării reținerii. În: Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, Științe socioumane, ediția a XII-a, nr.1. [accesat 03.10.2024]. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Situatii%20de%20risc%20ce%20apar%20in%20cadru%20confruntarii%20si%20aplicarii%20retinerii.pdf

²⁴ Rusnac C., Diuvenji P., Înregistrarea audio și video a audierii. În: Codul de procedură penală al Republicii Moldova – 20 de ani de la intrarea în vigoare, 9 noiembrie 2023, Chișinău: Departamentul Editorial-Poli-grafic al Academiei „Ștefan cel Mare”, 2023, pp. 64-72.

²⁵ Comentariu Cod Procedură Penală [accesat 03.10.2024]. https://kupdf.net/download/comentariu-cod-procedura-penala_59ba7afe08bbc57b1a894d5a_pdf

²⁶ Газизов В.А., Филиппов С.А., Видеозапись и ее использование при производстве следственных действий. Москва, 1997, стр. 112.

lor persoanei care vorbește”²⁷. Este interzis să se pună alte întrebări înainte de a primi un răspuns complet la cele anterioare. Doar după un răspuns complet se poate trece la următoarea întrebare.

Procesul-verbal al acțiunii de urmărire penală este întocmit concomitent cu aplicarea înregistrărilor video, apoi este definitivat după vizionarea înregistrării. Un aspect interesant care poate influența sub aspect tehnic procesul de efectuare a confruntării este legat de numărul de persoane ale căror declarații prezintă divergențe și se verifică simultan. Practica judiciară arată că, de regulă, confruntarea se desfășoară între două persoane. Totuși, este important de menționat că atât legislația procesual-penală, cât și literatura de specialitate nu impun un număr exact de persoane pentru confruntare, ceea ce înseamnă că pot fi implicate și trei persoane sau mai multe, în funcție de circumstanțele cazului.

Confruntarea în mod concomitent a trei persoane poate aduce și câteva puncte forte, care contribuie la eficiența investigației criminalistice:

- Compararea directă a declarațiilor: Confruntarea simultană permite investigatorului să compare imediat și în mod direct versiunile celor implicați. Astfel, se pot evidenția rapid discrepanțele sau contradicțiile dintre mărturii, oferind o imagine mai clară asupra veridicității fiecărei declarații.

- Clarificarea rapidă a detaliilor: Dacă una dintre persoane face o afirmație eronată sau contradictorie, ceilalți implicați pot răspunde imediat, ceea ce ajută la clarificarea rapidă a detaliilor evenimentului investigat.

- Reducerea timpului de investigare: Prin confruntarea simultană a tuturor părților, se economisește timp pentru organizarea unor confruntări separate, accelerând astfel procesul de clarificare a cazului.

- Presiunea psihologică: Atunci când se face confruntarea în grup, persoanele implicate ar putea să resimtă o presiune psihologică mai mare, ceea ce poate conduce la dezvăluirea mai rapidă a adevărului sau la demascarea minciunilor.

- Interacțiunea spontană: Prezența tuturor părților poate genera reacții spontane și neașteptate care pot oferi indicii importante pentru anchetator, fie prin limbajul corpului, fie prin tonul sau reacțiile la afirmațiile celorlalți.

Aceste puncte forte fac din confruntarea simultană un instrument util în situațiile complexe, unde sunt necesare clarificări rapide și detaliate.

De asemenea, confruntarea în mod concomitent a trei persoane prezintă o serie de provocări tactico-criminalistice, care pot afecta eficiența și corectitudinea procesului. În primul rând, dificultatea constă în gestionarea interacțiunilor dintre cei confrunțați. Fiecare persoană poate avea o percepție sau o versiune diferită a faptelor, iar în acest context, riscul influențării reciproce crește considerabil. Persoanele pot încerca să-și adapteze mărturiile în funcție de ce aud sau văd la ceilalți, generând riscul distorsionării adevărului.

Un alt aspect important este complexitatea administrării procesului. Ofițerul de urmărire penală trebuie să fie atent la comportamentul fiecărei persoane implicate, având grijă să le ofere un tratament corect și echitabil, fără a permite vreo influență indirectă.

²⁷ Rusnac C., Diuvenji P., Înregistrarea audio și video a audierii. În: Codul de procedură penală al Republicii Moldova – 20 de ani de la intrarea în vigoare, 9 noiembrie 2023, Chișinău: Departamentul Editorial-Poli-grafic al Academiei „Ștefan cel Mare”, 2023, pp. 64-72.

Acest lucru presupune o planificare detaliată și menținerea unei atitudini imparțiale de-a lungul întregului proces.

De asemenea, este dificil de menținut ordinea și claritatea discuțiilor. Cu trei persoane care vorbesc și se confruntă simultan, există riscul ca detalii importante să fie trecute cu vederea sau ca mărturiile să se amestece, ceea ce complică analiza ulterioară a probelor.

În perspectivă putem accepta realizarea unei confruntări cu participarea a trei persoane, procesul fiind determinat de *potențialul tactic al ofițerului de urmărire penală*²⁸.

Confruntarea prin videoconferință ar reprezenta o alternativă modernă la confruntarea tradițională, având în vedere că legislația procesuală penală este permisivă în acest sens, prin prisma articolelor 110 și 113 alin. (3) din Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova.

4. CONCLUZII

În cadrul confruntărilor, utilizarea înregistrărilor video presupune respectarea unor reguli stricte. În primul rând, înregistrările trebuie să fie obținute legal și autentificate pentru a se asigura că nu au fost manipulate. Calitatea imaginilor este esențială, astfel încât persoanele implicate să fie clar vizibile și identificabile. Părțile trebuie informate din timp despre utilizarea tehnicii video, iar procesul de înregistrare se face în condiții tehnice optime, cu documentarea fiecărei etape. Persoana responsabilă de efectuarea confruntării trebuie să dețină o poziție neutră, iar întregul proces va fi transparent și obiectiv. Aceste măsuri vor asigura validitatea probelor și corectitudinea efectuării confruntării.

BIBLIOGRAFIE BIBLIOGRAPHY

- Andronache A., Burbulea C. *Situații de risc ce apar în cadrul confruntării și aplicării reținerii* [Risk Situations That Arise During Confrontation and the Application of Detention]. În: *Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova, Științe socioumane*, ediția a XII-a, nr.1 [accesat 03.10.2024]. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Situatii%20de%20risc%20ce%20apar%20in%20cadrul%20confruntarii%20si%20aplicarii%20retinerii.pdf
- Cauza Kostovski v. the Netherlands [accesat 03.10.2024]. [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:\[%22001-57615%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#{%22itemid%22:[%22001-57615%22]})
- Ciopraga A., Iacubuță I. *Tratat de tactică criminalistică* [Treaty of Criminalistic Tactics]. Iași: Editura Gama, 1996.
- Codul de procedură penală al Republicii Moldova [*The Code of Criminal Procedure of the Republic of Moldova*], nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2013, nr. 248-251.
- Comentariu Cod Procedură Penală [*Commentary on the Code of Criminal Procedure*] [accesat 03.10.2024]. https://kupdf.net/download/comentariu-cod-procedura-penala_59ba7afe08bbc57b1a894d5a_pdf
- Doraș S. Gh. *Criminalistică. Elemente de tactică* [Criminalistics. Elements of Tactics]. Vol. II. Chișinău: Tipografia Centrală, 1999.

²⁸ Tîmciuc V., Pui Ed., Galemba V., Asistența tehnico-criminalistică la cercetarea infracțiunilor. În: *Legea și Viața*, 2022, nr. 3-4(363-364), p. 6.

- Hotărârea CtEDO din 30.10.1997 în cauza van Mechelen și alții contra Olandei [accesat 03.10.2024]. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58111>
- Stancu Emilian. *Tratat de criminalistică* [Treaty of Criminalistics], ed. V., București: Universul Juridic, 2010.
- Poiană I., Păcurariu I. *Drept procesual penal* [Criminal Procedural Law]. București: Universul Juridic, 2011.
- Rusnac C., Diuvenji P. Înregistrarea audio și video a audierii [Audio and Video Recording of Hearings]. În: *Codul de procedură penală al Republicii Moldova – 20 de ani de la intrarea în vigoare*, 9 noiembrie 2023, Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare”, 2023.
- Rusnac C., Andronache, A. Aplicarea mijloacelor tehnice audio-video la audierea persoanei [The Application of Audio-Video Technical Means During the Hearing]. În: *Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM: științe juridice*, Chișinău, 2020, Nr. 12.
- Rusnac C., Odagiu Iu. *Cercetarea criminalistică a faptelor săvârșite în legitimă apărare* [Criminalistic Investigation of Acts Committed in Self-Defense]. Chișinău: S.n., 2016.
- Rusnac C., Scobici L. Aspecte teoretico-practice privind înregistrarea audio și video a audierii în cadrul procesului penal [Theoretical and Practical Aspects Regarding Audio and Video Recording of Hearings in Criminal Proceedings]. În: *Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM: științe juridice*, Chișinău, 2023, Nr. 18.
- Stancu Em. *Criminalistica*, Vol. I [Criminalistics, Vol. I]. București: Actami, 1995.
- Suciu E. Aspecte procesual-penale privind investigarea organizării migrației ilegale [Procedural and criminal aspects regarding the investigation of illegal migration organization]. În: *Codul de procedură penală al Republicii Moldova – 20 de ani de la intrarea în vigoare*, 9 noiembrie 2023, Chișinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare”, 2023.
- Tîmciuc V., Pui Ed., Galemba V. Asistența tehnico-criminalistică la cercetarea infracțiunilor [Technical-Criminalistic Assistance in Crime Investigations]. În: *Legea și Viața*, Chișinău, 2022, Nr. 3-4(363-364).
- Газизов В.А., Филиппов С.А. *Видеозапись и ее использование при производстве следственных действий* [Video Recording and Its Use in Conducting Investigative Actions]. Москва, 1997.

CZU 343.12/.13

DOI 10.5281/zenodo.14930634

Augustin LAZĂR*,
lazaraugustin56@gmail.com

Ion COVALCIUC**,
ioncov@mail.ru

RAPORTUL DINTRE CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ ȘI ALTE LEGI CARE CONȚIN NORME JURIDICE CU CARACTER PROCESUAL

Adnotare: Desfășurarea procesului penal, cu toată suita și complexitatea activităților pe care le presupune ar fi imposibilă în lipsa unor norme accesibile și previzibile. Afirmatia este cu atât mai valabilă cu cât realizarea scopului procesului penal urmează a fi efectuată cu respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Din această perspectivă, tendința legiuitorului de a include actele normative cu caracter procesual într-un singur act normativ este de înțeles. Codificarea legislației, cu concentrarea normelor procesuale penale într-un singur act normativ în mod evident contribuie nu doar la previzibilitatea, ci și la accesibilitatea legii utilizate în procesul penal. În același timp, complexitatea procesului penal complică exercițiul de codificare a legislației procesuale penale. Soluțiile utilizate de legiuitor în acest proces urmează a fi dezvoltate doctrinar și aplicate corespunzător în jurisprudență.

Cuvinte-cheie: proces penal, lege procesual penală, norme cu caracter procesual, principiul legalității.

* Profesor universitar, doctor, Universitatea "1 decembrie 1918" din Alba Iulia, România (ROR: <https://ror.org/04577k168>); e-mail: cond@uab.ro; ORCID ID: 0000-0001-9115-6868; e-mail: lazaraugustin56@gmail.com

** Doctor în drept, cercetător științific, Departamentul Știință, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md, ORCID ID: 0000-0003-0692-8988, procuror-șef al Procuraturii mun. Bălți, e-mail: ioncov@mail.ru

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CRIMINAL PROCEDURE CODE AND OTHER LAWS CONTAINING PROCEDURAL LEGAL RULES

***Annotation:** The conduct of criminal proceedings, with all the sequence and complexity of activities it entails, would be impossible without accessible and predictable norms. This assertion is all the more valid as the achievement of the purpose of criminal proceedings must be carried out while respecting the fundamental rights and freedoms of individuals. From this perspective, the legislature's tendency to include all procedural normative acts in a single legislative act is understandable. The codification of criminal procedural legislation, with the concentration of procedural norms in a single normative act, evidently contributes not only to predictability but also to the accessibility of the law used in criminal proceedings. At the same time, the complexity of criminal proceedings also complicates the codification of procedural legislation. The solutions used by the legislature in this process, to be doctrinally developed and properly applied in jurisprudence.*

***Keywords:** criminal proceedings, criminal procedural law, procedural norms, principle of legality.*

1. INTRODUCERE

În conformitate cu prevederile art. 2 CPP RM¹, procesul penal se reglementează de prevederile Constituției Republicii Moldova, de tratatele internaționale la care R. Moldova este parte și respectiv de Codul de procedură penală.

Același articol prevede că principiile generale și normele dreptului internațional și ale tratatelor internaționale, la care Republica Moldova este parte, constituie elemente integrante ale dreptului procesual penal și nemijlocit dau naștere drepturilor și libertăților omului în procesul penal.

Iar în conformitate cu prevederile alin. (3) din articolul nominalizat, Constituția Republicii Moldova are supremație asupra legislației procesuale penale naționale. Nicio lege care reglementează desfășurarea procesului penal nu are putere juridică dacă este în contradicție cu Constituția.

Totodată, raportul dintre Codul de procedură penală și alte legi naționale este stipulat în art. 2 alin. (4) CPP RM, prevedere din care rezultă că normele juridice cu caracter procesual din alte legi naționale pot fi aplicate numai cu condiția includerii lor în codul de procedură penală. Or, altfel spus, prevederea respectivă ne înclină să afirmăm că unica lege ce poate conține norme juridice cu caracter procesual, aplicabile în procesul penal, este Codul de procedură penală. Concomitent, legiuitorul admite că norme juridice cu caracter procesual pot să existe și în alte legi, dar condiționează aplicarea acestora în procesul penal de includerea lor în Codul de procedură penală.

2. METODOLOGIE

La elaborarea articolului a fost folosit material teoretic, normativ și nu în ultimul rând jurisprudența națională și internațională relevantă. De asemenea, în cadrul studiului, au fost aplicate metode de investigare științifică specifice teoriei: metoda logică, metoda analizei comparative, metoda analitică etc.

Scopul cercetării. Analiza cadrului normativ procesual penal relevant și a jurisprudenței autohtone în materia penală, modul în care este înțeleasă și aplicată legea

¹ Aici și în continuare Codul de procedură penală, Legea Republicii Moldova nr. 122/14.03.2003 Monitorul Oficial 248-251/447, 07.06.2003.

procesual penală de către organele judiciare, în special instrumentele aplicate de către legiuitor pentru a include normele juridice cu caracter procesual din alte legi în Codul de procedură penală.

3. DISCUȚII

O primă impresie, că problemă care iese în evidență din restricția impusă de prevederile art. 2 alin. (4) CPP RM, ține de interdicția utilizării normelor procesuale din alte legi în procesul penal. Ceea ce înseamnă că pe de o parte legiuitorul recunoaște existența altor legi care conțin norme cu caracter procesual, iar pe de altă parte condiționează posibilitatea lor de utilizare în procesul penal, de includerea în Codul de procedură penală. Dintr-o altă perspectivă, am putea afirma că astfel legiuitorul identifică Codul de procedură penală ca unica lege (cu excepția Constituției și a tratatelor internaționale) care reglementează procesul penal.

Fiind sesizată cu privire la interdicția de utilizare a altor norme juridice cu caracter procesual care nu sunt incluse în Codul de procedură penală în procesul penal, Curtea Constituțională a statuat că „în vederea unificării cadrului legal procesual și excluderii prevederilor confuze și contradictorii, în scopul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor persoanelor implicate în procesul penal, legiuitorul a stipulat că normele juridice cu caracter procesual din alte legi naționale pot fi aplicate numai cu condiția că sunt incluse în Codul de procedură penală. O asemenea tehnică legislativă este de natură să asigure eliminarea inadvertențelor între prevederile Codului de procedură penală și normele procesuale penale cuprinse în alte legi, aplicarea coerentă, certă și uniformă a normelor respective, astfel încât să se poată garanta respectarea deplină a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Codul de procedură penală determină ordinea procesuală, limitele și modalitățile activității organelor judiciare pe teritoriul republicii. Fiind o lege organică, din punctul de vedere al dispozițiilor constituționale generale statuate de art.72, Codul de procedură penală nu are prioritate față de alte legi organice, însă ca lege specială, după regulile generale ale dreptului, indiferent de data adoptării, el dobândește superioritate față de alte legi organice după principiul *lex specialis derogat generali*.

Prin urmare, legiuitorul, în scopul realizării principiilor constituționale ale statului de drept, asigurării legalității și protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în sfera justiției penale, codificând normele care reglementează modul de desfășurare a urmăririi penale și de judecare a cauzei penale în instanța de judecată, a fost în drept să legifereze prioritatea Codului de procedură penală față de alte legi ce reglementează relații de aceeași natură.

Dispozițiile privind primordialitatea Codului de procedură penală în instituirea normelor cu caracter procesual penal, stipulate de art.2 alin.(1) și alin.(4), contestate în sesizare, corespund maximal codificării dreptului penal, asigurând realizarea acestuia ca drept material în cea mai adecvată formă procesuală [1]. Concluzia care se impune în baza celor reținute de către Curtea Constituțională, este că Codul de procedură penală reprezintă unica lege care reglementează procesul penal, cu excepția Constituției și respectiv a actelor normative internaționale la care Republica Moldova este parte, iar instrumentul utilizat de către legiuitor în acest sens nu are probleme de constituționalitate. Totodată și Curtea Constituțională recunoaște existența normelor juridice cu caracter constituțional în alte legi, dar tratează această situație prin prisma raportului dintre legea generală și

cea specială, atribuind calitatea de lege specială Codului de procedură penală. Abordarea judecătorului constituțional nu este una lipsită de logică, iar procedeul utilizat de Curtea Constituțională pare să soluționeze problema aplicării altor legi ce conțin norme cu caracter procesual în procesul penal.

Întrebarea la care însă Curtea Constituțională nu oferă răspuns, în materia analizată, ține de situațiile în care nu există concurență dintre normele cu caracter procesual din Codul de procedură penală, dar și de acele situații în care legea specială nu ar fi Codul de procedură penală. Astfel, pentru prima situație putem menționa legile care conțin prevederi nereglementate de Codul de procedură penală cu privire la anumite activități procesuale penale. Spre exemplu, Codul de procedură penală prevede cum are loc pornirea urmăririi penale sau cum se trage persoana la răspundere penală.

Totodată, sunt alte legi care stabilesc condiții speciale de pornire a urmăririi penale față de anumite categorii de persoane, cum ar fi judecătorii, urmărirea penală împotriva cărora poate fi pornită, conform prevederilor art. 19 alin. (4) din Legea nr. 544 din 20.07.1995 Cu privire la statutul judecătorului, doar de Procurorul General sau prim-adjunctul lui (funcție la moment inexistentă în sistemul procuraturii), iar în lipsa acestuia de către un adjunct în temeiul ordinului emis de Procurorul General, cu acordul Consiliului Superior al Magistraturii, în condițiile Codului de procedură penală. Sau conform prevederilor alin. (5) din același articol, judecătorul nu poate fi reținut, supus aducerii silite, arestat, percheziționat fără acordul Consiliului Superior al Magistraturii. Toate acțiunile procesuale în privința judecătorului, cu excepția cazurilor de infracțiune flagrantă, pot fi efectuate numai după emiterea ordonanței de pornire a urmăririi penale, cu respectarea garanțiilor instituite de normele constituționale și actele internaționale.

Un tratament special privind pornirea urmăririi penale este stabilit și față de procurori, conform prevederilor art. 34 alin. (4) Legea nr. 3 din 25.02.2016 Cu privire la Procuratură, care prevede că urmărirea penală împotriva unui procuror poate fi pornită numai de către Procurorul General. Concomitent cu pornirea urmăririi penale, Procurorul General sesizează Consiliul Superior al Procurorilor în vederea începerii procedurii disciplinare. Iar alin. (5) din același articol prevede că urmărirea penală împotriva Procurorului General poate fi pornită doar de către procurorul desemnat de Consiliul Superior al Procurorilor.

Mai mult, conform prevederilor art. 11 alin. (1) lit. h) din Legea nr. 3 din 25.02.2024 Cu privire la Procuratură, doar Procurorul General solicită acordul pentru pornirea urmăririi penale sau, după caz, pornește urmărirea penală în cazurile prevăzute de lege. Exemplele pot continua și cu privire la alte profesii, dar ceea ce am dorit să atragem atenția, este că în situațiile respective normele cu caracter procesual din alte legi nu reglementează anumite relații deja reglementate de Codul de procedură penală și respectiv putem spune că suntem în prezența unei concurențe de norme procesuale penale.

În altă ordine de idei, negarea acestor prevederi în procesul penal nu pare a fi posibilă odată ce Codul de procedură penală prevede pentru unele situații aceasta în mod expres. Astfel, conform prevederilor art. 287 alin. (1) pct. 3) CPP RM, urmărirea penală se suspendă în caz de refuz privind lipsirea persoanei de imunitate sau în caz de refuz de extrădare a persoanei de către un stat străin, dacă urmărirea penală nu poate fi finalizată în lipsa acestei persoane, dacă procedura lipsirii de imunitate a persoanei nu este reglementată de către Codul de procedură penală.

Dar, revenind la concurența dintre legea generală și cea specială, în care, conform

Curtii Constituționale, Codul de procedură penal este legea specială, nu credem că abordarea respectivă este aplicabilă în toate cazurile. Or, pentru anumite situații chiar legiuitorul a poziționat Codul de procedură ca fiind lege generală. O asemenea abordare rezultă, spre exemplu, din prevederile art. 200 CPP RM, care reglementează temeiurile și procedura suspendării din funcție, din alin. (8) al acestui articol rezultând că prevederile respective nu se aplică persoanelor care sunt suspendate din funcție în baza legilor speciale. Iar din prevederile art. 34/4 alin. (1) lit. b), Legea nr. 1104 din 06.06.2002 Cu privire la Centrul Național Anticorupție, suspendarea din funcție a ofițerului anticorupție se efectuează pe perioada reținerii, arestului preventiv sau arestului la domiciliu. Mai mult, analiza normelor menționate denotă că de fapt prevederile legii speciale sunt mult mai favorabile persoanei, comparativ cu prevederile Codului de procedură penală.

În altă ordine de idei, prevederile normative menționate par a fi oarecum în contradicție cu cele stipulate de legiuitor în alin. (5) al aceluiași articol, în conformitate cu care, în desfășurarea procesului penal, nu pot avea putere juridică legile și alte acte normative care anulează sau limitează drepturile și libertățile omului, încalcă independența judecătorească, principiul contradictorialității, precum și contravin normelor unanim recunoscute ale dreptului internațional, prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte. Or, pe de o parte legiuitorul susține monopolul Codului de procedură penală în cadrul procesului penal, iar pe de altă parte limitează puterea altor legi în desfășurarea procesului penal, dacă acestea limitează drepturile și libertățile omului, independența justiției etc. Întrebarea care se impune este dacă Codul de procedură penală deține monopolul reglementării procesului penal atunci cum urmează a fi înțeleasă interdicția utilizării în procesul penal a actelor normative care anulează sau limitează drepturile și libertățile omului, fie dacă în procesul penal pot fi aplicate alte legi (cu excepțiile menționate), atunci cum urmează a fi înțeleasă interdicția din art. 2 alin. (4) CPP RM.

În același registru, existența prevederilor procesuale în alte legi nu a fost văzută ca o problemă nici de instituțiile internaționale care au analizat această chestiune, „în raportul privind limitele și ridicarea imunității parlamentare, adoptat la cea de-a 98-a sesiune plenară din 21-22 martie 2014, CDL-AD(2014)011, Comisia de la Veneția a notat că principala justificare a instituției inviolabilității parlamentare constă în protecția lucrărilor Parlamentului de presiunile din partea Executivului, inclusiv de presiunile din partea Procuraturii”.

Justificarea operează și în cazul opoziției parlamentare, aflată, de obicei, în minoritate, care trebuie să beneficieze de protecție împotriva presiunilor din partea majorității de la putere. Ea mai protejează membrii Parlamentului de hărțuirile cu caracter politic venite din partea altor partide, manifestate, de exemplu, sub forma plângerilor penale nefondate ai căror autori sunt oponenții politici.

De asemenea, în unele state aflate încă în tranziție spre democrația veritabilă sau acolo unde democrația este relativ nouă și fragilă, există cazuri în care Poliția sau Procuratura au fost utilizate pentru discreditarea, pedepsirea sau distrugerea oponenților politici, inclusiv a membrilor Parlamentului. Membrii Parlamentului, în special cei ai opoziției parlamentare, pot fi, în anumite state, foarte vulnerabili în fața hărțuirilor cu caracter politic sub forma acuzațiilor nefondate cu consecințe juridice. În aceste circumstanțe, este justificată menținerea instituției inviolabilității parlamentare și invocarea ei în cazuri deosebite (a se vedea §§ 152, 154 și 155 din Raportul citat)” [2].

Curtea Constituțională analizând problema aplicării normelor juridice cu caracter procesual din alte legi în procesul penal a reținut că „În jurisprudența sa Curtea a menționat că, în vederea unificării cadrului legal procesual și excluderii prevederilor confuze și contradictorii, în scopul respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor persoanelor implicate în procesul penal, legiuitorul a stipulat că normele juridice cu caracter procesual din alte legi naționale pot fi aplicate numai cu condiția că sunt incluse în Codul de procedură penală. O asemenea tehnică legislativă este de natură să asigure eliminarea inadvertențelor între prevederile Codului de procedură penală și normele procesuale penale cuprinse în alte legi, aplicarea coerentă, certă și uniformă a normelor respective, astfel încât să se poată garanta respectarea deplină a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului” [3].

În altă speță, Curtea Constituțională a reținut că nu poate constata declararea neconstituționalității articolului 19 din Legea cu privire la statutul judecătorului. Pentru a putea fi declanșat controlul de constituționalitate, Curtea trebuie să confirme aplicabilitatea prevederilor legale contestate în cauza examinată în fața instanței de drept comun care a trimis sesizarea privind excepția de neconstituționalitate. Excepția de neconstituționalitate a fost ridicată într-o cauză de contencios administrativ, în care reclamantul solicită anularea hotărârii Consiliului Superior al Magistraturii prin care a fost dat acordul pentru pornirea urmăririi penale în privința sa. De fapt, judecătorul ar putea soluționa problema abordată în sesizare, iar această normă reglementează inviolabilitatea judecătorilor și stabilește regula potrivit căreia Procurorul General trebuie să solicite acordul Consiliului Superior al Magistraturii pentru pornirea cauzelor penale în privința judecătorilor. În mod logic, în prezenta cauză, acest articol nu poate fi declarat neconstituțional, pentru că o asemenea soluție ar anihila obiectul cauzei care se află pe rolul instanței. Altfel spus, nu ar mai exista obligația Procurorului General de a solicita acordul pentru pornirea urmăririi penale [4]. Or, Curtea nu a văzut o problemă de constituționalitate în existența normelor juridice cu caracter procesual în alte legi decât Codul de procedură penală.

În consecință, problema propusă spre rezolvare în cadrul prezentului demers științific ține de felul în care urmează a fi înțelese prevederile art. 2 alin. (4) CPP RM, astfel încât acestea să nu pericliteze scopul și sarcinile procesului penal. În acest sens, autorul B. Glavan menționează că „activitatea specială de investigații este reglementată prin mai multe acte normative, dintre care Legea nr. 59/2012 și Codul de procedură penală se disting în mod particular. Comprehensiunea structurii sistemului de reglementare a investigațiilor speciale și interconexiunea normelor reflectate în aceste documente sunt intrinsec legate de restricțiile impuse de art. 2, alin. (4) din CPP, care interzice aplicarea normelor procesuale din alte legi naționale, inclusiv din Legea nr. 59/2012” [2, p. 35].

Procesul penal urmează a fi înțeles conform prevederilor art. 1 CPP RM, ca fiind activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești cu participarea părților în proces și a altor persoane, desfășurată în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală.

Legalitatea reprezintă unul dintre principiile de bază ale procesului penal. Suntem pe deplin de acord în acest sens cu autorii care susțin că „principiul legalității stă la baza întregului sistem de drept, evident, găsindu-și expresia și în procesul penal, care, așadar, este o activitate reglementată de lege. Este un principiu general ce constă în obligația cetățenilor, funcționarilor publici și a organelor de drept de a respecta legea” [3, p. 79].

Totodată, dacă ca principiu legalitatea a fost menționată de către legiuitor direct în

art. 7 CPP RM, atunci în art. 2 CPP RM se pare că legiuitorul mai degrabă a ales să indice izvoarele dreptului procesual penal. Din această perspectivă rezultă că art. 2 CPP RM enumeră izvoarele dreptului procesual penal, iar art. 7 din Codul de procedură penală respectiv principiul legalității procesului penal. Analiza sumară a articolelor menționate scoate în evidență că primele trei alineate de la primul și respectiv primele două alineate de la al doilea dintre articolele menționate, de fapt sunt foarte asemănătoare ca conținut, diferită fiind doar modalitatea de expunere, care în fond nu schimbă esența a ceea ce a vrut să spună legiuitorul. Or, dacă în art. 2 CPP RM, legiuitorul indică izvoarele de reglementare a procesului penal, atunci în art. 7 CPP RM se indică asupra obligativității respectării principiilor stabilite de acestea, ambele articole referindu-se la ierarhia normelor în procesul penal. Abordare care este completată în art. 7 CPP RM, prin instituirea mecanismului de adresare la Curtea Constituțională, dar și prin stabilirea obligativității prevederilor din tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte în domeniul drepturilor omului, a hotărârilor Curții Constituționale și ale Curții Europene a Drepturilor Omului.

În același timp, pornind de la ideea că principiul legalității presupune ca „pe de o parte, trebuie să existe o lege previzibilă și accesibilă, conformă standardelor constituționale și de protecție a drepturilor omului, care să prevadă regulile procedurale, iar, pe de altă parte, este necesar ca actele și probele în procesul penal să fie efectuate potrivit legii” [4, p. 4], atunci am putea susține că, conform viziunii legiuitorului, art. 2 CPP RM corespunde primei părți a afirmației, iar art. 7 CPP RM respectiv celei de a doua.

Totodată, revenind la prevederile art. 2 CPP RM, din perspectiva condiționalității stipulate în alin. (4) al acestui articol, cu privire la obligativitatea includerii în Codul de procedură penală a normelor juridice cu caracter procesual din alte legi naționale, ca o condiție a aplicabilității acestora în procesul penal, putem scoate în evidență cel puțin două aspecte: legiuitorul admite utilizarea în procesul penal a prevederilor din alte legi; aplicarea normelor cu caracter procesual din alte legi în procesul penal este condiționată de includerea acestora în procesul penal.

De asemenea, prevederile menționate, aparent, pentru început ne înclină spre cel puțin două concluzii. În primul rând, normele procesual penale ce se cuprind în acte normative superioare Codului de procedură penală pot fi aplicate în procesul penal fără a fi incluse în Codul de procedură penală. După cum rezultă din prevederile art. 2 CPP RM, legiuitorul a avut în vedere Constituția Republicii Moldova și tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte. În opoziție cu aceste norme juridice cu caracter procesual, din alte legi ar putea fi aplicate în cadrul procesului penal doar dacă sunt incluse în Codul de procedură penală. Întrebarea care urmează a fi soluționată ține de felul în care a ales legiuitorul să includă în Codul de procedură penală normele juridice cu caracter procesual din alte acte normative.

Revenind la cele menționate supra, prin raportare la jurisprudența autohtonă, putem observa că de regulă aspectele legate de obținerea acordului pentru pornirea urmăririi penale sunt contestate în contencios administrativ, „la data de 30 aprilie 2014 N. A., a depus cerere de chemare în judecată împotriva Consiliului Superior al Magistraturii cu privire la anularea hotărârii Consiliului Superior al Magistraturii nr.374/13 din 15 aprilie 2014 cu privire la sesizarea Procurorului General al Republicii Moldova, privind eliberarea acordului de pornire a urmăririi penale și tragerii la răspundere penală a unor judecători, în partea ce o vizează pe reclamanta N. A.

În motivarea acțiunii reclamanta a invocat că, prin hotărârea în cauză, s-a dat acor-

dul la pornirea urmăririi penale și tragerii la răspundere penală inclusiv a judecătorului Ala Nogai. Or, în opinia acesteia, hotărârea contravine cadrului legal național, tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, jurisprudenței CEDO fondată pe drepturile garantate de art. 6 & 1 CEDO și art. 8 CEDO” [5]. O asemenea abordare pare a soluționa problema ridicată din perspectiva art. 2 alin. (4) CPP RM. Doar că în literatura de specialitate aspectul respectiv este tratat prin prisma legislației procesual penale. Astfel, conform autorului Ostavciuc D., „pentru că există unele cerințe sau reguli diferite, de exemplu, față de deputați, judecători etc., în privința acestora actele de urmărire penală nu pot fi efectuate fără o anumită autorizare, votare, încuviințare sau acceptare din partea unor autorități ale statului” [6, p. 92].

Mai mult, în legislația României lipsa autorizației sau sesizării organului competent constituie un impediment prevăzut de legislația procesual penală pentru punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale. Iar conform autorului Volonciu N., „pentru pornirea urmăririi penale sunt necesare uneori autorizații sau sesizări din partea unor anumite organe” [7, p. 240].

În concluzie, faptul că anumite prevederi cu caracter procesual se conțin în alte legi, fie sunt examinate în alte proceduri, nu ar trebuie să influențeze esența acestora și implicit raportul cu prevederile art. 2 alin. (4) CPP RM. O abordare contrară celor menționate pe de o parte ar fi de natură să submineze procesul legislativ, iar pe de altă parte, mai ales atunci când prevederea respectivă este în favoarea anumitor drepturi sau libertăți ale persoanei, nu credem că ar putea fi neglijată pe criteriul formal al lipsei acesteia în Codul de procedură penală.

De altfel, dacă e să revenim la prevederile art. 275 CPP RM, atunci, spre exemplu, este lesne de observat că norma respectivă nu prevede printre circumstanțele ce exclud urmărirea penală lipsa autorizației fie a acordului din partea anumitor autorități ale statului (așa cum este prevăzut în legislația procesual penală română). Ceea ce, însă, nu înseamnă că organele judiciare neglijează prevederile respective din alte legi, atunci când urmează pornirea urmăririi penale, fie efectuarea altor acțiuni de urmărire penală ce presupun existența acestor permisiuni.

Ca concept tendința legiuitorului de a include toate prevederile normative cu caracter procesual în codul de procedură penală este una salutară, or, o asemenea abordare ar adăuga valoare previzibilității legislației procesual penale. Spre exemplu, autorul M. Udriș, cu privire la unificarea cadrului normativ ce reglementează metodele speciale de supraveghere sau cercetare, menționează că „spre deosebire de vechiul Cod de procedură penală, NCPP s-a preocupat îndeaproape de respectarea exigențelor de previzibilitate și accesibilitate ale reglementării, așa cum acestea au fost prezentate mai sus cu referire la jurisprudența europeană. În plus, noul Cod a grupat în cuprinsul aceluiași capitol majoritatea metodelor speciale de cercetare și supraveghere care anterior erau prevăzute atât de vechiul Cod, cât și de diferite legi speciale, de pildă, în Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției, Legea nr. 508/2004 privind înființarea, organizarea și funcționarea în cadrul Ministerului Public a Direcției de Investigare a Infraacțiunilor de Criminalitate Organizată și Terorism (D.I.I.C.O.T.), Legea nr. 78/2000 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție, respectiv art. 15 din Legea nr. 39/2003 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate, în vreme ce Legea nr. 255/2013 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 privind

Codul de procedură penală și pentru modificarea și completarea unor acte normative care cuprind dispoziții procesual penale, a abrogat dispozițiile din legile speciale pentru ca, odată cu intrarea în vigoare a NCPP să existe o abordare legislativă structurată și unitară în această materie” [8, p. 441].

În același registru se pronunță și autorul B. Glavan, care cu referire la poziția expusă la acest subiect de Curtea Constituțională, când susține că „premisele invocate de Curtea Constituțională, care ar fi stat la baza includerii în Codul de procedură penală a dispoziției art. 2, alin. (4) din CPP, ar putea fi înțelese și este posibil să fi avut un scop nobil de a elimina neconcordanțele și de a asigura o protecție mai eficientă a drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor persoanelor implicate în procesul penal” [9, p. 35].

Totodată, autorul observă: „...cu toate acestea, conceptul de concentrare a tuturor normelor cu caracter procesual din alte legi într-un singur act normativ, cum este Codul de procedură penală, construind astfel un sistem exclusiv vertical de izvoare ale dreptului procesual penal, ni se pare irealizabil și nepragmatic” [9, p. 35].

Afirmatie care pare a fi argumentată din perspectiva abordată de autor, or, ceea ce iese în evidență din cele menționate este imposibilitatea acestui exercițiu în condițiile în care procesul penal presupune o suită întreagă de activități a căror reglementare în Codul de procedură penală nu credem că ar fi nici posibilă, nici necesară, iar pe de altă parte, de obicei activitățile respective deja sunt reglementate la nivel legislativ. Iar odată reglementate, fie și în alte legi, reiterarea acelorași prevederi în Codul de procedură penală pare a fi un exercițiu inutil, iar din perspectiva tehnicii legislative practic irealizabil.

În altă ordine de idei, revenind la formula utilizată de către legiuitor în art. 2 alin. (4) CPP RM, putem observa că legiuitorul a restricționat aplicarea în procesul penal doar a „*normelor juridice cu caracter procesual*”.

Conform opiniilor expuse în literatura de specialitate, „dreptul procesual penal cuprinde în conținutul său normativ atât reguli procesuale cât și reguli procedurale.

Regulile procesuale prescriu actele ce se îndeplinesc pentru dinamizarea procesului penal, respectiv al declanșării, desfășurării și stingerii acestuia. Toate regulile procesuale indică în ce condiții intervin actele procesuale și căror organe sau persoane le revine dreptul, sarcina sau facultatea de a le îndeplini.

Reguli procedurale având caracter de reguli complementare față de regulile procesuale, prevăd modul cum trebuie procedat pentru a se aduce la îndeplinire actele procesuale în vederea atingerii de către acestea a finalității lor” [7, p. 24].

Din această perspectivă, o observație cu privire la prevederea din art. 2 alin. (4) CPP RM, ar fi că restricția în cauză se referă doar la normele cu caracter procesual, nu și la cele cu caracter procedural. În acest mod, abordarea legiuitorului în materia respectivă (dacă am insista pe obligativitatea includerii normelor cu caracter procesual în Codul de procedură penală) pare a fi nu doar mai pragmatică, dar și cu mai multe șanse de realizare.

Trecând peste prevederile Codului de procedură penală, putem observa că una dintre soluțiile adoptate de legiuitor, pentru a evita dublarea acelorași prevederi în diferite acte normative, este recurgerea în cadrul legislației procesual penale la normele de blanchetă. Conform prevederilor art. 6 pct. 14) CPP RM, *informație secretizată* este considerată informație, document sau material, indiferent de forma și caracteristicile fizice ale acestuia, căruia i s-a atribuit un anumit grad de secretizare în conformitate cu Legea nr.245/2008 cu privire la secretul de stat.

Deși legiuitorul a instituit obligativitatea investigațiilor financiare paralele pentru

unele infracțiuni, iar modalitatea de dispunere a acestora a reglementat-o în art. 257 CPP RM, pentru a defini conținutul activității respective, conform art. 6 pct. 20/1) CPP RM, a recurs și de această dată la o normă de blanchetă. În conformitate cu prevederea menționată, *investigații financiare paralele* denumim totalitatea acțiunilor de urmărire penală, măsurilor speciale de investigații și/sau a acțiunilor prevăzute în Legea nr.48/2017 privind Agenția de Recuperare a Bunurilor Infracționale desfășurate cu scopul acumulării probelor referitoare la bănuț, învinuit, partea civilmente responsabilă, inculpat sau condamnat, la patrimoniul acestora și bunurile pe care le dețin în calitate de beneficiar efectiv, în sensul Legii nr.308/2017 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, la patrimoniul proprietarului și administratorului bunurilor deținute de bănuț, învinuit, partea civilmente responsabilă, inculpat sau condamnat în calitate de beneficiar efectiv, în vederea recuperării bunurilor infracționale.

Mai mult, un asemenea procedeu este utilizat de către legiuitor și în legislația penală, care este „de cea mai strictă interpretare, explicarea lor (normelor penale) de regulă având un caracter restrictiv. Opus acestei tendințe, în interpretarea normelor de formă explicația sensului legii poate fi extensivă, suplimentul analogic funcționând din plin, pentru că ceea ce se urmărește este realizarea în cât mai bune modalități a activității concrete de justiție” [10, p. 25].

Legiuitorul a utilizat o abordare legislativă analogică și în legislația penală. În acest sens, conform prevederilor art. 1 CP RM², Codul penal este unica lege penală a Republicii Moldova. Codul penal este actul legislativ care cuprinde norme de drept ce stabilesc principiile și dispozițiile generale și speciale ale dreptului penal, determină faptele ce constituie infracțiuni și prevede pedepsele ce se aplică infractorilor. Cu toate acestea, Codul penal, mai ales în partea specială, conține mai multe trimiteri la alte acte normative, fără de care ar fi imposibilă încadrarea juridică a faptelor infracționale. Spre exemplu, conform prevederilor art. 183 alin. (1) CP RM, încălcarea regulilor de protecție a muncii reprezintă încălcarea de către o persoană cu funcție de răspundere ori de către o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală a tehnicii securității, a igienei industriale sau a altor reguli de protecție a muncii, dacă această încălcare a provocat accidente cu oameni sau alte urmări grave. Norma respectivă, însă, nu conține nicio regulă ce reglementează tehnica securității, igiena industrială sau alte reguli de protecție a muncii. Regulile respective sunt reglementate de Legea securității și sănătății în muncă nr. 186 din data de 10.07.2008.

De asemenea, conform art. 252-252 CP RM, este incriminată atât insolvabilitatea intenționată, cât și insolvabilitatea fictivă, totodată regulile procesului respectiv sunt reglementate de Legea insolvabilității nr. 149 din data de 29.06.2012.

Totodată, ar fi valabilă, prin raportare la legislația procesual penală, opinia expusă în literatura de specialitate în conformitate cu care normele din actele extrapenale „nu stabilesc componente noi de infracțiune și nici nu stabilesc pedepse penale...”, în actele respective sunt concretizate dispozițiile dreptului penal” [11, p. 155].

4. CONCLUZII

Trimiterea la alte acte normative, după cum rezultă din prevederile Codului de procedură penală, este o realitate, procedeu la care legiuitorul a recurs în unele situații în

² Aici și în continuare Codul penal al Republicii Moldova, Legea Republicii Moldova nr. 985/18.04.2002 Monitorul Oficial 128-129/1012, 13.09.2002.

care prevederile din alte acte normative pot fi aplicate în procesul penal. Astfel, prin re-curgerea la normele de blanchetă, pe de o parte se concretizează dispozițiile existente ale Codului de procedură penală, iar pe de altă parte se evită reiterarea aceluiași norme în diferite acte normative. Afirmatia este cu atât mai valabilă cu cât legea procesuală nu este la fel de rigidă ca și legea materială.

BIBLIOGRAFIE
BIBLIOGRAPHY

1. Hotărârea Curții Constituționale, nr.1 din 22.01.2008 privind controlul constituționalității art.2 alin.(1) și alin.(4) din Codul de procedură penală, Monitorul Oficial 25-27/1 din 05.02.2008.
2. Avizul Curții Constituționale cu privire la limitarea imunității parlamentare [on-line]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2309&t=/Media/Noutati/Avizul-Curtii-Constitutionale-cu-privire-la-limitarea-imunitatii-parlamentare> (vizitat la 20.09.2024).
3. Decizia Curții Constituționale, de inadmisibilitate a sesizării nr. 41g/2015 [on-line]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/ro-d82015ro776fd.pdf> (vizitat la 19.09.2024).
4. Decizia Curții Constituționale, de inadmisibilitate a sesizării nr. 252g/2021 [on-line]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_24_2022_252g_2021_rou.pdf (vizitat la 19.09.2024).
5. Hotărârea Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție, dosarul 3-11/14 [on-line]. Disponibil: https://jurisprudenta.csj.md/search_cont_csm.php?id=48 (vizitat 20.09.2024).
6. Ostavciuc D., Principiile procesului penal, Ed. „Print-Caro”, Chișinău, 2022.
7. Volonciu N., Tratat de procedură penală, parte specială, vol. I. Ediție revizuită și adăugită, Editura PAIDEIA, București, 1997.
8. Udrioiu M., Procedura penală. Partea Generală, Ediția 5, Ed., C.H. Beck, București, 2018.
9. Glavan B., Coerență și claritate în reglementarea juridică a investigațiilor speciale: impactul și perspectiva modificării art. 2 alin. (4) din CPP. În: Materialele conferinței naționale „Codul de procedură penală al Republicii Moldova – 20 de ani de la intrarea în vigoare”, Chișinău 2023, p. 35.
10. Osoianu T., et.al. Dreptul procesual-penal, Partea generală, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI, Chișinău, 2009.
11. Пионтковский А., Уголовный закон, Том 1, Изд., Наука, Москва, 1970.

CZU 347.91/.95:341.231.14

DOI 10.5281/zenodo.14930682

Irina IACUB*,
irinaiacub@mail.ru

ELEMENTELE DE CONȚINUT ALE DREPTULUI LA UN PROCES ECHITABIL – GARANȚII ALE SECURITĂȚII JURIDICE A JUSTIȚIABILILOR¹

Adnotare: Studiul este consacrat analizei dreptului la un proces echitabil, având ca scop principal identificarea și detalierea elementelor componente ale acestuia, care includ următoarele drepturi-garanții importante: dreptul la apărare (corelat cu prezumția nevinovăției) și dreptul la o hotărâre judecătorească motivată. În urma analizei, se argumentează rolul acestor drepturi-garanții pentru asigurarea caracterului echitabil al actului de justiție.

Suplimentar, studiul abordează problema evaluării respectării dreptului la un proces echitabil și opțiunile disponibile pentru apărarea acestuia la nivel național. La final, se subliniază faptul că respectarea dreptului la un proces echitabil în justiția din Republica Moldova nu poate fi asigurată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Responsabilitatea exclusivă în acest sens revine sistemului judiciar național, Curtea Europeană având rolul doar de a constata și sancționa nerespectarea acestei obligații (responsabilități).

Cuvinte-cheie: justiție, proces echitabil, dreptul la un proces echitabil, drepturi-garanții, dreptul la apărare, dreptul la o hotărâre judecătorească motivată, securitatea justițiabililor.

THE ELEMENTS OF CONTENT OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL – GUARANTEES OF LEGAL SECURITY FOR LITIGANTS

Annotation: The study is dedicated to the analysis of the right to a fair trial, with the primary goal of identifying and detailing its components, which include the following key rights and guarantees: the right to defense (correlated with the presumption of innocence) and the right to a reasoned judicial decision. Based on this analysis, the study argues the role of these rights and guarantees in ensuring the fairness of the judicial process.

Additionally, the study addresses the issue of evaluating the respect for the right to a fair

* Conferențiar universitar doctor în drept, cercetător științific superior, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Universitatea de Stat din Moldova (ROR: <https://ror.org/0475kvb92>); e-mail: rector@usm.md; ORCID: 0000-0002-8349-2789; avocat, e-mail: irinaiacub@mail.ru

¹ Studiu realizat în cadrul subprogramului de cercetare – 01.05.01: „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice” (SENRE-MO) (pentru 2024-2027), realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.

trial and the available options for defending it at the national level. In conclusion, it is emphasized that the respect for the right to a fair trial in the justice system of the Republic of Moldova cannot be guaranteed by the European Court of Human Rights. The exclusive responsibility in this regard lies with the national judicial system, while the European Court's role is limited to identifying and sanctioning the failure to uphold this responsibility.

Keywords: justice, fair trial, right to a fair trial, rights and guarantees, right to defense, right to a reasoned judicial decision.

1. INTRODUCERE

În doctrină, nu poate fi atestată o viziune unică asupra conținutului *dreptului la un proces echitabil*, acesta fiind interpretat atât în sens *restrâns*, limitat, la dispozițiile expres ale art. 6 din *Convenția Europeană a Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* [1], cât și în sens *extensiv*, atribuindu-se înțelegeri largi, reieșite din interpretarea sa jurisdicțională (dinamică și teleologică [2, p. 2]) [3, p. 311].

În context, reiterăm că art. 6 din CEDO reglementează „*dreptul la un proces echitabil*, soluționat în mod public, într-un termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, cu obligativitatea pronunțării în mod public a hotărârii”.

Observăm că norma CEDO reflectă conținutul *dreptului la un proces echitabil* în varianta sa *restrictivă*, acesta cuprinzând următoarele elemente (drepturi-garanții) [2, p. 2]: dreptul la un tribunal prevăzut de lege, independent și imparțial; dreptul la desfășurarea procedurii în fața acestuia în mod echitabil, public și într-un termen rezonabil.

Fiecare dintre aceste drepturi-garanții cuprind câteva drepturi mai înguste după conținut, și anume:

a) În primul caz vorbim despre: *dreptul la un tribunal prevăzut de lege, dreptul la un tribunal independent și dreptul la un tribunal imparțial*.

b) În al doilea caz vorbim despre: *dreptul la desfășurarea procedurii în mod echitabil, dreptul la un proces judiciar public și dreptul la un proces judiciar desfășurat în termen rezonabil*.

Dincolo de dispozițiile CEDO, din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului (în continuare CtEDO) se poate desprinde ideea că *dreptul la un proces echitabil* nu se reduce doar la drepturile-garanții enunțate (care formează conținutul său *stricto sensu*), ci cuprinde și alte câteva elemente (prerogative subiective), la fel de importante pentru echitatea actului de justiție. Acestea sunt *dreptul la apărare* și *dreptul la o hotărâre judecătorească motivată*.

Având în vedere importanța esențială a acestor drepturi-garanții pentru asigurarea respectării *dreptului la un proces echitabil*, în continuare ne propunem să le analizăm detaliat, pe baza doctrinei și a jurisprudenței CtEDO, cu scopul de a argumenta necesitatea consolidării acestora printr-o ajustare corespunzătoare a legislației naționale. De asemenea, vom analiza modul de respectare a *dreptului la un proces echitabil* și ne vom expune asupra opțiunilor disponibile pentru apărarea acestui drept la nivel național, având în vedere rolul său fundamental pentru garantarea *securității juridice* a justițiabililor.

2. METODOLOGIE

Metodologia cercetării este formată din cele mai relevante metode de cercetare

științifică în domeniul dreptului, precum: *metoda logică* (care cuprinde abstractizarea, analiza și sinteza), *metoda sistemică* și *metoda analizei de conținut*.

3. DISCUȚII

3.1. Elementele de conținut ale dreptului la un proces echitabil.

Dincolo de drepturile-garanții ce formează conținutul stricto sensu al *dreptului la un proces echitabil* (dreptul la un tribunal prevăzut de lege, dreptul la un tribunal independent, dreptul la un tribunal imparțial, dreptul la desfășurarea procedurii în mod echitabil, dreptul la un proces judiciar public și dreptul la un proces judiciar desfășurat în termen rezonabil), în doctrină, conținutul acestui drept este văzut și într-un sens mai larg. Făcând abstracție de prezentarea și analiza opiniilor doctrinare, în cele ce urmează ne vom reține atenția doar asupra elementelor complementare atribuite conținutului dreptului în cauză.

În acest scop vom enunța (cu titlu de exemplu) opinia Avocatului Poporului, care consideră că „elementele specifice ale acestui drept fundamental se referă la examinarea cauzei în mod echitabil, într-un termen rezonabil, de către un tribunal independent și imparțial, stabilit prin lege, cu respectarea dreptului la viața privată, a principiului de prezumție a nevinovăției, a dreptului la apărare, inclusiv prin oferirea asistenței juridice gratuite, precum și alte drepturi procesuale menite să contribuie la realizarea acestui drept” [4, p. 12].

Dacă e să plecăm de la faptul că elementele *dreptului la un proces echitabil* reprezintă în esență *drepturi-garanții procesuale*, constatăm că *dreptul la viață privată*, care este unul substanțial, nu poate fi recunoscut ca făcând parte din această categorie. În schimb, *dreptul la apărare* este, fără îndoială, un drept procesual, strâns legat de principiul *contradictorialității* și *egalității armelor*, prezentând astfel o semnificație distinctă pentru *dreptul la un proces echitabil*.

Potrivit art. 26 alin. (1) din *Constituția Republicii Moldova* [5], *dreptul la apărare* este garantat. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova* [6] nu dezvoltă expres *dreptul la apărare* al părților în cadrul procesului, acesta putând fi doar dedus prin interpretare sistemică. În plan comparat, atestăm că în România, art. 13 din *Codul de procedură civilă* [7] stipulează *dreptul părții la apărare* în cadrul procesului civil, „aceasta având posibilitatea să ia cunoștință cu cuprinsul dosarului, consultându-l în cadrul arhivei sau în sala de ședință, să propună probe, să își facă apărări, să își prezinte susținerile în scris sau oral și să exercite căile legale de atac, cu respectarea condițiilor prevăzute de lege” [8, p. 34].

La acest capitol, în doctrină se menționează că „ideea de *apărare* comportă două sensuri: unul *material*, are în vedere un complex de drepturi și garanții cu caracter procesual, acesta fiind *dreptul la apărare*, în sens larg; cel de-al doilea – *formal*, se limitează la a defini dreptul părții de a beneficia de un apărător specializat (avocat), acesta fiind *dreptul la apărare* în sens restrâns” [9, p. 83]. Important este că „pregătirea și exercitarea unei bune *apărări* înseamnă, pe lângă angajarea unui apărător, exercitarea tuturor drepturilor conferite de lege (posibilitatea formulării acțiunii și a modificării acesteia, posibilitatea obținerii unei amânări, posibilitatea propunerii de probe ori aceea de a ridica excepții, precum și recurgerea la alte mijloace procedurale menite să asigure părții pregătirea necesară și susținerea în concret a cauzei, toate acestea în acord cu *principiul disponibilității*)” [9, p. 84; 10, p. 62].

Suplimentar, atragem atenția că în jurisprudența sa CtEDO pune un accent distinct pe caracterul efectiv al *dreptului la apărare*, enunțând că „părțile la proces au dreptul să prezinte orice observații pe care le consideră pertinente pentru cauza lor. Acest drept este efectiv numai în cazul în care cererile și observațiile părților sunt într-adevăr „ascultate”, adică examinate în mod adecvat de către instanța sesizată. Astfel, instanța trebuie să efectueze o examinare efectivă a mijloacelor, argumentelor și probelor prezentate de părți în contextul exercitării *dreptului la apărare*. Mai mult, pentru a asigura exercitarea efectivă a drepturilor garantate de art. 6 din CEDO, autoritățile judiciare trebuie să dovedească „diligentă” [11, p. 49] și, am completa, să demonstreze acest lucru în motivarea hotărârii.

În temeiul acestei idei, se poate susține că exercitarea efectivă a *dreptului la apărare* în cadrul procesului judiciar presupune exercitarea eficientă de către părți și respectarea de către instanță a tuturor *drepturilor-garanții* prevăzute de legislația procesuală. Plecând de la aceasta și de la considerentele expuse, suntem de părerea că *dreptul la apărare* este prea important pentru a fi considerat un element accesoriu sau secundar al conținutului *dreptului la un proces echitabil*. Acesta merită a fi recunoscut la fel de valoros ca și *contradictorialitatea* și *egalitatea părților* și, ca urmare, consacrat expres în legea procesual civilă.

Strâns legat de *dreptul la apărare* este *prezumția nevinovăției*. În conținutul *Codului de procedură civilă al RM* (comparativ cu *Codul penal al RM*, *Codul contravențional al RM* etc.) nu este consacrată o astfel de prezumție, chiar dacă sub imperiul său sunt examinate și soluționate cauze de răspundere civilă delictuală (care în mare parte este o răspundere subiectivă). Această situație este cel puțin stranie dacă luăm în calcul faptul că art. 21 din *Constituția RM* prevede expres: „Orice persoană acuzată de un *delict* este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale.” În baza acestei norme constituționale, *prezumția nevinovăției* pare să fie incidentă și procesului civil, cu precădere în cauzele de răspundere civilă delictuală.

Pe cale de consecință, se poate spune că *prezumția nevinovăției* are în procesul civil aceeași semnificație ca și în procesul penal, în care, după cum se susține în doctrină: „*prezumția de nevinovăție* constituie elementul central al *dreptului la un proces echitabil*. Numai în condițiile respectării *prezumției de nevinovăție* se poate asigura în mod efectiv respectarea celorlalte componente a *dreptului la un proces echitabil*” [12, p. 36]. Evident, ipoteza dată necesită a fi analizată mai detaliat și confirmată prin argumente mai consistente (ceea ce depășește scopul demersului de față), de aceea ne rezervăm un astfel de obiectiv pentru alte studii viitoare.

Un alt element de conținut al *dreptului la un proces echitabil*, care necesită o atenție distinctă, este *dreptul la o hotărâre judecătorească motivată*, care „izvorăște dintr-un principiu mai general, încorporat în CEDO, menit să protejeze justițiabilul de acțiunile arbitrare ale instanței” [13, p. 109].

În general, *motivarea* reprezintă o condiție impusă de majoritatea legislațiilor de inspirație romano-germană (în Italia și Spania, *motivarea hotărârilor judecătorești* constituie un principiu de ordin constituțional, fiind reglementat în art. 111 alin. (1) din *Constituția Italiei* și art. 120 alin. (1) din *Constituția Spaniei* [14, p. 913]) și mai ales de jurisprudența CtEDO, care o consideră a fi un element al *procesului echitabil*.

Potrivit doctrinei, în sistemul procesual tradițional *motivarea* a avut și are un rol

deosebit de important. Ea este „o puternică garanție a imparțialității judecătorului și a calității actului de justiție” [15, p. 102-108], oferind posibilitatea unui cerc larg de persoane de a cunoaște conținutul motivelor ce au determinat pronunțarea unei anumite hotărâri judecătorești. Mai mult, „*motivarea hotărârii* oferă și posibilitatea exercitării de către instanțele superioare a unui control judiciar eficient și optim, reprezentând pentru părți și o garanție împotriva arbitrarului” [14, p. 912].

În această lumină, se recunoaște misiunea dublă a *motivării*: „pe de o parte, face posibil ca justițiabilul să rămână convins că procesul său a fost echitabil, iar pe de altă parte, oferă posibilitatea acestuia de a cere îndreptarea greșelilor admise de instanță, prin exercitarea căilor de atac”. De aici, este vizibil că motivarea hotărârii reprezintă un element de transparență, inerent oricărui act jurisdicțional” [16, p. 191-192], care permite exercitarea chiar și a unui control social asupra administrării justiției.

La întrebarea cum trebuie să fie *motivarea hotărârilor*, doctrina și jurisprudența CtEDO sugerează că „aceasta implică răspunsul detaliat dat de judecător fiecăruia dintre argumentele părților procesului (în căile de atac fiind necesar să se țină seama de diversitatea capetelor de cerere și motivele formulate)”. Astfel, „judecătorul trebuie să arate clar în hotărârea sa motivele pe care își întemeiază decizia și să analizeze efectiv problemele esențiale care îi sunt supuse aprecierii (fără a accepta *de plano* concluziile trase de o jurisdicție inferioară)” [17, p. 527]. Mai mult, „hotărârea judecătorească trebuie să conțină motive suficiente pentru a răspunde la aspectele esențiale – materiale sau procedurale – ale argumentelor în fapt și în drept înaintate de părțile în proces” [13, p. 109].

În legătură cu aceasta, merită amintit că *dreptul de a fi audiat* (ca element al *dreptului la apărare*) nu include numai posibilitatea de a formula observații în fața instanței, ci și o obligație corespunzătoare a instanței de a demonstra, în raționamentele sale, motivele pentru care au fost acceptate sau respinse observațiile relevante. Această obligație este întotdeauna condiționată de faptul că „o instanță are discreția de a considera care argumente sunt în mod clar irelevante, care sunt inutile, nefondate, abuzive sau inadmisibile, potrivit unor norme juridice clare sau a unei practici judiciare bine stabilite cu privire la argumente similare” [13, p. 109]. În general, fiecare hotărâre ar trebui să fie clară și să permită fiecărei persoane interesate să înțeleagă de ce instanța susține o anumită poziție care astfel va sta la temelia soluției judecătorești.

Deși legea prevede ca toate hotărârile judecătorești trebuie să fie motivate (art. 245 alin. (5) din *Codul de procedură civilă al RM*), „*motivarea* insuficientă a hotărârilor judecătorești reprezintă una din cele mai serioase deficiențe ale justiției moldovenești. Deseori, judecătorii reproduc textul legii în hotărârea judecătorească fără a explica cum se aplică această prevedere legală în situația concretă, iar mulți judecători nu se consideră obligați să combată fiecare argument esențial invocat de părți, creându-se impresia că argumentul nici nu a fost luat în considerare” [18, p. 29].

Această situație cu regret face imposibilă nu doar exercitarea controlului judiciar asupra unei astfel de hotărâri, ci și aprecierea faptului în ce măsură judecătorul a asigurat *contradictorialitatea, egalitatea părților și exercitarea efectivă a dreptului la apărare* al părților în proces și, în general, *dreptul lor la un proces echitabil*. Nu întâmplător *motivarea insuficientă* a hotărârii judecătorești este calificată de către CtEDO ca o încălcare a *dreptului la un proces echitabil*.

Cel mai grav moment în toată această situație este toleranța instanțelor ierarhic su-

perioare față de hotărârile „nemotivate” corespunzător pe care le verifică în contextul realizării controlului judiciar. Dacă e să plecăm de la prevederile *Codului de procedură civilă a RM*, în care este consacrată doar cerința *motivării hotărârilor judecătorești*, constatăm că în general toleranța este promovată și la nivel normativ, întrucât legiuitorul nu prevede expres, prin norme imperative, nici obligația de a motiva suficient hotărârile judecătorești și nici de a verifica respectarea acestei obligații în ordine de atac, nefiind stabilită expres nici sancțiunea procesuală – *casarea hotărârii* (modificarea acesteia, în opinia noastră, nefiind acceptabilă). Așadar, simpla ignorare (la nivel normativ și practic) a cerinței legale de motivare suficientă a hotărârilor judecătorești reprezintă un factor determinant al încălcării de către instanțe a *dreptului la un proces echitabil* al justițiabililor și, pe cale de consecință, un generator de cauze pierdute în lanț la CtEDO.

Astfel, conchidem că *dreptul la o hotărâre motivată* reprezintă un drept-garanție extrem de important, întrucât respectarea acestuia denotă implicit grija instanțelor nu doar de a asigura caracterul *echitabil* al actului de justiție înfăptuit, ci și ca acest fapt să fie vizibil pentru justițiabili și publicul larg.

Pe finalul expunerii și analizei elementelor *dreptului la un proces echitabil*, nu putem să nu facem referire și la un ultim component al acestuia – *executarea hotărârilor*. În pofida faptului că acest element este recunoscut nemijlocit în jurisprudența CtEDO ca fiind parte a *dreptului la un proces echitabil*, în opinia noastră obligația de *executare a hotărârilor judecătorești* este o componentă a *accesului liber la justiție* sau, altfel spus, a *dreptului la un recurs efectiv*. În acest sens, în doctrină se precizează că obligația în cauză „este dedusă din *principiul efectivității* și, mai general, din *principiul securității raporturilor juridice*” [19].

Generalizând, vom sublinia că în sens extinctiv (în raport cu norma expresă din CE-DO) *dreptul la un proces echitabil* cuprinde în conținutul său *dreptul la apărare* (însoțit de prezumția nevinovăției), ca *drept-garanție* ce ține de esența *dreptului la un proces echitabil*, precum și *dreptul la o hotărâre motivată* ca drept-garanție ce i-ar permite justițiabilului să obțină un control judiciar efectiv asupra hotărârii judecătorești, prin intermediul căruia să-și apere *dreptul la un proces echitabil* încălcat.

3.2. Evaluarea respectării dreptului la un proces echitabil și posibilitatea apărării acestuia la nivel național.

În ceea ce privește evaluarea respectării caracterului *echitabil* al procesului judiciar, este de menționat necesitatea de a delimita evaluarea pe care o poate face CtEDO și evaluarea posibilă la nivel intern. La nivelul CtEDO „caracterul *echitabil* al procedurii este evaluat în lumina întregii proceduri (în special a modului în care au fost colectate probele)” [11, p. 62]. În alți termeni, „problema dacă o procedură este *echitabilă* este evaluată pe baza unei examinări a derulării procedurii în ansamblul său” [11, p. 49], adică la toate etapele, inclusiv în fața instanței supreme. CtEDO consideră că „lipsa de *echitate* poate, în anumite condiții, să fie corectată într-o etapă ulterioară a procedurii în sine sau, dacă nu, de către o instanță superioară”. Ca urmare, „dacă viciul de procedură s-a produs la nivelul ultimei instanțe a statului – de exemplu, din cauza incapacității de a răspunde la concluziile depuse în fața acestei instanțe – este vorba despre o lipsă de *echitate* a procedurii” [11, p. 49].

Din logica acestor alegații, se poate deduce că în fața CtEDO, instanța responsabilă

de respectarea *dreptului la un proces echitabil* al justițiabililor, în majoritatea cazurilor, este instanța supremă a statului (Curtea Supremă de Justiție). Ceea ce se întâmplă la noi, în mare parte explică de ce avem atâtea cauze pierdute în fața CtEDO. Instanța supremă a statului evită în majoritatea cazurilor să ia în seamă plângerile justițiabililor legate de încălcarea *dreptului la un proces echitabil*, declarând majoritatea recursurilor ca inadmisibile, fără nici măcar a le motiva corespunzător. În asemenea condiții, nu e de mirare că astăzi avem ce avem în justiția moldovenească.

Acest „fenomen” este contrar însăși jurisprudenței CtEDO, care a afirmat întotdeauna că „autoritățile naționale trebuie, în fiecare cauză, să se asigure că sunt îndeplinite condițiile unui *proces echitabil* în sensul CEDO” [11, p. 49]. La întrebarea cum ar putea să o facă, se poate multe de spus, noi însă ne vom rezuma doar la citarea câtorva idei desprinse din doctrina și jurisprudența românească, pe care le considerăm relevante, și anume:

„Judecătorul are posibilitatea de a manifesta un rol activ în limitele prevăzute de lege, însă, ca regulă, neexercitarea acestei facultăți nu reprezintă un motiv pentru desființarea hotărârii. În schimb, dacă o normă legală stabilește nu numai dreptul, ci și obligația judecătorului de a avea un rol activ, neîndeplinirea acesteia poate duce la desființarea hotărârii prin intermediul apelului sau, după caz, al recursului” [8, p. 35].

Ideea importantă pe care o putem desprinde din fragmentul citat privește diligența de care trebuie să dea dovadă judecătorul în delimitarea clară a puterii sale discreționare de obligațiile pe care le are expres prevăzute în legea procesuală. În timp ce puterea discreționară care i se recunoaște îi oferă o anumită libertate de apreciere și acțiune, obligațiile îi sunt imperative, neonorarea acestora fiind sancționabilă (inclusiv disciplinar).

Evident, una dintre obligațiile de bază ale judecătorului ține de respectarea principiilor generale ale procesului civil (obligatorii și pentru toți participanții la proces). Cel mai important este că „în cazul nerespectării acestor principii, judecătorul poate fi sancționat disciplinar, iar hotărârea atacată este susceptibilă de a fi desființată prin exercitarea căilor de atac, în condițiile legii” [8, p. 13].

Pe marginea acestui subiect, în practica judiciară din România s-a apreciat că „nerespectarea principiilor ce guvernează dreptul procesual civil produce o vătămare a drepturilor părților și se sancționează cu nulitatea actelor procedurale îndeplinite. Nulitățile decurg din nesocotirea acestor principii (principiul contradictorialității, principiul dreptului la apărare, principiul disponibilității și principiul oralității dezbaterilor) sunt nulități virtuale și operează fără ca partea care le invocă să fie obligată să facă dovada vătămării” (ICCJ, s. a II-a civ., dec. nr. 221 din 15.02.2017, www.scj.ro).

La o privire de ansamblu a acestor alegații, este de observat că o soluție pentru apărarea *dreptului la un proces echitabil* ar fi sancțiunea nulității pentru toate actele de procedură îndeplinite cu încălcarea acestuia (adică a drepturilor-garanții analizate mai sus). Cel mai important este că în asemenea cazuri justițiabilii sunt exonerati de obligația dovedirii încălcării admise de instanțe. Prin urmare, doar o bănuială rezonabilă a acestora ar fi suficientă ca în contextul controlului judiciar, instanțele ierarhic superioare să verifice dacă s-a beneficiat de un *proces echitabil* sau nu.

Spre final, ținem să subliniem existența unei legături strânse între elementele de conținut ale *dreptului la un proces echitabil* (dreptul la apărare și dreptul la o hotărâre judecătorească motivată) și *securitatea juridică* a justițiabililor, care este una esențială, deoarece elementele în cauză sunt fundamentale pentru asigurarea unei justiții previzibi-

le, corecte și transparente, garantată de securitatea juridică.

În concret, *dreptul la apărare* (strâns legat de prezumția de nevinovăție), ca unul dintre pilonii fundamentali ai procesului echitabil, este garantul unei apărări judiciare eficiente, care protejează justițiabilul de abuzuri și posibile erori judiciare. Acest drept creează un cadru stabil și previzibil în care individul are încredere că va putea să își exercite pe deplin drepturile procesuale, garantându-i astfel o protecție reală. În acest sens, respectarea *dreptului la apărare* contribuie la *securitatea juridică*, asigurându-se că justițiabilul nu va fi supus unor decizii arbitrare sau nejustificate.

O valoare asemănătoare are și *dreptul la o hotărâre judecătorească motivată* care este esențială pentru transparența și claritatea procesului judiciar. O astfel de decizie permite justițiabilului să înțeleagă raționamentele instanței, oferindu-i posibilitatea de a contesta decizia în mod adecvat, dacă este cazul. Acest drept întărește *securitatea juridică*, deoarece asigură faptul că procesele judiciare sunt ghidate de norme clare și coerente, iar justițiabilii pot anticipa, într-o măsură considerabilă, modul în care vor fi aplicate reglementările legale în cazurile lor.

Vom sublinia că elementele de conținut ale *dreptului la un proces echitabil – dreptul la apărare și dreptul la o decizie motivată* – sunt interdependente și esențiale pentru asigurarea *securității juridice a justițiabililor*. Atunci când aceste drepturi sunt respectate, indivizii pot avea încredere într-un sistem de justiție previzibil, corect și transparent, ceea ce consolidează stabilitatea și predictibilitatea ordinii juridice în ansamblul său.

4. CONCLUZII

Generalizând cele analizate, este de subliniat:

Dreptul la un proces echitabil cuprinde *stricto sensu*: drepturi-garanții de formă (*dreptul la un proces judiciar public, dreptul la un proces desfășurat în termen rezonabil*) și drepturi-garanții de fond (*dreptul la judecarea cauzei în mod echitabil* cu următoarele elemente: *imparțialitatea instanței, contradictorialitatea și egalitatea armelor*).

În sens extins (în raport cu norma expresă din art. 6 al CEDO) *dreptul la un proces echitabil* cuprinde în conținutul său *dreptul la apărare* (însoțit de prezumția nevinovăției) și *dreptul la o hotărâre judecătorească motivată* ca drept-garanții ce țin de esența sa și care permit justițiabilului să obțină un control judiciar efectiv asupra hotărârii judecătorești, prin intermediul căruia să-și apere *dreptul la un proces echitabil* încălcat.

În vederea asigurării caracterului efectiv al *drepturilor-garanții* cuprinse în conținutul *dreptului la un proces echitabil* este absolut necesar de a prevedea expres în legea procesuală obligativitatea verificării respectării acestor exigențe în cadrul căilor de atac, în măsura în care justițiabilii le invocă. Or, în condițiile actuale (cuprinse de prevederile CPC al RM consacrate căilor de atac), acest moment poate fi foarte ușor omis fără nicio consecință negativă, întrucât o asemenea verificare nu este cuprinsă de temeiurile apelului și recursului. Ca urmare, constatăm caracterul declarativ al acestor exigențe atât timp cât justițiabilii nu au posibilitatea să-și apere drepturile-garanții în cauză.

De aici, devine evidentă fragilitatea *dreptului la un proces echitabil* în ansamblul său garantat de legislația internă și explicația faptului că unica cale de apărare a acestuia este doar la nivel european – în fața CtEDO. Practic, din perspectiva dată, se poate deduce că pe intern statul nu-și execută obligația pozitivă de instituire și asigurare a unui mecanism eficient de garantare și asigurare efectivă a *dreptului la un proces echitabil*, fapt ce justifică

și explică incidența cauzelor pierdute de Republica Moldova în fața instanței europene ca urmare a încălcării *dreptului la un proces echitabil*.

În opinia mea, în circumstanțele actuale (ale calității justiției), Curții Supreme de Justiție trebuie să-i revină sarcina principală de filtru sigur și eficient al tuturor procedurilor judiciare (denunțate în fața ei), care sunt suspectate de încălcarea *dreptului la un proces echitabil*. Mai mult, în cazurile de constatare a unor astfel de încălcări, în funcție de gravitate, ar fi bine ca în competența Curții să revină nemijlocit dreptul de a sesiza inspecția judiciară în vederea sancționării disciplinare a judecătorilor care le-au admis.

În fine, trebuie să recunoaștem că respectarea *dreptului la un proces echitabil* în justiția din Republica Moldova nu poate fi garantat și asigurat de CtEDO. Responsabilitatea îi revine sistemului judiciar național, CtEDO având rolul doar de a constata și sancționa lipsa acestei responsabilități.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

1. *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* din 4 noiembrie 1950 (Roma), ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului, nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 21.08.1997, nr. 54-55/502.
2. Eissen M. A. *Jurisprudence relative a V article 6 de la Convention*. Strasbourg: Conseil de l'Europe, 1985.
3. Costachi Gh., Carp S. *Dreptul la un proces echitabil*. În: „Teoria și practica administrării publice”, materiale ale Conferinței științifice internaționale din 17 mai 2018. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2018.
4. *Raport privind respectarea drepturilor și libertăților omului în Republica Moldova în anul 2021*. Oficiul Avocatului Poporului. Chișinău, 2022. Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2022/03/AP_raport_2021.pdf
5. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (modificată prin Legea nr. 120 din 23.09.21, MO238/01.10.21).
6. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 285-294 din 03.08.2018 (cu modificări până în 11.06.2020).
7. *Codul de procedură civilă al României* din 1 iulie 2010 (Legea nr. 134/2010 republicată). Actualizat până la data de 30 martie 2016. Disponibil la: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/177197>
8. Boroi G., Stancu M. *Drept procesual civil*. Ed. a 5-a. București: Hamangiu, 2020 (1465 p.).
9. Ionescu S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010.
10. Florea Gh. *Apărare în procesul civil – garanții procesuale*. București: Universul Juridic, 2005.
11. *Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului - Dreptul la un proces echitabil (aspectul civil)*. Actualizat la 30 aprilie 2018. Curtea Europeană a Drepturilor

- Omului. Disponibil la: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_RON.pdf
12. Udroi M. Procedură penală. Partea generală. Ediția 5. București: C.H. Beck, 2018.
13. Vitkauskas D., Dikov Gr. *Protecția dreptului la un proces echitabil conform Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Manual pentru practicieni în domeniul dreptului. Ediția a II-a. Consiliul Europei, 2019.
14. Leș I. *Tratat de drept procesual civil*. Vol. I. București: Universul Juridic, 2014 (971 p.).
15. Iacub I. *Motivarea hotărârilor judecătorești – garanție fundamentală a calității actului de justiție*. În: *Relații Internaționale Plus*, 2020, nr. 2. Disponibil: <http://aap.gov.md/files/publicatii/ri+/arhiva/18.pdf>
16. Deleanu I. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. 2. București: Europa Nova, 1996.
17. Bîrsan C. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului – Comentarii pe articole*. Vol. I. Drepturi și libertăți. București: CH Beck, 2005.
18. Gribincea V., Hriptievschi N. *Accesul liber la justiție, dreptul la un proces echitabil și prezumția nevinovăției*. În: *Drepturile omului în Moldova: Raport Asoc. «Promo-Lex»*, Chișinău: Depol Promo, 2014.
19. Matei F.C. *Dreptul la un proces echitabil. Un drept indispensabil pentru statul de drept* (03.08.2022). Disponibil la: https://www.juridice.ro/796163/dreptul-la-un-proces-echitabil-un-drept-indispensabil-pentru-statul-de-drept.html#_ftnref18

TÂNĂRUL CERCETĂTOR

CZU 343.263.2

DOI 10.5281/zenodo.14930717

Ghennadi EPURE*,
eepure39@gmail.com

FUNDAMENTĂRI TEORETICE ȘI PRACTICE PRIVIND
APLICAREA/ PRELUNGIREA ARESTULUI PREVENTIV
ȘI ARESTULUI LA DOMICILIU

Adnotare: În ultima perioadă, practica judiciară din Republica Moldova la capitolul aplicarea măsurilor preventive privative de libertate atestă o dinamică sporită, legată de aplicarea preponderent de către instanțele judecătorești naționale a arestului la domiciliu, atunci când se solicită aplicarea celei mai aspre măsuri de constrângere – arestul preventiv.

Această practică a debutat datorită mai multor factori, unul dintre care este determinat de faptul că Republica Moldova a pierdut un număr relativ mare de cauze în fața Curții Europene a Drepturilor Omului în ultimii ani, iar o bună parte din ele se refereau la încălcarea art. 5 – Libertatea și siguranța persoanei, din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Astfel, pentru dezvoltarea acestui subiect este necesar de efectuat o analiză atentă asupra întregului mecanism procesual de aplicare și prelungire a măsurilor preventive privative de libertate, în vederea identificării și soluționării incidentelor practice existente la moment în practica judiciară.

Cuvinte-cheie: măsură preventivă, arest la domiciliu, arest preventiv, durata arestului preventiv, restricții, judecător de instrucție.

THEORETICAL AND PRACTICAL BASIS ON THE APPLICATION/
EXTENSION OF PREVENTIVE ARREST AND HOUSE ARREST

Annotation: Lately, the judicial practice in the Republic of Moldova with regard to the application of preventive measures of deprivation of liberty has witnessed an increased dynamism,

* Doctorand, Școala doctorală „Științe penale și drept public”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md, ORCID ID: 0000-0002-8165-5054, procuror în Procuratura Anticorupție, e-mail: eepure39@gmail.com

related to the predominant application by national courts of house arrest, when the application of the harshest measure of constraint - pre-trial detention - is requested.

This practice has started due to several factors, one of which is determined by the fact that the Republic of Moldova has lost a relatively large number of cases before the European Court of Human Rights in recent years, and a good number of them concerned violations of Article 5 - Liberty and security of person, of the European Convention on Human Rights.

Thus, in order to develop this topic, it is necessary to conduct a careful analysis of the entire procedural mechanism for the application and extension of preventive custodial measures, in order to identify and resolve practical incidents currently existing in judicial practice.

Keywords: preventive measure, house arrest, remand in custody, remand in custody, duration of remand in custody, restrictions, investigating judge.

1. INTRODUCERE

Odată cu adoptarea actului juridic suprem la data de 29.07.1994 – *Constituția Republicii Moldova*, fiind inspirată din Convenție și practica țărilor europene precum Franța, Germania, Belgia și Italia, la nivel național în art. 25 din Constituție s-a instituit «dreptul la libertatea individuală și siguranța persoanei», care prescrie în termeni absoluți: „(1) Libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile. (2) Percheziționarea, reținerea sau arestarea unei persoane sunt permise numai în cazurile și cu procedura prevăzute de lege. (3) Reținerea nu poate depăși 72 de ore. (4) Arestarea se face în temeiul unui mandat, emis de judecător, pentru o durată de cel mult 30 de zile. Asupra legalității mandatului se poate depune recurs, în condițiile legii, în instanța judecătorească ierarhic superioară.

Termenul arestării poate fi prelungit numai de către judecător sau de către instanța judecătorească, în condițiile legii, cel mult până la 12 luni. (5) Celui reținut sau arestat i se aduc de îndată la cunoștință motivele reținerii sau ale arestării, iar învinuirea – în cel mai scurt termen; motivele reținerii și învinuirea se aduc la cunoștință numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu. (6) Eliberarea celui reținut sau arestat este obligatorie dacă motivele reținerii sau arestării au dispărut” [1].

Această valoare umană fundamentală - libertatea persoanei, este pusă la baza măsurilor preventive privative de libertate, care, la rândul lor, constituie un instrument procesual penal de realizare a scopului procesului penal, de protejare a persoanei, a societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor, legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată.

În această oridine de idei, pentru a face o incursiune în chintesența subiectului abordat, legislația procesual penală, la art. 6 pct. 4), definește *arestarea* ca fiind o măsură preventivă aplicată în baza unei hotărâri judecătorești în condițiile legii [19].

În același timp, art. 185 alin. (1) prevede noțiunea de arest arestarea preventivă, care constă în deținerea învinuitului, inculpatului în stare de arest în locurile și în condițiile prevăzute de lege. Iar la art. 188 alin. (1) legiuitorul a definit arestul la domiciliu ca fiind izolarea învinuitului, inculpatului de societate în locuința acestuia, cu stabilirea anumitor restricții.

În lumina Curții Europene a Drepturilor Omului, articolul 5 din Convenție se află în prima categorie de drepturi fundamentale care protejează securitatea fizică a unui individ și că importanța sa este covârșitoare. Scopul său primar este de a preveni privarea de

libertate arbitrară și nejustificată. Încă de la pronunțarea primei sale hotărâri *Lawlwss contra Irlandei din 1 iulie 1964*, „[...] Curtea a arătat că scopul Convenției «este acela de a proteja libertatea și siguranța persoanei împotriva arestărilor și deținuților arbitrare», deoarece nimeni nu poate fi privat de libertatea sa. Articolul 5 începe prin afirmarea dreptului fiecărei persoane la libertate și siguranță și determină, în același timp, cazurile și condițiile în care este permis să se deroge de la acest principiu, în special în vederea asigurării ordinii publice, ceea ce impune reprimarea infracțiunilor” [1, p. 225-226].

2. DISCUȚII

Este relevant de menționat că Republica Moldova devine țară membră a Convenției Europene abia la 21.08.1999 [24], iar, potrivit informațiilor statistice acumulate de Centrul de Resurse Juridice din Moldova până la 31 decembrie 2018, CtEDO a pronunțat 387 de hotărâri în cauzele moldovenești, dintre care 33 în anul 2018. La acest capitol, Moldova devansează cu mult Germania, Spania sau Olanda, țări care au aderat la Convenția Europeană pentru Drepturile Omului (CEDO) cu mult timp înaintea Moldovei și au o populație cu mult mai mare decât cea a Moldovei. În cele 33 de hotărâri pronunțate în 2018, CtEDO a constatat 46 violări ale CEDO. 27 dintre acestea (59%) se referă la două articole ale CEDO - art. 3 (interzicerea torturii) și art. 5 (dreptul la libertate și siguranță).

Numărul mare de cazuri pierdute la CtEDO ne vorbește clar despre un sistem de justiție defectuos, în care măsurile preventive ce includ arestarea sunt aplicate abuziv cu încălcarea normelor procesuale naționale și nerespectarea garanțiilor expres prevăzute de actele internaționale.

Este de menționat că, din anul 1997 până în anul 2018, din numărul total de cazuri pierdute la CtEDO, în 80 de hotărâri a fost constată încălcarea art. 5 „dreptul la libertatea și siguranța persoanei”, ceea ce reprezintă 15 % din numărul total de hotărâri de condamnare. Numai în anul 2018, țara noastră a înregistrat 7 cazuri pierdute la CtEDO în baza art. 5, printre care se numără: *cauza Mătăсарu și Savițchi, Cucu și alții (care s-a plâns pe aplicarea nejustificată a arestului și reținerea ilegală); cauza Ciacovschi, Coteț și Secrieru (care s-au plâns pe motivarea insuficientă a aplicării arestului preventiv); cauza Dogotar contra Moldovei care s-a plâns pe detenție arbitrară în spitalul de psihiatrie etc.* [30].

Datele și mai recente la capitolul – arestul în procesul penal, ne arată că în plan statistic, la faza de urmărire penală, în anul 2021 au fost reținute 2913 persoane (comparativ 4410 persoane în anul 2017, 3363 – în anul 2018, 2956 – în anul 2019 și 2694 – în anul 2020).

De către procurori au fost reținute 231 de persoane, de către ofițerii de urmărire penală din cadrul organelor MAI – 2495, CNA – 153 și Serviciul Vamal – 34.

În libertate au fost puse de către procurori 1484 de persoane (comparativ 1980 în anul 2017, 1771 în anul 2018, 1356 în anul 2019 și 1293 în anul 2020), din lipsa temeiurilor de a priva în continuare persoana de libertate, inclusiv cu aplicarea altor măsuri procesuale de constrângere. Procurorii au solicitat arestarea preventivă în privința la 1429 de persoane (comparativ cu 2843 în anul 2017, 1936 în anul 2018, 1600 în anul 2019 și 1401 în anul 2020), adică în privința a 49 la sută din cei reținuți.

Din numărul total al persoanelor reținute, au fost arestate preventiv 1207 persoane (comparativ cu 2430 în anul 2017, 1592 în anul 2018, 1403 în anul 2019 și 1174 în anul 2020), iar în 222 de cazuri demersurile de arestare au fost respinse.

Astfel, în anul 2021 doar 41,4% (comparativ cu 55,1% în anul 2017, 47,3% în anul 2018, 47,5% în anul 2019 și 43,5% în anul 2020) din persoanele reținute au fost arestate preventiv.

Procurorii au contestat cu recurs 120 de încheieri prin care judecătorii de instrucție au respins demersurile de arestare preventivă, dintre care au fost admise 54 de contestații sau 45% din recursuri.

La rândul ei, partea apărării a contestat cu recurs 417 încheieri prin care judecătorii de instrucție au dispus arestarea preventivă, dintre care au fost admise 36 de contestații sau 8,6% din recursuri [29, p. 59-60].

O persoană acuzată de o infracțiune trebuie întotdeauna eliberată în cursul procesului cu excepția situației în care statul poate demonstra că există motive „pertinente și suficiente” pentru a justifica continuarea detenției. Articolul 5 § 3 din Convenție nu poate fi interpretat ca autorizând în mod necondiționat detenția preventivă, sub rezerva că aceasta nu poate dura decât o anumită perioadă de timp. Justificarea oricărei perioade de detenție, indiferent cât de scurtă, trebuie în mod convingător demonstrată de către autorități [14].

Totodată, Curtea Constituțională a Republicii Moldova, pentru prima dată a specificat, la pct. 57 din Hotărâre nr. 3 din 23.03.2016, că „...constituie lipsire de libertate atât reținerea..., cât și arestarea preventivă sau arestarea la domiciliu” [31].

Pe această dimensiune, Curtea Constituțională a scos în evidență principiile fundamentale ale aplicării arestului:

1. Principiul inviolabilității persoanei.

După cum am menționat mai sus, art. 25 din Constituție garantează principiul inviolabilității libertății individuale și a siguranței persoanei, potrivit căruia nimeni nu poate fi reținut și arestat decât în cazurile și modul prevăzute de lege. Același principiu este consacrat și de actele internaționale în domeniul drepturilor omului la care Republica Moldova este parte.

Astfel, potrivit articolului 3 din Declarația Universală a Drepturilor Omului, „*orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea sa*”, iar articolul 9 prevede că „*nimeni nu poate fi arestat, deținut sau exilat în mod arbitrar*” [28]. Principiile Declarației Universale sunt reglementate mai detaliat în Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, care declară drept regulă starea de libertate a persoanei și insistă că orice privare de libertate trebuie să fie în mod specific justificată. Articolul 9 § 3 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice subliniază faptul că deținerea persoanelor care sunt în așteptarea pronunțării unei soluții nu trebuie să constituie o regulă. Art. 5 § 1 lit. c) din Convenția Europeană vizează, de asemenea, privarea de libertate în cadrul unei proceduri penale. Curtea Europeană, în vasta sa jurisprudență privind materia art. 5 al Convenției, a trasat anumite linii directe în ceea ce privește condițiile și limitele aplicării arestării preventive, plasând pe primul plan prezumția libertății ca punct de reper la examinarea unei situații concrete [41].

În general, Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu a definit expres ce este „dreptul la libertate”, afirmând în una dintre hotărârile sale că „[...] paragraful 1 al articolului 5 (art. 5-1) are în vedere libertatea fizică a persoanei; scopul său este de a se asigura că nimeni nu ar trebui să fie deposedat de această libertate într-o manieră arbitrară. Astfel cum au subliniat cei care se prezintă în fața Curții, paragraful nu se referă la simple

restricții privind libertatea de circulație; astfel de restricții sunt reglementate de articolul 2 din Protocolul nr. 4 [...]. Pentru a determina dacă cineva a fost «privat de libertate» în sensul articolului 5 (art. 5), punctul de plecare trebuie să fie situația sa concretă și trebuie să se țină seama de o serie întreagă de criterii precum tipul, durata, efectele și modul de aplicare a măsurii în cauză [...]. Diferența dintre privarea de libertate și restricționarea libertății este totuși doar una de grad sau intensitate, și nu una de natură sau substanță. Deși procesul de clasificare în una sau alta dintre aceste categorii se dovedește uneori a nu fi o sarcină ușoară, deoarece unele cazuri limită sunt o chestiune de opinie pură, Curtea nu poate evita să facă selecția de care depinde aplicabilitatea sau inaplicabilitatea Articolului 5” [5].

2. Principiul legalității procesului penal.

Cerința „legalității” presupune că atât circumstanțele pe care se bazează acuzațiile aduse, cât și condițiile pentru aplicarea privării de libertate sunt, pe măsura posibilității, prevăzute de lege într-un mod clar, astfel încât legea să fie previzibilă în aplicare. Astfel, legea trebuie să fie suficient de exactă încât să permită unei persoane – în caz de necesitate, cu consiliere adecvată – să prevadă, într-un mod rezonabil în circumstanțele cauzei, consecințele ce pot deriva dintr-un anumit act [33].

Persoana lipsită de libertate are dreptul să conteste în instanță legalitatea măsurii și să obțină punerea sa în libertate dacă aceasta este nelegală. Pentru a-și putea exercita acest drept, persoana trebuie să aibă acces la documentele din dosarul de urmărire penală, care au justificat privarea sa de libertate, și nu doar la documentele procedurale, ci chiar la probe.

În nenumărate rânduri, pe caz s-a expus și Curtea Europeană care a reiterat: „Curtea recunoaște necesitatea ca urmăririle penale să fie desfășurate în mod eficient, ceea ce poate presupune că o parte din informațiile colectate în timpul acestora trebuie păstrată în secret pentru a împiedica acuzații să altereze probele și să submineze efectuarea justiției. Totuși, acest scop legitim nu ar putea fi îndeplinit pe seama unor restricții substanțiale asupra drepturilor apărării. Prin urmare, informația care este esențială pentru aprecierea legalității unei detenții trebuie să fie, în mod corespunzător, pusă la dispoziția avocatului acuzatului” [17].

La fel, pe aceeași undă de idei, Curtea Europeană a reamintit în cauza *Levința contra Moldovei* (nr.2), că „[...] că expresiile «legal» și «în conformitate cu procedura stabilită de lege» din articolul 5 § 1 al Convenției se referă în mod esențial la legislația națională și stabilește obligația de a se conforma regulilor ce țin de conținut și procedură. Cu toate acestea, «legalitatea» detenției în baza dreptului național nu este întotdeauna un element decisiv. Curtea trebuie de asemenea să fie satisfăcută de faptul că orice detenție aplicată în perioada în cauză este compatibilă cu scopul articolului 5 § 1 al Convenției, care este de a preveni privarea de libertatea a persoanelor într-un mod arbitrar” [28].

Curtea consideră că legislația națională, rezumată în paragraful 23 de mai sus, ar putea fi interpretată ca oferind competențe suficient de clare Plenului Curții Supreme de Justiție de a examina chestiunea privind faptul dacă se vor aplica măsuri preventive la casarea unei hotărâri judecătorești definitive. Totuși, acea instanță a lăsat în mod expres această chestiune pentru examinarea Curții [...] și nu a emis mandate de arestare. Instanța pur și simplu a declarat că reclamantii «vor continua să se afle în detenție», fără însă a specifica că era vorba de arestarea preventivă sau orice alt tip de privare de libertate.

În același timp, odată cu casarea la 8 februarie 2010 a deciziilor adoptate în cauza lor, reclamanții nu trebuiau să mai rămână în «detenția legală după condamnarea lor de către instanța competentă» (articolul 5 § 1 (a) al Convenției). Deoarece Curtea Supremă de Justiție a decis că reclamanții trebuiau să rămână în detenție, aceasta trebuia să facă referință la un temei juridic pentru continuarea detenției lor, care ar fi în concordanță cu temeiurile pentru detenție prevăzute de articolul 5 § 1 al Convenției, în vederea respectării principiului că nimeni nu trebuie privat de libertate în mod arbitrar [17].

În cauza *Paladi contra Moldovei*, Curtea a constatat „[...] o violare a articolului 5 § 1 al Convenției, bazându-se pe jurisprudența bine stabilită cu privire la practica autorităților naționale de a deține o persoană acuzată după trimiterea cauzei în judecată, fără a prelungi concomitent încheierea judecătorească pentru a prevedea un temei legal pentru o astfel de detenție [...]».

Curtea reiterează că atunci când este vorba de privarea de libertate, este deosebit de important ca principiul general al certitudinii juridice să fie respectat. Prin urmare, este esențial ca în acest context condițiile pentru privarea de libertate, prevăzute de legislația națională, să fie clar definite și ca însăși legislația să fie previzibilă atunci când este aplicată, încât ea să corespundă standardului de „legalitate” stabilit de Convenție, un standard care cere ca toată legislația să fie suficient de exactă încât să permită unei persoane – în caz de necesitate, cu o consultare adecvată – să prevadă, într-o măsură rezonabilă, ținând cont de circumstanțe, consecințele pe care o anumită faptă le poate avea [...]” [13].

Trebuie de menționat că procurorul nu este obligat să pună la dispoziția părții apărării toate probele acumulate în privința învinutului, până la examinarea demersului privind aplicarea măsurii preventive și ulterior să le prezinte judecătorului de instrucție, dacă vorbim de faza de urmărire penală. Or, selectarea probelor pentru anexare la demersul privind aplicarea sau prelungirea măsurii preventive și prezentarea lor părților, nu trebuie să periclitizeze mersul de mai departe al anchetei, prin divulgarea unor date din dosarul penal și furnizarea unor date care ușor pot fi folosite de către partea apărării în vederea denaturării sau distrugerii probelor prezentate.

De pildă, în cazul infracțiunilor cu implicarea mai multor persoane (autori, organizatori, complici), nu în toate cazurile este oportun, din punctul de vedere al strategiei urmăririi penale, de anexat declarațiile complicilor care au recunoscut fapta și au făcut declarații referitoare la acțiunile infracționale ale organizatorului sau autorului, în privința cărora se cere aplicarea măsurii preventive.

Este de notat că principiul legalității este unul dintre axiomele juridice principale în procesul arestului, fiind considerat punctul de pornire a oricărei privări de libertate de către agenții statului, care conține parametri inerenți procesului de arestare, și anume: existența unei bănuieli rezonabile; prezența unui risc; proporționalitatea, rezonabilitatea și necesitatea aplicării detenției; posibilitatea aplicării măsurilor alternative detenției; egalitatea armelor în proces; soluționarea cu celeritate a plângerilor înaintate și a cauzei în ansamblu etc.

3. Principiul proporționalității și rezonabilității la aplicarea arestării preventive.

Legislația Republicii Moldova, în coraport cu articolului 5 § 1 lit. c) din Convenție, permite lipsirea de libertate a unei persoane doar dacă există o „bănuială rezonabilă” că această persoană a săvârșit o infracțiune. Pe acest aspect, Curtea Europeană a statuat în practica sa că „[...] pentru ca o reținere, în baza unei bănuieli rezonabile, să fie justificată în

sensul articolului 5 § 1 (c) nu este necesar ca poliția să fi obținut probe suficiente pentru a aduce acuzații fie la momentul reținerii, fie în timp ce reclamantul se află în custodie [...]. De asemenea, nu este necesar ca persoana deținută să fie, eventual, acuzată sau adusă în fața unei instanțe. Scopul urmărit prin reținerea pentru interogare este desfășurarea unei urmăriri penale prin care să fie confirmate sau infirmate bănuielile care constituie temei pentru arestare [...]. Totuși, cerința ca bănuiala să se bazeze pe motive rezonabile formează o parte esențială a garanțiilor împotriva arestării și detenției arbitrare. Faptul că o bănuială este presupusă cu bună-credință este insuficient. Cuvintele „bănuială rezonabilă” presupun existența faptelor sau a informațiilor care ar convinge un observator obiectiv că persoana în cauză ar fi putut săvârșit infracțiunea [...]” [11].

Din optica Curții Europene, existența bănuiei rezonabile, ca o condiție *sine qua non* pentru arestul persoanei, include următoarele criterii:

- *conduita infracțională există anterior aducerii persoanei în fața judecătorului;*
- *suspiciunea comiterii faptei există pe tot parcursul arestării;*
- *suspiciunea organelor de aplicare a legii, pentru a fi o bănuială rezonabilă, trebuie să se întemeieze pe existența unor fapte sau informații de natură a convinge pe un observator obiectiv că persoana ar fi putut comite infracțiunea, altfel privarea de libertate ar fi arbitrară;*

- *suspiciunea se referă nu la o infracțiune în general, ci la o infracțiune concret determinată;*

- *credibilitatea motivelor se apreciază în raport cu ansamblul circumstanțelor din fiecare speță concretă;*

- *faptele ce au dat naștere suspiciunii (bănuiei) nu trebuie să fie de același nivel cu celenecesare pentru a justifica o condamnare sau chiar o acuzație, căci la acest moment nuse stabilește culpabilitatea persoanei, acesta fiind obiectivul final al procesului penal [25, p. 12].*

În același timp, la aplicarea sau prelungirea măsurilor preventive, săvârșirea unei fapte penale de către persoana cercetată presupune anumite condiții, și anume existența legăturii între infracțiune și persoana urmărită, presupunându-se că el este implicat în săvârșirea acestei fapte, iar suspiciunea nu trebuie să fie neapărat „autentică”, este necesară stabilirea existenței unor date obiective care ar face inclusiv un terț să ajungă la aceeași concluzie și nu pe baza unor simple speculații.

În aceeași ordine de idei, fiind vorba de motive pe care s-a întemeiat punerea în stare de arest preventiv, Curtea reamintește că, pentru ca o arestare bazată pe bănuiele plauzibile să fie justificată din punctul de vedere al articolului 5 § 1 c), nu se impune ca poliția să fi adunat probe suficiente pentru a aduce acuzații, fie în momentul arestării, fie în timpul reținerii provizorii (Brogan și alții împotriva Marii Britanii, hotărârea din 29 noiembrie 1988, seria A nr. 145-B, pag. 29-30, § 53). Cerința conform căreia bănuielile trebuie să se bazeze pe motive plauzibile constituie un element esențial al protecției oferite contra privărilor arbitrare de libertate. Termenii «motive plauzibile de bănuială» presupun existența unor fapte sau informații apte de a convinge un observator obiectiv că individul în cauză poate să fi comis infracțiunea.

Cu toate acestea, bănuiala rezonabilă presupune un prag probatoriu mai jos decât cel necesar pentru o condamnare. După cum s-a reafirmat în cauza *Lavrechov c. Republicii Cehe*: „Este de menționat că achitarea reclamantului nu înseamnă că urmărirea penală era ilegală sau viciată în alt mod. Pentru ca o persoană să fie condamnată sunt necesare diferi-

te standarde probatorii (de regulă, descrise ca o bănuială rezonabilă precum că persoana a săvârșit o infracțiune). Astfel, pot exista cazuri de bănuială rezonabilă care nu rezultă într-o condamnare pronunțată în ședință de judecată dincolo de orice îndoială rezonabilă” [6].

În consecință, faptul că persoana este scoasă de sub urmărire penală la o etapă ulterioară sau achitată în instanța de judecată, nu înseamnă neapărat că decizia de a solicita arestarea preventivă era eronată. În primul rând, standardele probatorii sunt diferite. În cel de-al doilea rând, la etapa inițială a urmăririi penale, probele sunt incomplete. Cu toate acestea, chiar dacă pragul probatoriu este mai jos decât cel necesar pentru condamnare, învinuitul încă beneficiază de îndoială și trebuie să fie considerat drept nevinovat până la declararea vinovăției sale în instanța de judecată. Prezumția este în favoarea eliberării.

Existența unor motive verosimile, care să legitimeze bănuiala că o persoană a săvârșit infracțiunea pentru care este urmărită, trebuie privită ca o condiție generală și independentă de temeiurile arestării preventive.

Cu toate acestea, Curtea Europeană a reținut faptul că a doua condiție, care se încorporează în conceptul de „bănuială rezonabilă”, constă în incidența normei penale care ar descrie fapta infracțională. Cu alte cuvinte, acțiunile pretins ilegale care i se impută persoanei să fie reglementate printr-o normă incriminatoare din legea penală.

Astfel, în cauza *Litschauer contra Moldovei*, Curtea Europeană a statuat că „[î]n ceea ce privește privarea de libertate, este deosebit de important să se respecte principiul general al securității juridice. Prin urmare, este esențial ca în temeiul dreptului intern, condițiile privării de libertate să fie clar definite și ca legea însăși să fie previzibilă în aplicarea sa, astfel încât să îndeplinească standardul de «legalitate» stabilit de convenție, un standard care impune ca toată legea să fie suficient de precisă pentru a permite persoanei – dacă este necesar, cu consiliere adecvată – să prevadă, într-o măsură rezonabilă în împrejurări, consecințele pe care le poate avea o anumită acțiune [...]. Principalul argument în apărare al reclamantului în cursul procedurii de arestare preventivă și al procedurii penale ulterioare a fost că acesta nu putea fi tras la răspundere pentru proxenetism, deoarece modelele de videochat folosite de acesta nu erau angajate în prostituție. Dezbaterea principală din cadrul procedurii penale a vizat, așadar, întrebarea dacă vânzarea de spectacole erotice pe internet ar putea fi interpretată ca prostituție în sensul articolului 89 din Codul contravențional. Instanțele care au condus procedura de arestare preventivă nu au considerat necesar să se exprime cu privire la această chestiune și au răspuns cu tăcere la argumentul reclamantului” [9].

În aceste circumstanțe, Curtea a constatat încălcarea art. 5 § 1 din Convenție, pe motiv că fapta de învinuire a reclamantei nu era prevăzută de lege sau nu prevedea suficiente repere și nu era formulată cu un grad de precizie care să satisfacă cerința de legalitate prevăzută de Convenție.

Motivele privării de libertate a persoanei se află într-o interconexiune logică cu riscurile care se regăsesc în practica CtEDO și sunt transpuse în legislația națională. Prin urmare, există motive întemeiate de arestare a persoanei dacă, într-o anumită cauză penală, se reține cel puțin unul dintre următoarele riscuri:

- *riscul eschivării;*
- *riscul de a împiedica buna desfășurare a justiției;*
- *prevenirea săvârșirii de către persoană a unei noi infracțiuni;*

– riscul că punerea în libertate a persoanei va cauza dezordine publică [4].

Astfel, potrivit practicii CtEDO, pentru ca o persoană să fie reținută sau arestată, este suficient ca instanța de judecată care examinează cauza să rețină cel puțin unul dintre riscurile indicate *supra*. Însă fiecare risc necesită o abordare separată, luând în considerare relevanța pe care o prezintă fiecare în parte.

În raționamentul Curții Europene, există o *prezumție a eliberării persoanelor* în privința cărora se examinează o eventuală aplicare a arestului preventiv. În mod prioritar instanțele naționale sunt obligate să examineze posibilitatea aplicării unei măsuri preventive mai puțin severe, care ar fi rezonabilă și proporțională cu circumstanțele infracțiunii. Din aceste considerente, motivarea demersurilor de către acuzatorii de stat reprezintă o sarcină complicată, care implică eforturi serioase pentru ca în termeni succinți să intre în esența cauzelor penale și să aducă suficiente temeiuri verosimile care să justifice arestul preventiv [4].

Următorul caz din practică judiciară ne arată, pe de o parte, încălcarea de către autorități a principiului de cercetare în libertate a persoane, iar, pe de altă parte, interesul organului de urmărire penală de a afla adevărul pe caz, prin administrarea unui probatoriu solid în termeni proximi de la data săvârșirii faptei infracționale sau data săvârșirii infracțiunii.

Așadar, ca rezultat al demarării urmăririi penale la plângerea părții vătămate în baza L.N., art. 186 alin. (4) din Codul penal – furtul în proporții mari, pe faptul sustragerii pe ascuns a bunurilor din apartamentul în care locuia cu fiul și soțul acesteia, la scurt timp L.R. și M.G. au fost reținute și puse sub învinuire.

Potrivit acuzațiilor din dosarul penal, M.G. și L.R., de comun acord cu o persoană neidentificată de către organul de urmărire penală, urmărind scopul sustragerii pe ascuns a bunurilor altei persoane, dându-și seama de caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale, prevăzând urmările lor prejudiciabile, dorind și admitând în mod conștient survenirea acestor urmări, la data de 06.12.2017, în intervalul de timp cuprins între orele 11:00 min. și 15:00 min., prin culegere de chei, au pătruns în apartamentul nr. XX, ce aparține cet. L.N., situat pe str. XXXX, mun. Chișinău, de unde pe ascuns au sustras suma de 8500 de euro, care, conform cursului BNM din data de 06.12.2017, constituie echivalentul a 173 258 lei, două perechi de cercei din aur la preț de 2000 de lei, o brățară din aur la preț de 6000 de lei, un inel din aur la preț de 1000 de lei, după care cu bunurile sustrate au părăsit locul comiterii infracțiunii, cauzându-i astfel părții vătămate L.N. o daună materială în sumă totală de 183258 lei, care, conform prevederilor alin. (1) art. 126 Cod penal, constituie proporții mari.

Trebuie de menționat de la bun început că L.R. este fiul părții vătămate L.N, acest aspect s-a descoperit cu puțin timp înainte de reținerea lui L.R. Cu toate acestea, procurorul de caz a depus la judecătorul de instrucție demersuri privind aplicarea măsurii preventive în privința ambilor învinuiți, în pofida faptului că partea vătămată, în ziua înregistrării demersului, a depus la organul de urmărire penală o cerere, prin care a solicitat, în baza art. 285 alin. (2) pct. 1) din Codul de procedură penală, încetarea urmăririi penale pe motivul retragerii plângerii prealabile doar în privința fiului acesteia, L.R.

În ședința de judecată de examinare a demersului de aplicare a măsurii preventive, partea vătămată a solicitat repetat încetarea urmăririi penale și eliberarea imediată din custodia statului a fiului acesteia. Procurorul de caz a solicitat respingerea acestei cereri,

pe motiv că a depus cererea cu o zi înainte de către partea vătămată care se examinează în termen de 15 zile, potrivit art. 244-247 din Codul de procedură penală, or procurorul nu este obligat prin lege să o examineze cererea în ziua înregistrării în cancelarie. În susținerea poziției sale, procurorul a invocat că urmărirea penală se află la etapa incipientă, iar organul de urmărire penală urmează să efectueze alte acțiuni stringente în vederea evitării riscului pierderii sau deteriorării lor. Mai mult ca atât, aflarea în libertate a învinuiților va crea impedimente grave asupra desfășurării normale a urmăririi penale, atunci când una dintre persoanele care au comis infracțiunea, se află în libertate, sustrăgându-se de la urmărirea penală. Bănuiala rezonabilă a fost demonstrată inclusiv prin ridicarea de la învinuiți a unei părți din mijloacele financiare și din obiectele de preț pe care nu au reușit să le comercializeze.

Ca rezultat al examinării demersurilor, judecătorul de instrucție în privința lui M.G. a admis parțial demersul și i-a aplicat arestul la domiciliu pe un termen de 30 de zile, iar învinuitul L.R. a fost eliberat imediat din custodia statului, invocându-se încălcarea art. 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului – dreptul la libertate și siguranță.

Mai mult, judecătorul de instrucție a emis o încheiere interlocutorie pe caz, potrivit art. 218 din Codul de procedură penală, pe motiv că procurorul de caz a încălcat principiul de cercetare în libertate a învinuitului L.R., argumentând că procurorul de caz era obligat să examineze cererea de eliberare a învinuitului, imediat ce a fost depusă, iar reținerea timp de 72 de ore a învinuitului a fost ilegală [27].

Or, acest deziderat a fost reiterat în vasta practică a Curții Europene a Drepturilor Omului, ca și în cauza *Șarban v. Moldova*, Curtea a reamintit faptul că în conformitate cu articolul 5 paragraful 3 al Convenției: „[...] o persoană învinuită de comiterea unei infracțiuni trebuie întotdeauna să fie liberă pe parcursul examinării procesului său, decât dacă Statul dovedește că există temeiuri „relevante și suficiente” pentru a justifica detenția sa continuă.

Mai mult, instanțele judecătorești naționale «trebuie să examineze toate faptele în favoarea sau defavoarea existenței unei necesități publice stringente, care ar justifica, luând în considerație principiul prezumției nevinovăției, o abatere de la regula respectării libertății individuale a persoanei și să le indice în deciziile lor cu privire la cererile de eliberare» [16].

Făcând abstracție asupra celor menționate în speță, suntem de părerea că procurorul nu a respectat principiile fundamentale privitoare la legalitatea detenției provizorii a persoanei – proporționalității și raționalității reținerii, prezumției cercetării în libertate a persoanei, doar în partea de depunere a demersului privind aplicarea măsurii preventive – arestul preventiv, în privința lui L.R. Ce ține de reținerea pe un termen de 72 de ore, o considerăm a fi una legală, pe motiv că, în interiorul acestui termen, organul de urmărire penală urmează să elucideze mai multe aspecte legale de circumstanțele cazului: poziția procesuală a persoanelor reținute, evitarea divulgării unor date din dosarul penal, conservarea obiectelor ridicate ca urmare a percheziției și examinarea lor în prezența învinuitului etc.

Astfel, privarea de libertate, ca măsură de constrângere, trebuie să fie fundamentată pe cel puțin unul din următoarele riscuri:

1. *Riscul eschivării.*

În cauza *Becciev contra Moldovei*, Curtea Europeană a reținut: „Pericolul eschivării

învinuitului nu poate fi apreciat în exclusivitate doar în baza severității pedepsei pe care acesta riscă să o primească. Acesta trebuie să fie stabilit prin a se face referință la numeroase alte elemente care pot să confirme existența riscului unei eschivări sau să-l facă să pară atât de ne semnificativ încât să nu justifice detenția de până la judecată [...].

Pericolul eschivării trebuie să fie considerat în lumina elementelor vis-a-vis de caracterul persoanei, personalitatea acesteia, domiciliu, ocupație, bunuri, legăturile de familie și oricare alte legături cu țara în care este urmărită. Riscul unei pedepse grave și ponderea probelor pot fi pertinente însă nu sunt decisive și posibilitatea obținerii garanțiilor poate fi utilizată în vederea compensării.

Curtea de asemenea a statuat că, dacă persoana arestată poate oferi suficiente garanții că nu se va eschiva, atunci ea trebuie eliberată [...]” [2].

În cauza *O. P. contra Moldovei*, Curtea a stabilit: „«Caracterul rezonabil» al suspiciunii pe care trebuie să se întemeieze o arestare constituie o parte esențială a garanției prevăzute la articolul 5 alineatul (1) litera (c). A avea o suspiciune rezonabilă presupune existența unor fapte sau informații care ar satisface un observator obiectiv că persoana în cauză ar fi putut comite infracțiunea. Cu toate acestea, ceea ce poate fi considerat rezonabil va depinde de toate circumstanțele [...]” [12].

De exemplu, în cauza *Moldoveanu contra Moldovei*, Curtea a menționat că „[...] nu este convinsă că materialul prezentat de Autoritatea de urmărire penală și invocat de instanțele naționale pentru reținerea reclamantei și prelungirea reținerii acesteia a fost suficient pentru a convinge un observator obiectiv că reclamanta ar fi putut comite infracțiunea care i-a fost imputată. Prin urmare, aceasta concluzionează că reținerea reclamantei între 14 mai și 23 iunie 2015 nu s-a bazat pe o suspiciune rezonabilă că ar fi comis o infracțiune și, prin urmare, a existat o încălcare a Articolului 5 punctul 1 din Convenție” [10].

În ceea ce privește suspiciunea rezonabilă că reclamanta Moldoveanu Nelli a comis infracțiunea care i-a fost imputată, procurorul a susținut că aceasta consta din două elemente: (a) declarațiile victimelor și ale martorilor și (b) refuzul reclamantei de a valida semnătura sa la primirea din 2 februarie 2014, care, în opinia Curții, nu sunt suficiente pentru a atesta prezența unei bănueli rezonabile.

Analiza acestor circumstanțe nu în tot cazul este posibil de stabilit la etapa incipientă a urmăririi penale. Unul dintre punctele de reper, în vederea formării unei viziuni despre persoana în privința căreia se judecă chestiunea arestului sunt informațiile legate de antecedentele penale ale acestuia.

În această ordine de idei, riscul eschivării trebuie dovedit prin probe, și anume: informații cu privire la încălcarea măsurilor preventive alternative arestului, încercări de eschivări din fața organului de urmărire penală sau a instanței în alte cauze penale, reținerea figuranților la infracțiune în timp ce aceștia părăsesc localitatea în care trăiesc sau chiar țara. Relevante sunt și declarațiile martorilor sau celorlalți învinuiți, sau după caz inculpați, care uneori pot oferi informații despre persoana care necesită a fi izolată de societate pentru desfășurarea normală a procesului penal.

Ca și în cazul celorlalte riscuri, argumentarea se face în toate actele procedural, și anume în demersul acuzatorului de stat cu privire la aplicarea măsurii preventive, atunci când această inițiativă vine din partea procurorului. Respectiv, argumentarea sau motivarea persistenței acestui risc trebuie să fie făcută în încheierea judecătorului de instrucție

la faza de urmărire penală sau de către judecătorul care judecă cauza în fond, adică în faza de judecată.

Prin urmare, procurorul de caz trebuie să anexeze probe concludente, care să demonstreze că riscul predomină la etapa la care se examinează cauza. Aceste probe pot fi după cum urmează: procese-verbale de audiere a martorilor; procesul-verbal de cercetare la fața locului; raportul de expertiză etc. Din analiza acestor probe trebuie să rezulte că învinuitul sau inculpatul se va eschiva din fața organelor de drept odată lăsat în libere, ori în cazul aplicării unei măsuri de constrângere alternativă arestului preventiv.

Este de remarcat că, în fața instanței, pot fi prezentate și alte acte sau date relevante care ar convinge instanța că există riscul eschivării. Astfel, informația cu privire la trecutul criminal al inculpatului sau învinuitului, sentințele de condamnare, caracteristica de la locul de trai sau de muncă etc. pot constitui informații cu putere de convingere, cum ar fi măsurile speciale, de pildă: porțiuni din stenograme cu interceptări ale comunicărilor verbale; imagini de pe filaj etc.

Considerăm că, ținând cont de principiul egalității armelor într-un proces și disponibilitatea părții acuzării de a anexa probe, documente sau materiale, care au relevanță din punctul său de vedere, nu trebuie să existe niciun impediment de prezentare a unor părți din măsurile speciale de investigație, chiar și dacă acestea nu au fost legalizate de judecătorul de instrucție.

Pe de altă parte, suntem de părerea că secvențele din rezultatele măsurilor speciale nu pot constitui unicele materiale care urmează a fi anexate la demersul privind aplicarea sau prelungirea măsurilor preventive privative de libertate. Or, acestea trebuie să fie coroborate cu alte probe concludente, care să demonstreze în ansamblu temeinicia măsurii preventive solicitată de procuror.

În context, pe lângă lista de probe rezonabile, instanța urmează să ia în calcul anumite circumstanțe pe care legislația procesual penală le reglementează la art. 176 alin. (3), potrivit căruia: „(3) La soluționarea chestiunii privind necesitatea aplicării măsurii preventive respective, procurorul și instanța de judecată vor aprecia și vor motiva, în mod obligatoriu, dacă măsura preventivă este proporțională cu circumstanțele individuale ale cauzei penale, inclusiv luând în considerare: 1) caracterul rezonabil al bănuielii, gravitatea și gradul prejudiciabil al faptei incriminate, apreciate în fiecare caz individual, însă fără a se pronunța asupra vinovăției; 2) personalitatea și caracterizarea bănuیتului, învinuitului, inculpatului, inclusiv la momentul de comitere a faptelor incriminate; 3) vârsta și starea sănătății sale; 4) ocupația sa; 5) situația familială și prezența persoanelor întreținute; 6) starea sa materială, veniturile, posesia bunurilor imobile sau a altor proprietăți; 7) deținerea unui loc permanent de trai, deținerea unui loc permanent ori temporar de muncă; 8) alte circumstanțe esențiale prezentate de bănuیت, învinuit, inculpat sau de către procuror, organul de urmărire penală” [19].

Astfel, instanța își poate forma o imagine clară despre personalitatea învinuitului sau inculpatului și dacă acesta este predispus să se sustragă de la urmărirea penală sau de la judecarea cauzei.

În următoarea speță, cu titlu de exemplu, judecătorul de instrucție în partea motivantă a încheierii privind prelungirea măsurii preventive, arestul preventiv, făcând abstracție asupra probatorului prezentat de către procuror, face unele constatări importante, ce fundamentează o privare de libertate. Astfel, instanța subliniază că „[...] în speță

se conduce de jurisprudența Curții Europene care a indicat ca o condiție de bază și accesibilă pentru detenție unei persoane în arest preventiv este atunci când aceasta este bănuită sau învinuită de comiterea unei infracțiuni, când persistă riscurile prevăzute de CEDO.

Instanțele judecătorești naționale «trebuie să examineze toate circumstanțele pro și contra existenței unei necesități de interes public ce ar justifica, ținând cont de principiul prezumției nevinovăției, abaterea de la respectarea libertății individuale, acestea fiind luate în considerație în deciziile privind cererile de eliberare».

În speța dată, instanța constată că privarea de libertate și prelungirea față de învinuită a măsurii preventive – arestul preventiv – este justificată, întemeiată și necesară, deoarece are ca scop împiedicarea învinuitei de a întreprinde unele acțiuni capabile de a influența martorii care încă nu au fost audiați din motivul scurgerii unui interval mic de timp din momentul reținerii până la momentul înaintării prezentului demers de prelungire a arestului preventiv. Necesitatea prelungirii față de învinuită a măsurii preventive – arestul preventiv se explică prin faptul că privarea de libertate în cazul dat a învinuitei este prevăzută de lege, este necesară într-o societate democratică și urmărește un scop legal” [34].

De exemplu, în cauza *Burlacu contra Moldovei*, Curtea Europeană nu a constatat o violare a art. 5 parag. 3 din Convenție, pe motiv că privarea de libertate a reclamantului sub acest aspect a fost una justificată, iar instanțele naționale în mod just au reținut în speță riscul eschivării, deși reclamantul invocase faptul că aplicarea și prelungirea privării sale de libertate nu fuseseră bazate pe motive relevante și suficiente. Potrivit lui, motivele oferite de către instanțele de judecată erau stereotipe.

Întru combaterea argumentelor indicate de reclamant, Curtea a menționat că, în momentul dispunerii și prelungirii detenției reclamantului, instanțele interne au considerat *inter alia* că exista riscul de ingerință în cadrul investigației. Teamă instanțelor interne cu privire la acest risc pare să fi fost justificată, din moment ce reclamantul era acuzat că ar fi încercat să influențeze un martor pentru a-l determina să depună declarații false în cadrul unui alt proces penal, cunoscând că justificările considerate a fi „relevante” și „suficiente” în jurisprudența Curții includeau *inter alia* riscul exercitării presiunii asupra martorilor. În asemenea circumstanțe, Curtea consideră că arestarea preventivă a reclamantului pare să fi fost justificată. În plus, nu se poate spune că instanțele nu au acționat cu o suficientă diligență și că detenția reclamantului a fost excesiv de lungă.

2. *Dacă există riscul că învinuitul sau inculpatul o să exercite presiune asupra martorilor, o să nimicească sau să deterioreze mijloacele de probă sau să împiedice într-un alt mod stabilirea adevărului în procesul penal.*

La fel, ca și în cazul riscului analizat mai sus, în mod particular acest risc este des întâlnit în practica judiciară. Or, aflarea în libertate a persoanei, în privința căreia urmează a fi aplicată măsura preventivă privativă de libertate, va fi în detrimentul întregului probatoriu acumulat în cauza penală, sau cel care urmează a fi administrat.

Declarațiile martorului în cauza penală au o importanță deosebită, mai ales în cazul în care aceste declarații stau la baza învinuirii sau reprezintă o probă cheie. Declarațiile martorului ocular sunt greu de combătut în cazul care acestea sunt redactate veridic. Însă, în practică, datorită influenței sau presiunii pre care învinuitul sau inculpatul o realizează față de martor, aceștia își pot schimba declarațiile, în așa fel încât se poate modifica radical desfășurarea urmăririi penale. Influențele pot fi diverse: sume de bani, protecționism, favoruri, beneficii, inclusiv amenințări. De aceea, unii martori, deși sunt preîntâmpinați

despre răspunderea pe care o poartă în baza art. 312 din Codul penal, în cazul dării unor declarații mincinoase, acceptă să fie pornită urmărirea penală în privința lor, în favoarea declarațiilor mincinoase. Mai ales, când există probe că părțile în proces se află în relații prietenoase sau pot fi manipulate cu ajutorul banilor.

În acest sens, respectivele informații trebuie aduse în fața instanței pentru a motiva riscul. Totodată, urmează de argumentat faptul că aplicarea altor măsuri preventive precum arestul la domiciliu sau controlul judiciar nu vor asigura mersul normal al procesului penal.

Nimicirea sau deteriorarea mijloacelor de probă se poate realiza prin diferite modalități. De exemplu, aflat în libertate învinuitul sau inculpatul poate tăinui obiectele care au servit la comiterea infracțiunii (droguri, bani falși, arme, muniții etc.).

În speța dată, judecătorul de instructiv, la examinarea demersului procurorului privind aplicarea măsurii preventive, arestul preventiv, a reținut în partea motivantă a încheierii prezența riscului de influențare de către învinuit a altor persoane cu care a acționat în complicitate.

În felul acesta, instanța a reținut următoarele: „Riscul ingerinței în cursul normal al justiției este, în opinia instanței actual și probat. Datele expuse anterior atestă complexitatea circumstanțelor care necesită a fi investigate în dosar fiind necesar de audiat în diferite calități mai multe persoane. Urmărirea penală este în faza inițială a investigării active a circumstanțelor. Declarațiile învinuitului și ale altor persoane vor trebuie apreciate sub aspectul veridicității lor coroborate cu alte probe. Există riscul ca învinuitul, cunoscând deja circumstanțele cazului, să contacteze cu persoane implicate în acesta în vederea adoptării unei poziții comune, inclusiv prin intermediul mijloacelor de comunicare moderne cum este internetul și care să nu poată fi verificate, urmărite astfel că argumentul procurorului precum că prin alte măsuri nu poate fi înlăturat riscul dat este întemeiat. Acest risc mai rezultă din pericolele care le reprezintă pentru persoana acuzatului o posibilă condamnare în acest caz. Mai reține instanța că, deja datele administrate indică la faptul că învinuitul ar fi încercat să influențeze pe un alt bănuț – C.B. acesta adresând în acest sens o cerere procurorului” [35].

Într-un final, instanța de judecată a aplicat, față de învinuit, 20 de zile de arest preventiv. După 10 zile de arest preventiv în Penitenciarul nr. 13, mun. Chișinău, învinuitul a depus o cerere prin care a solicitat audierea suplimentară și revocarea măsurii preventive – arestul preventiv. Fiind audiat suplimentar, ultimul a recunoscut faptele infracționale ce i se impută, descriind cu lux de amănunte schema infracțională în care a fost implicat, persoanele care au contribuit la comiterea infracțiunii, rolul fiecărui subiect infracțional, fapt ce a permis acumularea unor probe suplimentare, pertinente și utile anchetei. Pentru contribuirea activă la descoperirea infracțiunii, conlucrarea cu ancheta și facilitarea aflării adevărului în cauza penală, procurorul de caz a constatat că au decăzut temeiurile de a menține în continuare persoana în stare de arest preventiv și, în baza art. 195 alin. (3) din Codul de procedură penală, a emis ordonanța prin care a dispus revocarea măsurii preventive – arestul preventiv, aplicat în privința învinuitului G.F., cu eliberarea acestuia de sub strajă din lipsa temeiurilor de a-l priva în continuare de libertate. Concomitent, s-a decis aplicarea față de învinuit a măsurii preventive – obligarea de a nu părăsi țara, pe o perioadă de 60 de zile.

Într-un alt caz, instanța a constatat că liberarea provizorie sub control judiciar este

o măsură preventivă proporțională în raport cu riscurile descrise în demersul înaintat de procuror, prin care a solicitat aplicarea arestului preventiv față de învinuită, căreia, de altfel, i s-a imputat comiterea prin complicitate a unei infracțiuni grave, conexe corupției. Mai concret, C. M. era implicată în prestarea unor servicii în interesul unei persoane juridice, a cărei activitate era finanțată în totalitate din partea unui grup criminal organizat din bani iliciți. Numita cunoștea despre proveniența banilor, fiind remunerată lunar cu suma de 30000 de lei, în plic pentru activitatea pe care o îndeplinea. C.M. a fost reținută flagrant la scurt timp după recepționarea unei sume neoficiale de 82500 de lei.

Pe caz, procurorul a depus demersul prin care a solicitat aplicarea arestului preventiv față de învinuită, însă prin încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Ciocana) din 05 noiembrie 2022, a dispus admiterea parțială a demersului înaintat de procuror, cu privire la aplicarea măsurii preventive – arestul preventiv, cu aplicarea unei măsuri preventive alternative – liberarea provizorie sub control judiciar pe un termen de 30 de zile, cu aplicarea restricțiilor impuse de art. 191 alin. (2) din Codul de procedură penală.

Unul dintre argumentele puse la baza motivării hotărârii sale, este următorul: „[...] pericolul social din partea învinuitului este unul minim, fiind posibilă aplicarea unei măsuri preventive neprivative de libertate, prin urmare la momentul actual, măsura preventivă sub formă de liberarea provizorie sub control judiciar poate pozitiv să influențeze mersul urmăririi penale cât și procesul de obținere a probelor asupra cazului în vederea cercetării obiective a tuturor circumstanțelor procesului penal respectiv [...]” [35].

În opinia noastră, argumentul invocat de către instanța de judecată nu poate fi reținut în situația examinării chestiunii cu privire la aplicarea măsurii preventive - arestul preventiv, dat fiind faptul că învinuita a fost reținută în scurt timp după săvârșirea infracțiunii. Or, după reținerea în flagrant a infractorului, organul de urmărire penală urmează să efectueze acțiuni de urmărire penală urgente pentru acumularea probatorului pe caz, iar aflarea sub o altă măsură preventivă a învinuitei, cum ar fi arestul la domiciliu, i-ar permite ei să influențeze alți martori sau complici, care urmează a fi audiați pe caz sau să obstrucționeze mersul obiectiv al urmăririi. Învinuita poate comunica cu alți complici prin intermediul tehnicilor moderne de comunicare sau aplicare de socializare, care nu pot fi urmărite de către organul de urmărire penală.

De aceea, la etapa incipientă, în momentul reținerii în flagrant a persoanei care a comis infracțiunea, este absolut necesar, atunci când probele sunt justificate prin noțiunea de flagrant, ca instanța să ia în calcul mai multe aspecte, cum ar fi: comportamentul părților înainte și după comiterea infracțiunii, cantitatea bunurilor ridicate în timpul perchezițiilor, numărul persoanelor reținute, declarațiile făcute de învinuiți după reținere, situația familială, poziția socială, funcția deținută, rolul și gradul de implicare în schema infracțională etc.

În altă speță, judecătorul de instrucție a reținut drept plauzibile argumentele procurorului descrise în demersul acestuia privind aplicarea măsurii preventive – arestarea preventivă, precum și susținute de ultimul în ședința de judecată la examinarea efectivă a demersului.

În sensul dat, instanța a statuat următoarele: „[...] instanța de judecată ia în considerație caracterul faptei imputate care legitimează o detenție preventivă, acesta fiind argumentat prin probele anexate, motiv pentru care instanța de judecată nu va admite motivul invocat de către învinuit li apărare, precum că lipsesc careva probe, atâta timp cât

organul de urmărire penală deja a întreprins acțiuni procesuale, care denotă caracterul verosimil al bănuielii rezonabile și pentru a nu periclita și a nu dezbiina mersul normal al procesului de colectare a probelor, arestarea preventivă, este impusă de fapt.

La fel, la aplicarea măsurii preventive, instanța de judecată ține cont de caracterul și de faptul că învinuitul poate să intre în contact cu persoanele cărora le sunt cunoscute circumstanțe importante pentru cazul dat și le poate da sfaturi privind ascunderea de organul de urmărire penală, ori denaturarea calității probelor care ar demonstra vinovăția în cele incriminate și în așa caz denaturarea adevărului care încă urmează a fi stabilit în cadrul administrării probatoriului” [37].

În accepțiunea noastră, instanța corect a apreciat circumstanțele de fapt în raport cu probele prezentate de către partea acuzării și în coraport cu riscurile existente la caz. Această abordare a instanței s-a bazat inclusiv pe reținerea în flagrant a învinuitului în momentul comiterii faptei infracționale. Cu toate că învinuitul s-a abținut de a face declarații pe caz și a explica cel puțin unele aspecte aduse la cunoștință prin actul de punere sub învinuire. La fel, a refuzat să explice proveniența și destinația mijloacelor bănești depistate în automobilul său, cu care figurantul se deplasa etc. Aici, trebuie de făcut o demarcație clară între dreptul de a nu face declarații (dreptul de a tăcea și de a nu spune nimic) al învinuitului, ceea ce reprezintă și o garanție fundamentală în sensul art. 6.2 din *Convenția Europeană a Drepturilor Omului* și între comportamentul persoanei, prin prisma art. 176 alin. (3) pct. 2) din *Codul de procedură penală* – personalitatea și caracterizarea bănuیتului, învinuitului, inculpatului, inclusiv la momentul de comitere a faptelor incriminate.

Cu referire la dreptul de a tăcea și de a nu spune nimic al învinuitului sau inculpatului în procedura de aplicare sau prelungire a măsurilor preventive care implică arestul, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a menționat că „Totuși, în niciun stat, aplicarea arestului nu este condiționată de faptul că persoana și-a recunoscut vinovăția cu privire la comiterea infracțiunii care i se impută” [31].

Prin urmare, aspectele legate de comportamentul persoanei (bănuیتului/învinuitului), înainte, în timpul și după comiterea infracțiunii, joacă un rol important în procesul de aplicare a măsurii preventive. Instanța este obligată să țină cont de aceste subtilități. Or la examinarea demersului de aplicare sau prelungire a măsurii preventive, instanței i se prezintă procesul-verbal de audiere a bănuیتului și învinuitului.

În această ordine de idei, instanța face o constatare relevantă, invocând că învinuitul poate contacta persoanele cărora le sunt cunoscute anumite circumstanțe legate de infracțiune, le poate da sfaturi în scopul ascunderii probelor sau denaturării calității lor, fapt ce duce la trenarea procesului de colectare a probelor, aflarea adevărului pe caz și demonstrarea vinovăției.

Pe acest aspect este relevant de menționat că nu în toate cazurile examinate de către CtEDO, privind violarea art. 5 de către Republica Moldova, Curtea constată o violare în acest sens.

De pildă, în cauza *Grîu contra Moldovei*, Curtea Europeană a notat că „[...] în momentul dispunerii și prelungirii detenției reclamantului, instanțele interne au considerat *inter alia* că exista riscul de ingerință în cadrul investigației. Teama instanțelor interne cu privire la aces risc pare să fi fost justificată, din moment ce reclamantul era acuzat că ar fi încercat să influențeze un martor pentru a-l determina să depună declarații false în cadrul unui alt proces penal, cunoscând că justificările considerate a fi „relevante” și „suficiente”

în jurisprudența Curții includeau *inter alia* riscul exercitării presiunii asupra martorilor [...]. În asemenea circumstanțe, Curtea consideră că arestarea preventivă a reclamantului pare să fi fost justificată. În plus, nu se poate spune că instanțele nu au acționat cu o suficientă diligență și că detenția reclamantului a fost excesiv de lungă” [2].

3. Riscul că va săvârși alte infracțiuni.

De obicei, acest risc se reține atunci când persoana reținută, deși știe că are statut procesual de bănuț, învinuit sau inculpat într-o altă cauză penală, recurge la comiterea unei noi infracțiuni. Acest aspect cu siguranță urmează de luat în calcul la aplicarea sau prelungirea măsurilor preventive ce cuprind arestul.

Un alt aspect relevant, care poate servi ca probă determinată în aplicarea sau prelungirea măsurilor de constrângere, este termenul de probă în care se află persoana condamnată. Cu alte cuvinte, este cazul când în privința persoanei a fost aplicată pedeapsa prin prisma art.90 din Codul penal, adică inculpatul a fost condamnat cu suspendarea executării pedepsei închisorii, în interiorul căruia instanța îi stabilește un termen de probă de la 1 la 5 ani.

Acest termen de probă este condiționat de anumite restricții impuse de către instanță (indicate la art. 90 alin.(6) din Codul penal), inclusiv persoanei condamnate în termenul de probațiune îi este interzis să comită alte infracțiuni.

Mecanismul prevăzut de Codul penal la art. 90 alin. (10) și alin. (11) potrivit cărora: „în cazul în care cel condamnat cu suspendarea condiționată a executării pedepsei săvârșește în perioada de probațiune sau, după caz, termenul de probă o nouă infracțiune intenționată, instanța de judecată îi stabilește o pedeapsă în condițiile art.85, dacă, după caz, nu sînt aplicabile prevederile alin. (11) din prezentul articol.

(11) În cazul în care cel condamnat cu suspendarea condiționată a executării pedepsei săvârșește în perioada de probațiune sau, după caz, termenul de probă o infracțiune din imprudență sau o infracțiune intenționată mai puțin gravă, problema anulării sau menținerii condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei se soluționează de către instanța de judecată” [58], nu este întotdeauna funcțional în sine. Or, demersul privind anularea suspendării condiționate a pedepsei trebuie să parvină de la organul de probațiune din raza teritorială a domiciliului condamnatului.

În acest sens, riscul comiterii altor infracțiuni în practică poate fi argumentat anume în cazul în care persoana recurge la comiterea unei noi infracțiuni, știind despre faptul că figurează ca învinuit, inculpat sau condamnat pe alte cauze penale. Este relevant de subliniat că, în cazul persoanei condamnate la alte pedepse (amenda, munca neremunerată în folosul comunității etc.), atât partea acuzării, cât și instanța trebuie să dispună de informația despre infracțiunea pentru care persoana a fost condamnată, dacă are sau nu antecedente penale etc. Aceste date sunt necesare pentru argumentarea necesității aplicării sau prelungirii măsurii preventive privative de libertate.

În unele cazuri, în cadrul ședințelor de judecată părțile pun în discuție chestiunea cu privire la statutul pe care îl are persoana reținută pe alte cauze penale de învinuit sau bănuț. Partea apărării face trimitere la principiul prezumției de nevinovăție, precum că nu poate fi invocat ca argument faptul că în privința învinuitului sunt deschise alte dosare penale în care ultimul are statut procesual fie de bănuț sau învinuit, pe motiv că nu există o decizie de condamnare definitivă.

Însă considerăm că nu este o încălcare a acestui principiu dacă sunt anumite date

confirmative referitor la faptul că există și alte dosare penale în privința învinutului sau inculpatului. Acest aspect reprezintă, pentru instanța de judecată, un indice de orientare asupra severității măsurii preventive care urmează a fi aplicată, dar și a constatării faptului că persoana în privința căruia urmează a fi aplicată măsura preventivă privativă de libertate este caracterizată negativ, are un comportament antisocial, măsurile de reprimare alternative arestului vor fi insuficiente pentru a asigura faptul că figurantul nu va recurge la săvârșirea unei noi infracțiuni.

Totodată, prelungirea măsurii de constrângere nu anulează *prezumția nevinovăției* care planează asupra învinutului din momentul recunoașterii în această calitate până la adoptarea unei hotărâri definitive, însă în speța respectivă menținerea unei măsuri de reprimare este dictată de principiul egalității în procesul penal, astfel ca organul de urmărire penală să aibă posibilitate, fără a fi influențat de factori exterior, să stabilească circumstanțele săvârșirii infracțiunii.

Considerăm că, în următoarea speță din practica judiciară, judecătorul de instrucție neîntemeiat a decis admiterea parțială a demersului procurorului privind aplicarea arestului preventiv pe un termen de 30 de zile în privința învinuitei, atunci când s-a demonstrat fără echivoc că învinuita, fiind sub o altă măsură decât arestul preventive, va comite în continuare infracțiunea.

Deși procurorul a susținut, în cadrul ședinței de judecată, că „[...] *La domiciliul ei s-a efectuat anterior percheziții, nu a stopat activitatea ei în pofida faptului respectiv. Aceasta este acuzată de complicitate, starea de boală nu a împiedicat-o să comită fapte ilicite*” [36], instanța a decis admiterea parțială a demersului și aplicarea față de învinuită, arestul la domiciliu pe un termen de 30 zile.

Instanța și-a argumentat poziția în felul următor: „În opinia instanței, la această etapă a procesului, prin aplicarea unei măsuri preventive mai puțin restrictive, cum este arestul la domiciliu, este posibilă asigurarea bunei desfășurări a procesului penal, această măsură poate să asigure echilibrul necesar între interesele publice și cele ale învinuitei. Restricțiile și obligațiile care pot fi impuse în acest caz sunt capabile să asigure prezența învinutului la instanțele care îl vor cita, izolarea învinuitei de alți participanți la proces și să asigure posibilitatea acestuia de a-și exercita activitățile necesare în vederea asigurării traiului în continuare, iar organului de urmărire penală să îi permită să acumuleze probele respective în condiții de siguranță. În acest sens instanța a reținut drept utile procesului și circumstanțele care indică la faptul că învinuita este bolnavă și are nevoie de tratament permanent” [36].

Trebuie de notat că, în cazul respectiv, procurorul a anexat, la demersul privind aplicarea măsurii preventive, probe suficiente care justifică necesitatea izolării învinuitei de societate, inclusiv rezultate ale măsurilor speciale de investigație – interceptarea comunicărilor, declarațiile a doi învinuiți care au comis fapta împreună cu învinuita T.D., inclusiv organul de urmărire penală a reușit să o documenteze pe învinuită după ce s-au efectuat percheziții la domiciliul acesteia într-o altă cauză penală, unde s-a demonstrat că, indiferent de perchezițiile efectuate anterior, ultima a revenit în mediul infracțional imediat după percheziția efectuată. Toate aceste probe nu au putut convinge judecătorul de instrucție că învinuita își va continua activitatea infracțională dacă va fi plasată în arest la domiciliu.

În pofida acestor circumstanțe, partea apărării a contestat cu recurs încheierea judecătorului de instrucție, iar, prin decizia Colegiului Penal al Curții de Apel Chișinău, a fost admis recursul avocatului și casată încheierea Judecătoriei Chișinău, sediul Ciocana, din 20

februarie 2023, în care pronunțase o hotărâre nouă, prin care învinuitei T.D. i s-a aplicat măsura preventivă, liberarea provizorie sub control judiciar pe un termen de 30 de zile, cu eliberarea mandatului judecătoresc și cu impunerea obligațiilor prevăzute de art. 191 alin. (3) din Codul de procedură penală, și anume: să nu părăsească localitatea unde își are domiciliu decât în condițiile stabilite de către judecătorul de instrucție sau, după caz, de către instanță; să comunice organului de urmărire penală sau, după caz, instanței de judecată orice schimbare de domiciliu; să se prezinte la organul de urmărire penală sau, după caz, la instanța de judecată ori de câte ori este citată; să nu intre în legătură cu persoanele implicate în cauza penală; să nu săvârșească acțiuni de natură să împiedice aflarea adevărului în procesul penal; să predea pașaportul judecătorului de instrucție [26].

Prin urmare, apreciem că deciziile ambelor instanțe sunt neîntemeiate, atât timp cât prin demersul privind aplicarea măsurii preventive, arestul preventiv, s-a demonstrat prin probe verosimile necesitatea izolării învinuitei de societate. Prima instanță nu și-a argumentat poziția sa prin intermediul probelor prezentate de către procuror, nu a făcut nicio aluzie în încheirea pronunțată, operând doar cu unele expresii generale și abstracte, fără a combate argumentele din demers.

4. Riscul că învinuitul sau inculpatul va cauza dezordini în masă.

Acest risc nu în zadar este ultimul din cele patru riscuri fundamentale prevăzute atât de jurisprudența CtEDO, cât și de cadrul normativ intern. Unul dintre factori fiind că acest risc poate fi pus la baza unei măsuri preventive privative de libertate, atunci când învinuitul sau inculpatul este cercetat pentru infracțiuni ce atentează la securitatea statului și a ordinii publice (de exemplu: actul terorist, luarea de ostatici, dezordini în masă, trădarea de patrie, spionajul, diversiunea etc.).

De aceea, acest risc este abordat doar atunci când există indici temeinici că persoana a fost cercetată penal pentru infracțiunile menționate mai sus, a făcut sau face parte dintr-o grupare criminală, există date susținute prin probe că pe teritoriul statului persoana a desfășurat acțiuni de spionaj etc.

Dezordinea publică este un criteriu destul de ambiguu din punctul de vedere al manifestării sale sociale. Or, codul de procedură penală nu prevede o noțiune a dezordinii publice, care să includă explicația la natura dezordinii publice, nivelul sau pragul care urmează fi atins pentru a fi catalogată ca dezordine publică.

Orice infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă, este susceptibilă să cauzeze anumite perturbări sociale. Acestea pot fi observate, de exemplu, pe rețelele de socializare și în mass-media, mai ales că rolul tehnologiilor informaționale avansează cu tempouri mari. În pofida acestui fapt, după cum s-a menționat, gravitatea infracțiunii în sine nu justifică arestul. Este important de menționat că Procuratura și sistemul judiciar nu sunt participanți la un concurs de popularitate, așa cum se încearcă implicarea acestor instituții de către unii învinuiți și inculpați în cauze penale de rezonanță socială.

Pe de altă parte, satisfacerea publicului (din care fac parte politicul, mass-media, organizații internaționale, formatori de opinii etc.) nu reprezintă un motiv legal pentru aplicarea oricăror măsuri de constrângere. „Dezordine publică” - în calitate de alternativă - vizează cauzele în care infracțiunea, în virtutea gravității sale, a deranjat publicul și eliberarea persoanei îi va face pe cetățeni să nu se simtă în siguranță și va reduce încrederea în autorități și în sentimentul de dreptate. De asemenea, este relevant dacă eliberarea persoanei ar putea cauza revolte și nesiguranță sau crearea grupurilor cu scop justițiar. Doar

protejarea învinutului de public nu constituie un motiv suficient pentru arest. Protecția asigurată de poliție nu poate avea forma arestului preventiv.

Pentru a demonstra existența unui astfel de risc, organul de urmărire penală va trebui să colecteze informația despre tendințele din societate, cum ar fi articolele din mass-media și declarațiile oamenilor direct afectați de infracțiune. Demonstrarea unui risc iminent a perturbării sociale cu referire la fapte concrete poate fi dificilă, întrucât semnele unei astfel de posibilități ar putea fi mai puțin tangibile, spre deosebire de cele legate de alte riscurile relevante.

Astfel, procurorii trebuie să prezinte dovezi că, date fiind circumstanțele speciale ale cauzei, eliberarea va putea cauza asemenea consecințe și că fapta conține elemente ale unei infracțiuni excepționale.

Factorii relevanți pentru apreciere sunt:

– *gravitatea infracțiunii*. Doar infracțiunile deosebit de grave vor putea cauza dezordinea publică, dacă învinutul va fi eliberat.

– *circumstanțele concrete legate de săvârșirea infracțiunii*. Cu cât mai odioasă este crima, cu atât mai mare este posibilitatea că eliberarea va cauza frică și perturbări.

– *probele*. Dacă, de exemplu, persoana a recunoscut că a săvârșit infracțiunea, probele vor fi considerate, în general, ca fiind solide. Indiferent de prezumpția nevinovăției, reacția generală a societății va fi mai puternică în cazurile în care probele sunt foarte solide.

– *reacțiile societății la infracțiuni*. Atât în comunitatea locală, cât și în societate dintr-o perspectivă mai vastă. Acest lucru poate fi demonstrat făcând referință la acoperirea media.

– *reacțiile victimelor sau ale părților vătămate față de eliberarea învinutului*. În cauza *Lettelier c. Franței* [7], Curtea a subliniat faptul că rudele victimei omorului nu au contestat eliberarea: „Camera de acuzare a evaluat necesitatea de a prelungi privațiunea de libertate din punct de vedere pur abstract, luând în considerație doar gravitatea infracțiunii. Acest lucru având loc în pofida faptului că reclamantul a subliniat în memoriile sale din 16 ianuarie 1986 și 3 martie și 10 aprilie 1987 că nici mama, nici sora victimei nu au prezentat nici o obiecție când ea și-a depus cererile pentru eliberare, pe când ele au contestat insistent cererile depuse de DI Moysan”. Cu toate acestea, reacțiile negative ale părților afectate, în sine, nu justifică arestul. Reacțiile trebuie să reflecte riscul dezordinii publice, care se referă la o parte mult mai vastă a societății.

– *factorul timp*. Acest temei poate fi invocat doar pe durata riscului de perturbare a ordinii publice. Poate fi cazul că acțiunile membrilor societății vor fi mai puțin probabile sau chiar neprobabile odată ce va dispărea șocul inițial produs de o anumită infracțiune.

Așadar, jurisprudența Convenției a elaborat patru motive principale acceptabile pentru deținerea unei persoane până la pronunțarea hotărârii, atunci când acea persoană este bănuită că a săvârșit o infracțiune: „când există riscul că acuzatul: nu se va prezenta pentru a fi judecat; când există riscul că acuzatul, în caz că este eliberat, va întreprinde măsuri care ar prejudicia administrarea justiției; fie va comite alte infracțiuni; fie va cauza dezordine publică” [2].

În acest sens, partea apărării în ședințele de judecată pentru a-și susține poziția și a căpăta o încheiere favorabilă, de eliberarea de sub arest preventiv, invocă ca argument că acuzatorul de stat trebuie să argumenteze prin probe că învinutul sau inculpatul, fiind în libertate, va încălca toate cele patru riscuri, menționând cu prisosință riscul provocării dezordinilor în masă sau comiteri ale altor infracțiuni.

Răspunsul la această întrebare îl oferă Curtea Europeană prin practica sa, unde a statuat că pentru aplicarea arestului preventiv este necesară doar existența unui singur risc care să fie coroborat cu celelalte probe și motive invocate de partea acuzării.

Este de reținut că instanțele judecătorești, în procesul de examinare și aplicare a măsurilor preventive, se conduc de acest deziderat. Spre exemplu, în cazul ce urmează a fi prezentat, cu toate că procurorul în demersul înaintat a invocat și a probat existența mai multor riscuri care justifică necesitatea aplicării arestului preventiv față de învinuit, judecătorul de instrucție a reținut doar unul, ca fiind plauzibil și rezonabil în vederea izolării totale de societate a învinuitului.

În acest mod, în motivarea poziției sale a menționat următoarele: „Riscul ingerinței în cursul normal al justiției este, în opinia instanței actual și probat. Datele expuse anterior atestă complexitatea circumstanțelor care necesită a fi investigate în dosar fiind necesar de audiat în diferite calități mai multe persoane. Declarațiile învinuitului și ale altor persoane va fi necesar de apreciat sub aspectul veridicității lor coroborat cu alte circumstanțe. Există riscul ca învinuitul, cunoscând deja circumstanțele cazului, să contacteze cu persoanele implicate în acesta în vederea adoptării unei poziții comun, inclusiv prin intermediul unor mijloace de comunicare moderne cum este internetul și care să nu poată fi verificate, urmărind astfel că argumentul procurorului precum că prin alte măsuri preventive nu pot fi înlăturat riscul dat este întemeiat. Acest risc mai rezultă din pericolele care le reprezintă pentru persoana acuzatului o posibilă condamnare în acest caz – riscul de a fi privat de libertate și de a fi lipsit de dreptul de a ocupa funcții de genul celor care le exercită.

Riscul eschivării învinuitului de la organul de urmărire peanlăcît și riscul că în cazul punerii în libertate acesta va provoca dezordini instanța le consideră neprobate” [38].

De fapt, aceste temeuri specificate mai sus au fost incluse în legislația procesual penală, fiind preluate din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care are rol de observator de aplicare legală a măsurilor de constrângere la nivel național.

După cum am menționat mai sus, în ultimii ani legislația procesual penală a suferit modificări importante la capitolul „Măsuri preventive”, iar în cea mai mare parte au fost modificate normele procesuale penale ce reglementează măsurile preventive privative de libertate.

În această ordine de idei, principalele acte juridice, care au adus inovații pe acest segment, au fost: Legea nr. 100 din 26.05.2016 pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003 și Legea nr. 179 din 26.07.2018 privind modificarea unor acte legislative.

În pofida acestor ajustări ale cadrului normativ, art. 5 din *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, care consacră „Dreptul la libertatea și siguranța persoanei” [23], rămâne a fi unul dintre articolele cel mai frecvent abordate în hotărârile Curții Europene a Drepturilor Omului, pronunțate împotriva Republicii Moldova.

Conform statisticilor, în anul 2017, art. 5 din *Convenția Europeană a Drepturilor Omului* a fost încălcat în 5 cauze și anume: *cauza Vasilciuc; Guminiuc; Braga; Ialamov și Grecu* [23], cifră care în raport cu anul 2016 nu s-a schimbat. Practica Curții Europene vine să consolideze legislația națională, fiind una obligatorie spre respectare, potrivit art. (7) alin. (8) din *Codul de procedură penală*, care prevede expres că „Hotărârile definitive ale Curții Europene a Drepturilor Omului sînt obligatorii pentru organele de urmărire penale, procurori și instanțele de judecată” [19].

Aici trebuie de subliniat că, pe 14 octombrie 1999, Curtea Constituțională a adoptat Hotărârea nr. 55, prin care a explicat modul de aplicare a articolului 4 din Constituție. Textul Hotărârii nr. 55 sugerează că tratatele internaționale, la care Republica Moldova este parte, și normele și principiile unanim recunoscute ale dreptului internațional sunt parte componentă a cadrului legal al Republicii Moldova; că organele de drept pot să aplice în procesul de examinare a unor cauze concrete normele dreptului internațional, cu respectarea procedurii prevăzute de legislația națională; dacă există neconcordanțe între prevederile dreptului internațional și legile interne ale Republicii Moldova, organele de drept sunt obligate să aplice reglementările internaționale, însă regula dată nu se aplică în cazul neconcordanțelor cu Constituția.

Așadar, prin Legea nr. 100 din 26.05.2016, a fost modificat în totalitate conținutul art. 308 din Codul de procedură penală, care reglementează modul de examinare a demersurilor de aplicare sau prelungire față de învinuit sau inculpat a arestului preventiv și arestului la domiciliu. Legiuitorul a prevăzut că: „(1) Constatând insuficiența altor măsuri preventive neprivative de libertate pentru înlăturarea riscurilor prevăzute la art. 176 alin. (1) și necesitatea aplicării față de învinuit a măsurii arestării preventive, arestării la domiciliu ori de a prelungi durata ținerii sub arest, procurorul înaintează în instanța judecătorească un demers. În demersul procurorului se indică fapta care face obiectul învinuirii, prevederile legale în care aceasta se încadrează și pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiuneasăvârșită, circumstanțele, însoțite de probe pertinente, din care rezultă bănuiala rezonabilă că învinuitul a săvârșit fapta, circumstanțele care justifică insuficiența altor măsuri preventive, motivele, temeiurile și necesitatea de aplicare a arestării preventive sau a arestării la domiciliu potrivit condițiilor și criteriilor stabilite la art. 176, 185 și 186, argumentele și circumstanțele de fapt și lista probelor în susținerea demersului, precum și faptul că învinuitului i s-au explicat consecințele generate de încălcarea măsurii preventive. La demers se anexează toate materialele și probele care confirmă sau infirmă insuficiența altor măsuri preventive, temeiurile de aplicare a arestării preventive și a arestării la domiciliu.

(2) Înainte de a fi depuse la judecătorul de instrucție, demersul cu privire la aplicarea sau prelungirea măsurii arestării preventive sau a arestării la domiciliu, împreună cu toate materialele și probele anexate la acesta, care confirmă sau infirmă temeiurile de aplicare sau prelungire a măsurii, se prezintă în prealabil învinuitului asistat de apărător sau apărătorului său, care confirmă în scris că a luat cunoștință de acestea. În cazul în care învinuitul refuză sau dacă avocatul se află în imposibilitate să ia cunoștință de demers, de materialele și probele anexate la acesta, procurorul consemnează acest fapt și transmite neîntârziat demersul, materialele și probele anexate la acesta judecătorului de instrucție, care, la solicitarea învinuitului ori a avocatului său, le va oferi acestora suficient timp pentru a lua cunoștință de conținutul lor înainte de începerea ședinței” [39].

Așadar, procurorul care consideră că, într-o anumită cauză penală, în privința învinuitului este necesară aplicarea arestului preventiv, urmează în termen de 48 de ore după reținere să înainteze, judecătorului de instrucție, demersul cu toate probele pe care le consideră relevante și suficiente de a convinge instanța, că învinuitul trebuie să fie izolat de societate.

Este de menționat că, potrivit practicii Curții Europene a Drepturilor Omului, „[...] dispunerea detenției unei persoane doar în baza demersului procurorului și în absența altor materiale în sprijinul acestuia este contrară exigențelor articolului 5 § 3 al Convenției” [4].

În interiorul acestui termen de 48 de ore, procurorul este obligat mai întâi să pună persoana sub învinuire, în conformitate cu art. 281-282 din *Codul de procedură penală*, dacă persoana nu a avut un asemenea statut până la reținerea sa.

Un aspect important consistă în faptul că procurorul, în conformitate cu art. 308 alin. (2) din *Codul de procedură penală*, înainte de depunerea demersului privind aplicarea arestului preventiv sau la domiciliu, este obligată să-l prezinte în prealabil învinuitului asistat de apărător sau apărătorului său, care să confirme recepționarea acestuia.

În unele cazuri, această procedură este omisă de către procurori, iar demersurile cu probele anexate se prezintă înainte de ședința de judecată. Aici trebuie de menționat că nerespectarea acestei proceduri în practică nu atrage după sine respingerea demersurilor pe acest temei de către instanță, deși cu prisosință partea apărării pledează pentru respingerea demersului în ședința de judecată anume pe acest motiv.

În același mod se procedează și în cazul înaintării demersurilor la prelungirea măsurii preventive, unde legiuitorul a specificat că, „...[d]emersul de prelungire a arestării se depune cu cel puțin 5 zile¹ până la expirarea termenului de arestare. În caz de nerespectare a acestor termene, judecătorul de instrucție, fără a convoca ședința, printr-o încheiere motivată, respinge demersul” [19].

Nu putem să nu fim de acord cu opinia cercetătorilor care consideră oportună modificarea art. 232 alin. (2) CPP în sensul de a reglementa în mod expres că demersul de aplicare a arestării preventive, arestării la domiciliu și de prelungire a acestor măsuri, se consideră depuse în termen, dacă data la care a fost înregistrat în cancelaria instanței respective se încadrează în termenul cerut de lege pentru realizarea lor [40].

În tot cazul, în faza de urmărire penală, examinarea demersului la arest se face de regulă în ședință închisă. Dar „[î]nvinuitul poate solicita examinarea demersului privind aplicarea, prelungirea arestării preventive sau a arestării la domiciliu în ședință publică. Judecătorul de instrucție, consultând opinia procurorului, dispune examinarea demersului în ședință publică. «Examinarea demersurilor de aplicare a arestului preventiv în ședințe publice ar putea responsabiliza judecătorii de instrucție să trateze cu mai multă seriozitate acest subiect și să îmbunătățească și calitatea hotărârilor adoptate» [...] [40].

Trebuie de notat că, deși legiuitorul, în conformitate cu art. 308 alin. (5) din *Codul*

¹ Înainte de a fi depuse la judecătorul de instrucție, un exemplar al demersului cu privire la aplicarea arestării preventive sau a arestării la domiciliu, împreună cu toate materialele și probele anexate la acesta, care confirmă sau infirmă temeiurile de aplicare, se prezintă în prealabil învinuitului asistat de apărător sau apărătorului său, care confirmă în scris, în conținutul demersului ce urmează a fi depus în instanța de judecată, că a luat cunoștință de acestea.

În acest sens, procurorul conducător al urmăririi penale, imediat după întocmirea demersului, va informa învinuitul și/sau apărătorul acestuia despre intenția de a depune demersul privind aplicarea măsurii preventive judecătorului de instrucție, în cazul existenței posibilității demersul va fi înmănat personal contra semnătură învinuitului asistat de apărător sau apărătorului său, iar în cazul imposibilității prezenței învinuitului și/sau apărătorului, demersul însoțit de actele anexate se vor expedia în adresa apărătorului prin intermediul mijloacelor tehnice disponibile (poșta electronică, alte aplicații de comunicare ce pot asigura transmiterea de informații), solicitând confirmarea recepționării și va consemna acest fapt în textul demersului ce urmează a fi depus judecătorului de instrucție.

În cazul în care învinuitul refuză sau dacă avocatul se află în imposibilitate să ia cunoștință de demers, de materialele și probele anexate la acesta, procurorul consemnează acest fapt și transmite neîntârziat demersul, materialele și probele anexate la acesta judecătorului de instrucție, care, la solicitarea învinuitului ori a avocatului său, le va oferi acestora suficient timp pentru a lua cunoștință de conținutul lor înainte de începerea ședinței.

de procedură penală, îngăduie de a defășura ședințele de examinare a demersului privind aplicarea sau prelungirea arestului preventiv sau arestului la domiciliu în ședință publică, totuși, în cele mai multe cazuri asemenea cereri se resping de către judecătorul de instrucție. Motivele de respingere adesea survin din partea procurorului care susține că desfășurarea ședinței în mod public poate afecta interesele achetei în continuare, întrucât în timpul exprimării poziției procesuale a participanților în ședință publică, se pot furniza informații ce ar afecta principiul confidențialității urmăririi penale.

Astfel, în asemenea circumstanțe, considerăm că cererea privind desfășurarea ședințelor în mod public de aplicare sau prelungire a măsurilor preventive privative de libertate poate fi admisă de către judecătorul de instrucție în cazul în care nu se afectează moralitatea, ordinea publică sau securitatea națională, când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților în proces o cer, sau în măsura considerată strict necesară de către instanță când, din cauza unor împrejurări speciale, publicitatea ar putea să prejudicieze interesele justiției, așa după cum prevede art. 18 din *Codul de procedură penală*.

În alt caz, cererea poate fi admisă la o etapă avansată a urmăririi penale, atunci când furnizarea unor date din dosar nu va afecta procesul sau în cazul în care au fost administrate practic toate probele de către organul de urmărire penală și cauza în curând urmează a fi expediată în instanța de judecată. De altfel, examinarea demersului în ședință publică vine în contradicție cu art. 212 alin. (1) din *Codul de procedură penală*, care reglementează că „[m]aterialele urmăririi penale nu pot fi date publicității decât cu autorizația persoanei care efectuează urmărirea penală și numai în măsura în care ea consideră că aceasta este posibil, cu respectarea prezumției de nevinovăție, și ca să nu fie afectate interesele altor persoane și ale desfășurării urmăririi penale în condițiile Legii nr. 133 din 8 iulie 2011 privind protecția datelor cu caracter personal” [19].

O altă chestiune, care trebuie analizată, este legată de audierea martorului în cadrul procedurilor de aplicare sau prelungire a arestului preventiv. La art. 308 alin. (4) din *Codul de procedură penală*, legiuitorul a prevăzut că „[d]emersul cu privire la aplicarea sau prelungirea arestării preventive ori a arestării la domiciliu se examinează fără întârziere de către judecătorul de instrucție, în ședință închisă, cu participarea procurorului, avocatului, învinuitului, cu excepția cazului în care învinuitul se eschivează de la participarea la judecată sau de la urmărirea penală și este anunțat în căutare. La ședință pot participa reprezentantul legal al învinuitului și martorii invitați de procuror sau de învinuit ori de avocat. Procurorul asigură participarea la ședința de judecată a învinuitului reținut, înștiințează avocatul și reprezentantul legal al învinuitului, precum și martorii invitați de acesta. Învinuitul sau avocatul înștiințează martorii invitați de el. În cazul neprezentării avocatului înștiințat, judecătorul de instrucție îl asigură pe învinuit cu avocat din oficiu, în conformitate cu Legea nr. 198-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat. Neprezentarea martorilor invitați din partea procurorului, a învinuitului sau a avocatului său nu împiedică examinarea demersului.” [19].

Cu toate acestea, în cauza *Feraru contra Moldovei*, Curtea Europeană a constatat că a avut loc o violare a articolului 5 § 4 al Convenției în privința omisiunii de a audia martorul [4].

Potrivit opiniei Curții Europene, refuzul de a audia un martor din partea apărării, fără a oferi nicio explicație, de ce respinge audierea martorului din partea apărării în procedura de aplicare a măsurii preventive, arestul preventiv este în contradicție cu art. 5 § 4 al Convenției și încalcă drepturile reclamantului în acest sens.

Este rațional ca în cazul în care se cere audierea martorilor în sensul art. 308 alin.

(4) din *Codul de procedură penală*, instanța de judecată să admită acest demers al părții apărării. Or, aceasta este o parte esențială a dreptului la un proces echitabil și a egalității armelor în proces. Deși legislația procesual penală nu prevede condițiile de audiere a martorului în asemenea situații, dar instanța de judecată trebuie să manifeste maximă diligență, ca martorul să se refere în declarațiile sale doar la chestiuni ce țin de temeuri și motivele aplicării, prelungirii, înlocuirii sau revocării măsurilor preventive.

Pe această dimensiune, în cauza *Țurcan și Țurcan contra Moldovei*, Curtea Europeană a statuat că „În această cauză, nu s-a disputat faptul că singurul temei pentru arestul la domiciliu al lui V.T., dispus la 22 noiembrie 2005, a fost pretinsa sa influență asupra martorului C.N. [...]. Curtea consideră că, astfel, declarațiile lui C.N. constituiau un element important pentru determinarea faptului dacă V.T. a exercitat presiuni asupra ei și dacă el trebuia din nou arestat. Omisiunea de a o audia a lipsit apărarea de singura sa șansă de a-l convinge pe judecătorul de instrucție de lipsa vreunui motiv pentru arestarea reclaman-tului” [17].

O altă garanție care urmează a fi respectată de către instanța de judecată și mai cu seamă procurorul care solicită aplicarea sau prelungirea măsurilor preventive privative de libertate este accesul părților la materialele anexate la demers, care vizează nemijlocit măsura preventivă.

În context, Curtea Europeană a obiectat că „[î]n cazul unei persoane a cărei detenție cade sub incidența articolului 5 § 1 (c), o ședință judiciară este necesară. Având în vedere impactul dramatic al privării de libertate asupra drepturilor fundamentale ale persoanei în cauză, în circumstanțele unei investigații în derulare, procedurile desfășurate în temeiul articolului 5 § 4 din Convenție trebuie, în principiu, să întrunească, în cea mai mare măsură posibilă, cerințele de bază ale unui proces [...].

Egalitatea armelor nu este asigurată dacă părții apărării îi este negat accesul la acele documente din dosarul penal care sunt esențiale pentru a contesta, în mod efectiv, legalitatea, în sensul Convenției, a detenției clientului său [...]. Conceptul de legalitate a detenției nu se limitează la conformarea cu cerințele procedurale prevăzute de legislația națională, dar se referă și la caracterul rezonabil al bănuielii în temeiul căreia se aplică arestul, legitimitatea scopului urmărit prin arest și la justificarea detenției care rezultă din acesta. Curtea recunoaște necesitatea ca urmăririle penale să fie desfășurate într-un mod eficient, ceea ce poate presupune că o parte din informațiile colectate în timpul acestora trebuie păstrată în secret pentru a împiedica suspectii să altereze probele și să submineze efectuarea justiției. Totuși acest scop legitim nu ar putea fi îndeplinit pe seama unor restricții substanțiale asupra drepturilor părții apărării [...]” [18].

*În partea ce ține de respectarea dreptului la apărare, Curtea Europeană nu a constatat o violare a art. 5 § 4 din Convenție în cauza *Leva contra Republicii Moldova*, în care reclaman-tul s-a plâns inclusiv pe faptul că atunci când se afla în custodia statului, nu i s-a permis să fie asistat de un avocat ales. Astfel, Curtea a notat că, în cele din urmă, referitor la plângerea lui S.L. că inițial nu i s-a permis să fie reprezentat de un avocat ales de el, Curtea notează că dânsul a fost de fapt asistat de un avocat din oficiu, având în vedere imposibilitatea acestuia de a-și aminti numărul de telefon al avocatului său. Mai mult, la momentul respectiv, el nu a informat ofițerul de urmărire penală despre existența vreunui motiv pentru a nu avea încredere în avocatul numit din oficiu și nici nu a solicitat localizarea avocatului său de către o altă persoană, precum a făcut fiul său [...]. Mai important, S.L. nu a susținut că declarațiile sale făcute în prezența avocatului respectiv au fost obținute prin aplicarea vreunei forme de*

constrângere sau că acestea ar fi afectat în mod negativ desfășurarea procedurilor în privința sa [...]. În asemenea circumstanțe, Curtea constată că în această privință nu a avut loc o încălcare a dreptului lui S.L. de a fi reprezentat de un avocat.

Dreptul la apărare, în contextul măsurilor preventive ce implică arestul, este o garanție care trebuie respectată în tot cazul. Practica juridiciară ne arată că acest drept cu prisosință este respectat de către instanța de judecată sau de către procurorii antrenati în acest sens.

Însă anumite situații, când apărătorul ales de către învinuit nu se prezintă la ședința de judecată, unde urmează să se examineze aplicarea sau prelungirea măsurii preventive, pot fi create intenționat, astfel ca să nu se reușească desemnarea avocatului din oficiu. Sau avocatul din oficiu, care se prezintă la examinarea demersului, să solicite termen pentru a lua cunoștință de demersul și materialele anexe.

3. CONCLUZII

Aplicarea și prelungirea măsurilor preventive privative de libertate a devenit un subiect important care până la momentul actual nu a avut o abordare științifico-practică. Prin cercetarea efectuată, am încercat să scoatem în evidență principalele aspecte ale procedurii de aplicare și prelungire a măsurilor ce implică arestul. Astfel, constatăm că acest proces este unul complex care presupune cunoașterea legislației naționale, practicii judiciare și cazuisticii CtEDO, care se raportează la fiecare caz individual.

BIBLIOGRAFIE BIBLIOGRAPHY

1. BÎRSAN C. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului (Comentariu pe articole)*. Ediția a II-a. București: Editura C.H. Beck, 2010. 1887 p. ISBN 978-973-115-676-7.
2. *Cauza Becciev c. Moldovei*, cererea nr. 9190/03. Hotărârea CtEDO din 04.10.2005, definitivă la 04.01.2006, Strasbourg, [citată 21.07.2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-112622>.
3. *Cauza Denis Grîu c. Republicii Moldova*, cererea nr. 380161/18. Hotărârea CtEDO din 07.06.2022, Strasbourg, [citată: 09.11.2024]. Disponibil: <https://www.agentguvernamental.md/wp-content/uploads/2022/10/GR%C3%8EU-v.-Republica-Moldova-decizie-RO.pdf>.
4. *Cauza Feraru c. Moldovei*, cererea nr. 55792/08, Hotărârea CtEDO din 24.01.2012, § 65 [citată 24.07.2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124567>.
5. *Cauza Guzzardi c. Italiei*, cererea nr. 7367/76, Hotărârea CtEDO din 06.11.1980, § 92 Strasbourg, [citată 04.11.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57498>.
6. *Cauza Lavrechov c. Republicii Cehe*, Cererea nr. 73957/01, Hotărârea CtEDO din 20.06.2013, definitivă la 20.09.2013, § 50, Strasbourg, [citată 10.11.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120969>.
7. *Cauza Letellier c. Franței*, cererea nr. 12369/86, Hotărârea CtEDO din 26.06.1991, § 58, Strasbourg, [citată: 26.06.2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-57678>.
8. *Cauza Levința c. Republicii Moldova*, cererea nr. 50717/09, hotărârea CtEDO din 17 ianuarie 2012, § 29-31 (Strasbourg) [citată: 08.11.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-120969>.

[doc.echr.coe.int/eng?i=001-124565](https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-124565).

9. *Cauza Litschauer c. Republicii Moldova*, cererea nr. 25092/15, Hotărârea CtEDO din 13.11.2018, definitivă la 13.02.2019, § 28, Strasbourg, [citată: 02.10.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-187604>.
10. *Cauza Moldoveanu c. Republicii Moldova*, cererea nr. 53660/15, Hotărârea CtEDO din 14.09.2021, definitivă la 14.12.2021, § 54-57 (Strasbourg) [citată: 01.10.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-211789>.
11. *Cauza Mușuc c. Republicii Moldova*, cererea nr. 42440/06, Hotărârea CtEDO din 06.11.2007, definitivă la 06.02.2008 § 31, Strasbourg, [citată: 26.11.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112791>.
12. *Cauza O.P. contra Republicii Moldova*, cererea nr. 33418/17. Hotărârea CtEDO din 26.10.2021, definitivă la 26.01.2022, § 32 (Strasbourg) [citată: 01.10.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-212690>.
13. *Cauza Paladi c. Republicii Moldova*, cererea nr. 39806/05, hotărârea CtEDO din 10.03.2009, Strasbourg, [citată: 26.06.2022]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112683>.
14. *Cauza Rimschi contra Republicii Moldova*, cererea nr. 26608/11, hotărârea CtEDO din 13.01.2015, definitivă la 13.04.2015, § 31, Strasbourg, [citată: 26.11.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154865>.
15. *Cauza Smirnova c. Federației Ruse*, cererea nr. 46133/99 și nr. 48183/99, Hotărârea CtEDO din 24.07.2003, definitivă la 24.10.2003, Strasbourg, [citată: 26.11.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-61262>.
16. *Cauza Șarban c. Republicii Moldova*, cererea nr. 3456/05, hotărârea CtEDO din 04.10.2005, definitivă la 04.01.2006 § 95-96, Strasbourg, [citată: 26.11.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112623>.
17. *Cauza Țurcan și Țurcan c. Republicii Moldova*, cererea nr. 39835/05, Hotărârea CtEDO din 23.10.2007, Strasbourg, [citată: 26.11.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112787>.
18. *Cauza Veretco contra Republicii Moldova*, cererea nr. 679/13, Hotărârea CtEDO din 07.04.2015, definitivă la 07.07.2015, § 57-58, Strasbourg, [citată: 04.11.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-157609>.
19. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova* nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial nr. 248-251 din 05.11.2003.
20. *Codul penal al Republicii Moldova* nr. 985-XV din 8.04.2002. În: Monitorul Oficial, 2002, nr. 128-129/1012.
21. *Constituția Republicii Moldova* nr. 01 din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial, 1994, nr. 1.
22. *Convenția europeană de extrădare*, semnată la Paris la 13 decembrie 1957, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1183 din 14.05.1997. În Monitorul Oficial nr. 41-42 din 26.06.1997.
23. *Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* din 04.11.1950, ratificată prin Hotărârea Parlamentului R. Moldova nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Drepturile omului, Acte legislative internaționale și regionale. Chișinău: Epigraf, 2005.
24. *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298 din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial nr. 54-55 din 21.08.1997.

25. DANILEȚ C. *Arestarea – îndrumar pentru practicieni*. Chișinău: Cartier, 2013. 12 p. ISBN 978-9975-79-820-4.
26. Decizia Colegiului Penal al Curții de Apel Chișinău din 02 martie 2023. Dosarul nr. 14r-139/23.
27. Decizia Colegiului Penal al Curții de Apel Chișinău din 30 octombrie 2018. Dosarul nr. 1a – 1618/18.
28. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217 din 28.07.1990.
29. GRIBINCEA V., GOINIC D. *Republica Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în anul 2020*, Notă analitică 29 ianuarie 2021. [citată 29.11.2024]. Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2022/04/Nota-analitica-CEDO-2021_RO_small.pdf.
30. GRIBINCEA V., GOINIC, D. *Republica Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului în anul 2023*, Notă analitică ianuarie 2024. [citată 29.11.2024]. Disponibil: https://crjm.org/wp-content/uploads/2024/01/NA-Republica-Moldova-la-CtEDO-in-anul-2023_RO.pdf.
31. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 3 din 23.02.2016 de admisibilitate a sesizării nr. 7g/2016, privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (termenul arestului preventiv)*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 49-54.
32. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 3 din 23.02.2016 de admisibilitate a sesizării nr. 7g/2016, privind excepția de neconstituționalitate a alineatelor (3), (5), (8) și (9) ale articolului 186 din Codul de procedură penală (termenul arestului preventiv)*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2016, nr. 49-54.
33. *Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 40 din 21.12.2017, privind excepția de neconstituționalitate a art. 232 alin. (2) și art. 308 alin. (4) din Codul de procedură penală*. [citată: 26.06.2022]. Disponibil: <https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro-H402017168gro262cd.pdf>.
34. Încheierea Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 09.08.2022. Dosarul nr. 1-1299/2022.
35. Încheierea Judecătorei Chișinău (sediul Ciocana) din 20 februarie 2023. Dosarul nr. 14-93/2023.
36. Încheierea Judecătorei Chișinău (sediul Ciocana) nr. 17-130/2023 din 02 mai 2023.
37. Încheierea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana din 11 martie 2023. Dosarul nr. 165/23.
38. KÖVESI L. C., ș.a. *Arestarea preventivă. Aprecierea pericolului social pentru ordinea publică. Practica judiciară. Hotărâri C.E.D.O.* București: Editura Hamangiu, 2009. 255 p. ISBN 978-606-522-118-5.
39. *Legea pentru modificarea și completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr. 122-XV din 14 martie 2003*, nr. 100 din 26.05.2016. În: Monitorul Oficial nr. 232-244 din 29.07.2018.
40. OSOIANU T., ORÎNDAȘ V. *Procedură penală*. Chișinău: Tipografia Orhei, 2004. 256 p. ISBN: 9975-9835-5-3.
41. PETRESCU A. L. *Abordări teoretice și practice privind Arestul la domiciliu*. Rezumat la teza de doctor în drept. București: Academia de Poliție „Alexandru Ioan Cuza”, 2017. 30 p.

CZU 347.453

DOI 10.5281/zenodo.14930756

Oxana EȘANU*,
e_oxana@yahoo.com

SPECIFICUL REGLEMENTĂRII RAPORTURILOR DE LOCAȚIUNE ÎN LEGISLAȚIA ȚĂRILOR CSI

Adnotare: Consultarea stilului de reglementare promovat de fiecare țară în parte a constituit întotdeauna un avantaj, o sursă de inspirație, dar și o posibilitate de a evita anumite eșecuri. Este și cazul raporturilor de locațiune, în privința cărora intenționăm a studia legislația altor state ce se bucură de experiență în reglementarea acestor categorii de raporturi, de tradiții și principii experimentate în timp, cizelate și adaptate permanent la condițiile dezvoltării economice și la societatea în ansamblu.

Având în vedere vecinătatea țării noastre cu cea a Ucrainei, dar și a faptului că avem multe în comun cu trecutul istoric al reglementărilor din mai multe state CSI, inclusiv pe segmentul de reglementare a raporturilor de drept privat, insistăm a compara legislația noastră cu cea din respectiva comunitate, încercând a înțelege tactica legiuitorilor, dar și calitatea normelor ce se aplică în privința ghidării subiecților ce se angajează în raporturi de închiriere a diferitelor categorii de bunuri.

Cuvinte-cheie: contract de locațiune, locatar, locator, familie, garanție, siguranță, chirie, comunitate, obiectul locațiunii, norme comune.

THE SPECIFIC REGULATION OF LOCATION REPORTS IN THE LEGISLATION OF THE CIS COUNTRIES

Annotation: Consulting the regulatory style promoted by each country has always been an advantage, a source of inspiration, but also a possibility to avoid certain failures. It is also the case of rental relationships, regarding which we intend to study the legislation of other states that enjoy experience in regulating these categories of relationships, of traditions and principles experienced over time, chiseled and permanently adapted to the conditions of economic development and society as a whole.

Considering the proximity of our country to that of Ukraine, but also the fact that we have much in common with the historical past of the regulations of many CIS states, including the segment of regulation of private law relations, we insist on comparing our legislation with that of the

* Doctorandă, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”, lector universitar, Catedra „Drept privat”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md, ORCID ID: 0000-0002-4304-2919, avocat, email: e_oxana@yahoo.com

respective community, trying to understand the tactics of the legislators, but also the quality of the rules that are applied regarding the guidance of subjects who engage in rental relationships of different categories of goods.

Keywords: lease agreement, lessee, lessor, family, guarantee, security, rent, community, object of lease, common rules.

1. INTRODUCERE

Reglementarea raporturilor de locațiune întotdeauna a solicitat o continuă studiere a specificului acestora, dar și a reglementărilor din alte state. Mai mult, în condițiile în care omul a devenit pribeag, călătorește mai mult, vizitează locuri noi, necesitatea cunoașterii normelor în materie de locațiune este indispensabilă. Comoditatea devine și mai mare atunci când cadrul juridic de reglementare a acestor raporturi este unic pentru toate țările lumii, cu mici excepții. În contextul dat, cercetarea normelor ce stabilesc regulile de închiriere în diferite țări constituie și o oportunitate pentru îmbunătățirea propriului cadru juridic, în condițiile în care legiuitorul poate să aleagă ca model normele experimentate în timp de către o țară sau alta.

2. METODOLOGIRE

Întru atingerea scopului prestabilit, au fost necesare și pe larg utilizate diferite metode de cercetare dintre care menționăm pe cele mai relevante, cum ar fi: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda istorică, metoda comparativă, metoda sistemică și metoda empirică.

3. DISCUȚII

3.1. Contractul de locațiune în legislația Federației Ruse

Relațiile ce se constituie între persoane cu ocazia transmiterii unui bun în folosință temporară, în legislația Federației Ruse sunt reglementate și constituite prin contract de arendă care se divide în funcție de categoria bunurilor transmise în folosință. Prin urmare, sediul juridic al acestui tip de contract îl constituie secțiunea 34 din Codul civil al Federației Ruse, care cuprinde 6 paragrafe, incluzând articolele 606-670. Respectiv, paragraful I se referă la reglementările generale în materie de arendă, paragraful II la arenda bunurilor mobile în calitate de activitate comercială (прокат), paragraful III la arenda mijloacelor de transport, paragraful IV la arenda construcțiilor, paragraful V la arenda întreprinderii și paragraful VI la arenda financiară (leasingul).

Contractul de arendă este definit în conținutul art. 606 al CCFR ca fiind acel contract în baza căruia locatorul (proprietarul) se obligă să furnizeze locatarului (chiriașului) proprietatea contra unei taxe pentru posesia și folosirea temporară sau pentru utilizare temporară.

În alin. 2 se precizează că fructele, produsele și veniturile obținute de chiriaș ca urmare a utilizării bunului închiriat în conformitate cu contractul sunt proprietatea acestuia. Urmare a analizei normei citate, nu întârziem să venim cu primele observații legate de conceptul locațiunii promovat de legislația rusă. Astfel, observăm că în viziunea legiuitorului rus locațiunea este o închiriere a proprietății/patrimoniului unei persoane (имущественного найма), iar beneficiile, produsele și veniturile obținute de chiriaș de-

vin proprietatea acestuia. Prin urmare, observăm că stilul acestei construcții juridice a locațiunii se aseamănă cu cel al uzufructului după legislația moldavă și cea a multor state, deoarece doar în cazul uzufructului are loc transmiterea conținutului proprietății cu drept de a culege beneficiile de către proprietar, ceea ce nu trebuie să se întâmple în cazul locațiunii.

Examinând reglementările pe segmentul obiectului contractului de arendă în legislația Federației Ruse, constatăm că legiuitorul rus stabilește categoriile de bunuri ce pot forma obiectul contractului de locațiune, ce e drept limitându-se doar la obiectul material (extrinsec), fără a include spectrul de acțiuni pe care le implică contractul în forma obiectului său. Cu toate acestea, este de apreciat faptul că legiuitorul rus concretizează în conținutul Codului civil categoria bunurilor ce pot fi date în locațiune, făcând referire și la faptul că pot exista anumite bunuri care nu vor fi date în locațiune, ceea ce nu o face și legiuitorul nostru. Or, considerăm că o armă nu poate fi dată în locațiune unei alte persoane care nu deține un drept de port armă sau un teren de importanță strategică etc.

Potrivit art. 607 din Codul civil al Federației Ruse, în arendă pot fi date terenurile și alte obiecte naturale izolate, întreprinderile și alte ansambluri imobiliare, clădirile, structurile, echipamentele, vehiculele și alte lucruri care nu își pierd proprietățile naturale în timpul utilizării lor (lucruri neconsumabile).

Potrivit legislației Republicii Moldova, contractul de locațiune se încheie în formă scrisă doar atunci când are ca obiect un bun imobil (art. 1252 CC). Ar reieși că pentru contractele ce au ca obiect bunuri mobile sau necorporale, contractul poate fi încheiat în formă verbală sau tacită, ceea ce nu este specific și pentru legislația civilă a Federației Ruse. Or, potrivit art. 609 din CCFR, contractul de locațiune pe o perioadă mai mare de un an, iar dacă cel puțin una dintre părțile contractului este persoană juridică, indiferent de termen, trebuie încheiat în formă scrisă. De aici deducem că locațiunea bunurilor mobile încheiată pe o perioadă mai mare de un an se constituie, în tot cazul, prin înscris, iar în cazul în care o parte la contract deține statutul de persoană juridică, contractul se încheie în formă scrisă indiferent de termenul acestuia.

Similar legislației noastre, legislația rusă impune încheierea contractelor de locațiune în formă scrisă atunci când au ca obiect un bun imobil (art. 609 alin. 2 CCFR). În plan general, legislația civilă a Federației Ruse nu stabilește un termen maxim raporturilor de locațiune, așa cum o face legiuitorul nostru (99 de ani) sau cel român (49 de ani). Cu toate acestea, legislația rusă prevede posibilitatea stabilirii prin norme speciale a unor termeni maximi ai locațiunii în funcție de specificul ei sau de categoria obiectului închiriat. În acest sens, potrivit art. 610 alin. 3 al CCFR, legea poate stabili termene maxime (limită) ale contractului pentru anumite tipuri de închiriere, precum și pentru închirierea anumitor tipuri de proprietăți. În aceste cazuri, dacă termenul de închiriere nu este specificat în contract și niciuna dintre părți nu s-a retras din contract înainte de expirarea termenului stabilit de lege, contractul se reziliază la expirarea termenului.

În legislația Federației Ruse identificăm și o diversitate a măsurilor de responsabilizare a părților contractului de locațiune, în special a locatorului, fapt pentru care a fost dedicat un întreg articol (art. 612 CCFR). Astfel, potrivit normei arătate, locatorul răspunde pentru viciile bunului închiriat care împiedică total sau parțial folosirea acestuia, chiar dacă nu avea cunoștință de aceste neajunsuri la momentul încheierii contractului de închiriere.

Atunci când se constată astfel de vicii, chiriașul are dreptul, la alegerea sa:

- fie înlăturarea gratuită a defectelor imobilului, fie o reducere proporțională a chiriei, fie rambursarea cheltuielilor acestora pentru înlăturarea defectelor imobilului;
- reține direct suma cheltuielilor efectuate de acesta pentru eliminarea acestor neajunsuri din chirie, anunțând în prealabil locatorul despre aceasta;
- rezilierea anticipată a contractului.

Locatorul înștiințat despre necesitatea înlăturării defectelor bunului pe cheltuiala locatorului, poate înlocui imediat bunul pus la dispoziție locatarului cu un alt bun similar în stare corespunzătoare, sau poate elimina defectele bunului pe contul său.

În cazul în care satisfacerea pretențiilor chiriașului sau deducerea de către acesta a cheltuielilor pentru eliminarea deficiențelor din chirie nu acoperă pierderile cauzate chiriașului, acesta are dreptul să ceară despăgubiri pentru partea neacoperită a pierderilor.

Locatorul nu este responsabil pentru neajunsurile bunului închiriat, care au fost precizate de acesta la încheierea contractului sau au fost cunoscute de chiriaș în prealabil sau ar fi trebuit să le descopere în timpul inspecției imobilului sau verificarea utilității acestuia la încheierea contractului sau transferarea proprietății în arendă [3].

În Ucraina, relațiile de locațiune sunt reglementate în conținutul părții a II-a art. 759, Partea III art. 760, Partea VI art. 283 din Codul civil al Ucrainei. Prin aceste norme, Codul civil al Ucrainei stabilește dispoziții generale privind închirierea, precum și specificul reglementării raporturilor juridice de proprietate care apar între entitățile economice și sunt legate de încheierea, executarea și rezilierea contractelor de închiriere. Prin urmare, dacă acesta din urmă nu conține norme speciale, atunci se aplică dispozițiile corespunzătoare ale Comitetului Central al Ucrainei [4].

De asemenea, art. 287 din Codul civil al Ucrainei face trimitere la Legea cu privire la închirierea proprietății de stat și comunale, atunci când obiectul locațiunii îl constituie închirierea bunurilor care aparțin sectorului de stat al economiei sau sunt proprietate comunală.

Dacă e să analizăm și unele caractere juridice ale contractului de locațiune, atunci constatăm că potrivit legislației civile ucrainene, contractul de închiriere a unui imobil este consensual, întrucât se consideră a fi încheiat din momentul în care părțile ajung la un acord asupra tuturor condițiilor esențiale. În concret, prin art. 640 din Codul civil al Ucrainei se instituie prezumția de consensualitate a acordului. Consacrarea acestei prezumții în legislație se explică prin faptul că acordul este o condiție obligatorie pentru încheierea unui contract, iar transferul unui lucru îl completează și este necesar doar pentru anumite tipuri de contracte. Prin urmare, în cazul în care în contractul de închiriere a imobilului nu se precizează natura acestuia (reală sau consensuală), potrivit opiniei lui M. I. Braghinsky, există o prezumție a consensualității sale [8, p. 363].

De cealaltă parte, legislația Republicii Moldova nu instituie expres o asemenea condiție de consensualitate, mai ales în cazul contractelor de locațiune ce au ca obiect un bun imobil, acesta fiind necesar a fi înregistrat în Registrul bunurilor imobile, dacă durata locațiunii este de peste 3 ani.

Specific legislației civile ucrainene este faptul că obiectul contractului de locațiune este privit aparte atunci când este vorba de un imobil separat și o clădire. Prin urmare, din punctul de vedere al conținutului, contractul de închiriere a clădirii (structurii) este mai

restrâns decât în cazul închirierii unui apartament, spre exemplu.

De asemenea, deosebirea privește și obligația de înregistrare de stat a dreptului de folosire (închirierea) a unei clădiri sau a altor structuri capitale, părțile separate ale acestora, care nu este obligatorie, în comparație cu un bun separat, unde înregistrarea contractului este obligatorie [9, p. 16].

Un alt specific al locațiunii reglementate de Codul civil al Ucrainei este cel al faptului că locatarul are posibilitatea nu numai de a obține proprietățile utile din proprietatea închiriată, ci și de a o deține, de a fi proprietarul titlului său întocmai ca și proprietarul [10, p. 27], ceea ce ne duce la asemănarea locațiunii cu uzufructul, potrivit legislației noastre.

În Georgia, contractul de locațiune este reglementat în conținutul părții a doua a din Codul civil, începând cu art. 581 care definește locațiunea ca fiind *un contract în baza căruia locatorul este obligat să transfere locatarului anumite proprietăți în folosință temporară și să asigure, pe perioada închirierii, posibilitatea de a primi beneficii dacă acestea sunt primite sub formă de venituri rezultate din menținerea corespunzătoare. Chiriașul este obligat să plătească proprietarului chiria convenită. Chiria poate fi determinată atât în bani, cât și în natură*.

Din primele analize nu prea găsim deosebiri față de legislația noastră în ce privește definirea și natura juridică a contractului de locațiune; doar o chestiune este neclară, anume cea a faptului că chiriașul poate să culeagă beneficii generate de bunul închiriat, fapt ce duce la o asemănare cu instituția uzufructului. Din alt unghi de vedere, presupunem că legiuitorul georgian s-a referit aici la cazul sublocațiunii, unde locatarul poate culege beneficiile generate de sublocațiune.

O altă particularitate a reglementării contractului de locațiune în legislația Georgiei o găsim în faptul că locațiunea terenurilor cuprinde și utilajul aflat pe ele, precum și animalele ce viețuiesc pe suprafața acestor loturi, fiind astfel reglementată separat de locațiunea oricăror altor bunuri imobile, dar și de locațiunea terenurilor agricole. Or, acest lucru îl distingem din conținutul art. 583 din Codul civil al Georgiei, potrivit căruia *în cazul în care un teren este închiriat împreună cu inventarul, chiriașul este responsabil de întreținerea fiecărei părți a inventarului, iar potrivit alin. 2 chiriașul este obligat să compenseze pierderile de animale cuprinse în inventar, în ciuda administrării corecte a fermei* [6].

De asemenea, specific pentru legislația Georgiei este și faptul că locatorul poate refuza să închirieze anumite părți ale proprietății închiriate dacă acest lucru i-ar cauza un prejudiciu semnificativ, vorbim aici de sublocațiune.

În Republica Kazahstan structura juridică a contractului de închiriere a proprietății este consacrată în capitolul XXIX al Codului civil (articolele 540-600), care se numește leasing (închiriere) a proprietății. Evident, legea civilă are în vedere, prin acest compartiment, prevederile generale în legătură cu acest tip de contract (articolele 540-564), dar mai reglementează și caracteristicile anumitor tipuri de închiriere de proprietăți: leasing (articolele 565-572), închirierea unei întreprinderi (articolele 573-580), închiriere de clădiri și structuri (articolele 581-584), închiriere de vehicule (articolele 585-594).

În legătură cu un contract de închiriere a proprietății, doctrina civilă a Kazahstanului a identificat întotdeauna mai multe probleme cheie, și anume: natura proprietății, trăsăturile distinctive ale dreptului chiriașului față de titularul dreptului de proprietate, termenii esențiali ai raportului de locațiune și altele.

Legislației civile a Kazahstanului îi este specific faptul că se reglementează locațiunea

întreprinderii în mod separat. Astfel, potrivit art. 119 CCK, în baza unui contract de închiriere a întreprinderii, locatorul se obligă să furnizeze locatarului o taxă pentru deținerea și utilizarea temporară a întreprinderii ca complex imobiliar, inclusiv dreptul la un nume de companie și (sau) denumire comercială a întreprinderii, drepturilor de autor, dreptul la marca comercială protejată, precum și la alte drepturi exclusive prevăzute în contract.

Specific pentru legislația Uzbekistanului este faptul că în textul normei civile sunt indicate toate bunurile ce pot face obiectul contractului de locațiune. Astfel, potrivit art. 3 din Legea cu privire la arendă, obiectele relațiilor de închiriere pot fi:

- întreprinderi, industrii individuale, ateliere, ferme și alte organizații;
- clădiri individuale, structuri, echipamente, vehicule, inventar, unelte și alte bunuri materiale;
- terenuri (terenul agricol este concesionat numai pentru producția agricolă) și alte resurse naturale.

Mai mult, actele legislative ale Republicii Uzbekistan stabilesc tipuri (grupuri) de întreprinderi, organizații, tipuri de proprietăți și resurse naturale, a căror închiriere nu este permisă.

O altă particularitate constă în aceea că legea enumeră subiecții ce pot deveni părți la contractul de locațiune. Respectiv, potrivit art. 4 alin. 2 din aceeași Lege, chiriașii pot fi persoane juridice și persoane fizice, *inclusiv asociații în participațiune, asociații și organizații internaționale, cu participarea persoanelor juridice locale și străine, precum și state străine și organizații internaționale*. [7].

După noi, o asemenea enumerare este de prisos, deoarece ar exclude, din întâmplare, anumite categorii de persoane care în lipsa nominalizării lor în textul legii nu s-ar califica pentru titlul de locatar – parte la contractul de locațiune. Or, textul legii trebuie să fie cât mai laconic posibil, dar care să exprime, în același timp, întregul sens al domeniului reglementat, fără a lăsa loc de interpretări.

Un specific aparte al reglementării contractului de locațiune îl întâlnim în legislația Armeniei unde, spre exemplu, la răspundere contractuală ce are ca sancțiune rezilierea contractului poate fi tras locatarul pentru fapta altuia, chestiune prevăzută expres de legea civilă. Astfel, potrivit art. 612 din Codul civil al Armeniei, la cererea locatorului, contractul de închiriere pentru spații de locuit poate fi reziliat în instanță dacă:

1) chiriașul nu a plătit chiria pentru imobilul de locuit de mai mult de două luni după împlinirea perioadei prevăzute de contract;

2) chiriașul sau **alți cetățeni pentru ale căror acțiuni este răspunzător** au distrus sau deteriorat spațiile de locuit [6].

O altă reglementare deosebită e cea prin care se împuternicește o altă persoană decât chiriașul care locuiește în imobil să poată permite accesul altor persoane. Or, potrivit reglementărilor, chiriașul și *cetățenii care locuiesc permanent cu acesta*, de comun acord, au dreptul de a permite rezidenților temporari să locuiască în spații rezidențiale în mod gratuit [11].

După noi, acest stil de reglementare vine să facă confuzia între locațiune și abitație care, în genere, este un drept real limitat și nu se confundă cu instituția locațiunii.

În rest, majoritatea normelor ce reglementează raportul de locațiune sunt asemănătoare celor din Codul civil al Republicii Moldova. Bunăoară, transferul dreptului de proprietate asupra bunului închiriat către o altă persoană nu constituie motiv pentru

modificarea sau rezilierea contractului de închiriere, dacă legea nu prevede altfel. Dacă proprietarul decide să vândă imobilul și perioada de închiriere nu a expirat încă, noul proprietar nu are dreptul de a rezilia contractul anticipat doar pe motiv că imobilul îi aparține acum. În acest caz, noul proprietar devine locator/chiriaș în condițiile contractului de închiriere încheiat anterior. Această prevedere, de altfel, este identică cu cea de la art. 1276 CC al Republicii Moldova ce descrie efectele schimbării proprietarului bunului închiriat.

4. CONCLIZII

În concluzie, constatăm că stilul de reglementare a contractului de locațiune în țările CSI nu se deosebește prea mult de cel adoptat de legiuitorul nostru, cu unele excepții determinate de tradițiile aparte în reglementare, de interesele statului, de specificul dezvoltării imobiliare sau de nivelul dezvoltării economice, de religie etc. Cu toate acestea, un lucru rămâne cert, tendința modernizării normelor în materie contractuală este una accentuată în ultimii ani, probabil din considerente ale intenției de unificare a cadrului legislativ pentru asigurarea unui confort tuturor celor care vor beneficia de reglementările legislației civile în oricare țară s-ar afla.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 18.08.1994, nr. 1.
2. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.1107-xv din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 22.06.2002, nr. 82-86.
3. Кодекс Российской Федерации от 30.11.1994 г. № 51-ФЗ, <https://base.garant.ru/10164072/cc6198a1467ed82e>
4. Гражданский кодекс Украины от 16 января 2003 года № 435-IV, https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30418568&pos=6;-106#pos=6;-106
5. Гражданский кодекс Грузии от 26/06/1997. Парламентские ведомости, 31, 24/07/1997.
6. Гражданский кодекс Республики Армения. НО-239 от 10.08.1998. ОБМИД РА 1998.08.10/18(51).
7. Закон Республики Узбекистан об аренде, <https://lex.uz/acts/112910>
8. Брагинский М.И, Витрянский. В.В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества, М.: Статут, 2000. – 800 с.
9. Булеков М. Договор аренды зданий и сооружений. Финансовая Россия. – 1997. – No 18. – С. 15-17.
10. Харитонов Ю. Особенности аренды нежилого помещения. Арбитражный и гражданский процесс. – 2006. – No 11. – С. 25-30.
11. Аренда помещения в Армении, <https://ksoors.org/arenda-pomeshheniya-v-armenii/>

CZU 37.0

DOI 10.5281/zenodo.14930795

Andrian CIUMAC*,
andrian.ciumac@mai.gov.md

INVESTIȚIILE – GARANT AL CALITĂȚII ÎNVĂȚĂRII

Adnotare: Investițiile în educație, fie că fac parte din categoria celor tangibile, intangibile sau financiare, indiferent de faptul că sunt alocate în beneficiul unei persoane, instituții sau al întregii societăți, constituie cea mai bună contribuție pe care suntem capabili să o înfăptuim, astfel dând dovadă de mult discernământ. Totuși, în circumstanțele numeroaselor argumente prezentate în favoarea educației, mulți factori de decizie consideră această investiție drept o risipă curentă, lipsită de garanția obținerii unei dobânzi în viitor. În mare parte, opiniile în cauză se întrețin din perspectiva imaginară a unei traiectorii distanțate a timpului, care include momentul investirii resurselor (financiare, umane, materiale, tehnice, etc) și cel al dobândirii efectelor scontate.

În contextul investițiilor în educație, circumstanțele remarcate cu privire la mentalitatea unor factori de decizie revindică o reconsiderare fundamentală de concepție, care anticipează realizarea unor acțiuni concrete hotărâte și de neîntârziat.

Cuvinte-cheie: investiții, resurse, calitate, proces, învățământ, educație, produs, beneficiar.

INVESTMENTS - GUARANTEE OF THE QUALITY OF LEARNING

Annotation: Investments in education, whether they are part of the tangible, intangible or financial category, regardless of the fact that they are allocated for the benefit of a person, institution or the whole society, constitute the best contribution that we are able to make, thus showing much discernment. However, under the circumstances of the plentiful arguments presented in favor of education, many decision-makers consider this investment as a current waste, lacking the guarantee of obtaining an interest in the future. Predominantly, the opinions in question are maintained from the imaginary perspective of a distanced trajectory of time, which includes the moment of resources investing (financial, human, material, technical, etc.) and that of acquiring the expected effects.

Within the context of investments in education, the circumstances noted regarding the mentality of some decision-makers call for a fundamental reconsideration of the concept, which anticipates the realization of concrete distinct actions and without delay.

Keywords: investments, resources, quality, process, training, education, product, beneficiary.

* Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova (ROR: <https://ror.org/0475kvb92>); e-mail: rec-tor@usm.md, șef, Departamentul formare inițială subofițeri, Direcția „CIPAL”, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova (ROR: <https://ror.org/036kvxa54>); e-mail: academia@mai.gov.md, ORCID ID: 0000-0002-4304-2919, avocat, email: andrian.ciumac@mai.gov.md

1. INTRODUCERE

„O investiție în cunoaștere plătește cea mai bună dobândă” - Benjamin Franklin [6]

Benjamin Franklin, unul dintre fondatorii Statelor Unite ale Americii, diplomat, om de știință, politician, inventator, filosof, profesor, a reconsiderat termenul **„Investiție”**, conferindu-i o distinctă semnificație și valoare total diferită de accepțiunea clasică, care în mare parte se referă doar la dimensiunea economică, aplicată pe larg în societate. Anume această optică, focalizată direct spre investiții, a stat la temelia noilor orizonturi edificate pe tărâmul învățământului, optică care este în strânsă legătură cu calitatea educațională.

Calitatea la care ne-am referit constituie reperul fundamental atât al progresului social, cât și al unei vieți umane de calitate. Totodată, actualitatea fenomenului cercetat de către noi se fundamentează în circumstanțele condiționate de calitatea întruchipată de actuala omenire pe care o putem supranumi „Lumea cunoașterii”. Absolut orice activitate umană din prezent, fiind nutrită prin comprehensiune, aplică și valorifică pe larg cunoașterea.

Scopul lucrării este cercetarea directă și multiaspectuală a fenomenului aferent investițiilor și resurselor, precum și estimarea impactului acestora asupra învățământului în calitate de proces strategic al umanității.

2. METODOLOGIE

Pentru realizarea studiului dat, a fost aplicată metoda comparației, deducțiilor logice, studierea literaturii de specialitate, a legislației naționale și internaționale, precum și a practicii din domeniul planificării, aplicării și valorificării investițiilor și resurselor predestinate atât învățământului, cât și calității acestuia.

3. DISCUȚII

În pofida faptului că în prezenta cercetare ne-am propus să reflectăm în detaliu asupra fenomenului care se referă la investiții, resurse, precum și a impactului acestora asupra învățământului ca proces, inițial am dorit să evidențiem valoarea fenomenului „Calitate” din perspectiva analizării caracteristicilor definitorii ale acestuia. Problema calității a dobândit o mare însemnătate în circumstanțele dezlănțurii fenomenului de globalizare a omenirii, astfel că concurența în a produce s-a reorientat categoric de la cantitate/volum la calitate/valoare. În ciuda parcursului gigantic din spatele fenomenului de globalizare, *calitatea* rămâne în continuare un subiect extrem de însemnat atât pentru actuala societate, cât și pentru viitor.

Calitatea reprezintă ansamblul particularităților deținute de către o entitate atât materială cât și nematerială, care-i conferă acesteia aptitudinea de a satisface la nivelul sperat necesitățile exprimate.

O definiție mai veche: ansamblul de proprietăți ale unui produs sau serviciu care-i conferă aptitudinea de a satisface necesitățile exprimate sau implicite.

Alte definiții informale:

- a preveni este mai ieftin decât a repara;
- este mai ieftin să faci totul bine de la început;
- calitatea este costul minim pe care un produs îl impune societății [5].

Calitatea reprezintă un cumul select atât al trăsăturilor, cât și al condițiilor care caracterizează/definesc o ocupație sau/și finalitatea ei, astfel acestea fiind pretinse, apreciate, precum și acceptate de indivizi. Cu alte cuvinte, în sensul prezentei cercetări, *calitatea*

în mod sigur condiționează, dar și înfățișează întregul parcurs ale unei ocupații, astfel raportându-se la nivelul de satisfacție manifestat de către toți beneficiarii acesteia.

De asemenea, în ocurența calității educaționale, conform convingerilor noastre și esenței numeroaselor cercetări științifice la care o să ne referim pe parcurs, urmează să remarcăm, că asigurarea acesteia poate fi înfăptuită doar în condiția unei implicări rezonabile a unor investiții bine definite și planificate cu titlu de *resurse* distincte și dedicate scopului scontat.

În vederea desfășurării unei concretizări complete, dar și pentru a discerne într-un mod optim fenomenul investițiilor și a resurselor, considerăm oportun să explicăm într-o lumină mai limpede caracteristicile definitorii ale acestora.

Investiția, din punct de vedere economic, reprezintă un plasament de capital pe termen lung în industrie, agricultură, comerț etc.

Principalele categorii de investiții sunt:

– investițiile tangibile/corporale reprezintă cheltuieli pentru achiziție de utilaje și echipamente, construcții și altele similare, cu anumite excepții în ceea ce privește achiziția de teren.

– investițiile intangibile/necorporale reprezintă cheltuieli pentru cercetare – dezvoltare, crearea sau preluarea de rețele de distribuție pe piața națională sau europeană, cumpărare de patente și brevete.

– investiții financiare reprezintă orice plasament de capital (resurse bănești) executat de către un investitor (persoană fizică sau juridică), într-unul dintre sistemele investiționale oferite în cadrul economiei: titluri de stat, acțiuni, obligațiuni, investiții imobiliare, plasamente în fonduri mutuale, valută etc. [8]

Investiția poate fi definită ca o cheltuială efectuată de către persoanele fizice sau juridice cu scopul de a obține bunuri sau servicii.

Prin investiție se înțelege factorul economic concretizat în resurse materiale, financiare și de forță de muncă, în vederea înlocuirii mijloacelor de producție uzate, perfecționării mijloacelor de producție deja existente sau creării unor noi mijloace de producție, cu scopul obținerii unor efecte economice eșalonate în timp și care în sumă totală să fie superioare cheltuielilor inițiale [2].

Conducându-ne de particularitățile definitorii prezentate mai sus, se poate afirma că *investițiile* se referă în totalitate la consumul solicitat, planificat sau/și produs al resurselor intenționat pretinse în scopul satisfacerii unor trebuințe exprimate prin obținerea unor finalități prezumabile.

Anume consumul de resurse prin suficiență și eficiență caracterizează și valorifică investiția realizată potrivit destinației sale, precum și aria/domeniul în care s-a investit, astfel ținându-se cont de perspectiva calității urmărite.

Investiția, acea cheltuială la care ne-am referit din perspectiva definițiilor evidențiate, reprezintă un element cheie, de tip reglator, pe care sunt axate procesele de planificare, control, asigurare și îmbunătățire a calității.

Concomitent, pe baza definițiilor prezentate și analizate observăm pe cât de corelate și interdependente sunt investițiile de resurse. Această aserțiune urmează să o consolidăm prin analizarea caracteristicilor definitorii cu privire la *resurse*.

Resurse - rezerve sau sursă de mijloace susceptibile de a fi valorificate la un moment dat [4].

Resursa este acel mijloc utilizat pentru îndeplinirea unui scop care, în cazul econo-

miei, ar fi satisfacerea unei nevoi [7].

În conjunctura definițiilor reliefate cu privire la *resurse* putem menționa, că acestea de fapt prezintă capacitatea/potențialul unei persoane, indiferent de natura și statutul acesteia, de a interveni/acționa potrivit solicitărilor, prin intermediul unor stocuri/mijloace distinse asupra unui mediu/domeniu pentru a soluționa în mod corespunzător necesitățile existente. Cu alte cuvinte, resursele sunt ustensilele cu care, în funcție de scop, se acționează prin investire pentru a schimba sau a întreține un mediu/domeniu.

În coerența cercetării noastre evidențiem, că resursele necesită sesizate în a lor totalitate, drept finanțe, materiale, utilaje, infrastructură, personal, echipamente, timp, precum și procedee/procese utilizate, etc.

Raportându-ne la scopul prezentei cercetări, menționăm faptul, că în continuare vom aborda fenomenul resurselor din perspectiva titlului acesteia „**Investițiile – garant al calității învățării**”, astfel selectând și prezentând argumente relevante în vederea susținerii convingerilor noastre. În această ordine de idei vom porni de la dezideratul care ne va permite să concretizăm inițial cum se întreține și până la urmă cum corelează într-un mediu/domeniu resursele cu calitatea.

În atare circumstanțe ținem să remarcăm faptul, că anume optica concordanței benefice dintre aceste două fenomene, instituită prin raționamentele, dar și aspirațiile societății contemporane, se edifică raportul dintre resurse și calitate. Este o înlănțuire cu adevărat logică de natură socio-economică cu un impact excepțional de favorabil atât pentru actualitatea, cât și viitorul omenirii.

Din aceeași perspectivă, deținând suficiente argumente oferite de literatura de specialitate, este de precizat că resursele care urmează a fi investite în calitate trebuie selectate cu multă concentrare, după principiul exigenței și compatibilității acestora cu dimensiunile calității, ținând cont de efectele transformatoare/de influență manifestate de aceste resurse.

Referindu-ne la dimensiunile enunțate, avem în vedere o măsură de care este nevoie să ne conducem cu vigilență, pentru a evita supraestimarea sau subestimarea calității. Necesită să fim pe deplin conștienți de faptul că perceperea și interpretarea echivocă sau eronată a calității constituie un factor cu adevărat distructiv. Astfel, năzuința de a nu neglija măsura în calitate reprezintă cea mai expresivă fațetă a teoriei calității, element fundamental de care neceșită să ne ghidăm cu mare atenție.

În această ordine de idei, necesitatea concretizării dimensiunilor calității devine nu doar un obiectiv strategic, dar și o artă. Prin urmare, competența de a percepe, de a distinge și de a interpreta în mod optimal dimensiunile calității este una decisivă în contextul selectării și valorificării corespunzătoare a resurselor în scopul asigurării calității.

Anevoiața în a percepe dimensiunile calității educaționale derivă nu doar din multilateralitatea procesului de învățământ; aici urmează să acceptăm, dar și să ne conducem de realitățile actualei societăți, potrivit cărora învățământul în calitate de sistem în contextul erarhizării structurilor sociale de fapt deține statutul unui subsistem. În consecință, anume relația dintre învățământ și societate determină cauzalitatea cu privire la nevoile și impedimentele în domeniu. Același concurs de circumstanțe se referă la calitate în rol de subsistem și realizare umană, care în acest context configurează la nivel social o expertiză mai operantă a contribuției personale și a celei comune, asigurând eficientizarea permanentă a acțiunilor și proceselor, precum și preîntâmpinarea riscurilor și a impedimentelor.

Fiind profund interesați în definirea dimensiunilor fundamentale ale calității

învățământului, am analizat prin confruntare referințele literaturii de specialitate. În aceste circumstanțe, rezultatele analizei desfășurate ne-au permis să determinăm un model pertinent, care include următoarele dimensiuni: obiectivele și rezultatele învățământului; calitatea învățământului și curriculumul; cadrele didactice și calitatea învățământului; utilizarea timpului (dimensiunea acțională) și calitatea învățământului; evaluarea și calitatea învățământului; managementul și calitatea învățământului [1].

Din aceeași perspectivă, ținem să prezentăm și o altă viziune distinctivă scopului nostru. Astfel, cercetătorul Sorin Cristea, referindu-se în exclusivitate în cercetarea sa la *resursele pedagogice* a menționat, că logica planificării calitative, specifică educației, impune următoarea ierarhizare a resurselor: a) informaționale (plan, programe, manuale școlare/universitare etc.); b) umane („actorii educației”/vezi importanța prioritară a profesorilor și a elevilor/studenților); c) didactico-materiale (mijloacele de învățământ integrate în spațiul și timpul pedagogic); d) financiare (buget național, teritorial, local etc.) [3].

Potrivit celor menționate supra, cercetătorul S. Cristea susține, că resursele la care s-a referit sunt esențiale și de neînlocuit, prin urmare cele nominalizate în mod generalizat le atribuim la *dimensiunea resurselor materiale* și *dimensiunea procedural-normativă* a constructului sistemului de învățământ, repartizate în circumstanțe evidente pentru sistemul și procesul de învățământ, precum și altor activități conexe acestora.

Drept rezultat, atât primul model prezentat cât și modelul configurat printr-o altă optică de către S. Cristea, în pofida disproporțiilor neesențiale sesizate prin confruntare, ne permit să observăm deslușit, că în esență ambele se raportează la același sistem de principii, valori și standarde care sunt fundamentale în contextul planificării, controlului, asigurării și îmbunătățirii calității învățământului. Constatarea realizată ne-a permis să formulăm în mod consolidat următoarea taxonomie a dimensiunilor fundamentale ale calității învățământului (Fig. 1).

CALITATEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI									
Rezultatele învățământului	Dimensiunea curriculară	Dimensiunea umană	Dimensiunea umană	Dimensiunea acțională	Dimensiunea evaluativă	Dimensiunea managerială	Dimensiunea managerială	Dimensiunea resurselor materiale	Dimensiunea procedural-normativă

Fig. 1 Taxonomia dimensiunilor fundamentale ale calității învățământului

Pentru elaborarea prezentei taxonomii am consultat mult mai multe surse decât cele nominalizate, însă, în mare parte, acestea includeau într-o măsură sau alta informațiile conținute de cele la care ne-am referit. Mai mult, sursele menționate de noi, prin concentrare, redau într-un mod mai sistematizat și logic informațiile de care eram interesați.

Potrivit taxonomiei expuse, pentru a pronunța o claritate mai mare cu privire la implicarea dimensiunilor nominalizate în asigurarea calității învățământului, în continuare dorim să ne referim la fiecare dintre acestea:

Rezultatele învățământului se raportează la mijloacele esențiale prin intermediul cărora este definită calitatea învățământului, precum și nivelul de administrare a acestora în raport cu riscurile și impedimentele din domeniu. Dimensiunea enunțată, fiind valorificată în măsură optimală, permite atât perceperea cât și distingerea rezultatelor învățământului în funcție de particularitățile cumulative sesizate.

Dimensiunea curriculară se referă la curriculumul în calitatea sa de document strategic cu funcții de condiționare a proceselor educaționale, precum și a calității acestora; această dimensiune se raportează la activitățile primordiale de proiectare, elaborare și evaluare a curriculumului.

Dimensiunea umană vizează în exclusivitate cadrele didactice, acea resursă/forță intensă și de neînlocuit care deține poziția cheie la asigurarea succesului rezultatelor învățământului, precum și la consolidarea aspirațiilor cu privire la eficientizarea sistemului educațional la general.

Dimensiunea acțională este definită atât din perspectiva timpului planificat/alocat proceselor din domeniu, care vizează implicarea normată și organizată a formabilului și a cadrului didactic la general, cât și în circumstanțele valorificării/consumării acestei resurse neregenerabile.

Dimensiunea evaluativă se materializează prin prisma mecanismelor și instrumentelor din domeniu, identificate și aplicate în scopul evaluării măsurii în care au fost atinse scopurile și obiectivele scontate.

Dimensiunea managerială vizează la general managementul ca fenomen, precum și competența managerială a factorului de decizie în contextul determinării calității managementului entității, element capital al managementului calității.

Dimensiunea resurselor materiale se raportează atât la mijloacele financiare cât și la cele logistice planificate, alocate și utilizate în funcție de necesitățile sesizate în scopul obținerii unor efecte sperate.

Dimensiunea procedural-normativă se rezumă la totalitatea normelor elaborate, aprobate și aplicate în vederea unei reglementări adecvate a tuturor proceselor, relațiilor și rapoartelor din domeniul vizat.

În ocurența dimensiunilor fundamentale ale calității învățământului, enumerate și analizate de către noi, dacă e să ținem seama de toate particularitățile specifice pe care acestea le înglobează, vom deduce că ele, fiind interdependente prin concentrarea orientată spre realizarea unui scop comun, interacționează dinamic și concomitent se influențează mutual, cu efecte prevăzute, bineînțeles în condiția unei gestiuni adecvate. Prin urmare putem afirma în mod intransigent, că dimensiunile amintite dețin conotația de *resurse ale calității învățământului*.

În aceeași ordine de idei, resursele strategice la care ne-am referit sunt valabile nu doar la nivelul instituției de învățământ, ci și la nivelul întregului sistem, astfel nutrin-du-l pluridimensional cu generozitate și creând condiții favorabile pentru planificarea, controlul, asigurarea și îmbunătățirea calității învățământului.

Prin aplicarea consecventă a acestor principii, standarde și valori, suntem capabili să asigurăm un proces educațional de înaltă calitate, care va pregăti noile generații pentru provocările și oportunitățile din viitor.

În contextul actualelor provocări majore de ordin economic, care au loc atât la nivel național cât și internațional, adesea se recurge la economisirea de resurse, inclusiv în domeniul învățământului. Economisirea acestor resurse poate fi justificată numai în anumite condiții și necesită să fie făcută cu mare grijă pentru a nu compromite calitatea educației. Este foarte important să se păstreze și să se asigure în permanență un nivel ridicat de învățare și înțelegere pentru toți beneficiarii, indiferent de circumstanțele create.

În unele cazuri, resursele pot fi consumate irațional sau chiar irosite. În aceste situații, anume prin identificarea și excluderea practicilor risipitoare, se poate obține economisirea resurselor care ulterior vor fi repartizate pentru a consolida mai eficient procesele didactice. Însă în perioadele dificile de constrângeri bugetare, este primordial să se utilizeze resursele disponibile cât mai operant posibil pentru a suplini nevoile de prim ordin, fără a afecta calitatea procesului educațional.

Prin urmare, în contextul reliefat putem afirma, că în lipsa resurselor enumerate, în condiția unei gestionări defectuoase sau economisiri nejustificate, calitatea învățământului va fi prejudiciată, iar obiectivele și finalitățile lui vor fi compromise. Toate acestea atrag după sine miriade de consecințe nefaste, consecințe care spre regret își produc în continuare efectele la nivel de instituție, de sistem și stat.

În primul rând sunt afectați beneficiarii procesului didactic, dat fiind faptul că învățarea devine ineficientă sau mai puțin eficientă. În condițiile lipsei sau insuficienței resurselor adecvate, beneficiarii nu au posibilitatea să utilizeze/consume resursele indispensabile pentru obținerea competențelor necesare. Deci, în lipsa resurselor, beneficiarii nu au posibilitatea să asimileze, să clarifice și să consolideze conceptele predate. În aceeași ocurență este alterată predispunerea beneficiarilor pentru învățare.

Cadrele didactice în condițiile enunțate sunt nevoite să suplinească pe cont propriu insuficiența de resurse, întrucât are de suferit calitatea procesului de predare, învățare și evaluare. În lipsa resurselor menționate, cadrele didactice nu au posibilitatea să diversifice metodele de predare, pentru a se adapta astfel la stilurile de învățare ale diferiților beneficiari. Toate acestea reprezintă situații reale și suficient de stresante pentru cadrele didactice conștiente.

Lipsa resurselor creează premise reale pentru o învățare ineficientă, conduce la scăderea motivației beneficiarilor, prezintă o adevărată povară pentru cadrele didactice și conduce la accentuarea inegalităților educaționale.

Repercusiunea cea mai dramatică se referă la implicațiile semnificative asupra viitorului noilor generații, care, cu părere de rău, vor fi afectate numaidecât în condiția unei insuficiențe de calitate a învățământului. Anume din aceste considerente am decis franc să inițiem prezenta cercetare cu pertinentul citat „*O investiție în cunoaștere plătește cea mai bună dobândă*”.

4. CONCLUZII

Valorificarea și investiția eficientă a resurselor în educație necesită o abordare absolut strategică și bine planificată, exprimată prin:

- desfășurarea continuă a activităților informațional-analitice detaliate reieșind din necesitățile educaționale pentru a distinge dimensiunile care reclamă cele mai multe și cele mai indispensabile resurse;

- colectarea adecvată de feedback de la toți beneficiarii procesului educațional, precum și de la gestionarii acestuia, cu privire la necesarul de resurse și investiții;

– planificarea, concentrarea, ierarhizarea, justificarea, valorificarea și repartizarea rațională a resurselor (ținându-se cont de riscuri și impact);

– colaborarea activă și productivă cu potențialii parteneri pentru susținere și dezvoltare;

– monitorizarea și evaluarea neîntreruptă a performanței, din perspectiva planificării, controlului, asigurării și îmbunătățirii calității învățământului;

– identificarea, aplicarea și promovarea deschisă a componentelor alternative de inovare și experimentare (pe principii de adaptabilitate și eficiență).

Doar în circumstanțele implementării și aplicării constante a acestor intervenții, vom fi capabili să asigurăm o utilizare corespunzătoare a resurselor necesare, astfel acordând prioritate nu doar menținerii, ci și creșterii calității învățământului. Aceste măsuri sunt capitale pentru dezvoltarea unui sistem educațional viguros și durabil.

Pe lângă cele evidențiate mai sus este nevoie de o schimbare a mentalității și atitudinii actualei societăți. Schimbarea enunțată se referă la toți factorii implicați în proces și mai cu seamă la cei de decizie, pentru a asigura un consum rezultativ a resurselor necesare, dar și pentru aplicarea unor soluții avangardiste și viabile în sistemul educațional.

Factorii la care ne-am referit necesită să contemple educația drept o antecedentă de importanță majoră, fundamentală pentru dezvoltarea socio-economică a statului. Înțelegerea justă a acestei valori este capabilă să garanteze asigurarea unei pregătiri adecvate a noilor generații. Concomitent, factorii de decizie trebuie să manifeste o deschidere sinceră pentru experimentarea și implementarea noilor proiecte și metodologii, care includ resurse educaționale novice cu un potențial relevant necesităților actuale și celor de perspectivă. Doar așa se va izbuti obținerea bunei dobânzi la care s-a referit Benjamin Franklin.

BIBLIOGRAFIE

BIBLIOGRAPHY

1. Lisievici P., Calitatea învățământului. Cadru conceptual, evaluare și dezvoltare, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., București, 1997, 160 p. 17-53.
2. Academia, Rolul economic și social al investițiilor. https://www.academia.edu/25802814/Rolul_economic_si_social_al_investitiilor (accesat: 02.12.2024 14:05).
3. Cristea S. Resursele pedagogice.
4. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/54_56_Resursele%20pedagogice.pdf (accesat: 05.12.2024 19:00).
5. Dexonline. <https://dexonline.ro/definitie/resurs%C4%83> (accesat: 02.12.2024 11:20).
6. Introducere în calitate. <https://sim.tuiasi.ro/wp-content/uploads/Gheorghiu-ICPM.pdf> (accesat: 02.12.2024 11:20).
7. Modalități de a investi în tine cu rezultate garantate. <https://www.andyszekely.ro/6-modalitati-de-investi-tine-cu-rezultate-garantate/?cn-reloaded=1> (accesat: 02.12.2024 09:05).
8. Resurse în sistemul de producție. <https://ro.economy-pedia.com/11032742-resource> (accesat: 02.12.2024 20:00).
9. Wikipedia. <https://ro.wikipedia.org/wiki/Investi%C8%9Bie> (accesat: 03.12.2024 10:10).

Aliona FRUNZĂ*,
aliona.frunza@procuratura.md

DREPTUL LA AUTOAPĂRARE ÎN CURSUL PROCESULUI PENAL: DISCREPANȚE ÎNTRE CEDO ȘI LEGISLAȚIA PROCESUALĂ PENALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Adnotare: Drepturile fundamentale ale omului reprezintă valori esențiale în statele de drept. Protecția acestor drepturi este ferm consacrată în legislația multor țări, iar dreptul la apărare are o importanță deosebită, fiind garantat la nivel internațional prin CEDO. Acest drept include opțiuni variate pentru acuzat: de a se apăra singur sau de a fi asistat de un avocat, ambele fiind necesare pentru un proces echitabil.

În Republica Moldova, Codul de procedură penală permite autoapărarea, însă o clarificare explicită a acestui drept, indiferent de condiția renunțării la avocat, ar asigura o protecție juridică completă, armonizând legislația națională cu standardele internaționale și cu jurisprudența CtEDO.

Cuvinte-cheie: Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, autoapărare, acuzat, proces penal.

RIGHT TO SELF-DEFENCE DURING THE CRIME PROCESS: DISCREPANCES BETWEEN THE ECHR AND PROCEUSAL CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Annotation: Fundamental human rights are core values in rule-of-law states, with protections enshrined in the legislation of many nations. Among these rights, the right to defense holds particular significance and is safeguarded internationally by the ECHR. These right grants defendants the choice to represent themselves or to be assisted by a lawyer, both essential for ensuring a fair trial.

In Moldova, the Code of Criminal Procedure allows for self-representation. However, an explicit clarification of this right, independent of the condition of waiving a lawyer, would enhance comprehensive legal protection and align national legislation with international standards and ECHR case law.

Keywords: European Convention on Human Rights, European Court of Human Rights, self-defense, accused, criminal process.

* Master în drept, procuror în Procuratura raionului Râșcani, ORCID ID: 0000-0003-2088-7289, e-mail: aliona.frunza@procuratura.md

1. INTRODUCERE.

Valorizarea supremă a oricărui stat de drept o constituie protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, aceasta fiind o normă de primă importanță, ferm consolidată în legislația națională din numeroase state care au acumulat o experiență considerabilă în dezvoltarea și funcționarea unor instituții și mecanisme destinate să asigure apărarea drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor.

Dintre aceste drepturi esențiale, dreptul la apărare se distinge printr-o consacrare și protecție extinsă la nivel internațional, fiind clasificat în rândul celor protejate prin CEDO. Acest drept presupune o serie de componente fundamentale, menite să garanteze accesul acuzatului la mijloacele și resursele necesare unei apărări eficiente, reprezentând, astfel, un element extrem de important pentru susținerea structurilor democratice și consolidarea statului de drept.

Interpretarea exactă a acestui drept devine posibilă nu doar prin studii teoretice, ci și printr-o practică consecventă, conformă cu tratatele internaționale, implementată de organele de aplicare a legii.

Scopul acestui studiu este de a analiza și evidenția discrepanțele dintre prevederile CEDO și legislația procesuală penală a Republicii Moldova privind dreptul la autoapărare în cadrul procesului penal. Cercetarea își propune să identifice neconcordanțele principale și să ofere recomandări pentru alinierea legislației naționale la standardele europene.

2. METODOLOGIE.

Acest articol se bazează pe o metodologie de cercetare complexă, menită să ofere o analiză detaliată și coerentă a temei dreptului la autoapărare în cursul procesului penal, cu accent pe discrepanțele dintre CEDO și legislația procesuală penală a Republicii Moldova. În primul rând, metoda logico-juridică a permis o abordare exhaustivă și structurată, ce a contribuit la interpretarea clară și fundamentată a dreptului la autoapărare. Aplicarea acestei metode a facilitat identificarea contradicțiilor dintre angajamentele internaționale asumate de Republica Moldova și normele interne, contribuind la o analiză pertinentă a nevoii de reformă.

Pe de altă parte, folosirea metodei empirice a fost indispensabilă pentru evaluarea practicii CtEDO. Prin analiza deciziilor și jurisprudenței CtEDO, cercetarea a evidențiat lacunele din legislația națională în ceea ce privește aplicarea dreptului la autoapărare, oferind, în mod concret, concluzii și propuneri pentru alinierea cadrului normativ intern la cerințele internaționale. În această privință, s-a urmărit clarificarea și armonizarea reglementărilor naționale cu principiile europene, astfel încât drepturile fundamentale ale acuzatului să fie mai bine protejate.

În plus, utilizarea metodei comparative a permis o examinare aprofundată a dreptului la autoapărare prin prisma reglementărilor CEDO și a interpretărilor date de CtEDO, comparativ cu prevederile Codului de procedură penală al Republicii Moldova. Această metodă a facilitat înțelegerea extinsă a diferențelor legislative și a scos în evidență particularitățile cadrului național, contribuind la formularea unor propuneri legislative în context comparativ.

Metoda analizei critice a fost aplicată pentru a scoate în evidență contradicțiile dintre normele interne și standardele europene în materie de drepturi fundamentale, în special în ceea ce privește dreptul la autoapărare. Astfel, analiza critică a subliniat impactul negativ pe care aceste discrepanțe îl pot avea asupra dreptului la un proces echitabil,

periclitând principiile fundamentale ale echității și protecției juridice efective.

De asemenea, utilizarea metodei sistemice a oferit un cadru extins de înțelegere a dreptului la autoapărare, plasându-l într-un context mai larg al sistemului procesual penal. Această abordare a ajutat la identificarea interacțiunilor dintre diverse norme și instituții juridice, subliniind efectele interdependențelor asupra aplicării coerente a dreptului la autoapărare. În mod similar, studiul de caz a permis realizarea unei analize practice a situațiilor în care dreptul la autoapărare a fost invocat, oferind o perspectivă clară asupra aplicării acestui drept în contextul specific al Republicii Moldova.

Fundamentul teoretic și practic al cercetării este reprezentat de actele internaționale relevante, în special CEDO și hotărârile CtEDO, precum și de legislația procesuală penală națională și literatura de specialitate. Toate acestea au contribuit la consolidarea unei perspective științifice riguroase, orientată spre propunerea unor reforme legislative care să asigure protecția deplină a dreptului la autoapărare în conformitate cu cerințele internaționale.

3. DISCUȚII.

Legislația națională recunoaște și garantează respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, constituind una dintre principalele responsabilități ale tuturor instituțiilor menite să protejeze ordinea de drept în țară. În acest context, respectarea dreptului la apărare pentru fiecare persoană supusă urmăririi penale dobândește o importanță specială într-un stat de drept.

Art.4 din Constituția Republicii Moldova, alături de art.7 din Codul de procedură penală, subliniază faptul că reglementările internaționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului se aplică direct în cadrul procesului penal. Instituțiile naționale de aplicare a legii sunt responsabile de implementarea prevederilor CEDO, bazându-se pe interpretările oferite de CtEDO [4, 1].

Examinând normele juridice internaționale referitoare la dreptul la apărare, se poate deduce că acest drept implică:

- obligația organului de urmărire penală sau, după caz, a instanței de judecată de a aduce la cunoștință acuzatului că are dreptul să fie asistat de un apărător ales;
- posibilitatea ori, după caz, obligația de acordare a asistenței juridice garantate de stat, în cursul procesului penal;
- posibilitatea acuzatului de a se apăra singur în cadrul procesului penal.

Art.6 din CEDO garantează dreptul la un proces echitabil, oferind mai mult decât simpla asigurare a dreptului la apărare. Acesta permite acuzatului să aleagă liber modalitatea de apărare, fie prin autodefensivă, fie prin angajarea unui avocat. Această flexibilitate este crucială pentru menținerea unui echilibru just între principiile de bază ale justiției și drepturile fundamentale ale acuzatului, contribuind astfel la protejarea integrității procesului penal și la garantarea unei apărări eficiente [5].

Art.6, §3) lit.(c) din CEDO prevede, în mod explicit, că acuzatul are dreptul de a se apăra personal sau de a fi asistat de un avocat ales. În situațiile în care acuzatul nu dispune de resursele necesare pentru a remunera un apărător, acestuia îi este garantată asistența gratuită din partea unui avocat din oficiu, atunci când interesele justiției impun o astfel de intervenție. Această normă reglementează un drept de alegere fundamental, permițând acuzatului să opteze fie pentru reprezentare juridică, fie pentru autoapărare.

Alegerea autoapărării impune, totuși, o responsabilitate suplimentară pentru orga-

nele de urmărire penală și instanțele judecătorești, care trebuie să verifice că acuzatul își exercită acest drept în mod informat și voluntar, având o înțelegere deplină a implicațiilor și consecințelor pe care le poate implica autoapărarea.

Dreptul la autoapărare, recunoscut la nivel internațional și integrat în majoritatea sistemelor juridice ale statelor democratice, reflectă principiul suveranității individuale în cadrul procesului penal. Acest principiu permite persoanei acuzate să se reprezinte pe sine, fără obligația de a recurge la asistența unui avocat, consolidând, astfel, libertatea de alegere și autonomia juridică în materie penală.

Este important de menționat că reguli similare sunt prevăzute în legislațiile altor țări, inclusiv la nivel constituțional. De exemplu, Constituția Croației garantează oricărei persoane suspectate sau acuzate de săvârșirea unei infracțiuni dreptul de a se apăra fie în mod independent, fie cu asistența unui avocat ales de aceasta [3].

În mod similar, în Constituția Germaniei, cunoscută ca *Grundgesetz* sau Legea Fundamentală, principiul „*Rechtsstaatsprinzip*” (statul de drept) este esențial și protejează drepturile individuale, inclusiv dreptul la apărare adecvată. Acest principiu este completat de jurisprudența Curții Constituționale Federale, care interpretează și aplică dreptul de autoapărare, cu accent pe echitatea procedurală. Curtea constituțională germană a menționat că dreptul la apărare poate fi restricționat în situații de complexitate ridicată, când este necesară asistența calificată pentru a garanta echitatea procesului, consolidând astfel protecția drepturilor procedurale ale acuzatului [13].

De asemenea, legislația Statelor Unite recunoaște prin al Șaselea Amendament al Constituției dreptul inculpatului de a se reprezenta singur, sub conceptul cunoscut ca un drept (*pro se representation*) care a fost consolidat în hotărârea *Faretta v. California* din 1975 [14].

Totuși, acest drept nu este absolut, impunându-se restricții dacă acuzatul nu are capacitatea necesară pentru o autoapărare eficientă, pentru a asigura astfel protecția integrității procesului penal și a preveni abuzurile în justiție. CtEDO nu interzice organelor de urmărire penală sau instanțelor să-i recomande acuzatului să fie reprezentat de un avocat, mai ales în cazuri complexe sau atunci când echitatea procesului ar putea fi afectată. În situația în care acuzatul refuză asistența juridică, acesta are, în continuare, dreptul de a se apăra singur. La acest subiect, este deosebit de relevantă Hotărârea CtEDO în cauza *Martin v. Estonia*, în care Curtea a stabilit că bănuitul, inclusiv înaintea audierii din faza inițială a urmăririi penale, are libertatea de a alege, fără constrângere, modalitatea de apărare [9].

În R. Moldova, ca și în majoritatea țărilor, justițiabilii beneficiază de dreptul la un proces echitabil și imparțial, iar respectarea dreptului la apărare constituie un element fundamental al acestui principiu. Potrivit art.66, alin.(1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, persoana învinuită sau, după caz, inculpată, are garantat dreptul la apărare. Organul de urmărire penală sau instanța de judecată este obligată să îi ofere învinuitului sau inculpatului posibilitatea de a-și exercita acest drept prin toate mijloacele și metodele care nu sunt interzise de lege [1].

Codul de procedură penală al Republicii Moldova, în art.71, alin.(1), prevede că bănuitul, învinuitul sau inculpatul poate renunța la apărător, exprimându-și dorința de a-și exercita singur apărarea, fără a beneficia de asistența juridică a unui avocat. Conform alin. (2) al aceluiași articol, „renunțarea la apărător poate fi acceptată de către procuror sau instanță doar în cazul în care cererea de renunțare este formulată de bănuît, învinuit sau

inculpat în mod voluntar, din proprie inițiativă și în prezența apărătorului.”

În opinia noastră, legislația procesuală penală a Republicii Moldova nu se aliniază în întregime la standardele CEDO și jurisprudența CtEDO, fapt ce provoacă interpretări eronate ale dreptului la autoapărare. Din textul articolului menționat și în lipsa unei prevederi legale alternative care să stipuleze dreptul la autoapărare, rezultă că acuzatul are posibilitatea de a se apăra singur doar după ce a renunțat la serviciile unui apărător.

În schimb, legislația României prevede în mod expres dreptul la autoapărare. Astfel, conform art.10, alin.(1) din Codul de procedură penală al României, „părțile sau subiecții procesuali principali au dreptul de a se apăra ei înșiși sau de a fi asistați de avocați” [2].

Dreptul la apărare oferă, astfel, acuzatului posibilitatea de a alege între a fi asistat de un avocat sau de a se apăra singur. Această alegere rămâne valabilă indiferent de existența inițială a unui apărător, reflectând libertatea individuală în gestionarea strategiei proprii apărări. În acest context, renunțarea la apărător reprezintă un act prin care acuzatul refuză serviciile unui apărător deja desemnat, fie din oficiu, fie prin alegere proprie.

Legislația procesuală penală a Republicii Moldova nu prevede desemnarea unui apărător exclusiv în scopul renunțării la acesta. Din această perspectivă, se poate concluziona că art.71, alin.(2) din Codul de procedură penală se referă la situațiile în care interesele acuzatului sunt deja reprezentate de un avocat, desemnat din oficiu sau ales.

Desemnarea unui apărător doar în scopul renunțării la acesta reprezintă o acțiune lipsită de chintesență juridică, întrucât scopul principal al desemnării unui avocat este de a garanta dreptul la apărare al acuzatului. Practica de a numi un apărător exclusiv pentru a formaliza o renunțare subminează, de fapt, principiile fundamentale ale dreptului la apărare. O astfel de abordare transformă un drept esențial într-o formalitate iluzorie, afectând echilibrul procesului penal și punând în pericol protecția drepturilor fundamentale ale acuzatului. Aceasta evidențiază și mai clar lipsa de sens a desemnării unui avocat din oficiu, doar pentru ca acuzatul să renunțe la serviciile acestuia.

Pentru a clarifica semnificația termenului „renunțare”, se poate apela la definiția din dicționarul explicativ al limbii române, care arată că „a renunța” înseamnă „a abandona, a înceta de a mai folosi sau de a se folosi de ceva sau pe cineva, voluntar”. Astfel, o persoană nu poate renunța la ceva ce nu posedă. În acest sens, legislatorul urma să prevadă, într-o normă distinctă, posibilitatea acuzatului de a se apăra singur și, totodată, modalitățile concrete de exercitare a acestui drept pe parcursul procesului penal.

În situația în care prezența unui apărător în cadrul procesului penal nu este impusă de lege, iar acuzatul nu dispune de resurse pentru a-l remunera, conform prevederilor art.17, alin.(5) din Codul de procedură penală acesta are dreptul de a solicita un avocat care oferă asistență juridică garantată de stat, în condițiile stabilite de lege. Însă în ce măsură asistența juridică garantată de stat își atinge obiectivul fundamental în contextul în care acuzatul nu dorește să solicite asistența unui apărător din oficiu, dar preferă să se apere singur? Or, constrângerea de a solicita asistența unui avocat din oficiu contravine principiului garantării unui proces echitabil, susținut și de CtEDO în cauza *Dvorski v. Croația*, unde s-a statuat că persoana acuzată de o infracțiune trebuie să aibă libertatea de a-și alege asistența juridică, fără a fi constrânsă să accepte un avocat desemnat din oficiu [7].

Problematica dreptului acuzatului de a opta pentru autoapărare sau reprezentare juridică este una complexă, deschizând, în mod constant, discuții asupra măsurii în care această alegere ar trebui să fie exclusiv la latitudinea voinței sale. Cu toate acestea, dreptul la autoapărare nu are un caracter absolut, el poate fi, în funcție de circumstanțele spe-

cifice ale cazului, supus unor restricții justificate.

Deși dreptul la autoapărare este recunoscut atât de normele dreptului internațional, cât și, cu unele lacune, de legislația procesuală penală națională, anumite restricții sunt prevăzute pentru a proteja drepturile individuale, a garanta echitatea procesului și a preveni eventualele abuzuri în cadrul sistemului de justiție penală. Decizia de a permite acuzatului să se apere singur sau să fie reprezentat de un avocat depinde de:

- complexitatea cazului;
- capacitatea bănuیتului, învinuitului, inculpatului de a se apăra singur;
- gravitatea faptei, de a cărei săvârșire persoana este bănuیتă sau învinuită și de sancțiunea prevăzută de lege pentru săvârșirea ei [10].

Aceste condiționări au rolul de a menține echilibrul între libertatea de a alege propria strategie de apărare și necesitatea de a asigura o administrare judiciară corectă și eficientă. De aceeași opinie sunt autorii Mihai Poalelungi și Diana Stîrcu, care au concluzionat că dreptul la autoapărare este unul subiectiv, susceptibil de restricționări în funcție de circumstanțele speței. Mai mult, acest drept implică o responsabilitate pentru acuzat, care trebuie să manifeste conduită corespunzătoare și un minim de competență cu referire la procesul penal. În situațiile în care acuzatul alege să se apere singur, el nu poate invoca ulterior necunoașterea modalităților adecvate de organizare a apărării sau lipsa asistenței unui avocat profesionist [12, p.40].

Deși persoanele au dreptul de a se reprezenta singure, multe state, inclusiv Republica Moldova, le oferă posibilitatea de a fi asistate de un avocat, chiar și în cazul în care nu își permit unul. În astfel de cazuri, un avocat poate fi solicitat sau desemnat pentru a garanta protejarea drepturilor acuzatului și pentru a asigura o apărare echitabilă.

Având în vedere cele menționate, bănuitul, învinuitul sau inculpatul, care a ales să se apere singur, are dreptul, în orice etapă a procesului penal, să invite un apărător sau să solicite asistența unui avocat care oferă asistență juridică garantată de stat. Acest avocat va fi admis în procedură imediat ce a fost invitat sau solicitat de către acuzat.

Conform standardelor impuse de CEDO, dreptul la un proces echitabil, care include dreptul la autoapărare, este garantat. Cu toate acestea, pentru a asigura o administrare corectă și eficientă a justiției, aceste drepturi trebuie echilibrate cu alte cerințe procedurale.

CtEDO a analizat, în numeroase cauze, dreptul acuzatului de a se reprezenta singur în fața instanței, recunoscând constant importanța acestui drept fundamental. Totuși, Curtea a subliniat și importanța menținerii unui echilibru între dreptul la autoapărare și garanțiile procedurale adecvate, în special principiul egalității de arme. Principiul egalității de arme a fost evidențiat de CtEDO în cauza *Neumeister v. Austria*, reprezentând un moment esențial în evoluția jurisprudenței CtEDO privind protecția drepturilor omului în cadrul sistemului judiciar [8].

Un prim exemplu de condamnare pentru încălcarea acestui drept a avut loc în cauza *Ringeisen v. Austria*, CtEDO stabilind că statul tratase părțile implicate în mod discriminatoriu și inechitabil în cadrul procesului. Această hotărâre a devenit un reper pentru interpretarea principiului egalității de arme în situațiile de discriminare procedurală [6].

CtEDO a subliniat, de asemenea, că în timpul procesului penal acuzatul are dreptul de a participa activ la propria apărare, de a prezenta probe și argumente, de a aduce martori și de a formula cereri pertinente în cadrul procedurii judiciare. Un exemplu notabil în acest sens este cauza *Artico v. Italia*, în care Curtea a decis că dreptul la apărare presupune accesul real și efectiv al acuzatului la mijloacele de a se exprima și de a se face înțeles în

fața instanței, chiar și fără asistența unui avocat. În acest caz, CtEDO a constatat că acuzatului i-a fost încălcat dreptul la un proces echitabil, deoarece i s-a restricționat posibilitatea de a pune întrebări martorilor [11].

Hotărârea în cazul *Artico v. Italia* a stabilit un precedent important pentru dreptul acuzatului de autoapărare în procedurile penale, reafirmând necesitatea de a menține un echilibru între acest drept și garanțiile procedurale pentru a asigura un proces echitabil. Prin aceste hotărâri, CtEDO a subliniat necesitatea ca toate părțile implicate într-un proces să beneficieze de condiții egale în fața instanțelor, pentru a se asigura o judecată corectă și echitabilă. Curtea a notat că fiecare parte trebuie să aibă acces la informațiile necesare, să poată prezenta argumente și probe în fața instanței și să dispună de oportunități egale pentru a influența decizia finală. Hotărârile menționate au avut un impact major asupra modului de protecție a drepturilor fundamentale în cadrul sistemului judiciar european, contribuind la consolidarea principiului egalității de arme în dreptul internațional și în practica judiciară a statelor membre ale Consiliului Europei.

4. CONCLUZII

Ca rezultat al analizei studiului prezentat, se poate concluziona că dreptul acuzatului de a se apăra singur în cadrul procesului penal este un drept recunoscut de CEDO și interpretat, consistent, în jurisprudența CtEDO. Totuși, acest drept nu este unul absolut și, în funcție de circumstanțele specifice ale speței, el poate fi supus unor restricții rezonabile menite să asigure o echitate procesuală deplină.

În virtutea acestor restricții, dreptul la autoapărare rămâne garantat prin normele internaționale, constituind o componentă centrală a garanțiilor procedurale ce susțin dreptul la un proces echitabil. CtEDO a subliniat, în mod repetat, importanța dreptului la autoapărare, dar a evidențiat, totodată, necesitatea de a echilibra acest drept cu principiul egalității de arme. Astfel, nu doar dreptul de a se apăra singur este recunoscut, ci și obligația de a asigura condiții egale pentru toți participanții la proces, permițând accesul efectiv la toate mijloacele de apărare disponibile. Pentru a evita interpretările eronate și a clarifica în mod exhaustiv acest drept în contextul legislației naționale, considerăm că se impune necesitatea de eliminare a omisiunii din legislația procesuală penală a Republicii Moldova, prin introducerea explicită a dreptului la autoapărare în Codul de procedură penală.

Cu perspectivă de lege ferenda, propunem următoarea formulare pentru art.17, alin. (1) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova: *„În tot cursul procesului penal, părțile (bănuitul, învinuitul, inculpatul, partea vătămată, partea civilă, partea civilmente responsabilă) au dreptul să se apere ele însele, să fie asistate sau, după caz, reprezentate de un apărător ales sau de un avocat care oferă asistență juridică garantată de stat, în condițiile legii.”*

BIBLIOGRAFIE BIBLIOGRAPHY

1. Codul de procedură penală al Republicii Moldova nr.122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial nr.104-110 din 07.06.2003, accesat la 17.05.2024.
2. Codul de procedură penală al României, din 01 iulie 2010 (Legea nr.135/2010). Accesibil on-line la adresa: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/185907>, accesat la 17.05.2024.

3. Constituția Croației, art.29. Accesibil on-line la adresa: <https://codex.just.ro/Tari/Download/HR>, accesat la 20.07.2024.
4. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial Nr.78 din 12.08.1994, accesat la 17.05.2024.
5. Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, încheiată la Roma la 4 noiembrie 1950 și ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XII din 24 iulie 1997, accesat la 14.05.2024.
6. Hotărârea CtEDO din 16.06.1971 în cauza „Ringeisen c. Austriei”. Accesibil on-line la adresa: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22display%22:\[%220%22\],%22languageiso code%22:\[%22ENG%22\],%22appno%22:\[%222614/65%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57565%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22display%22:[%220%22],%22languageiso code%22:[%22ENG%22],%22appno%22:[%222614/65%22],%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57565%22]}), accesat la 14.09.2024.
7. Hotărârea CtEDO din 20.10.2015 în cauza „Dvorski v. Croația”. Accesibil on-line la adresa: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%2225703/11%22\],%22itemid%22:\[%22001-175339%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2225703/11%22],%22itemid%22:[%22001-175339%22]}), accesat la 03.07.2024.
8. Hotărârea CtEDO din 27.06.1968 în cauza „Neumeister c. Austriei”. Accesibil on-line la adresa: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22tabview%22:\[%22document%22\],%22itemid%22:\[%22001-57544%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22tabview%22:[%22document%22],%22itemid%22:[%22001-57544%22]}), accesat la 28.06.2024, accesat la 17.06.2024.
9. Hotărârea CtEDO din 30.05.2013 în cauza „Martin v. Estonia”. Accesibil on-line la adresa: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-187251%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-187251%22]}), accesat la 10.05.2024.
10. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova Cu privire la practica aplicării legislației pentru asigurarea dreptului la apărare al bănuitului, învinuitului, inculpatului și condamnatului în procedură penală nr.11 din 24.12.2010, accesat la 31.05.2024.
11. Hotărârea CtEDO din 13.05.1980 în cauza „Artico v. Italia”. Accesibil on-line la adresa: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%22\%22CASE%20OF%20ARTICO%20v.%20ITALY\%22%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-57424%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22\%22CASE%20OF%20ARTICO%20v.%20ITALY\%22%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-57424%22]}), accesat la 19.05.2024.
12. M. Poalelungi, D. Stîrcu ș.a., Manualul judecătorului pentru cauze penale, Chișinău, 2013, 1192 p. ISBN 978-9975-53-231-0. Accesibil on-line la adresa: https://www.inj.md/sites/default/files/Manualul%20judecatorului%20pentru%20cauze%20penale_0.pdf, accesat la 01.07.2024.
13. The German Basic Law: Key Facts. Accesibil on-line la adresa: <https://www.deutschland.de/en/topic/politics/german-basic-law-the-key-facts>, accesat la 04.07.2024.
14. United States v. Faretta, 422 U.S. 806 (1975). Accesibil on-line la adresa: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/422/806/>, accesat la 09.06.2024.

Culegere și paginare computerizată. Bun de tipar 24.12.2024. Formatul 60x84/8. Tipar offset.
Coli conv. de tipar 18.60. Imprimată la tipografia Departamentului editorial poligrafic
al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI, mun. Chișinău, str. Gheorghe Asachi nr. 21